

UNIVERZITA KARLOVA v PRAZE

Pedagogická fakulta

katedra primární pedagogiky

DRAMATICKÁ VÝCHOVA A OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ ROZVOJ

Diplomová práce

Drama in Education and Personal and Social Development

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Radmila Svobodová

Autor diplomové práce: Veronika Pauzová

Studijní obor: učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Forma studia: prezenční

Diplomová práce dokončena: březen, 2010

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury.

V Praze dne 29.3.16

Podpis: Veronika Pálek

Poděkování patří Radce Svobodové za vedení práce, Šárce Macháčkové za umožnění realizace praktické části práce v její třídě v ZŠ Na Dlouhém lánu a žákům tehdejší 4.B za spolupráci na projektu. Též děkuji všem, kteří mi pomohli hledat situace ze života čtvrtáků.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá možnostmi osobnostního a sociálního rozvoje žáků prostřednictvím dramatické výchovy.

Praktickou část tvoří rozbor celku deseti osmdesátiminutových lekcí, které byly realizované v deseti týdnech ve čtvrté třídě základní školy pracující na principech Montessori. Popisuje práci začínajícího pedagoga se školní třídou, která do té doby neměla zkušenost s dramatickou výchovou. Snaží se vystihnout, jak se daří metodami a technikami dramatické výchovy začlenit egoistické žáky. Odkrývá, jak žáci této třídy vybrané hodnoty vnímají, a kterých hodnotných vlastností si váží.

Teoretická část vysvětluje, co to je dramatická výchova. Věnuje se jejím cílům, obsahům, formám, metodám a technikám. Nahlíží na souvislosti mezi dramatickou výchovou a osobnostním a sociálním rozvojem. Charakterizuje dítě ve vývojové fázi v období mladšího školního věku a školní třídu jako sociální skupinou. Informuje také o principech vzdělávacího systému Montessori.

Synopsis

This dissertation work deals with the possibilities of personal and social development of pupils through Drama in Education.

The practical part creates a complex of ten eighty-minute lessons that have been realized in the ten weeks in the fourth class of primary school operating on the principles of Montessori. It describes the work of the teacher the beginner beginning with a class, which until then had no experience of Drama in Education. It tries to capture how successful it is to incorporate egoistical pupils by the methods and techniques of Drama in Education. It detects how the pupils of this class comprehend to the selected values and which worthy qualities do they appreciate.

The theoretical part explains what drama education is. It is devoted to its objectives, content, forms, methods and techniques. It examines the connection between drama education and personality and social development. It characterizes a child in the development phase of about nine and ten years of age and the classroom as a social group. It also informs about the principles of the Montessori educational system.

Klíčová slova

Začínající učitel a dramatická výchova
Osobnostní a sociální rozvoj
Začlenění egoistických žáků
Chápání lidských hodnot žáky
Vzdělávací systém Montessori

Key Words

Beginning teacher and drama education
Personal and social development
Incorporating of egoistical pupils
Comprehending of human values by pupils
Montessori educational system

Obsah

Úvod	9
Výzkumné otázky a cíle	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	12
1. DRAMATICKÁ VÝCHOVA	13
1.1 Vymezení dramatické výchovy	13
1.2 Cíle dramatické výchovy	14
1.3 Formy dramatické výchovy	15
1.3.1 Dramatická výchova jako zájmová činnost	15
1.3.2 Školní dramatická výchova	15
1.3.3 Dramatická výchova jako metoda vyučování	16
1.4 Obsahové sféry dramatické výchovy	17
1.4.1 Sféry učiva dramatické výchovy podle RVP ZV	17
1.4.2 Obsahy dramatické vých. podle potřeb osobnostního a sociálního rozvoje	18
1.4.3 Východiska obsahů a témat v dramatické výchově	18
1.4.4 Tématické oblasti obsahu dramatické výchovy	18
1.4.5 Formy situací v dramatické výchově	19
1.5 Principy dramatické výchovy	19
1.6 Metody a techniky dramatické výchovy	22
1.6.1 Klasifikace metod a technik dramatické výchovy podle některých autorů	23
1.6.1.1 Soupis a třídění metod a technik podle J.Valenty	23
1.6.1.2 Soupis a třídění strategií a technik podle Morganové a Saxtonové	25
1.6.1.3 Soupis a třídění konvencí (akcí a potřeb) dramatu podle J. Neelandse	26
1.7 Osobnost učitele dramatické výchovy	27
1.8 Organizace v dramatické výchově	29
1.9 Vedení v dramatické výchově	30
1.9.1 Verbální způsoby vedení v dramatické výchově	31
1.9.2. Učitel v roli jako způsob vedení v dramatické výchově	32
1.10 Plánování v dramatické výchově	32
1.11 Hodnocení v dramatické výchově	33

2. OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ ROZVOJ	34
2.1 Vymezení osobnostní a sociální výchovy	35
2.2 Cíle osobnostní a sociální výchovy	36
2.3 Formy osobnostní a sociální výchovy	36
2.4 Témata osobnostní a sociální výchovy	36
2.5 Metody osobnostní a sociální výchovy	39
2.6 Reflexe v osobnostní a sociální výchově	40
3. OSOBNOST DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU	41
3.1 Postoj ke skutečnosti u dítěte mladšího školního věku	41
3.2 Myšlení dětí v mladším školním věku	41
3.3 Emoční vývoj dítěte mladšího školního věku	42
3.4 Morální vývoj dítěte mladšího školního věku	43
3.5 Sebehodnocení dítěte mladšího školního věku	43
3.6 Socializace dítěte mladšího školního věku	44
4. ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA	45
4.1 Zařazení školní třídy v systému třídění sociálních skupin	45
4.2 Sociální klima školní třídy	46
4. 3 Faktory mající vliv na nutnost nových přístupů k výuce	47
5. VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM MONTESSORI	49
5.1 Východiska vzniku vzdělávacího systému Montessori	49
5.1.1 Některé poznatky Marii Montessori	49
5.2 Základní principy vzdělávacího systému Montessori	50
Přechod k praktické části	52
II. PRAKTICKÁ ČÁST	53
0. PŘÍPRAVNÁ FÁZE A POZADÍ PROJEKTU	54
0.1 Ujasnění „co a jak“	54
0.2 Nalezení třídy a dohoda o spolupráci	54
0.3 Volba témat a cílů s pomocí literatury	54
0.4 Vytvoření tématického plánu projektu o lidských hodnotách	55
0.5 První setkání se třídou	56

0.6 Stručná charakteristika skupiny	56
0.7 Stručná charakteristika jednotlivých členů skupiny	57
0.8 Dotazníky	58
0.8.1 Dotazník: Míra naplňování hodnot v naší třídě	58
0.8.2 Dotazník: Žebříčky hodnotných vlastností	59
0.9 Kontext a cíle projektu	59
0.10 Hledání námětů a konkrétních situací ze života čtvrtáků	61
0.11 Imaginární průvodci projektem	67
1. LEKCE PRVNÍ - ŘEČ TĚLA	68
2. LEKCE DRUHÁ – PRAVDIVOST A POCTIVOST	77
3. LEKCE TŘETÍ – ODVAHA A SEBEDŮVĚRA	85
4. LEKCE ČTVRTÁ – ZODPOVĚDNOST	93
5. LEKCE PÁTÁ – SEBEKÁZEŇ A STRÍDMOST	99
6. LEKCE ŠESTÁ – RESPEKT A ÚCTA	106
7. LEKCE SEDMÁ – PŘÁTELSTVÍ	112
8. LEKCE OSMÁ – NESOBECKOST A CITLIVOST	118
9. LEKCE DEVÁTÁ – OHLEDUPLNOST A VLÍDNOST	124
10. LEKCE DESÁTÁ – SPRAVEDLNOST A ODPUŠTĚNÍ	131
Shrnutí k výzkumným otázkám	137
Závěr	139
Seznam literatury	140
Elektronické zdroje	142
Seznam příloh	143

Úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma dramatická výchova a osobnostní a sociální rozvoj, protože jsem se v rámci studia věnovala specializaci dramatická výchova a lákalo mne prozkoumat její možnosti pro osobnostní a sociální rozvoj.

Když jsem pak v létě roku 2008 vymýšlela, jak budu realizovat praktickou část práce, setkala jsem se s paní učitelkou Šárkou Macháčkovou, která mi nabídla, že mi umožní v deseti týdnech realizovat deset lekcí dramatické výchovy s její čtvrtou třídou, která má čtrnáct žáků, učí se podle vzdělávacího systému Montessori a nemá zkušenost s dramatickou výchovou.

Po nalezení třídy jsem začala přemýšlet, jaká konkrétní témata, bych mohla žákům nabídnout. Hledala jsem v Rámcovém vzdělávacím programu, v literatuře a všude kolem sebe, až jsem objevila knihu s názvem „Jak naučit děti hodnotám“ manželů Eyrových (2007), kterou jsem se nechala inspirovat.

Vytvořila jsem proto pro žáky dramaticko-výchovný projekt o hledání významů a naplňování lidských hodnot, který jsem na podzim roku 2008 realizovala a v této práci jsem jej zpracovala.

Výzkumné otázky a cíle

Stanovila jsem si tři konkrétní výzkumné otázky. U každé z nich uvádím zároveň důvody pro její stanovení a z nich vyplývající cíle.

Otázka první zní: **Jak se začínající učitel vypořádává s výukou dramatické výchovy, pokud začíná učit školní třídu, která zatím nemá zkušenosti s dramatickou výchovou?**

Důvodem pro stanovení první otázky je fakt, že každý učitel dramatické výchovy jednou začíná a jako začínající, i přesto, že už má za sebou nějakou praktickou přípravu a teoretické znalosti, stále jen tuší, co všechno jeho práce bude obnášet, na co se musí připravit, co musí vědět, čeho by se měl vyvarovat, na co by neměl zapomenout, a pak se sám sebe táže: Jak to všechno zvládnu? Jelikož jsem právě v této situaci, tedy začátečníkem v roli učitele dramatické výchovy, navíc ještě se skupinou, která nemá zkušenosti s dramatickou výchovou, napadlo mne, že by bylo zajímavé a přínosné, jak pro mne tak i pro jiné začínající učitele dramatické výchovy, popsat své zkušenosti z tohoto projektu.

Cílem vyplývajícím z první otázky tedy je smysluplně, prakticky a přínosně popsat mé vlastní zkušenosti jakožto začínajícího učitele dramatické výchovy, popsat zkušenosti z tvorby projektu a zkušenosti z výuky jednotlivých lekcí, vystihnout problematické situace, s kterými se mohu potýkat s třídou, která nemá zkušenosti s dramatickou výchovou, a chyby, kterých se mohu jako začínající dopouštět, a popsat návrhy jejich řešení. Měla bych se stát scénáristou, dramaturgem, režisérem, učitelem, hercem, náповědou, divákem i pozorovatelem projektu o hledání a naplňování lidských hodnot, své působení v těchto funkcích průběžně reflektovat a následně popsat.

Otázka druhá zní: **Lze metodami a technikami dramatické výchovy začlenit žáky, kteří mají sklony chovat se egoisticky?**

Důvodem pro stanovení druhé otázky bylo zjištění, že ve třídě, jsou tři chlapci, kteří se chovají více či méně egoisticky. V průběhu první lekce jsem si všimla, že tyto chlapci odmítají spolupracovat s mnoha jinými žáky, ať už se jednalo o zahřívací honičku nebo o náhodně sestavené dvojice a skupinky nebo sezení v kruhu. Jeden se vymlouval, že to nejde být s dívkou ve dvojici. Druhému, když se něco nezdálo, šel si sednout do lavice. Třetí si velmi důkladně vybíral s kým utvoří dvojici a vedle koho se posadí.

Cílem vyplývajícím z tohoto problému je vybírat průpravné hry a cvičení a další postupy, které by mohly pomoci začlenit i žáky, kteří mají sklony chovat se egoisticky, podporovat ve skupině smysl pro spolupráci, rozvíjet vlídnost a citlivost, rozvíjet pozitivní vztahy mezi spolužáky, stanovit určitá pravidla a dbát na jejich dodržování, pokusit se prozkoumat situace, v kterých se ukáže samolibé chování jako nežádoucí, a situace k zamyšlení nad tím, jaké to je, když s nimi někdo nechce spolupracovat, aby viděli své chování z druhého pohledu.

Otázka třetí zní: **Jak chápou žáci jedné konkrétní Montessori třídy vybrané hodnoty, jak je naplňují v rámci své třídy a kterých hodnotných vlastností si váží?**

Důvodem pro stanovení třetí výzkumné otázky je samo téma projektu tedy hledání významů a naplňování lidských hodnot jako jsou: pravdivost a poctivost, odvaha a sebedůvěra, zodpovědnost, sebekázeň a střídmost, respekt a úcta, přátelství, nesobeckost a tolerance, vlídnost a ohleduplnost, spravedlnost a odpuštění. Napadlo mne proto vypracovat pro účely tohoto projektu také náhled na to, jak žáci této

Montessori třídy vybrané hodnoty vnímají, jak je naplňují v rámci své třídy a kterých hodnotných vlastností si váží.

Cíl vyplívající ze třetí výzkumné otázky znamená zjistit a popsat, jak chápou žáci jednotlivé hodnoty, na základě výpovědí v jednotlivých lekcích, vytvořit a vyhodnotit žáky vyplněný dotazník zjišťující, jak je na tom třída s naplňováním vybraných hodnot v rámci jejich třídy, vytvořit a vyhodnotit těmito žáky vyplněný dotazník zjišťující, jaké jsou jejich žebříčky hodnotných vlastností, a nakonec vypracovat náhled.

I. TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část práce představuje teoretická východiska pro zpracování dramaticko-výchovného projektu v praktické části. Vysvětluje, co to je dramatická výchova. Věnuje se jejím cílům, obsahům, formám, metodám a technikám. Zabývá se osobností učitele dramatické výchovy. Nahlíží na souvislosti mezi dramatickou výchovou a osobnostním a sociálním rozvojem. Charakterizuje dítě ve vývojové fázi v období mladšího školního věku a školní třídu jako sociální skupinou. Informuje také o principech vzdělávacího systému Montessori.

Účelem zpracování teoretické části bylo vytvoření podkladu, o který by se mohl opřít začínající učitel dramatické výchovy, při tvorbě dramaticko výchovného projektu na téma hledání významů a naplňování lidských hodnot určeného žákům čtvrté třídy ZŠ, kteří jsou vedeni alternativním systémem výuky Montessori. V následujících kapitolách proto naleznete systematicky seřazený souhrn informací potřebných především pro tento účel.

1. DRAMATICKÁ VÝCHOVA

1.1 Vymezení dramatické výchovy

Dramatická výchova (dále jen DV) se řadí mezi obory estetické výchovy a výchovy uměním vedle výchov literární, hudební, výtvarné a pohybové nebo taneční. DV je výchovná disciplína, která využívá prostředků a postupů divadelního umění. DV je učení prožitkem a vlastní zkušeností v jednání. V DV nabýváme životní zkušenosti (učíme se) tím, že hledáme řešení nastoleného problému (situace) nejen intelektem, ale i intuicí se zapojením těla a emocí. /Zpracováno podle J. Provazníka (in Kořátková a kol., 1998, s. 49)/

Definice systému DV vycházejí převážně z anglicky mluvícího prostředí, kde se začal tento způsob výchovy dětí a mládeže využívat a rozvíjet, a to v Americe už ve 20. letech 20. stol. a ve Velké Británii po 2. světové válce. U nás se DV v různých podobách začala rozvíjet od 60. let pod vlivem celosvětových změn v chápání vztahu dítěte a školy. O teorii DV se u nás začalo psát až v 90. letech 20. století. /O historii DV ve 20. stol. píše E. Machková (1998, s. 22-29)/

Oblíbenou definicí DV J. Valenty v 90. letech 20. stol. byla charakteristika dramatu zformulovaná Americkou asociací dětského divadla v 70. letech 20. stol. DV je v této definici označována termínem „Tvořivé drama“ z anglického „Creative Drama“. V anglicky mluvících zemích se pro DV používá též samotný termín „Drama“. Definice zní takto:

„Tvořivé drama je improvizovaná, k předvádění neurčená a na vnitřní proces práce orientovaná forma dramatu, v níž jsou účastníci vedeni vedoucím k představování si, hraní a reflektování lidské zkušenosti. Ačkoliv je tradičně drama vztahováno k dětem a mládeži, je vhodné pro všechny věkové kategorie.

Tvořivé drama je dynamický proces. Vedoucí vede skupinu k prozkoumávání, rozvíjení, vyjadřování a komunikování představ, idejí, pojmů a pocitů prostřednictvím dramatického jednání. V tvořivém dramatu skupina improvizuje akci nebo dialog vztažený k obsahu, který je zkoumán, užívajíc elementů dramatu, aby zkušenost získala formu a tím i význam.

První záměr tvořivého dramatu je podpora osobního rozvoje a usnadnění učení účastníků – to má přednost před tréninkem herců pro jeviště. Tvořivého dramatu může být užito k vyučování umění dramatu nebo k motivaci a rozšíření učení v jiných oblastech kurikula. Účast v tvořivém dramatu nese potenciál rozvoje řečových a komunikačních schopností dovedností řešení problémů a tvořivosti, podporuje pozitivní sebepojetí, sociální uvědomění, empatii, objasnění hodnot a postojů a pochopení divadelního umění. Staví na lidské schopnosti hrát, jak vnímáme svět, abychom jej pochopili. Vyžaduje logiku i intuici (logické i intuitivní myšlení), zosobňuje vědomosti a přináší estetické potěšení.“ /Definici s poznámkami uvádí J. Valenta (1999, s. 18)/

Pro srovnání uvádím definici J. Valenty z roku 2008 (2008, s.40) „DV je systém řízeného a aktivního uměleckého, sociálního a antropologického učení dětí či dospělých založený na využití základních principů a postupů dramatu a divadla se zřetelem na jedné straně ke kreativně-uměleckým (divadelním a dramatickým) a k pedagogickým (výchovným či formativním) požadavkům a na druhé straně k bio-psycho-sociálním podmínkám (individuálním i společenským možnostem dalšího rozvoje zúčastněných osobností)“.

E. Machkové (1998, s. 32) definovala dramatickou výchovu takto: „Dramatická výchova je učení zkušeností, tj. jednáním, osobním, nezprostředkovaným poznáváním sociálních vztahů a dějů, přesahujících aktuální reálnou praxi zúčastněného jedince. Je založena na prozkoumávání, poznávání a chápání mezilidských vztahů, situací a vnitřního života lidí současnosti i minulosti, reálných i fantazií vytvořených. Toto prozkoumávání a poznávání se děje ve fiktivní situaci prostřednictvím hry v roli, dramatického jednání v situaci. Je to proces, který může, ale nemusí vyústit v produkt (představení). Cíle dramatické výchovy jsou pedagogické, prostředky dramatické.“

1.2 Cíle dramatické výchovy

Základní cíle DV vyplývají z definic zmíněných výše. DV je výchovou, tudíž jsou její cíle pedagogické. Především je to podpora osobnostního a sociálního rozvoje (rozvíjení komunikačních dovedností, obrazotvornosti a tvořivosti, schopnosti kritického myšlení, emocionálního rozvoje, sebepoznání a sebekontrola, pozitivní sebepojetí, estetický rozvoj) a usnadnění učení účastníků a teprve druhořadě příprava pro herecké a divadelní profese.

Přehledné řazení cílů DV nalezneme u J. Neelendse (1995), kde jsou řazeny jak dlouhodobé tak krátkodobé cíle divadelní práce do modelu růžicového typu, který má 4 vztahné body (viz příloha č.1):

- a) Instrumentální cíle (poznávací, dovednostní), tj. specifické, předem pojmenovatelné a měřitelné cíle, které se vztahují k rozvoji dovedností, pojmovému poznání a rozvoji znalostí.
- b) Expresivní cíle (etické, výchovné), tj. nespecifické, předem neurčitelné cíle, které se vztahují k rozvoji postojů studentů a k jejich hodnotové stupnici, a které se mohou nebo také nemusí objevit v průběhu účasti v divadelní akci.
- c) Estetická výuka, tj. dovednosti, pojmy a znalosti vztahující se k umělecké formě.
- d) Osobnostní a sociální rozvoj, tj. dovednosti, pojmy a znalosti vztahující se k oblastem učení o vlastní osobě a o vztazích mezi vlastní osobou a ostatními, které se odehrávají jak v symbolické, tak i v reálné rovině dramatu.

Cíle DV v podobě očekávaných výstupů žáků nalezneme v RVP ZV (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání). Uvádím zde jen očekávané výstupy žáků na 1. stupni ZŠ s ohledem na zaměření praktické části této práce.

V 1. období (1. až 3. ročník) žák zvládá základy správného tvoření dechu, hlasu, artikulace a správného držení těla. Dokáže hlasem a pohybem vyjadřovat základní emoce a rozpoznávat je v chování druhých. Rozlišuje herní a reálnou situaci. Přijímá pravidla hry. Vstupuje do jednotlivých rolí a přirozeně v nich jedná. Zkoumá témata a konflikty na základě vlastního jednání. Spolupracuje ve skupině na tvorbě jevištní situace. Prezentuje ji před spolužáky. Sleduje prezentace ostatních. Reflektuje s pomocí učitele svůj zážitek z dramatického díla (divadelního, filmového, televizního, rozhlasového).

V 2. období (3. až 5. ročník) žák podporuje somatické dovednosti a kombinuje je za účelem vyjádření vnitřních stavů a emocí vlastních i určité postavy. Pracuje s pravidly hry a jejich variacemi. Dokáže vstoupit do role a v herní situaci přirozeně a přesvědčivě jednat. Rozpoznává témata a konflikty v situacích a příbězích. Nahlíží na ně z pozic různých postav. Zabývá se důsledky jednání postav. Pracuje ve skupině na vytvoření menšího inscenačního tvaru a využívá přitom různých výrazových prostředků. Prezentuje inscenační tvar před spolužáky a na základě sebereflexe a

reflexe spolužáků a učitele na něm dále pracuje. Sleduje a hodnotí prezentace svých spolužáků. Reflektuje svůj zážitek z dramatického díla. Rozlišuje na základě vlastních zkušeností základní divadelní druhy. /Zpracováno podle RVP ZV online 2007, kap. 5.10.2./

1.3 Formy dramatické výchovy

DV lze v České republice studovat na vysokých školách, a to jako obor na Divadelní fakultě AMU v Praze na katedře výchovné dramatiky, na Divadelní fakultě JAMU v Brně v ateliéru Divadlo a výchova, anebo jako specializaci na některých pedagogických fakultách. V Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání a v Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnaziální vzdělávání je DV zařazena jako doplňující obor (tzn. že není povinnou součástí základního ani gymnaziálního vzdělávání, jeho vzdělávací obsah pouze doplňuje a rozšiřuje). Závisí tedy na školách, zda ji zařadí jako povinnou nebo volitelnou do svých vzdělávacích programů, či nikoliv. Na základních uměleckých školách je DV vyučována jako samostatný obor (literárně-dramatický obor) už od 60. let 20. století. DV jako předmětu nebo některých jejích metod lze využít ve speciální pedagogice nebo v sociálních službách.

1.3.1 Dramatická výchova jako zájmová činnost

Jedná se o specializovanou výchovu dětí a mladých lidí s hlubším zájmem o umění, kulturu a literární tvorbu. Zájmová DV se uplatňuje v základních uměleckých školách, v souborech a kroužcích. Specifikum spočívá v tom, že účast je vždy dobrovolná. Děti a mladí lidé si ji sami zvolí na základě zájmu a ochoty podílet se na činnosti mimo okruh svých povinností. Obsah látky, metody i styl výuky se v různých školách liší. Většinou inklinuje k divadelním a dramatickým produkcím a k osvojování příslušných dovedností a vědomostí. Hledají se tu a rozvíjejí případné talenty a připravují se tu pro své budoucí zaměření. /Zpracováno podle E. Machkové (1998, s. 172-175)/

1.3.2 Školní dramatická výchova

/Zpracováno podle E. Machkové (1998, s. 176-180)/

DV ve škole může být samostatným vyučovacím předmětem, nebo mohou být některé její metody a techniky využívány při výuce jiným předmětům. Případně může být využita v integrovaném projektu, který zahrnuje látku z dvou nebo více učebních předmětů.

Na 1. stupni ZŠ lze dramatickou výchovu využívat v různé míře a v různé formě. Dobré podmínky jsou tu dané věkem dětí. Pokud se začíná už v 1. ročníku je možné využít přirozené dětské schopnosti vstupovat bez obtíží do symbolické hry. Výhodou je také vstřícnost dětí vůči škole a autoritě učitele. Jelikož na 1. st. všechny nebo téměř všechny předměty vyučuje jeden učitel, je zde možnost využít jednotlivých her a cvičení či drobných improvizací v několikaminutových a podle potřeby zařazených aktivitách, ale i strukturovaného dramatu v blocích, které časově přesahují trvání jedné vyučovací hodiny, případně soustředit tvořivé aktivity výtvarné, hudební pohybové a dramatické do jednoho půldne.

Na základní škole je nutné počítat s velkým rozptylem schopností a s velmi různým kulturním a sociálním zázemím dětí a z toho plynoucími rozdíly ve vztahu

k učení. Mohou se tu vyskytnout děti sociálně, intelektuálně, citově či zdravotně postižené nebo problémové, děti se specifickými poruchami učení, děti neurotické, z rodin alkoholiků aj. Na druhé straně DV je prostředkem, jak lze tyto handicapy vyrovnávat nebo zmírňovat a nabízet dětem cestu k adaptaci na školu a na společnost obecně.

Nevýhody školní DV spočívají v její nevýběrovosti, početnosti tříd a také v nevybavenosti nebo nevhodnosti prostoru. Škola většinou nenabízí ideální podmínky pro výuku DV.

Vztah škol k DV jakožto k relativně stále novému předmětu a postavení učitele DV ve škole závisí do značné míry na jeho schopnosti zasvěceně vysvětlit cíle a hodnoty dramatické výchovy pro žáky i vliv na jejich celkový vztah ke škole, na jejich schopnost učit se a používat získané poznatky na jejich osobnostní a sociální rozvoj a lidské zrání.

1.3.3 Dramatická výchova jako metoda vyučování

Dramatické činnosti se osvědčují jako metoda výuky jiným předmětům, protože umožňují žákům pronikat ke stránkám probírané látky, které jsou těžko popsatelné slovy nebo nesdělitelné nebo přesahují učebnice svou detailností.

Dramatické metody jsou vhodné zejména k prozkoumávání a osvojování si mezilidských vztahů (s jejich zvraty a vývoji), situací, charakterů a z nich plynoucích dějů, které tvoří součást probírané látky. Proto jsou dramatické metody nejčastěji uplatňovány v historii, literatuře, občanské a rodinné výchově. Spíše okrajově se pak mohou uplatňovat i v přírodních vědách, v zeměpise, technických oborech nebo odborných předmětech. V hudební a výtvarné výchově se mohou dramatické metody uplatňovat jako motivační cvičení nebo jako způsob osvojování určitých dovedností (prostorová představivost, rytmus, smysl pro tvar atp.) a nebo obohatit historicko-teoretickou složku výuky.

Využití DV nebo metod DV se též uplatňuje ve speciální pedagogice a to např. ve zvláštních a pomocných školách, dětských domovech, výchovných ústavech, domovech důchodců, nemocnicích pro dlouhodobě nemocné a dětských hospicích, v různých poradnách, vyrovnávacích třídách, klubových zařízeních zaměřených na problémovou mládež, na linkách důvěry, psychiatrických léčebnách. Jelikož jde o škálu různých problémů (postižení tělesná, smyslová a mentální, handicap sociální či etnické, problémy rodinné nebo zdravotní nebo závislosti na drogách či hráčské) každá z těchto oblastí si vytváří vlastní přístup k věci podle svých podmínek. Tato práce, klade vysoké nároky na to, aby si pedagog osvojil určitou problematiku i mentalitu svých žáků a klientů a přizpůsobil tomu obsah, metody i styl své práce. /Zpracováno podle E.Machkové (2007, s. 201-202)/

Dramaterapií jako oborem a jejími principy a technikami se ve své knize podrobně zabývá M. Valenta (2000). Procesem skupinové terapie (psychoterapie), její přípravou, etapami a scénáři, ve své knize *Lod' skupiny provází*. Z. Rieger (2007). Ve speciální pedagogice lze též uplatnit postupy systému zvaného Divadlo Fórum nebo též Divadlo utlačovaných jehož zakladatelem byl Augusto Boal.

1.4 Obsahové sféry dramatické výchovy

1.4.1 Sféry učiva dramatické výchovy podle RVP ZV

Sféry učiva dramatické výchovy nalezneme v RVP ZV (online 2007, kap. 5.10.2). Učivo DV na 1. st. je tu popsáno ve třech sférách.

První sférou učiva jsou základní předpoklady dramatického jednání. Jsou to psychosomatické dovednosti (práce s dechem, správné tvoření hlasu, držení těla, verbální a neverbální komunikace), herní dovednosti (vstup do role, jevištní postava) a sociálně komunikační dovednosti (spolupráce, komunikace v běžných životních situacích, v herních situacích a v situacích skupinové inscenační tvorby, prezentace, reflexe a hodnocení).

Druhou sférou učiva je proces dramatické a inscenační tvorby. Sem patří hledání a vyjadřování námětů a témat v dramatických situacích, směřování k hlubší charakteristice typové postavy, využití činoherních i loutkářských prostředků, inscenační prostředky a postupy (jevištní tvar na základě improvizované situace a minipříběhu, přednes) a komunikace s divákem (prezentace a sebereflexe).

Třetí sférou učiva je recepce a reflexe dramatického umění. Sem se řadí pochopení základních stavebních prvků dramatu (situace, postava a konflikt), orientace v současných dramatických uměních (divadelní, filmová, televizní, rozhlasová a multimediální tvorba) poznávání základních divadelních druhů (činohra, zpěvohra, loutkové divadlo, pohybové a taneční divadlo).

1.4.2 Obsahy dramatické výchovy podle potřeb osobnostního a sociálního rozvoje

/Zpracováno podle K. Bláhová (1996, s. 23-24)/

Obsahy je možné rozdělit do dvou oblastí: osobnostní rozvoj a sociální rozvoj. Ty se však vzájemně prolínají.

K o osobnostnímu rozvoji slouží systém průpravných her a cvičení, kterými se: rozvíjí uvolnění a schopnost koncentrace a přenášení pozornosti, rozvíjí rytmické cítění a dynamika, zcitlivuje smyslové vnímání (včetně prostorového cítění) a rozvíjí schopnost objevovat sama sebe a okolní svět, uvolňuje představivost, obrazotvornost a fantazie, prohlubují a obohacují pohybové dovednosti (včetně správného držení těla, orientace v prostoru, koordinace pohybů, a jemné motoriky) a schopnosti pohybového vyjádření, rozvíjí řečové dovednosti (kultura a technika mluvy) a schopnosti komunikovat slovem, rozvíjí jazykové cítění a barvitost mluveného projevu, rozvíjí paměť, rozvíjí logické myšlení a strategie myšlení.

Pro oblast sociálního rozvoje, která má být vlastním jádrem dramatické výchovy, jsou nejdůležitější tyto skupiny dramatických her a improvizací (DHI): DHI se situacemi - v nichž jde zejména o řešení konfliktů, DHI – v nichž účastníci (žáci, učitel nebo žáci spolu s učitelem) vstupují do rolí a jednají v nich, DHI rozvíjející schopnost charakterizace a DHI s ději (příběhy) – k nimž lze čerpat náměty jak z reality, tak z uměleckých (zvláště literárních) děl.

1.4.3 Východiska obsahů a témat v dramatické výchově

/Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 46-59)/.

Obsah DV vychází z poznání o člověku a o životě. Účastníci DV se v ní učí v první řadě: o druhých, které potkávají tváří v tvář, o vztazích mezi lidmi obecně, o problémech lidských skupin (rodiny obce národa, státu), o vývoji člověka a lidstva, o

institucích a organizacích o globálních problémech lidstva, ale současně s tím vším také o sobě samém, a do značné míry, byť spíše mimochodem, také o hmotném prostředí v němž lidé žijí.

Jako zdroje obsahu uvádí Machková vědy o člověku (psychologie, sociální a kulturní antropologie /hlavně etnografie a mytologie/, sociologie, historie), umění (v první řadě literatura /hlavně epika/), dramatické umění (divadlo, film) i další umění (výtvarné, hudební).

Obsahem je dále celá životní praxe účastníků DV (jejich vlastní zkušenost, co sami zažili, ale i převzatá od druhých, které znají osobně a poznávají jejich osudy a vztahy nebo se o nich dozvídají). Bohatá na témata může být i zkušenost zprostředkovaná masovými médii.

1.4.4 Tématické oblasti obsahu dramatické výchovy

Machková (2007, s. 54-57) nabízí tématické oblasti obsahu seřazené pro přehlednost. Nejsou a nemohou být úplným výčtem, protože témata si každý učitel (vedoucí) volí sám podle potřeb konkrétní třídy (skupiny). Tyto oblasti jsou:

O sobě – sebepoznání - hráči si uvědomují svoje (vlastnosti, schopnosti, hodnotové žebříčky, kvalitu a fungování svých psychických funkcí, způsoby a kvalitu vnímání okolního světa, vztahy k druhým, reakce druhých na sebe, osobní identitu, svoje začlenění do společnosti, dovednosti, vědomosti, osobní morálka, specifické zvláštnosti, osobní handicapy).

O chování jednotlivců a jejich vztazích k druhým (jaké existují typy lidí, jaká jsou pravidla společenského chování, co jsou základní sociální dovednosti, co je to etické chování)

O chování skupin a jednotlivců ve skupinách (rodiny, party, třídy nebo školy, obce, národa a státu).

O typu kultury (o institucích a organizacích, o občanské společnosti, o davovém chování, o politických institucích).

O globálních problémech současného světa (ekologii, drogách, chudobě, zdraví a pandemiích, o soužití kultur a o multikulturismu, migraci ekologické a politické, uprchlictví a přistěhovalectví, o vandalismu, terorismu, kriminalitě, občanských válkách, nacionalismu, totalitních režimech, stávkách a demonstracích, rasismu, o stárnutí lidstva).

Dovednosti a schopnosti, které si lze v dramatice osvojovat a rozvíjet (vnímání, fyzického okolí, vnímání sociálního prostředí a procesů, komunikace verbální a neverbální, naslouchání, kooperace, souhra, partnerství, empatie, intuice, obrazotvornost a tvořivost, smysl pro tvar a výstavbu celku, výraz pohybem a tělem, rytmus a temporytmus, vnímání prostoru a jeho zvládnutí, zvládnutí emocí, sebevědomí a sebehodnocení..

Hodnoty osvojované v dramatice (demokracie, tolerance, respekt k druhým, soucitění, dobročinnost, pomoc druhým v nouzi, odpovědnost, nezávislost a samostatnost, spravedlnost a právo, vzdělanost, orientovanost ve světě, pracovitost, vůle)

1.4.5 Formy situací v dramatické výchově

J. Valenta (1999, s. 46) uvádí nejčastější formy situací v DV, v nichž bývají realizována pole obsahů. Jsou to: setkávání, rozchod, hádka, vyjednávání, vyptávání, přesvědčování a argumentace, uzavírání smluv, rituály, sliby, smířování, hlasování, mítinky a parády, běžné činnosti a základní modely chování postav, boj, ohrožení, pomoc, fotografie, sochy, konkurz, plánování, úraz, náhlá příhoda, osobní rozhovory, myšlenky, sny, představy, přání, rekapitulace (retro pohled), sdělení zprávy zpravodajství.

1.5 Principy dramatické výchovy

Základními principy DV jsou podle E. Machkové (2007, s. 11-26): zkušenost, prožitek, hra, tvořivost, partnerství, psychosomatická jednota člověka, fikce, hra v roli, postup od situace k výrazu, zkoumání života (lidí, jejich charakterů a vztahů) a experimentace s ním a improvizace.

Specifickými principy DV, které uvádí J. Valenta (2008, s. 51), jsou princip dramatičnosti (využití lidské schopnosti tvořit nebo hrát fikci určenou k tomu, aby se na ní někdo díval i třeba jen spolužák) a princip divadelnosti (zaměření obsahu této hry „jako“ na určité problémy, potíže, rozpory, tenze konflikty a jejich řešení jednáním)

a) Zkušenost

Zkušenost představuje sumu toho, s čím jedinec doposud přišel do styku. Zkušenosti vytvářejí základ pro osobní postoje. Zkušenost znamená účast a aktivitu a zaznamenání této účasti v paměti jako trvalé součásti myšlení a cítění. Na jejím základě se pak posuzuje a zpracovává zkušenost další. /Zpracováno podle (E. Machková, 2007, s. 11-12)/

J. Činčera (2007, s. 16) uvádí, že základním východiskem prožitkové pedagogiky se stala teorie, podle které „se lidé nejlépe učí z vlastních zkušeností, pokud ty nejsou destruktivního charakteru a je jim zpětně dobře porozuměno“. Fáze učení se ze zkušenosti by pak měli být tyto: zkušenost – její kritická reflexe – její zobecnění – její přesah na jinou zkušenost.

b) Prožitek

Prožitek lze charakterizovat jako významnou událost ve vnitřním životě člověka. Prožitek je subjektivní stránkou lidské psychiky, která je druhým nepřístupná. V lidské psychice je prožívání přítomno stále, může však být silnější (jestliže jde o jev pro člověka osobně důležitý) nebo slabší. Silné prožitky souvisejí se setkáváním člověka s aktivitami, k nimž má sklony a schopnosti. V DV při vstupu do role ve fiktivní situaci prožitím, a tedy i poznáním světa druhých zevnitř dochází k proměnám osobnosti hráče. Toto učení osobní zkušeností v roli někoho jiného odlišuje DV od verbálního učení. /Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 12)/

c) Hra

„Hra je Metoda libá“ řekl o hře před více než čtyřmi sty lety J.A. Komenský, který začlenil hru do svého pedagogického systému, vymezil pro ni prostor při výkladu látky, periodizoval ji podle věku a stanovil pravidla pro její používání. Chápal hru dvojím způsobem: 1) Hru jako divadelní představení, které spočívá např. ve zdramatizování historické události nebo jiné učební látky. 2) Hru jako didaktickou

libou metodu, která má napomoci ve cvičení ducha nebo těla. /Zpracováno podle J. Němece, (2002)/.

J. Němec (2002, s. 10-12) uvádí, proč volit hru k doplnění a kompenzaci výchovného úsilí a to z následujících důvodů: hra děti baví, umožňuje prožívat, má smysl (je pro děti přirozeností), je zprostředkovatelem rolí, umožňuje simulovat (předstírat nebo napodobovat a má schopnost reagovat na chování hráčů), umožňuje poznávat jiné i sebe sama, prozrazuje charakter hráčů.

D. Fontana (2003, s. 50) uvádí, že dítě si hraje, protože je to baví, a učení které z toho vyplývá, je z jeho hlediska nepodstatné. I když se věnuje hře organizované dospělým (strukturované s úmyslem poskytnout tím žádoucí učební zkušenosti), dítě ji přesto vnímá, jako v podstatě nevážnou činnost, poskytnutou mu pro rozptýlení.

Hra závisí na skutečném zájmu a zaujetí hráče. Hra nepřináší žádný uchopitelný výsledek, ale přináší prožitek, identifikaci či projekci. Účastník hry si je vědom, co je smyšlené a co skutečné. Hra je také pro dítě cestou k dramatu. Malé dítě je schopno zcela spontánně do hry vstupovat a zase z ní vystupovat a přitom se do hry pohroužit, aniž by ztratilo vědomí, že je to jenom hra. U starších dětí, dospívajících a dospělých lze tuto schopnost záměrně navodit uzavřením dohody na základě jejich zájmu a schopnosti napodoby. /Zpracováno podle E. Machkové (1998, s. 34-35)/

d) Tvořivost

Tvořivost ve vyučování představuje významný zdroj rozvoje osobnostního potenciálu žáka. Rozvíjí především schopnosti tvořivého myšlení, motivaci k tvořivé činnosti a k učení se, imaginaci a fantzii, zájmy o tvořivé aktivity, tvořivé dovednosti a poskytuje žákům možnost prožívat pocity sebeuspokojení, seberealizace a také sociálního ocenění své tvořivé produkce./O tvořivém vyučování pojednávají Lokšovi (2003)/

E. Machková (2007, s. 18) uvádí, že DV „je vždy tvůrčí proces hledání a objevování, který je neopakovatelný a jedinečný“. V DV se pracuje největší měrou s tvořivostí expresivní (která má význam pro jedince a jeho bezprostřední okolí v daném okamžiku, která přináší nové vzhledem k vývoji jedince, která je spontánní, která nevyžaduje speciální kvalifikaci a která se uplatňuje příležitostně).

Pro rozvoj tvořivosti je důležité sociální klima, založené na zájmu o tvůrčí produkty, spojené s očekáváním tvořivosti ze strany učitele. To vytváří kreativní prostředí. Záleží také na bohaté a různorodé nabídce aktivit, na jejich přitažlivosti a zajímavosti, na kritice věcné a konstruktivní, na podpoře samostatnosti, změn postojů, zvědavosti, iniciativy, intuice a vyjadřování zážitků. Též záleží na hodnocení procesu i výsledku. /Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 18-20)/

Tvořivý člověk se vyznačuje samostatností, nezávislostí, sebedůvěrou, zájmem o smysl věci, užíváním intuice a koncentrovanou vnímavostí. /Tvořivostí z hlediska psychologie se zabývá D. Fontana (2003, s. 138-140)/

O tvořivém vyučování pojednávají Lokšovi (2003)

e) Partnerství

/Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 20-23)/

DV probíhá v klimatu partnerství učitele a žáků i žáků mezi sebou. Princip partnerství a s ním spojená tolerance, kooperace a empatie jsou obsaženy i v pracovních

postupech, prostředcích a metodách. 6áci se těmto přístupům a o nich zároveň učí jako o důležité látce.

Základem partnerství je přijetí člověka, jaký je. Jde o pochopení, že každý má své chyby a dopouští se omylů, ale má i své přednosti a v něčem dokáže být nejlepší nebo alespoň dobrý.

Učitel, který vytváří klima partnerství a tolerance chápe a dává zřetelně najevo, že každý (pokud se nejedná o patologické případy) má svá pozitiva. Pokud staví na těchto pozitivěch, může to vést k oslabování negativních stránek osobnosti (zejména při dlouhodobějším působení).

K pozitivní atmosféře patří jasné domluvená pravidla práce a soužití a zejména schopnost učitele naslouchat členům skupiny a porozumět smyslu jejich výpovědi a chování, tedy jeho schopnost empatie.

f) Psychosomatická jednota

Psychosomatická jednota znamená jednotu vnitřního světa s tělem, tj. maximální citlivost těla k psychologickým tvůrčím impulsům. Dramatika je založena na procesu od představ k tvůrčímu procesu. Pro DV je cílový fakt, že hráč prošel představou, na základě představy situace nebo jednání si vybavil emoci a činil tak s plným zaujetím. V DV je důležité rozlišovat, kdy se pracuje s reálnými vnějšími okolnostmi, jako se zdrojem materiálu pro představy nebo, kdy se hrou rozvíjejí reálné psychické funkce a dovednosti, od případů, kdy hráč vstupuje do fikce, tj. do specifického způsobu chování vyvolaného imaginací. (E. Machková, 2007, s. 23)

g) Fikce

Klíčovým principem dramatiky je fikce jakožto fiktivní situace nebo hra „jako“, „jakoby“, „kdyby“ jinými slovy symbolizace nebo z anglického „make believe“ předstírání. Člověk vytváří nový, jiný, nereálný svět, vztahy, postavy a situace, v jejichž rámci jedná. Odpoutání se od své reálné situace má podstatný význam pro výchovu.

Fikce rozšiřuje okruh zkušenosti, do níž hráči vstupují, daleko za hranice jejich reálného života. V dramatické hře je možné neomezeně se pohybovat v čase i prostoru a nastolovat situace, které hráč zatím nepoznal nebo ani nikdy nebude moci poznat, což je důležité pro sebepoznání, uvědomění si svých možností i hranic a prozkoumávání svých tužeb i obav.

Fikce hráčům poskytuje bezpečí. V dramatické hře hráči mají možnost jednat tak, jak by v životě nejednali, ať už protože se neodvažují nebo to nepovažují za správné. Ve hře neexistují skutečné následky a vše lze vrátit, měnit a řešit jinak.

Fikce též dovoluje odstup od situace, nahlédnout na ni z venku a objektivně hledat řešení. (E. Machková, 2007, s. 24)

h) Hra v roli

Myslí se tím hraní rolí ve fiktivních dramatických situacích. Vzít na sebe roli ve fiktivním světě nevyžaduje od účastníků schopnosti herce, ale spíše samotnou schopnost žít. Způsob, jakým řídí člověk svůj život, závisí na jeho schopnosti přizpůsobit své chování požadavkům proměnlivých společenských situací, do kterých se běžně dostává. Většina lidí je samozřejmě schopná přizpůsobit své chování řadě sociálních kontextů a společenských očekávání.

V rámci fikce můžeme hrát role, které v reálném světě leží mimo dosah našich každodenních možností (soudce). Můžeme experimentovat z řadou rolí, které bychom za běžných okolností ani hrát nechtěli (zloděj).

Pomocí dramatického rámce v sobě zkušenosti hraní rolí skrývají tyto možnosti: poskytnout jedinci bezpečné prostředí, ve kterém může objevovat rozličné neznámé a potenciálně nebezpečné společenské situace, zlepšit jedincovu znalost sebe sama vzhledem ke světu., osvobodit jedince a umožnit mu tak, aby sám sebe vnímal nově a dynamičtěji. (Clark, Dobson, Goode, Neeleds, 2008, s. 22)

Hrát v roli v DV je možné v těchto rovinách: simulace, alterace a charakterizace. (J. Valenta, 2008, s. 54-59)

Rovina simulace vyžaduje, aby hráč ve hře jednal za sebe, ale ve fiktivní situaci (jiných okolnostech ve skutečnosti nepřítomných, ale ve hře přítomných).

V rovině alterace na sebe hráč bere nějakou jinou roli ve fiktivní situaci (ve smyslu „Já, když jako hráč hraji nějakou postavu – já v herní roli“)

Rovina charakterizace je nadstavbou nad alterací a jde hlouběji do vnitřních motivací a postojevých nuancí postavy, do hledání jejích psychických charakteristik a zkoumání a vytváření jejího vnitřního života, což se pak zhodnocuje v rámci hry v prožitku samého hráče a ve vnějších projevech postavy.

i) Zkoumání a experimentace

Hra v roli nutně musí mít charakter experimentu a průzkumu, aby poskytla hráči poznání a byla učním o životě a lidech. Nestačí zvolené téma, námět a situaci přehrát jen jednou a jedním způsobem, ale musí se k nim vracet a zkoumat, jaké různé možnosti řešení nabízejí, obměňovat je a hledat nová řešení prostřednictvím jednání a nazírat na problém z různých hledisek. (E. Machková, 2007, s. 25)

k) Improvizace

Umět improvizovat znamená umět jednat bez přípravy, bez textu a bez scénáře a to nejen v DV ale i v životě, což je důležité, protože v životě musíme neustále reagovat na skutečně vzniklé situace, překážky, potíže a konflikty. Improvizace ve fiktivní situaci je typickým příkladem hravosti.

Improvizace dětí v DV může být podle zadání: připravená, částečně připravená nebo nepřipravená.

Improvizace může být také cestou k interpretaci. Interpretace je práce podle hotového literárního textu. (Prací s literární předlohou se zabývá I. Ulrichová, 2007). Ta může být v práci dětí, mládeže i dospělých amatérů založena na předběžném experimentování a přetváření textu v improvizacích. (E. Machková, 2007, s. 25)

1.6 Metody a techniky dramatické výchovy

K. Bláhová (in Kotátková a kol., 1998, s. 95-118) uvádí, že metoda je způsob, jak dosáhnout určitého cíle a prostředkem k tomu je technika, která představuje konkrétní postup. Metoda může mít různé techniky, ale může existovat i sama o sobě.

Podle tohoto pohledu můžeme říci, že základní metodou uplatňovanou v dramatické výchově je hra ve všech možných podobách a základními technikami jsou divadelní postupy.

Návody a postupy různých her a cvičení, činností a aktivit, jejichž prostřednictvím lze uplatňovat cíle DV, nalezneme v různých příručkách, receptářiích a

zásobnicích, i v takových, které jsou určené i pro jiné obory než je DV /Uvádím příklady dnes běžně dostupných publikací, které jsem využila pro praktickou část této práce: Beránková (2002), Canfield – Siccone (1998), Coblenzer – Muhar (2001), Harkl – Hanouš (1998), Hoppeovi – Krabel (2001), Machková (2002), Mašatová (2004), Nelešovská (2004), Patersonová (1996), Šimanovští (2005), Štembergová – Kratochvílová (1994), Ulrychová (2007), Vopel (2007)./

Jedním z postupů divadla je stavba dramatu, která se převážně opírá o známou Aristotelovu křivku: expozice – kolize – krize – peripetie – katastrofa.

Například ve „strukturovaném dramatu“, což je způsob práce uplatňovaný ve výuce DV, efektivita toho, zda si účastníci z výuky něco odnesou („nakopnutí“), přímo závisí na stavbě neboli struktuře dramatu, protože náplň neboli obsah jednotlivých kroků struktury dramatu při realizaci je závislá na konkrétní práci účastníků, na jejich rozhodování a není předem jasná. Učitel proto musí strukturu dramatu citlivě předem promyslet, vystavět a připravit. Pro výstavbu strukturovaného dramatu se používá obdoba Aristotelovské křivky často s vynecháním peripetie a s použitím těchto termínů: návnada – budování víry v drama – do akce – reflexe. /Zpracováno podle R. Svobodové (in Koťátková a kol. 1998, s. 119-122) a (poznámek ze semináře Metody a techniky DV 2005)

Nicméně podle Morgaové –Saxtonové (2001, s. 176) by měla každá hodina DV (i její části) mít stejnou strukturu jako dobře udělaná divadelní hra. „Měla by respektovat strukturu: expozice – narůstání akce – rozuzlení.“

1.6.1 Klasifikace metod a technik dramatické výchovy podle některých autorů

Metodami a technikami se velmi podrobně zabývá J. Valenta (2008). Jiné třídění na učitelovy strategie a techniky a činnosti dětí nabízí kniha N.Morganové a J. Saxtonové (2001, s. 113-157). Další třídění tzv. konvencí (akcí a potřeb) dramatu najdeme i s příklady jejich využití u J. Neelandse (1995).

1.6.1.1 Soupis a třídění metod a technik podle J.Valenty

a) Metoda úplné hry

Je metoda zcela reálného hraní hlasem i pohybem s použitím předmětů a s reagováním na prostor, hraní napodobujícího skutečnost i stylizovaného proto, aby bylo zřetelné, co má být hrou sděleno.

b) Metody pantomimicko pohybové

Jsou metody založené na dílčí komunikaci pohybem. Vyžadují od hráčů pohyb a nevyžadují zvuk a řeč. Dalším prvkem je také „nepohyb“, tedy zastavení práce svalů.

Můžeme je rozdělit takto: částečná pantomima (hraní jen částmi těla), dotyková hra (sdělování dotykem), mechanická pantomima (fázovaný pohyb ve stylu robot), narativní pantomima (ztvárňující paralelně to, co učitel či jiný hráč právě vypráví), ozvučená pantomima (ozvučení vlastní pohybové akce hráčem v jejím průběhu, ozvučení jiným hráčem nebo pantomima inspirovaná zvuky vydávanými jinými hráči a vedená současně s nimi), pantomimický překlad (překládání slov pohybem), pantomimizace prostoru (pohybem definovat prostor), parafrázování pohybem (překládat pohybem), úplná pantomima (klasické ztvárnění reality), pohybová cvičení, proxemizace postojů (zaujímaní pozic v prostoru podle vztahu postavy),

předávaná pantomima (přebírání pohybu mezi hráči), přetahovaná pantomima (princip protistran), převrácený dabing (jeden hráč hovoří, jako postava, druhý dabuje pohyby těla), pohybový rituál (rytmizované společné pohyby), sekvenční pantomima (rozdělení příběhu na dílčí úseky a jejich rychlé improvizace), taneční drama (pantomima vycházející z inspirace hudbou), transformovaný pohyb (změna pohybu uprostřed akce např. výměna rolí), zpomalená pantomima, zrcadlení, zrychlená pantomima, živá loutka (vedení pohybu hráče někým jiným), živé obrazy (nehybné obrazy)

c) Metody verbálně zvukové

Jsou metody založené na slově či zvuku, jehož tvoření je tu rozhodujícím a hlavním úkolem. Záměr užití metody zde spočívá prioritně v cílech spojených s řečí nebo zvukem. Řeč a zvuky zde užíváme především v rámci rolové hry tedy jako nástroje zobrazování někoho či něčeho jiného, jako znaku.

Jsou to: akce (narace, princip vyprávění a paralelního hraní), alej (ulička posav hovořící na další postavu), alter ego (většinou dva hráči představující jednu osobu, z nichž např. jeden zastupuje dobrou vlastnost a druhý zápornou), brainstorming (mozková vichřice, rychlé říkání asociací k danému problému či tématu), čtení, dabing (k pohybovému vyjadřování postavy druhý hráč přidává hlas), dialogické monology (jeden hráč mluví za dvě postavy), diskuse, disputace (dvě strany hrají protichůdná stanoviska), dotazování a odpovídání (rozhovor), extralingvistické hry (zvukové příběhy, komunikace neartikulovanými zvuky), hádka (konflikt), hlasové cvičení, chór (sborové mluvení), imaginativní hra (verbalizace představ), konverzace (nezávazná komunikace), mluvící předměty (např. mluvení za loutky), minimonolog (např. výroky přátel), monolog (verbální sólo, komentáře), neviditelné hlasy (např. rozhlasová hra), porada (dialog vedoucí k organizačním rozhodnutím), postsynchron nebo autopostsynchron (např. hráči živého obrazu pronášejí myšlenky či výroky postav), paralelní akce (postup, kdy hráč hraje tělem postavu, ale řečí jednak popisuje, co dělá a též říká její výroky), předávaná řeč (např. postupné a bez zastavení navazující hraní monologu jedné postavy, ale více hráči), quasipanel (debata hráčů nad problémem), recitace, rozhovor, ticho (práce s mlčením), titulkování (např. vytváření nadpisů k živým obrazům), verbální a zvukový rituál (pokřiky), vyjednávání, zaslechnutá řeč, overhead conversation (konverzace přes hlavu), zástupná řeč (vytvoření umělého jazyka), zpěv a hudební exprese

d) Metody graficko - písemné

Jsou postupy podporující a doplňující metody základní. Jsou založeny na tom, že žák vytváří určitý písemný nebo kreslený, malovaný, rýsovaný atd. výtvar. Ten může být vytvářen v rolích nebo mimo role. Také je můžeme dělit tak, že hráči pracují jako tvůrci (sami vytvářejí), polotvůrci (přetvářejí, dotvářejí) nebo příjemci (uživatelé).

Jsou to: beletrie, deníky, dokumenty, dopisy, dotazníky, testy, dramatický text, eseje, formuláře, fotofilm, inventáře a seznamy, inzerát, leták, líčení, logo - slogan, myšlenkové mapy, obrazy, obrazná představa, odborný text, plakát, projekt, recenze, reflexe, role na zdi, scénář, schéma, sociogram, telegram, zpráva, životopis, mapy, plány

e) Metody materiálově věcné

Podstata a typy metod a technik ve skupině. Základem postupů je práce s jinou hmotou (materiálem) v prostoru: Práce s objekty a stavbami, s kostým, s loutkou, s maskou, s modelovacím materiálem, s papírem s prostorem, s rekvizitou, se stroji a přístroji, se světlem a stínem a se zástupnými předměty.

1.6.1.2 Soupis a třídění strategií a technik podle Morganové a Saxtonové

Strategie je podle nich definovaná jako rámec, uspořádání, s jehož pomocí jsou žáci vtaženi do akce, a prostředky, jimiž budou zkoumat dramatické ohnisko.

Činnost definují jako strategii realizovanou neboli to, co žáci dělají.

Techniky jsou pak nástroje, jichž učitel používá k tomu, aby strategie byla uvedena v život.

a) Strategie

a)a) Z hlediska výrazu

Obecným cílem je rozvíjet výrazový prostředek (fyzický) a jsou to: hry, pohybová cvičení, obraz, taneční drama, pantomima, zvuk beze slov, zvuk se slovy.

a)b) Z hlediska významu

Obecným cílem je rozvíjet řeč jako prostředek vyjadřování myšlenek a emocí a jsou to: Diskuze (schůze, spor), interview, příběh (vyprávění příběhu, čtení příběhu nahlas), monolog, scénář.

a)c) Hraní v roli

Obecným cílem je praktické prozkoumávání vztahů mezi výrazem a významem a je jím: simulace, dramatické hraní, plášť experta, rolové drama, improvizace

a)d) Divadelní žánry

Obecným cílem je zkoumání interakce mezi výrazem a významem a rozvíjení interpretačních dovedností v komunikaci s ostatními a je to: sborový přednes, sborová dramatizace, vyprávěné divadlo, čtené divadlo, interní divadlo, skupinové divadlo, divadelní hra, pásmo a dokumentární drama, loutky, masky a rukodělná činnost.

a)e) Sdílení, ukazování a demonstrace

Je třeba s ním umět zacházet, co nejvíce potlačit nátlak, který žák pocítuje, když ví že je pozorován. To znamená postarat se, aby byl úkol zcela jasný, materiál podnětný a zajímavý a strategie a techniky umožňující zapojit se a nechat se zaujmout. Nevyžadovat po dětech aby předváděli svou práci dříve, než jsou k tomu dostatečně vybaveni. Na učiteli je, aby udělal z ukazování součást zkušenosti z učení, takže bude vnímáno jako jeden prvek procesu, nikoli jako výsledek.

V souvislosti se sdílením, ukazováním a demonstrací upozorňují Morganová a Saxtonová „na nevhodnou zpětnou vazbu“ kterou může vytvářet potlesk. Pokud je práce založena na prozkoumávání, neměla by být hodnocena délkou a silou potlesku.

Učitel by též neměl reagovat na práci soudy typu: „Toto jsem viděl, Je to, co jste chtěli, abych viděl?“, „Co jste mohli udělat jinak?“, „Pokud byste měli více času, na které části byste pracovali?“, aby nevyvolal dojem, že se žáci mají více soustředit na to, jak to předvedou, než na to, co zkoumají.

a)f) Rituály, reflexe a vytváření odstupů

Rituál svou strukturovaností a úsporností vede skupinu, aby se co nejvíce zaměřila na význam. Příležitostí pro žákovu reflexi může být např. psaní nebo čtení v roli nebo mimo ni. Vytváření odstupů je strategie umožňující žákům objevit smysl i

v těch situacích, které by mohly svou bezprostřední a naléhavostí bránit prozkoumávání (analogie, projekce, demonstrace, představy)

b) Techniky

b)a) Vytváření atmosféry

Jazyk, intonace, práce s časem, vyvažování, uspořádání prostoru, vzájemná důvěra.

b)b) Klasifikace technik podle funkce

Zpomalování, doplňování, naplňování, krystalizace, spojování.

b)c) Techniky v nichž učitel používá jazyk se specifickým záměrem

Hlas shůry, vyprávění, rekapitulace, zpráva, zobecňování.

b)d) Techniky, které žáky podněcují k mluvenému projevu

Dotek rukou, hlasová koláž, mluvící deník, vytváření vnitřních obrazů

b)e) Techniky, které jsou specifické pro rolové drama

Uzavření smlouvy, prozrazení konce, ticho, kotva, demonstrování, cizinec v roli.

b)f) Otázky

b)g) Instrukce

b)h) Boční vedení

b)i) Facilitace skupinové práce

Když žáci pracují samostatně ve skupinách, měl by učitel kontrolovat, zda každá skupina rozumí úkolu a pracuje na něm, jak fungují vztahy, sledovat, co vzniká, kontrolovat čas, nabízet nové podněty, předávat zprávy, vycítit, kdy přerušit práci kvůli úpravám, vyjasněním, návrhům nebo umožnit, podělit se o nápady s celou třídou, vycítit okamžik, kdy je produktivnější vstoupit do skupiny v roli a pozorovat celkovou náladu ve třídě.

b)j) Skrytá instrukce

Např. při improvizaci ve skupinách jsou otcové rodin odvoláni a dozvědí se, že přišli o zaměstnání, ale musí to držet v tajnosti před rodinou, která právě debatuje o dovolené.

b)k) Kladení otázek v okrajové roli skupinkám

Učitel tak pomáhá každému účastníkovi i celé skupině budovat význam.

1.6.1.3 Soupis a třídění konvencí (akcí a potřeb) dramatu podle J. Neelandse

Myšlenka systému třídění vychází z názoru, že každé takovéto třídění bude fungovat v rámci svých vlastních hranic a že vytvoření uceleného seznamu konvencí umožňuje lépe zvládnout rozhodování v okamžiku, kdy je třeba se rozhodnout pro nějakou formu.

a) Akce vytvářející kontext

Východiskem je potřeba jasně definovat kontext. Drama nám ukazuje smyšlenou situaci, ve které je společné chápání místa, času, postav a dalších informací o kontextu rozhodující pro hloubku účasti na tomto zážitku.

Jsou to tyto konvence: zvukové záznamy, postava na zdi, kostýmy, určení prostoru, společné malování, hry, nedokončené materiály, zápisníky, dopisy, deníky, zprávy, mapy a plány, živé obrazy, simulace.

b) Epické akce

Východiskem je potřeba vzbudit a udržet zájem o to, co bude následovat.

Konvence rozvíjející příběh jsou: telefonické a radiové konverzace, plášť experta, schůze, rozhovory, výslechy, hry s rolí pro celou skupinu, jeden den v životě, na skřipci, zaslechnuté rozhovory, reportáže, zvuky za scénou, učitel v roli,

c) Poetické akce

Východiskem je potřeba rozpoznat a vytvářet symbolický rozměr díla. Drama je prostředkem, který umožňuje nahlédnout za bezprostřední dějovou linku nebo mapovat skutečnost pomocí symbolů, dvojsmyslů a představivosti, má schopnost vytvářet, nést a sdělovat extrakt určité skutečnosti.

Konvence zdůrazňující nebo vytvářející symbolický obsah dramatu svým přesně voleným užitím řeči a gest jsou: montáž, výměna rolí, divadlo fórum, hraní v malých skupinkách, rekonstrukce, rituál, analogie, pojd'te k nám na scénu, masky, titulování, předem připravené role, pantomimické aktivity, obřady, lidové a folklorní tvary, revue, kabaret.

d) Akce s reflexí

Východiskem je potřeba reagovat na témata, jež se objevují na základě zkušeností. Drama je jak pro herce, tak i pro diváky „zrcadlem“, které jim umožňuje zamýšlet se nad sebou i nad svými vztahy k ostatním.

Konvence zdůrazňující „samomluvu“ nebo „vnitřní myšlení“ v dramatu nebo umožňující skupině zpětný pohled na drama z vnitřku dramatického kontextu jsou: zachycení okamžiku, okamžik pravdy, vyprávění, stopování myšlenek, celistvá osobnost, tahle, cesta, podávání svědectví, vnitřní hlasy.

1.7 Osobnost učitele dramatické výchovy

/Srovnání podle K. Bláhové (1996, s. 27) a S. Kořátkové (in Kořátková a kol. 1998, s. 219-221)/

Osobnost učitele obecně vyžaduje pozitivní vztah k dítěti, k vyučovacímu předmětu a profesní schopnosti, jako jsou pedagogický takt, postřeh a sdělnost.

Osobnost učitele DV musí být tvořivá, vnímat věci nově, neotřele a originálně a umět pohotově reagovat na změny okolností. Nutná je rozvinutá představivost a fantazie, fabulační schopnosti, cit pro temporytmus a prostor a smysl pro tvar. Vyžaduje též komunikační sdělnost a schopnost naslouchat. Nutná je také citlivost jednání a empatie.

Při plánování potřebuje učitel DV postřeh a schopnost pohotově měnit cíle podle aktuálních podmínek.

Pro vyhledávání námětů je u učitele nezbytná citlivá vnímavost ke světu a vynalézavost. Nutností je orientovat se v literatuře, historii, ve skutečných problémech dětí.

Vyučování DV vyžaduje také pozitivní přístup ke skupině, toleranci, schopnost respektovat atmosféru skupiny a umět se jí pohotově přizpůsobit. Učitel DV je účastníkem skupiny, vytváří příznivé klima, má zájem o každého člena skupiny a akceptuje ho takového jaký. Také by měl být vnitřně uvolněný a nebýt netrpělivý.

Učitel DV musí být schopen reflexe, která, aby byla úspěšná, závisí na vstřícnosti a povzbudivém přístupu. Musí být schopen zkoumání realizovaného procesu s přijetím zpětné vazby.

Učitel DV by měl být také vybaven základními znalostmi a dovednostmi z oboru divadla. Měl by znát základy teorie dramatu a divadla. Měl by zvládat základní dramaturgické dovednosti (volba příběhu, dramatického momentu). Měl by mít vlastní dramaturgickou či autorskou zkušenost. Měl by ovládat základy režie a scénografie. Též by měl být vybaven hereckými předpoklady (zvládat techniku řeči, být schopen identifikace, improvizace a hry v roli).

S. Koťátková (in Koťátková a kol. 1998, s. 219-221) sleduje dvě roviny vybavenosti úspěšného učitele DV: Rovinu základní profesní vybavenosti a rovinu speciální vybavenosti pro dramatickou práci (která je v podstatě zmíněna výše). Zmiňuje zde principy z kterých vychází rovina základní profesní vybavenosti.

Vychází z principů humanistické psychologie (že jsme schopni sebe i svět poznávat a měnit, neseme za své konání zodpovědnost, patří k nám svoboda a jsme schopni si uvědomit následky své volby, volba není pouhým výběrem z možností, ale je rozhodnutím na základě porozumění souvislostem, sociálnost je spolubytí s druhými, život se uskutečňuje ve vztazích, vlastnosti osobnosti se projevují v jednání a chování, jsou interakční povahy, protože se utvářejí v sociálních vztazích, jsme spoluodpovědní za svět, v němž žijeme).

Vychází též z pragmatické psychologie ve smyslu výchovy k demokracii (že základem učení žáka je jeho osobní prožitek a zkušenost, je důležité rozvíjet kritické myšlení ke konfrontaci teorie s praxí, mravní výchova spočívá ve vytváření správných představ a jejich ověřování a ne v pouhé poslušnosti a podřízenosti, řešení nových problémových situací se děje na základě ověřování a experimentace, orientuje se na utváření zkušenosti prostřednictvím myšlení a konání, kdy se nové situace stávají pochopitelnými a řešitelnými, zkušenost je východiskem poznatků o sobě samém i o světě, každá zkušenost nás modifikuje a ovlivňuje kvalitu zkušeností následujících)

Vychází také z konstruktivistického pojetí školní práce (z kterého vyplývá: vytvářet podmínky, aby informace, které chce učitel dítěti předat, rezonovaly se zkušeností dítěte, aby je bylo schopno přijmout za své; vytvářet podmínky pro tvořivé zpracování nových informací, které se pak stanou zkušeností pro nové učení; učitel má vedoucí úlohu, ale při vlastní práci přebírá iniciativu dítě, které vyhledává souvislosti, volí varianty a pokouší se vyslovovat závěry; učitel pracuje s faktem, že dítě již něco ví a své poznatky obohacuje ve spolupráci se skupinou).

Konstruktivistický přístup v pedagogice vychází z toho, že znalosti nejsou jednoduše získány z okolního prostředí, ale jsou postupně vystavěny zevnitř. Poznávací kritéria jsou vhled, porozumění, použití. Je nutné se postarat o to, aby děti učební látku vnitřně zpracovali a proměnily. To co bylo přijato auditivně (poslechem), může být znovu vytvořeno vizuálně. Naopak to, co bylo vytvořeno vizuálně (názorně), může být pak převedeno do slov. Tímto způsobem je dostatečně cvičená paměť. V obnoveném vytváření (a ne v reprodukování) jsou vyvolávány tvůrčí, citové i volní síly. /Srovnání podle Hejný – Kuřina (2001, s. 159-162) a Lievegoed (1992, s. 70-76)/

1.8 Organizace v dramatické výchově

/Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 60-65, 79-84)/

Organizace ovlivňuje průběh a kvalitu práce.

Je třeba vzít v úvahu s jakou skupinou pracujeme. Ideální počet členů skupiny je 10 -20. V menších skupinách bývá problémem nedostatek podnětů. Příliš velké skupiny mají tendence k rozpadu na menší skupinky, členové ztrácejí přehled o vztazích ve skupině a učitel těžko sleduje všechny členy a nezvládá na všechny stejně intenzívně působit. Učitel musí vzít v úvahu poměr chlapců a dívek a podle toho vyhledávat témata, náměty a látky, které obsahují jak mužský tak ženský pohled na svět aby uspokojil obě skupiny. Pro učitele je též důležité orientovat se ve vztazích ve skupině jak mezi jednotlivci tak mezi podskupinami, zjišťovat možné konflikty a jejich zdroje, zjišťovat kamarádství a zjišťovat míru kooperativnosti a soudržnosti.

Potřeba je uspořádat pro práci v DV vhodný prostor, což znamená ani příliš velký ani příliš malý, aby se v něm skupina mohla volně pohybovat. Má být útulný, světlý, působící vlídně, vybavený kobercem, aby bylo možné sedat a lehat na zem. Vhodné jsou polštáře na sezení a úložný prostor.

Vhodné vybavení pro DV je bubínek nebo jiný nástroj (pro rytmická cvičení) a šátky. Účastníky je potřeba vést k vhodnému oblékání, což jsou pohodlné kalhoty a pružná obuv.

Organizace a stavba lekce souvisí s následujícími kategoriemi:

a) Seznamování

K seznamování nové skupiny i již zaběhlé skupiny s novým vedoucím lze využít řady seznamovacích her. Výhoda her spočívá v tom, že aktivita začíná okamžitě a hráči se seznamují bez velkých průtahů. K poznávání členů skupiny učitelem se hodí hry s ne příliš přesným zadáním, zjišťující typy hráčů, jejich zájmy a zaměření, vztahy mezi nimi, umožňující identifikovat jedince se sklonem k dominanci, ostýchavé, aktivní a pasivní, extroverty a introverty, komunikativní a kooperativní, konfliktní, izolované, skupinové šašky.

b) Zavádění pravidel chování

Nejdůležitější je pravidlo, na jaký pokyn se všichni zastaví a ztiší (slovo, gesto, zvuk nástroje). Další je pravidlo respektu k práci druhých (např. vybídnout žáky, kteří se nechtějí aktivně účastnit, aby jen tiše seděli a sledovali práci druhých, případně jim zadat úkol, aby např. zaznamenávali aktivitu). Důležité je pravidlo, že všichni chodí včas. Další jsou pravidla utváření kruhu, úpravy místnosti, uklízení.

c) Rituály

Jde o aktivity, které se opakují na začátku a konci každé lekce. (Např. strukturované rozhovory v kruhu, nebo kruhové rytmické hry, nebo jednoduchá pohybová rozcvička, nebo rychlá honička)

d) Začátky lekcí

Můžou to být hry na rozehrání nebo hry na soustředění, které mají účastníka vtáhnout do lekce, nebo vybit energii, nebo zbavit zábran. Mohou to být také rytmické hry, pantomimické činnosti, relaxační cvičení, nebo slovní hry. Výběr je třeba zohlednit atmosférou skupiny a rozpořádáním členů a následnou činností.

e) Závěry lekcí

Důležité je rozvrhnout si lekci časově tak, aby mohla být ukončena v rámci a nebyla náhle přerušena např. zvoněním, příchodem rodičů nebo nutností vyklidit prostor.

f) Volba partnera nebo partnerů a vytváření skupin

Aby nedocházelo k izolování některých jedinců a při tendenci k trvalosti dvojic, je vhodné volit náhodný nebo mechanický způsob tvoření dvojic a skupin. Zároveň je důležité aby se skupiny vytvořily rychle a bez průtahů. (Např. podle oblečení, podle toho kdo je nejbližší na podnět „štronzo“ při honičce, losem). /O rozdělování dětí do skupin pojednává také Šikulová – Rytířová (2006, s. 33)/

g) Diskuse, reflexe a evaluace

Diskuse se zaměřuje ke konkrétnímu problému, k hledání tématu, týkají se startovního bodu (co, kdo kdy, kde, proč) nebo předpokládaného dalšího vývoje. Diskusi vede učitel a ponechává všem hráčům se stejnou měrou vyjádřit. Při diskusi je možnost vést hráče ke schopnosti vyjadřovat se jasně, věcně a bez okolkování.

Reflexe (přemýšlení, úvaha) je zpětným pohledem na právě proběhlé činnosti, verbalizuje zkušenost a shrnuje poznání. Účastníci vyvozují závěry z toho, co dělali a co prožívali. Může mít ráz subjektivní.

Evaluace (ohodnocení) je termín, který se často používá pro reflexi v USA. Tento typ reflexe má posoudit, jak hra fungovala. Používá se u improvizace s příběhem, pantomim (simultánní, hromadné a skupinové) a u etud, protože je důležitá pro jejich vypilování. Evaluace je také důležitá pro hlubší pochopení hraného příběhu. Mívá ráz objektivní.

1.9 Vedení v dramatické výchově

Ve výuce DV je důležité, aby si učitel uvědomoval své chování a jednání, jakým způsobem a za jakých okolností prezentuje aktivity a látky.

Důležité jsou: pozice učitele v prostoru a jeho postoj, výraz, chování k chlapcům a děvčatům, chování k různým věkovým skupinám, pozitivní přístup, neformálnost, naslouchání reagování na děti, jazyk, vážnost ve vztahu k hráčům, tématům i aktivitám, oblečení umožňující volný pohyb, odhad času. /Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 84-86)/

Důležitý je způsob zadání instrukce a to ve vztahu k cílům. Zadání určuje, jakým směrem se bude práce ubírat, zda může naplnit cíl, nebo se s ním minout. Proto učitel musí uvažovat jak bude zvolený obsah předkládat. Musí si připravit svá zadání, formulace otázek, instrukce, boční vedení, uvažovat o způsobu manipulace s předměty, nebo jinými hmotnými a vizuálními stimuly a s pomůckami. /Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 68-69)/

1.9.1 Verbální způsoby vedení v dramatické výchově

/Zpracováno podle E. Machkové (2007, s. 69-76)/

a) Instrukce

Instrukce je sdělení, oč v následující aktivitě půjde, jaký je úkol hráčů, co učitel předpokládá, že mají dělat, a jak se mají chovat. Může mít ústní i písemnou podobu (např. v podobě lístečků, které se losují). Instrukce má být přesná, úplná, jasná, přehledná a odpovídat úrovni hráčů. Instrukce musí respektovat principy DV, proto nesmí říkat, jak se má co udělat.

b) Diskuse

Diskuse je věcný, pracovní dialog. Diskusi učitel používá při hledání témat nebo při reflexi. K reflexi si učitel musí připravit okruhy témat a konkrétní otázky, motivované tématem a cílem aktivity. (Osobní dialog se používá, jen pokud je ohniskem sebepoznání hráčů nebo otevřené hodnocení skupiny)

c) Otázky

Otázka může být variací instrukce, ale většinou vede k samostatnému řešení. Může stát na počátku činnosti, nebo být kladena v průběhu. Reproductivní otázky, kdy se po žákovy vyžaduje, co ví, co se naučil se využívají např., když dramatická činnost navazuje na předchozí výuku. Více se využívají produktivní otázky, které vedou k tvořivosti jako např. „Co byste řekli..., jak se rozhodneme..., kdo by mohl..., odkud přichází...“ Při formulaci rozlišujeme otázky otevřené vyžadující rozsáhlejší, individuální odpověď a otázky uzavřené s omezeným okruhem odpovědi. Otázky mohou být zpřesňující, zpochybňující („Bylo opravdu nutné...?“), návodné, napovídající („Neměli byste raději...?“), rozhodovací („Co myslíte, že by měli udělat, když...?“), nebo vztahové („Co si asi mysleli, když...?“). Otázky se uplatňují i mimo hru při zjišťování zájmů skupiny, postojů hráčů, jejich zkušenosti, nebo vztahů k vytváření klimatu, seznamování hráčů a vedoucího, při organizování hodiny a dalších příležitostech.

d) Boční vedení

Boční vedení je typické pro dramatické aktivity (i pohyb a tanec). Spočívá v mluveném projevu učitele, který stojí mimo hru, ale sleduje atmosféru skupiny a vývoj aktivity. Typické boční vedení zastupuje „vnitřní hlas hráčů“ jakoby byl proudem jejich úvah, představ a rozhodování. Boční vedení musí slyšet všichni hráči a vnitřní hlas musí být intimní, klidný, vedený příjemným nerušivým hlasem, aby byl přijat hráči, jako by byl jejich vnitřní řečí a představovým filmem. Má nabízet zajímavé náměty, které si žáci zpracují po svém (neovlivňovat řešení). Aby rozvíjelo představivost, musí se nechat hráčům prostor pro jejich představy a řešení.

e) Vyprávění a předčítání

Vyprávění a předčítání se uplatní při vedení činnosti podle literární předlohy nebo podle (např. učitelem) sestaveného příběhu. Vyprávění udržuje lepší kontakt s naslouchajícími než předčítání. Na obojí je třeba dopředu se připravit (nepřeřikávat se, zvládnout intonaci, dodržet rovinu výrazu, interpretaci, u vyprávění zvládnout

stavbu příběhu). Vyprávění a předčítání navozuje atmosféru, uvádí do fikce stejně jako vizuální prezentace textu (např. dopis psaný dítětem, nebo list z deníku)

1.9.2. Učitel v roli jako způsob vedení v dramatické výchově

Učitel v roli je způsob vedení založený na řízení akce „zevnitř“.

N. Morganová a J. Saxtonová (2001, s. 56) uvádějí tyto výhody učitele v roli: Učitel je součástí dramatu a může spolu s třídou sledovat, co se právě děje. Kontroluje chod a napětí, protože je přímo napojen na vnitřní rytmus práce. Může podporovat, povzbuzovat a udržovat otevřenou komunikaci, takže všichni mohou pracovat ve vzájemné shodě. Má příležitost sdílet se svými studenty všechny objevy a docházet s nimi k novému pochopení.

Pro účastníky je vhodné, když učitel vstoupí do role z následujících důvodů (tamtéž): Poskytuje jim možnost, aby převzali zodpovědnost, činily rozhodnutí a ujímali se vedení skupiny. Poskytuje jim svobodu vyjadřovat postoje a různé úhly pohledu v bezpečí role. Poskytuje vzrušení z toho, že se obracejí na učitele v roli a svěřují se mu.

Vyučovací role, v kterých může učitel působit podle Morganové – Saxtonové (2001, s. 56 – 63) jsou: „Autorita, Druhý v pořadí, Člen gangu, Bezmocný, Autorita stojící v opozici ke skupině, Ďáblův advokát, Ten, kdo byl nepřítomen, Autorita stojící mimo akci, Okrajová role“.

1.10 Plánování v dramatické výchově

/Zpracováno podle Morganové – Saxtonové (2001, s. 159 – 189)/

Plánování se odehrává ve třech rovinách (viz též grafické znázornění této kontextové struktury plánování dramatu v příloze č. 2):

a) Substruktura (co vzít v úvahu)

Když se chce učitel poprat s tím, čemu je třeba naučit (obsah), musí dobře znát svou osobní výbavu (schopnosti, vzdělání, pocity, hodnoty, poznání, zkušenosti) a sociální zdraví třídy (její dynamiku, vnější vlivy na ní, vztahy členů). Musí si být vědom toho, že k charakteru osobní výbavy (schopnosti, vědomosti, pocity, hodnoty, poznání, zkušenosti) žáků patří, že se stále proměňuje.

Musí si určit vzdělávací cíle a vědět, jak postupovat. Musí najít způsob, jak vzbudit zájem u žáků, a musí najít prostředky, jak žáky zapojit.

K tomu, aby se učitel zorientoval ve výchozím materiálu, může použít některých myšlenkových modelů, jako jsou: vytváření tématické sítě, vytváření kategorií, „bratrstva“, „člověk versus člověk“, „druhá strana mince“, „nezodpovězená otázka“, „předtím, potom, současně“, „vizualizace“.

b) Superstruktura (co z toho vzejde)

Plánování musí obsahovat i učitelův předpoklad, jak budou žáci vnímat práci. Jde o to aby nakonec byli schopni vyjádřit, o čem lekce byla, co se tam dělo, co se naučili, a neodpověděli jen slovy: „Nevím, ale bylo to super. Užili jsme si hodně legrace.“

c) Struktura (příprava lekce)

Každá jednotlivá hodina je součástí výukové jednotky a každá výuková jednotka je částí širšího výukového kontextu (vyučovací předmět), který má své výukové ohnisko (specifický materiál, dovednosti nebo oblast, na níž se bude v předmětu pracovat). Dramatický kontext je stručné shrnutí té části práce, která má být zvládnuta.

Struktura má 5 částí:

c)a) Dramatické ohnisko (Co má být prozkoumáváno, cíl)

c)b) Strategie (Okolnosti, jejichž prostřednictvím budou žáci vtaženi do akce, a prostředky, jimiž budou pracovat na tom, co je ohniskem)

c)c) Činnosti (Uskutečněná strategie, neboli to, co mají žáci udělat)

c)d) Techniky (Postupy, jichž učitel používá k realizaci strategie)

c)e) Organizace (To, co je zapotřebí k tomu, aby učitel a žáci vykonali nějakou činnost)

Dramatické ohnisko každé lekce je prostředek, s jehož pomocí žáci prozkoumávají dramatický kontext, a zároveň je prostředkem, kterým se učitel snaží dosáhnout určitého výukového ohniska. Činnost (to co mají žáci dělat) má být volena tak, aby byla co nejvhodnější akcí, s jejíž pomocí, mají žáci prozkoumávat dramatické ohnisko. Dramatické ohnisko je základní kámen, na němž je budován plán, každé jednotlivé hodiny.

1.11 Hodnocení v dramatické výchově

Hodnocení znamená posouzení podle daných kritérií a standardů. Podle Bloomovi taxonomie kognitivních cílů se k hodnocení váží tato slovesa: zvážit, pochválit, doporučit, obhájit nebo vyvrátit, rozvíjet a kritizovat, posoudit, zaujmout nebo podpořit stanovisko, ospravedlnit, diskutovat, shrnout, ... /Zpracováno podle Revize Bloomovy taxonomie edukačních cílů (online)/

Ve vztahu k žákům je nejdůležitější a nejefektivnější kladné hodnocení, které vyvolává kladné emoce a také kladný vztah k aktivitám. Negativní hodnocení vyvolává negativní projevy, negativní vztah ke škole a k aktivitě samé, protože neuspokojuje potřebu sociálního uznání a vyvolává frustraci. Uvádí E. Machková (2007, s. 186).

Ať už se v DV klasifikuje známku nebo se hodnotí slovně (nebo se používá systém bodování jako např. v anglicky mluvícím prostředí), je nutné aby učitel hodnotil na základě stanovených cílů. Kritéria hodnocení by pak měla vycházet z těchto cílů a žák by měl být s těmito kritérii seznámen.

Morganová – Saxtonová (2001, s. 191-213) rozebírá hodnocení ve dvou rovinách:

První rovinou je hodnocení z hlediska výrazu, které je normativní a kde lze formulovat specifické soudy z hlediska organizace (docházka, dochvilnost, vztah k prostoru, vztah k zařízení, plnění úkolů ve třídě), z hlediska obsahu (znalost pravidel hry, znalost používané divadelní terminologie, znalost charakteristických rysů divadla) a z hlediska kompetencí (žák hraje beze slov, žák improvizuje, žák správně používá divadelní terminologii, žák udrží roli)

Druhou rovinou je hodnocení z hlediska významu. Učitel by měl diagnostikovat (analyzovat), co se žák aktivitou naučil (co se u něj procesem učení změnilo). Při tomto hodnocení je třeba postupovat individuálně, protože to, co je pokrokem u jednoho, může být stagnací, nebo krokem zpět u druhého.

Machková (2001, s. 187-188) uvádí tyto skupiny kritérií hodnocení jednotlivců: a) soustředění, pozornost, zájem, aktivita; b) komunikace (schopnost a ochota naslouchat druhým, přiměřeně reagovat, technika řeči, slovní zásoba, mimoslovní prostředky, ...); c) pohyb (držení těla, výraz pohybem, chůze, pantomima, ...); d) rytmus a temporytmus, gradace a vyvrcholení; e) kooperace, kontakt ve skupině, podíl na její činnosti, vztahy k druhým; f) tvořivost (schopnost rozeznat nevyřešené otázky, obrazotvornost, originalita, plynulost, flexibilita, ...); g) myšlení (rozeznávání vztahů mezi věcmi a myšlenkami, plánování a organizovanost, kritické myšlení, samostatnost, ...); h) postoje k práci a ke skupině, vytrvalost, nezávislost.

Machková (tamtéž) uvádí tyto otázky zahrnující kritéria hodnocení skupiny jako celku: Jaké je ve skupině sociální klima ve vzájemných vztazích jejích členů? Jaké je ve skupině klima ve vztahu ke společným aktivitám? Jsou členové schopni vypořádat se samostatně a účinně s problémy ve skupině? Neovládají skupinu dominantní jedinci? Nejsou v ní outsideři? Je každý člen plnoprávným příslušníkem skupiny, navazuje upřímné osobní vztahy? Vládne ve skupině sebekázeň a přirozené respektování práce druhých?

K hodnocení práce v DV patří i sebehodnocení učitele ve vztahu k pracovním postupům, volbě cílů, látek, metod skupinového vedení i ke své vlastní kvalifikaci a osobnostnímu rozvoji. Hodnocení pro učitele by mělo mít především perspektivní rozměr, aby věděl, v čem má na sobě pracovat. /Zpracováno podle J. Provazníka (in Koťátková a kol., 1998, s. 84)/

2. OSOBNOSTNÍ A SOCIÁLNÍ ROZVOJ

Jak bylo uvedeno v předchozí kapitole osobnostní a sociální rozvoj je hlavním cílem DV. K osobnostnímu a sociálnímu rozvoji samozřejmě dochází i mimo DV v běžném životě. DV je však jednou z cest jak tomuto procesu intenzivně pomoci.

V roce 2004 se skupina třiceti učitelů na setkání PAU (Přátelé angažovaného učení) zabývala tím, co dnes dětem brání být sebou samými a někdy říkat, co si nemyslí, a došli k těmto faktorům: „málo kvalitní komunikace, příliš autoritativní vedení a kritika, manipulace dospělými a málo bezpečí, sociální rozdíly a vyčlenění ekonomicky slabších, spěch a stres, nedostatek kontaktu s přírodou, média a reklama, konformita a snaha napodobovat vzory, nedostatek citové odezvy a opory, nevhodná výchova, nadměrně pečující prostředí a přemíra bezpečí, nadměrná očekávání výkonu (od rodičů), manipulace skupinou vrstevníků, stereotypy, zvyky, tradice, společenský úzus (doma, ve škole), virtualita a nepravá skutečnost.“ (Šímanovští 2005, s.12)

Nejen podle Šímanovských jsou právě dobře volené a vedené hry způsobem jak vystřídat u dětí obavu být sebou samými radostí z objevování vlastních schopností.

Existuje také samostatný systém pro osobnostní a sociální rozvoj, který se nazýval Sociálně psychologický výcvik (dále jen SPV) a který se dnes uplatňuje prostřednictvím systému Osobnostní a sociální výchova (dále jen OSV). V OSV lze účinně využít různých postupů dramatické výchovy. Doplnující vzdělávací obor DV /podle RVP ZV (2007 online)/ užívá jako základní metody nástroje dramatické a inscenační tvorby. Osobnostní a sociální výchova vedle toho užívá i tréninkové postupy sociálně psychologické povahy, které nemají divadelní podstatu.

Srovnáním systémů DV a SPV se podrobně zabýval J. Valenta (1999). Osobnostní a sociální výchovou a jejími cestami k žákovi se také podrobně zabýval J. Valenta (2006).

2.1 Vymezení osobnostní a sociální výchovy

OSV je praktická disciplína, která se zabývá rozvojem klíčových životních dovedností, nebo osobnostních a sociálních dovedností pro každý den. Jinými slovy je OSV disciplína zabývající se rozvojem životních kompetencí v oblasti osobního života se sebou samým a života v mezilidských vztazích. (J. Valenta, 2006, s.13)

V RVP ZV je OSV ukotvena jako průřezové téma. Průřezová témata reprezentují v RVP ZV (2007 online, kap 6) okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání (dále jen ZV). Jsou důležitým formativním prvkem ZV, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.

Průřezové téma OSV v ZV podle RVP ZV (2007 online, kap 6.1) akcentuje formativní prvky, orientuje se na subjekt i objekt, je praktické a má každodenní využití v běžném životě. Reflektuje osobnost žáka, jeho individuální potřeby i zvláštnosti. Jeho smyslem je pomáhat každému žákovi utvářet praktické životní dovednosti.

Specifikou Osobnostní a sociální výchovy podle RVP ZV (2007 online, kap 6.1) je, že se učivem stává sám žák, stává se jím konkrétní žakovská skupina a stávají se jím více či méně běžné situace každodenního života. Jejím smyslem je pomáhat každému žákovi hledat vlastní cestu k životní spokojenosti založené na dobrých vztazích k sobě samému i k dalším lidem a světu.

2.2 Cíle osobnostní a sociální výchovy

V RVP ZV (2007 online, kap 6.1) jsou cíle OSV formulovány jako přínos průřezového tématu k rozvoji osobnosti žáka.

V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma: a) vede k porozumění sobě samému a druhým, b) napomáhá k zvládnutí vlastního chování, c) přispívá k utváření dobrých mezilidských vztahů ve třídě i mimo ni, d) rozvíjí základní dovednosti dobré komunikace a k tomu příslušné vědomosti, e) utváří a rozvíjí základní dovednosti pro spolupráci, f) umožňuje získat základní sociální dovednosti pro řešení složitých situací (např. konfliktů), g) formuje studijní dovednosti, h) podporuje dovednosti a přináší vědomosti týkající se duševní hygieny.

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma: a) pomáhá k utváření pozitivního (nezraňujícího) postoje k sobě samému a k druhým, b) vede k uvědomování si hodnoty spolupráce a pomoci, c) vede k uvědomování si hodnoty různosti lidí, názorů, přístupů k řešení problémů, d) přispívá k uvědomování mravních rozměrů různých způsobů lidského chování, e) napomáhá primární prevenci sociálně patologických jevů a škodlivých způsobů chování.

2.3 Formy osobnostní a sociální výchovy

OSV uvedená jako průřezové téma RVP ZV (2007 online, kap. 6) tvoří povinnou součást základního vzdělávání. Škola musí do vzdělávání na 1. i na 2. stupni průřezové téma zařadit. Nemusí však být zastoupeno v každém ročníku. V průběhu základního vzdělávání je povinností školy nabídnout žákům postupně všechny tematické okruhy průřezového tématu, jejich rozsah a způsob realizace ale stanovuje škola. Průřezové téma je možné využít jako integrativní součást vzdělávacího obsahu vyučovacího předmětu nebo v podobě samostatných předmětů, projektů, seminářů, kurzů apod. Výběr témat a způsob jejich zpracování v učebních osnovách je v kompetenci školy.

J. Valenta (2006, s. 57-87) uvádí tyto cesty OSV k žákovi: a) Uplatnění OSV prostřednictvím chování a jednání učitelů (protože učitelé sami běžně uplatňují efektivní sociální chování a jsou osobnostními vzory), b) Využití potenciálu témat OSV v různých (běžných) školních situacích, c) včlenění témat OSV do jiných předmětů, resp. oblastí a oborů vzdělání a výchovy, d) včlenění témat OSV do práce školy v samostatných časových blocích, předmětech apod.

2.4 Témata osobnostní a sociální výchovy

Tematické okruhy osobnostní a sociální výchovy jsou v RVP ZV (2007 online, kap 6.1) členěny do tří částí, které jsou zaměřeny na osobnostní, sociální a mravní rozvoj. Pro jejich realizaci je užitečné zařazovat do výuky ta témata, která reflektují aktuální potřeby žáků, popřípadě vycházejí ze vzájemné domluvy s nimi.

a) Osobnostní rozvoj

a)a) Rozvoj schopností poznávání (cvičení smyslového vnímání, pozornosti a soustředění; cvičení dovedností zapamatování, řešení problémů; dovednosti pro učení a studium)

a)b) Sebepoznání a sebepojetí (já jako zdroj informací o sobě; druzí jako zdroj informací o mně; moje tělo, moje psychika /temperament, postoje, hodnoty/; co o sobě vím a co ne; jak se promítá mé já v mém chování; můj vztah ke mně samé/mu; moje učení; moje vztahy k druhým lidem; zdravé a vyrovnané sebepojetí)

a)c) Seberegulace a sebeorganizace (cvičení sebekontroly, sebeovládání – regulace vlastního jednání i prožívání, vůle; organizace vlastního času, plánování učení a studia; stanovování osobních cílů a kroků k jejich dosažení)

a)d) Psychohygiena (dovednosti pro pozitivní naladění mysli a dobrý vztah k sobě samému; sociální dovednosti pro předcházení stresům v mezilidských vztazích; dobrá organizace času; dovednosti zvládání stresových situací /rozumové zpracování problému, uvolnění-relaxace, efektivní komunikace atd./; hledání pomoci při potížích)

a)e) Kreativita (cvičení pro rozvoj základních rysů kreativity (pružnosti nápadů, originality, schopnosti vidět věci jinak, citlivosti, schopnosti "dotahovat" nápady do reality), tvořivost v mezilidských vztazích)

b) Sociální rozvoj

b)a) Poznávání lidí (vzájemné poznávání se ve skupině/třídě; rozvoj pozornosti vůči odlišnostem a hledání výhod v odlišnostech; chyby při poznávání lidí)

b)b) Mezilidské vztahy (péče o dobré vztahy; chování podporující dobré vztahy, empatie a pohled na svět očima druhého, respektování, podpora, pomoc; lidská práva jako regulativ vztahů; vztahy a naše skupina/třída (práce s přirozenou dynamikou dané třídy jako sociální skupiny)

b)c) Komunikace (řeč těla, řeč zvuků a slov, řeč předmětů a prostředí vytvářeného člověkem, řeč lidských skutků; cvičení pozorování a empatického a aktivního naslouchání; dovednosti pro sdělování verbální i neverbální /technika řeči, výraz řeči, cvičení v neverbálním sdělování/; specifické komunikační dovednosti /monologické formy - vstup do tématu „rétorika“/; dialog /vedení dialogu, jeho pravidla a řízení, typy dialogů/; komunikace v různých situacích /informování, odmítání, omluva, pozdrav, prosba, přesvědčování, řešení konfliktů, vyjednávání, vysvětlování, žádost apod./; efektivní strategie: asertivní komunikace, dovednosti komunikační obrany proti agresí a manipulaci, otevřená a pozitivní komunikace; pravda, lež a předstírání v komunikaci)

b)d) Kooperace a kompetice (rozvoj individuálních dovedností pro kooperaci /seberegulace v situaci nesouhlasu, odporu apod., dovednost odstoupit od vlastního nápadu, dovednost navazovat na druhé a rozvíjet vlastní linku jejich myšlenky, pozitivní myšlení apod./; rozvoj sociálních dovedností pro kooperaci /jasná a respektující komunikace, řešení konfliktů, podřízení se, vedení a organizování práce skupiny/; rozvoj individuálních a sociálních dovedností pro etické zvládání situací soutěže, konkurence)

c) Morální rozvoj

S ohledem na zaměření projektu v praktické části práce na hledání a naplňování hodnot zde o tomto tématu pojednávám více podle J. Valenty (2006, s. 36-41).

c)a) Řešení problémů a rozhodovací dovednosti

c)a)a) Dovednosti pro řešení problémů a rozhodování z hlediska různých typů problémů a sociálních rolí

„Problém je určitý reflektovaný stav věcí, z něž vyplývá otázka, na kterou nemáme obvykle hotovou odpověď“ Musíme proto rozvinout určité poznávací a řešící aktivity (definovat problém, vytvářet hypotézy, jak problém řešit, otestovat tyto hypotézy, na tomto základě vybírat řešení a ta pak aplikovat).

Většina problémů v mezilidských vztazích má též etický rozměr. V případě, že máme nedorozumění, že se přeme, že máme rozdílné zájmy, snadno se stane nepříjemnost, že druhého urazíme, vezmeme mu sebeúctu, uděláme z něj hlupáka nebo podkopeme svým chováním základy vztahu.

Neeticky se může člověk chovat i sám k sobě např. přemrštěnou sebekritičností může ohrožovat svou osobní stabilitu.

c)a)b) Problémy v mezilidských vztazích

Můžeme se zabývat typy problémů ve vztazích mezi lidmi obecně (obvyklými příčinami, důsledky a strategiemi překonávání), nebo sledovat problémy v konkrétní skupině a na jejich řešení se učit.

c)a)c) Zvládání učebních problémů vázaných na látku předmětů

c)a)d) Problémy v seberegulaci

Řada potíží, které lidé způsobují sobě samým i sobě navzájem, je ovlivněna neschopností dostatečně ovládnout některé motivy, pocity, nebo prvky chování. Nedostatky seberegulace se nezdá projevit v násilí nebo naopak v pasivitě a podílejí se i na pádech do závislostí. Může být užitečné identifikovat okamžiky selhávání vůle, zmapovat si problémy způsobené vlastní vůlí/nevůli jejich důsledky a cesty překonávání

c)b) Hodnoty, postoje, praktická etika

Z filosofického pohledu hodnota z řeckého „axiom“ znamená „co je považováno za důležité“ (Liesmann – Zenaty, 1994, s. 360).

P. Hartl (in J. Valenta, 2006, s.38) označuje „hodnotu jako vlastnost, kterou jedinec přisuzuje objektu (jevu /i člověku/, situaci, události atd.) a to ve vztahu k uspokojování vlastních potřeb a zájmů“. Během života si člověk vytváří soubor určitých, preferencí vztahujících se k určitým jevům, takže vzniká jakýsi žebříček hodnot.

„Hodnoty jsou chápány jako jeden ze základních fenoménů kultury, který umožňuje jak integraci kultury samotné, tak její sepětí s určitým sociálním systémem, společností, jakož i osobností jedince.“ (Maříková, Petrusek, Vodáková in Reichel, 2008, s. 144) Hodnoty, které lidé uznávají za platné, orientují jejich aktivity, vytvářejí jejich zaměřenost, vztah ke světu a i k životu samotnému, k jeho podstatě smyslu atp.

Postoje jsou obvykle vztahy k jevům. S hodnotami souvisejí svým hodnotícím rozměrem. Postoje ovlivňují naše chování. (Ne vždy se však chováme v souladu s našimi postoji.)

Etika je nauka o mravnosti. Praktickou etikou se myslí uplatnění mravních principů v lidském chování, zde především v situacích všedního dne. (Tomu odpovídají pojmy: spolehlivost, odpovědnost, korektnost, takt, spravedlivost, atd.)

c)b)a) Analýzy vlastních i cizích postojů a hodnot a jejich projevů v chování lidí

Mapování vlastních osobních „filosofií života“, hodnotových žebříčků a preferencí, postojů k různým jevům i k tomu, zda a jak naše hodnotové systémy ovlivňují naše chování, zejména k druhým lidem, zvířatům a životnímu prostředí.

c)b)b) Vytváření povědomí o kvalitách typu odpovědnost, spolehlivost, spravedlivost, respektování atd.

Jde zejména o ujasnění obsahu těchto pojmů a jejich vztažení k vlastní praktické životní zkušenosti žáků. Můžeme mapovat, jak si kdo stojí ve svém osobním životě, pokud jde o tyto vlastnosti. Můžeme k nim přidat toleranci, otevřenost, poctivost, slušnost, pravdomluvnost, ohleduplnost, respektování komunikačních práv druhých apod.

c)b)c) Pomáhající a prosociální chování (člověk neočekává protislužbu)

Základem při práci s tímto tématem může být osobní zkušenost s pomocí druhým lidem a pomocí od druhých lidí. Co může bránit pomoci, co ji může usnadnit, co může motivovat lidi „tady a teď“ k pomoci. Má být pomoc odměňována? Proč ano, proč ne. Prosociálnost jako typ chování, kdy člověk jednající v něčí prospěch neočekává protislužbu. Osobní zkušenost žáků s prosociálností.

c)b)d) Dovednosti rozhodování v eticky problematických situacích všedního dne

Eticky problematická situace, je obvykle ta, kdy stojíme před volbou a tato naše volba se může nepříznivě dotknout zájmů, potřeb či práv jiných lidí, zvířat, životního prostředí, ale z druhé strany problému se může dotknout našich vlastních práv, potřeb a zájmů. (Př. Mám, jako žák, oznámit vážné podezření na šikanu?). Doporučuje se hledat osobní zkušenosti žáků s těmito situacemi, vést je k zamyšlení nad jejich reagováním, pocity, myšlenkami v takových situacích. Doporučuje se pro žáky připravovat „herní situace“, kde se tato dilemata řeší. Využívá se také reálných situací v životě skupiny, třídy a školy a reflektují se z hlediska etiky.

J. Valenta (2006) u většiny témat OSV připomíná možnosti primární prevence násilí, vandalizmu, závislosti, pasivity.

2.5 Metody osobnostní a sociální výchovy

Metody používané pro naplňování cílů v OSV musí mít potenciál podněcovat žákovskou činnost, být praktické, aktivizující a pestré.

Uplatňují se: diskuse, hry, cvičení, aktivizující metody, zkušenostní metody, psací techniky, problémové metody, úkolově kooperativní učební situace, psaní nebo čtení textů, kresebné metody, komunikačně úkolové situace, metody práce s kamerou, videem, přehrávačem, koncentrační cvičení, pohybové techniky, představové metody a vizualizace, rolové a simulační hry, pantomimi a živé obrazy, outdoorové techniky, atd. (J.Valenta, 2006, s. 54)

2.6 Reflexe v osobnostní a sociální výchově

Vzhledem k tomu, že se jedná o živá setkání dotýkající se osobní existence, je třeba počítat s tím, že na různé věci budou mít žáci různé názory, že se může objevit odmítání témat či technik, ostych, případně, že některé hry tzv. "nevyjdou". Právě tyto okamžiky však bývají v Osobnostní a sociální výchově velmi užitečné, neboť nabízejí příležitost k přemýšlení o tom, co se děje. (RVP ZV 2007 online, kap. 6.1)

Podle J. Valenty (2006, s. 49-53) se činnosti OSV mohou odvíjet podle struktury: Ze stanoveného cíle vychází *Instrukce* (vysvětlení podstaty a dalších okolností a podmínek úkonu, který mají žáci provést) následuje *Akce* (která je primárně prostřednictvím instrukce vyvolanou učební situací) a po skončení probíhá *Reflexe*.

Reflexe v OSV je „učební situace věnovaná zhodnocení zkušenosti, která ožila nebo nově vnikla v průběhu předchozí akce“ Uvádí J. Valenta (2006, s. 50). Reflexe pomáhá systematizovat zkušenost a zážitek, včlenit je do struktury stávající zkušenosti a obohatit jím naše prožívání a jednání do budoucna.

Cíle konkrétní reflexe jsou dány cílem lekce a cílem aktivity a také průběhem aktivity. Forma reflexe má obvykle podobu verbální (diskusní). Učitel nemá přednášet, ale ptát se nebo vyzývat k úvahám a promluvám. Obsah reflexe má být zaměřen na zkonkrétnění zážitku (rekapitulace, vyjádření, zpětná vazba, hodnocení, transfer zkušenosti, plán změny) a zobecnění zážitku (učení o jevech a o procesech a postupech, které nastaly) a konkrétně na jevy dané formulací cíle aktivity a jevy, které nastaly, aniž by byly plánovány jako cíl.

Přesto, že žáci z počátku při reflexích nemluví, nevědí, co říkat, neumějí reflektovat, doporučuje se je to učit, protože reflexe učí myslet.

Konkrétní příklady postupů a aktivit pro OSV nabízí J. Valenta (2003).

3. OSOBNOST DÍTĚTE MLADŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Jako mladší školní období se zpravidla označuje doba od 6-7 let, kdy dítě vstupuje do školy, do 11-12 let, kdy začínají první známky pohlavního dospívání i s průvodními psychickými projevy. (Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 117)

Z. Matějček (in Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 119) dává přednost rozlišení mladšího školního období na mladší školní věk (zhruba 6-8 let) a střední školní věk (přibližně 9-12 let). (Věnuji se zde podrobněji charakteristice dítěte středního školního věku vzhledem k věkové skupině, s kterou jsem pracovala v praktické části.)

Dítě v období středního školního věku je podle Matějčka (tamtéž) stabilnější a vyhraněnější než v období mladšího školního věku. Na školu už je většinou přijatelně adaptované. Těžiště zájmů se u něj přesunuje do životní reality. (Realita je stále poznamenána fantazií, ale spíše hrdinskou než bájevitou). Děti v tomto věku si pozorně všimají vztahů mezi lidmi v rodině, v sousedství i jinde. Výrazně stoupá vliv dětské skupiny, jejíž normy se snaží dítě dodržovat, i přesto že se někdy neshodují s normami rodiny.

Za závažné změny v období středního školního věku Matějček (tamtéž) pokládá zejména: a) přisvojení specifického chování vůči malým dětem, b) utváření rodičovských postojů, které mohou později do značné míry ovlivňovat skutečné chování k vlastním dětem, c) vytváření mužské a ženské identity, vědomí, že jsem chlapec (muž) nebo dívka (žena), a kladné přijetí této skutečnosti. (Proto se v této době většinou začínají oddalovat skupinky chlapců a dívek).

Matějček (tamtéž) též uvádí, že přes všechny pokroky v období středního školního věku, je dítě stále dítětem a nelze od něj očekávat předčasně zralé chování.

3.1 Postoj ke skutečnosti u dítěte mladšího školního věku

Celkový postoj ke skutečnosti u dětí mladšího školního věku byl psychology charakterizován výrazem „střízlivý realizmus“. Školáci se zajímají o to, jaká je skutečnost, chtějí ji poznat do podrobností a objektivně. Plně se zaměřují na to co je a jak to je. Chtějí pochopit okolní svět a věci v něm doopravdy. V tom je rozdíl od předchozího období (protože menší dítě je ve svém vnímání, myšlení i jednání závislé více na svých přáních a fantaziích) i od následujícího období dospívání (protože pro dospívajícího je často důležitější vědět, co by mělo být správné). První období tohoto „realismu“ bývá označováno za naivní, protože dítě je závislé na tom, co mu autority povědí, teprve později se dítě stává kritičtější a tedy i jeho přístup ke světu se označuje jako kriticky realistický. (Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 118)

Dítě mladšího školního věku chce být plně aktivní ve svém vztahu ke světu. Chce věci prozkoumávat a to skutečnou, reálnou činností. (tamtéž)

3.2 Myšlení dětí v mladším školním věku

Myšlení dětí v mladším školním věku je mnohem rozvinutější než u dětí v předškolním věku. Podle J. Piageta (1997, s. 85-115) jde o etapu konkrétních operací. Myšlení již respektuje zákony logiky. Děti dokáží, klasifikovat, třídit, řadit. Zvládají inkluzi a jiné operace. Přitom se však stále váží na názorné poznání, na konkrétní předměty a procesy, které lze přímo vnímat a představit si je, případně s nimi manipulovat, prakticky si ověřit řešení problému. Jsou při tom značné individuální rozdíly v rozvinutosti myšlení podle vloh i způsobu vyučování.

V průběhu dětství se vlivem zrání a učení myšlenkové výkony zvyšují. Dochází k rozvoji logického myšlení. Logické operace se rozvíjí učením hlavně v rámci vyučování. Vliv na rozvoj myšlení má také motivace (jak vnitřní tak vnější.).

Podle Lievegoeda (1992, s. 70-76) moderní předčasně zralé městské dítě, rádo přijímá intelektuální látku. Toto dítě, kterému neposkytuje přírodní okolí žádnou protiváhu, ale zároveň potřebuje probouzet a rozvíjet své vlastní tvořivé síly, které pak souvisejí s jeho citovým a volním životem.

3.3 Emoční vývoj dítěte mladšího školního věku

Emoce jsou ve své podstatě popudy k jednání. Mají biologickou podstatu. Vytvářely se v dlouhém období evoluce jako citové reakce pro schopnost přežití. Tendence jednat je obsažena v každé emoci (např. hněv zvyšuje krevní průtok v rukou a umožňuje sražení nepřítele, strach vyvolá nashromáždění krve v kosterním svalstvu a usnadní útěk, štěstí stimuluje uvolňování většího množství energie vzbuzující nadšení pro jakýkoliv úkol, láska navozuje stav klidu a uspokojení a podporuje spolupráci, překvapení způsobí pozdvižení obočí a umožní rozšíření zorného pole, odpor se projeví výrazem zhnusení ve tváři /pokrčením nosu a ohrnutím rtu, což je podle Darvina výsledek primárního pokusu uzavřít nosní dírkou před škodlivým pachem nebo vyplivnout jedovatou potravu/, smutek způsobí pokles energie a dává tak příležitost truchlit a uvědomit si dopad ztráty nebo neúspěchu). Tyto vrozené sklony k jednání se dále formují našimi životními zkušenostmi a kulturou. /Zpracováno podle D. Golemana (1997, s. 16-19)/

Emoční reaktivita (míra dráždivosti, impulzivita, sklon k útlumu reakcí vlivem úzkosti) je do značné míry založena biologicky, je tedy ovlivňována celkovým dozráváním organismu. S věkem se emoce stávají stabilnějšími a jejich ovládání nevyžaduje takové úsilí. (Langmeier – Krejčířová, 2006, s.130)

Expresivní emoční reakce malého dítěte mají automatický charakter. Předškolní dítě je dokáže korigovat jen v omezené míře. Školní dítě už je schopno podle potřeby tuto primární automatickou emoční reakci vůlí potlačit a jednat záměrně a plánovitě. To mu umožňuje také déle se soustředit na zvolenou činnost a také vůlí modulovat průběh a intenzitu vnitřního prožitku. (Langmeier – Krejčířová, 2006)

Emoční reaktivita a volní ovládání emočních reakcí mají vliv na seberegulaci, což je schopnost volního sebeřízení. Schopnost emoční seberegulace je významnou součástí celkové sociální obratnosti dítěte a ovlivňuje jeho přijetí skupinou. Děti s lepší schopností sebekontroly patří častěji k dětem oblíbeným, oproti dětem impulzivním a dráždivým. (Langmeier – Krejčířová, 2006)

Narůstající schopnost seberegulace je důsledkem skutečnosti, že dítě nyní lépe rozumí svým vlastním pocitům v dané situaci a současně bere ohled i na požadavky a postoje sociálního okolí. Schopnosti sebeovládání se též učí ve vrstevnické skupině školní třídy, kde dochází k stále lepšímu porozumění různým názorům, přáním a potřebám různých lidí. (Langmeier – Krejčířová, 2006)

Nejde o to emoce potlačovat, ale vyznat se v nich a umět s nimi zacházet. Tomu se říká emoční gramotnost nebo emoční inteligence a tou (včetně toho, jak ji rozvíjet u dětí) se podrobně zabývá D. Goleman (1997).

3.4 Morální vývoj dítěte mladšího školního věku

Hodnoty, podle nichž dítě orientuje své úsilí jsou zpočátku nahodilé. Sociální normy mravního jednání se začínají stabilizovat teprve v průběhu školního věku. (Langmeier – Krejčířová, 2006)

Chápání mravních norem a hodnot a jednání podle těchto norem závisí na celkovém vývoji dítěte, zejména na jeho schopnosti poznávat a řadit věci, a také na emočním vývoji, který je značně závislý na konkrétních sociálních zkušenostech dítěte.

Vývoj morálního jednání značně ovlivňuje rodina. Dříve se považovali za rozhodující vliv na vývoj morálního jednání výchovné techniky. (Např. podle Hofmana (1970) /in Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 135/ vnější svědomí je určováno vnějšími odměnami a sankcemi, vnitřní svědomí je podporováno prostředky jako odnětí lásky, nejvyšší mravní vývoj je pak podporován, pokud rodič používá diferencovaných výchovných prostředků v souvislosti s vysvětlováním.)

Novější výzkumy ale nasvědčují tomu, že „rozhodující vliv na vývoj morálního jednání má (více než výchovné techniky) skutečný, každodenní, ustavičně se opakující, bezděčný, ale opravdu autentický způsob interakce mezi všemi členy rodiny“. (Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 136) Tam, kde si lidé v rodině mohou volně a bez zábran sdělovat každý své pocity a svá přání vyvíjí si dítě samo snáze autonomní morálku vyššího typu (uvědomuje si, že samo způsobuje svými činy druhým dobro či zlo a že také oni mu mohou bezděčně nebo záměrně pomáhat či škodit, a tak snáze pochopí obecně mravní principy). Naproti tomu tam, kde se „vzájemnost pocitů“ nevyvine a kde si žije každý podle svého nebo kde lidé jednají, jako by si rozuměli, ačkoliv jejich pocity jsou zcela odlišné („pseudo-vzájemnost“) vývoj morálního hodnocení ustane na nižším stupni. (Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 136). Podobně by to mělo fungovat i v prostředí školní třídy.

3.5 Sebehodnocení dítěte mladšího školního věku

Za příznivých podmínek dochází dítě k poznání, že dobrými výkony, úsilím, snahou lze dosáhnout vnitřnímu uspokojení z osvojení dovednosti a z dobrého výkonu a také z kladného hodnocení osob pro něj významných (rodičů, učitelů, prarodičů aj.). To je moment důležitý pro rozvíjení vůle a sebehodnocení osobnosti pro celý další život. E. Ericson (v Čáp – Mareš, 2007, s. 230) označil toto období, jako „fázi píce a snaživosti“. Píli a snaživostí dítě získává pochvalu a uznání, splňují se projevy kladného vztahu k němu, zvyšuje se jeho sebehodnocení. Překonává pocit méněcennosti, který je u dětí běžný ve srovnání s dospělými a staršími dětmi. Za nepříznivých podmínkách, ať už v rodině nebo ve škole, dochází k tomu, že dítě nevynakládá úsilí, nesnaží se o dosažení dobrých výsledků v učení, rezignuje. Pociť méněcennosti se může přeměnit v komplex méněcennosti. Zvyšuje se hladina úzkosti, narušuje se vývoj zájmů a obecně motivace. Dítě se pak může různými nepříznivými formami vyrovnávat s náročnými životními situacemi (snažit se na sebe upozornit /uličnictvím nebo šaškováním/ nebo může docházet k uzavírání se do sebe nebo k pasivitě. (Čáp – Mareš, 2007)

Kladné sebehodnocení je pro duševní zdraví velmi významné. Psychoterapeuticky zaměřené badatelé poukázali na to, že kořen mnoha psychických obtíží je právě v nejistotě o hodnotě vlastního „já“. Člověk, který si sám sebe realisticky necení (buď se podceňuje a v ničem si nevěří, nebo se nadměrně přeceňuje) má obvykle problémy i ve styku s druhými lidmi. Škola může v tomto směru

rozhodující měrou ovlivnit to, co rodiče dříve začali. (Langmeier – Krejčířová, 2006, s.139)

K psychickým mechanismům obrany „já“ při neuspokojování potřeb sebeúcty, sebejistoty, sebedůvěry patří podle Z.Heluse (2008, s. 58-59): útěk, zlehčování nebo bagatelizace neúspěchů snižujících hodnotu vlastního já, svalování viny na jiné, hledání příležitostí ke kompenzačním náhradním aktivitám, agrese. Uchování hodnoty vlastního já je pro děti a mládež často klíčovou potřebou.

Vývoj sebehodnocení také významně ovlivňuje dětská skupina. Dítě hodnotí samo sebe vždy na pozadí určité specifické vztahové skupiny a připisuje samo sobě určité schopnosti a osobní vlastnosti podle svého relativního postavení v ní. (Langmeier – Krejčířová, 2006)

3.6 Socializace dítěte mladšího školního věku

Začlenění dítěte do lidského společenství postupuje výrazně vstupem do školy. Hlavními socializátory jsou v tomto období vedle rodiny a pedagogického personálu školy také vrstevníci. Vrstevnická skupina dává dítěti příležitost k četnějším a rozlišenějším interakcím. Reakce dítěte na druhé děti má jiný ráz než na dospělé, protože děti jsou si bližší svými vlastnostmi, zájmy a postavením. Dítě rozšiřuje své sociální dovednosti. Poznává různé strategie prosazování záměrů v rámci skupiny. V dětské skupině se proto dítě může učit důležitým sociálním reakcím, jako je pomoc slabším, spolupráce, ale i soutěživost a soupeřivost. Zdokonaluje se v komunikaci, profiluje se mu obzor materiálních i nemateriálních hodnot a odpovídajících norem, významy symbolů (hodnota peněz), idejí (pravda, spravedlnost) a základních sociálních rituálů (představování se, komunikování) atp. Někdo také začíná navštěvovat první zájmové skupiny (sportovní, umělecké, jazykové kroužky apod.). Při hraní rolí se dítě setkává s různými mimorodinnými mechanismy sociální kontroly, zatím ale především na úrovni neformální. /Srovnání podle Langmeier – Krejčířová (2006) a Reichel (2008)

Na začátku školního věku jsou vztahy dítěte k ostatním nahodilé. Závisí např. na tom, s kým dítě sedí v lavici, vedle koho bydlí, s kým si společně hraje apod.

Kolem deseti let se ve skupině vytvářejí vztahy přátelství už založené na osobních vlastnostech a celá skupina se začíná vnitřně diferencovat. Ve třídě se postupně buduje určitá struktura a hierarchie. Některé děti nyní zaujímají vysoké nebo dominantní postavení, např. pro svou tělesnou sílu a obratnost, ale i pro některé osobní vlastnosti jako kamarádství nebo ochota pomáhat. Na konci řady jsou obyčejně děti malého vzrůstu, slabé a také děti plaché a úzkostné. Děti ze zanedbávajících rodin jsou obvykle ostatními hodnoceny nízko a stejně nízko hodnotí i sami sebe. Socializační vliv skupiny bývá různý. (Langmeier – Krejčířová, 2006)

Starší dítě je podle novějších psychologických studií socializováno nejen z vnějšku (rodiči, vrstevníky, učiteli), ale socializuje se také samo. Tento jev se nazývá sebesocializace. Podle D. N. Rubleho (in Langmeier – Krejčířová, 2006, s. 140) si dítě samo vytváří určitou „teorii“ o sobě, když si odpovídá na otázky: Kdo jsem? Jaký budu? Jakou mám hodnotu? A později také Jaký má můj život smysl?. Tato „teorie“ je základem jeho vlastního pojetí identity. To pak ovlivňuje jeho chování navenek, čímž opět modifikuje postoje osob, které působí na socializaci z vnějšku.

4 ŠKOLNÍ TŘÍDA JAKO SOCIÁLNÍ SKUPINA

Z pohledu sociologie je školní třída sociální skupina. Tzn., že je to „seskupení jedinců, mezi kterými dochází k opakované, systematické, stabilizované interakci“ a vykazuje následující (Petruskovo) desatero nejpodstatnějších znaků sociální skupiny: interakce, komunikace, společné aktivity, sociální vztahy, společný cíl, vnitřní struktura, hodnoty a normy, kontrola a sankce, vědomí příslušnosti. (Reichel, 2008, s. 114-116)

4.1 Zařazení školní třídy v systému třídění sociálních skupin

/Zpracováno podle J.Reichela (2008) s přihlédnutím k J. Jandourkovi (2008) a E. Novotné (2008)./

Školní třída je *malá skupina*, kde se všichni členové znají, každý ví, kdo konkrétně do skupiny patří, a je schopen si uvědomit, kdo chybí.

Školní třída vzniká jako *skupina formální*, protože přichází na svět oficiálním založením (v duchu platných správních, legislativních a právních norem, vyhlášek či nařízení a splňuje soubor podmínek v nich předepsaných). Cíle, hodnoty, společné aktivity, normy a jejich kontrola včetně sankcí, pravidla komunikace, atd. jsou zřetelně definovány (většinou) předem. Vztahy ve formální skupině jsou primárně modelovány jako neosobní, věcné, orientované na efektivní plnění cílů.

Ve školní třídě však vzniká *skupina nebo skupiny neformální*, která se vyznačuje bezprostředními kontakty mezi jedinci a osobními vztahy mezi nimi. Členství v neformální skupině přináší jedincům značnou míru emocionálního uspokojení a jedinci k ní pociťují značnou loajalitu. Neformální skupiny zahrnují nepříliš velký počet osob, protože procesy spontaneity a neřízeného vývoje nemají při větším počtu jedinců potřebnou organizační efektivitu.

Školní třída existuje v rámci velké *formální skupiny (organizace)*, kterou je škola, a má své zřetelné fyzické a materiální parametry.

Podle charakteru vnitřních vztahů je školní třída *skupinou primární*, protože má relativně malý počet členů, mezi kterými panují bezprostřední kontakty „tváří v tvář“ umožňující vzájemné blízké poznání a z něj vyrůstající intimní vazby. Ty jsou potom základem poměrně vysoké soudržnosti skupiny, která má dlouhodobější charakter a v níž se člen plně angažuje. Členství v primární skupině není účelové povahy založené na instrumentálních potřebách, naopak má smysl samo o sobě, protože jedinci poskytují uspokojení z pozitivních emocionálních vztahů, které mezi členy převládají. Primární vztahy jsou vztahy minimální vzájemné sociální vzdálenosti. Primární skupina je každá, která uspokojuje podstatné psychické a sociální potřeby jedince (potřebu identifikace se skupinou, potřebu skupinové příslušnosti, citového uspokojení, blízkého sociálního kontaktu, sociálního uznání apod.). Primární skupiny jsou ty, v kterých se odehrávají podstatné sekvence socializace jedince.

Školní třída, pokud v ní nepřevažují vztahy primárního charakteru, může být i *sekundární skupinou*. Tzn. méně osobní, spíše funkční a instrumentální, sledující určitý cíl, bez vysoké intimity a vzájemného bližšího poznání. Doba trvání souvisí s účelem vzniku. Jedinec v ní plní jisté vymezené role vyplývající z dělby aktivit a v těchto intencích také komunikuje s ostatními.

Členství ve školní třídě je *vynucené* kvůli povinné školní docházce.

Podle přístupu je školní třída skupina *ohraničená věkem*.

Podle trvání je školní třída *trvalejší* skupina provázející jedince určitou část života.

Podle zaměření cílů a hodnot je školní třída *vzdělávací* skupina.

Podle prostorového rozptýlení je školní třída skupina *scházející se denně*.

Podle členské příslušnosti je školní třída pro žáky *skupina vlastní*.

Školní třída může být pro žáka skupinou *referenční* (tzn. pokládá ji za svůj vlastní vztahový rámec) nebo *nereferenční* podle toho, jestli se se skupinou identifikuje (tzn. přijímá její hodnoty a normy, cíle, předepsané způsoby chování, atmosféru ve skupině, její životní styl, jazyk, způsob oblékání apod.) nebo ne, a jestli mu skupina slouží, jako standard hodnocení (vlastního chování, postojů, aspirací, způsobu života, myšlení, oblékání, chování k ostatním lidem aj.) nebo ne. (Jedinec se může identifikovat i se skupinou, jejímž členem není, a pak se pro něj tato vnější nečlenská skupina stává také referenční.)

4.2 Sociální klima školní třídy

/zpracováno podle J. Mareše (Čáp – Mareš, 2007)/

Učení a chování žáků není pouze individuální záležitostí, ale je ovlivňováno mikrosociálním prostředím, v němž se žáci pohybují, což je také školní třída. Ve školní třídě vzniká sociálněpsychologická „proměnná“, která se označuje jako *sociální klima školní třídy*.

Sociální klima společně vytvářejí *aktéři klimatu*, což jsou všichni žáci třídy, skupiny žáků, na něž se třída člení, jedinci stojící mimo tyto skupiny a učitelé vyučující třídu.

Obsahová strana termínu sociální klima zahrnuje ustálené postupy vnímání, prožívání, hodnocení, a reagování všech výše zmíněných aktérů na to, co se ve třídě odehrálo, co se právě odehrává nebo, co se má v budoucnu odehrát. Důraz je položen na to, jak klima vidí a interpretují sami aktéři.

Časová rovina termínu sociální klima označuje jevy dlouhodobé, typické pro danou třídu a učitele po několik měsíců či let. Časovou rovinou se tedy liší od termínu „atmosféra třídy“, což je jev krátkodobý, podmíněný situačně, který se mění během vyučovacího dne nebo vyučovací hodiny.

Z pohledu učitelů na žáky může ve třídě být klima pozorné spolupráce, radosti z poznání, ale též povrchnosti při učení, lhostejnosti k poznání, nebo klima vzdoru vůči učiteli či klima nátlaku spolužáků, v němž žák, který by se chtěl dobře učit a chovat se, neobstojí.

Z pohledu žáků jsou učitelé takoví, kteří vytvářejí klima pohody, chuti do práce, ale také tavi, kteří vytvářejí klima napětí, strachu, přetěžování, lhostejnosti ke všemu, nebo také tvrdého soutěžení, bezohlednosti, nepřátelství i nenávisti.

Z pohledu žáků na třídu může být klima takové, kam se děti těší, cítí se tam dobře, berou ji za svou, nebo také tvrdé, když třída diktuje svým členům, co smějí a co nesmějí dělat, když kvůli tomu dochází k posměchu, slovnímu i fyzickému napadání, nebo systematickému šikanování.

Sociální klima je nezbytné diagnostikovat v případech, kdy je třeba řešit potíže s prospěchem nebo chováním konkrétních žáků.

Každý učitel by však měl vědět, že může pozitivně ovlivňovat sociální klima třídy. J. Mareš uvádí tyto náměty na zlepšování klimatu:

a) Vztahy mezi žáky ve třídě: snažit se, aby soudržnost třídy vzrůstala a celkově převažovala pozitivní orientace třídy; organizovat i akce mimo školu, aby se žáci poznali i v jiných sociálních kontextech, než je vyučování; zařazovat do výuky situace, kdy žáci musí spíše spolupracovat než soutěžit; kromě hromadných forem výuky citlivěji využívat učení ve dvojicích a skupinové vyučování; připravovat úlohy, které lze řešit ve skupinách; vést žáky, aby uměli vhodným způsobem řešit mezilidské konflikty; cíleně eliminovat projevy agrese, šikanování apod.

b) Zájem o průběh výuky: učinit vyučování pro žáky zajímavější; zařazovat úlohy ukazující praktickou užitečnost učiva, zadávat žákům témata, která je vedou k překračování školského kontextu, k navazování kontaktů s dalšími lidmi (specialisty v určitém oboru, rodiči spolužáků, sociálními pracovníky atd.); uspokojovat u žáků potřeby kompetence, potřebu sebeurčení a sebeuplatnění

c) Klid a pořádek ve třídě: žáci se rádi baví o přestávkách, ale většina z nich si přeje, aby, když mají chuť se učit, měli klid na práci a mohli se soustředit; během vyučování může být veselo, ale je třeba postupně odstraňovat cílené rušení výuky (ať se týká provokování učitelů nebo spolužáků)

4.3 Faktory mající vliv na nutnost nových přístupů k výuce

/Zpracováno podle Z. Heluse (2007, s. 185-202)/

Škola si nežije jen svým vnitřním životem, ale má svůj kontext, ve kterém se nachází a který ji určuje. Vlivy působící na školu souvisejí s charakterem společnosti vůbec resp. s charakteristickými rysy současného světa vyjadřovanými pojmy globalizace, postmoderna a společnost vědění.

Globalizace představuje sílící tendenci v současném světě propojovat jeho části s částmi jinými a vytvářet tak systém prostupujících se informací, což je patrné na koloběhu informací, v oblasti ekonomické, v oblasti vědy i v oblasti univerzálního života. S globalizací souvisí také terorismus a ekologické problémy. Narůstá tedy úloha školy otevírat před žáky globální horizonty možností, porozumění, participace, ale zároveň vést k ochraně lokálních hodnot, protože bez nich se člověk ztrácí v neohrazeném prostoru bez individuálního poselství.

Postmodernou se zpravidla míní uvolnění tradičních vazeb (samozřejmostí, příkazů, dogmat) a vytváření nových a nečekaných variant (možností, kombinací, restrukturalizací). Jednoznačné nazírání na to, jak mají věci být a události probíhat, je oslabováno množstvím informací a jejich nesouhrou. Vše se neustále a rychle mění.

/Proměny v oblasti výchovy v postmoderní době jsou charakteristické snahou zbavit výchovu všeho autoritativního, pojímat ji důsledně jako pomoc jedinci na jeho životní cestě a více respektovat subjekt a osobnost. Jedinec má být veden k pluralitnímu vedení a chápání skutečnosti, k toleranci a ke vzájemnému porozumění. Jednotné výchovně-vzdělávací programy jsou nahrazovány programy alternativními, volitelnými, oboustranně dohodnutými, jak po stránce obsahu, tak po stránce metod a prostředků. (Jůva, 1997, s. 51-52)/

Neustálé změny v postmoderní době v důsledku znamenají umocnění lidské svobody. Jedinec se nachází v rozšiřujícím se prostoru možností. Narůstající individualizace je pro něj šancí, ale vypadnutí z pevných a trvalých vazeb je pro něj i zátěží. Jedna podoba úniku z neúnosnosti zátěže je lhostejnost. Jinou podobou je

redukce svobody na model rozhodování se, co vybrat z nabídky na trhu. Úlohou školy je rozvíjet u žáků možnosti nezávislosti, svobody, tvořivosti, ale zároveň rozvíjet vědomí zodpovědnosti, sounáležitosti a hlubšího smyslu svobodného rozhodování.

Klíčovým znakem společnosti vědění nebo též učící se společnosti je vztah mezi věděním a rozvojem společnosti. Vědění se tedy stává produktivní silou. V tomto ohledu je úlohou vzdělávání rozvíjet u jedinců zdatnost využívat své potenciality (schopnosti, nadání, talent, zájem, studijní dovednosti) v profesní přípravě, kariérním růstu, smysluplném vytváření života, trávení volného času, usilování o kvalitu života. Díky tomu se pak jedinec stává mobilním ve světě, který mu nabízí příležitosti, aby to co se naučil také uplatnil.

Škola je povinna reflektovat způsob života lidí (jak tráví svůj volný čas, jak se orientují v problémech a úkolech života co je trápí a v co doufají) a změny v jejich životních cílech a hodnotách (to oč jim jde, na co kladou důraz, v čem hledají životní náplň, k jakým vzorům se upínají, jakými zásadami se řídí, co přijímají a co odmítají). Škola na toto musí reagovat, aby děti a mládež nemíjela, protože jinak vyvolá nezáměr o školu s řadou dalších tíživých důsledků.

5. VZDĚLÁVACÍ SYSTÉM MONTESSORI

Vzdělávací systém Montessori je systém výuky, který zdůrazňuje svobodu dítěte. Jeho zakladatelkou byla Maria Montessori (1870 -1952). Byla to první žena, která vystudovala v roce 1894 lékařství na Římské univerzitě. V roce 1899 se začala zabývat studiem výchovy a vzdělávání postižených dětí. Její práce byla z počátku vedena názory francouzského lékaře E. Seguina. Výuka přinesla neobyčejné výsledky. Její svěřenci složili pod jejím vedením státní zkoušky ze čtení a psaní pro normální děti. Dr. Montessori dospěla k názoru, že podobné metody by mohly být úspěšně používány i u normálních dětí a začala s takovými dětmi pracovat. Přestože narazila na odpor vyznavačů tradičních metod vzdělávání, kteří považovali její systém zdůrazňující svobodu dětí za hrozbu kázně ve školách, byla vřele podporována nadšenými reformátory. Přednášela na Římské univerzitě a v roce 1922 byla jmenována vrchní inspektorkou italských škol. Psala knihy o dětech a psychologii učení a koncipovala systém vzdělávání, který nese její jméno. Za svoji práci v oblasti vzdělávání získala Nobelovu cenu a školy vedené touto metodou jsou rozšířeny po celém světě, zejména v Itálii, Velké Británii, Nizozemí, Rakousku a USA. (Montessori, 1998, s. 131)

5.1 Východiska vzniku vzdělávacího systému Montessori

Vzdělávací systém je výsledkem dlouholetého hledání a ověřování metod vzdělávání malých dětí v předškolních zařízeních a školách, ale také v rodině. Vychází z přirozených potřeb malého dítěte a jeho touhy po poznání.

Pozorováním malých dětí dospěla Montessori k překvapivému zjištění, že dítě se naučí chodit, mluvit, manipulovat s předměty skrze svou vlastní tvořivost, nikoli proto, že ho to dospělí učí. Na základě toho vypracovala tzv. Metodu Montessori, která pomocí speciálních učebních pomůcek a vytvořením vhodného prostředí podporuje přirozený zájem dítěte, učí ho rozvíjet jeho přirozené schopnosti a smyslové vnímání, pomáhá mu zafixovat si správné pracovní návyky i vytvářet svůj vlastní úsudek. (Montessori, 1998)

5.1.1 Některé poznatky Marii Montessori

S ohledem na praktickou část této práce zde uvádím některé poznatky Marii Montessori z jejích pozorování, která líčí ve své knize Tajuplné dětství (1998).

Učitele stejně tak jako rodiče upozorňuje na závažnost jejich poslání, připomíná, že láskyplným a nerepresivním přístupem k dítěti mohou kladně ovlivnit život celé společnosti i budoucnosti lidstva. Zastává názor, že základním předpokladem pro vykonávání učitelského povolání je vedle studia vlastní příprava a sebepoznání. Učitel se musí vnitřně připravovat tak, že sám sebe systematicky studuje, aby se mohl postupně zbavit všech zakořeněných defektů, které stojí v cestě jeho zdravým vztahům k dětem. Učitel se musí naučit vidět se očima ostatních. Podle Montessori (1998, s. 92-95).

Na základě pozorování dětí učících se metodou Montessori načrtla seznam toho, co dítě preferuje a v čem se spontánně projevuje, a vedle toho seznam toho, co odmítá jako plýtvání časem.

Dítě má rádo: opakování úkonů, svobodu volby, jasnou zpětnou vazbu, analýzu pohybů, cvičení tichosti, dobré způsoby při společenském styku, uspořádané okolí, oěči

o osobní hygienu, cvičení smyslů, psaní oddělené od čtení, psaní před čtením, čtení bez knih, kázeň při neřízených činnostech.

Dítě odmítá: odměny a tresty, slabikáře, společné lekce (které jsou proto v systému používány jen při vysvětlování specifických problémů nebo aktivit a nejsou převažující formou práce), rozvrhy a zkoušky, hračky a sladkosti, učitelský stolek.

Jako specifickou skupinu vidí hýčkané děti z bohatých rodin, které jsou obklopeny všemožnými vymoženostmi (což je dnes u nás relativně obvyklý jev). Tyto děti nepřitahuje pěšina v zahradě, krása květin ani kouzlo jejich okolí. Nezajímají je předměty, na které chudší děti se zaujetím reagují. Mnoho učitelů využívajících metodu Montessori popsalo svá rozčarování, kdy se tyto děti nevěnovali pomůckám, jež by měli rozvíjet jejich psychiku v souladu s přirozenými potřebami. Zároveň však tito učitelé popsali svou zkušenost, kterou Montessori nazývá „obrácení“, protože po čase, když takovéto dítě z nějakého důvodu upoutá první pomůcka, u které sám setrvává, prozkoumá ji a něco (co zrovna potřebovalo) se na ní naučí, potom začne projevovat zájem i o další pomůcky, které ho předtím nezajímaly.

Vysvětluje jak naložit z dětským lhaním. Lhaní je intelektuální prvek, který se objevuje v dětství, ale s přibývajícím věkem se stále zdokonaluje. V lidské společnosti hraje tak důležitou úlohu, že se zdá jako by bylo nevyhnutelné, vznešené a někdy dokonce krásné, jako šaty, do kterých se oblékáme. Tuto zvrácenou představu mají vyvrátit děti v Montessori školách, které se chovají upřímněji a přirozeněji. Lhaní se ale neztrácí zázračně samo. „Falešné dětské představy je potřeba spíše trpělivě přebudovávat než je potírat. Dětská psychika se může zbavit různých zátěží, poskytneme-li jí kontakt s realitou a svobodou jednání a vedeme-li ji k jasnému myšlení a činnorodému zájmu o poznání všeho dobrého a vznešeného.“ Montessori (1998, s. 108).

5.2 Základní principy vzdělávacího systému Montessori

/Zpracováno podle Společnosti Montessori (online 2008)/

Základem celé metody je respektování každého dítěte jako jedinečné osobnosti. Jedná se o důsledně individuální rozvoj každého dítěte a z toho vycházejí následující základní principy:

Princip svobody a samostatnosti: Dítě si samo volí činnost, které se bude věnovat (z nabídky připravené učitelem) pracuje samostatně nebo ve dvojici či skupině, podle vlastní volby. Činnosti střídá ve vlastním tempu, což je velkou výhodou jak pro děti rychlé, tak pro děti pomalejší. Tento princip umožňuje také respektovat senzitivní období dítěte – tedy období se zvýšenou vnímavostí pro určitou oblast vzdělávání.

Princip celostního učení: Všechny materiály jsou připravovány tak, aby se dítě učilo v souvislostech, aby byly propojovány všechny vzdělávací oblasti. K tomuto propojení dochází nejvíce při práci nad projekty kosmické výchovy. Děti se učí zpracovávat projekt, vytvářet myšlenkovou mapu a plán realizace, kooperovat, vyhledávat informace, zpracovávat je a prezentovat.

Princip polarizace pozornosti: Díky tomu, že si dítě činnost samo vybere a může ji vystřídat, lépe se soustředí.

Princip ticha a klidu: Aby se dítě mohlo soustředit, musí v pracovních panovat ticho a klid.

Princip práce s chybou: Každý pracovní materiál obsahuje kontrolu. Dítě je vedeno k tomu, aby samo našlo a opravilo své chyby, případně se dotázalo na jejich příčinu. Tím se ovšem učitel nezříká své odpovědnosti za výsledky práce dětí, pouze je takto v dětech rozvíjena schopnost sebekontroly a sebehodnocení. Dítě se naučí chápat, že chyby se nemusí bát, ale musí ji najít a odstranit. Hodnocení je slovní, neznámkuje se.

Princip práce s pochvalou: Učitel se snaží používat diferencovaně jazyk tak, aby nehodnotil a neposuzoval, ale dával přitom najevo, že dítě získalo novou dovednost nebo mu projevil náklonnost a účast. S pochvalou se zachází přiměřeně tak, aby se dítě nestalo na pochvalu závislé. Dítě má cítit sebeuspokojení z práce, kterou dělá, a nedělat práci pro uspokojování představ dospělého, pro pochvalu nebo známky. Při této metodě se probouzí u dětí smysl pro vlastní důstojnost a vede je k odmítání pochvaly. Každé dítě potřebuje pocít jistoty, bezpečí, úspěšnosti, aby si ho někdo všímal a aby mělo radost a cítilo sebeuspokojení ze své práce; ale neustálé kladné či záporné hodnocení ze strany dospělých potom omezuje jeho svobodnou volbu činnosti a sebevědomí.

Princip věkové heterogenity: Ve skupinách pracují děti optimálně tří věkových skupin (3-6 / 6-9 / 9-12), vytváří se tím pěkné vztahy mezi dětmi, vztah pomoci a ohleduplnosti, rozvíjí se schopnost komunikovat, tolerovat názor druhého. Schopnost kooperace se nejvíce rozvíjí při práci nad společnými projekty.

Princip pohybu: Dítě se v prostoru svobodně pohybuje. Vyučování není členěno na jednotlivé vyučovací hodiny, přestávky si každé dítě zařazuje podle svých potřeb.

Princip vedení (úloha učitele): Směr patří mezi pedocentrické, což znamená, že v popředí je dítě, role učitele je v pozadí. Pedagog je pomocníkem a spolupracovníkem, nabízí dětem volbu z činností, je organizátorem průběhu vyučování a pozorovatelem dění.

Svoboda v mezích pravidel: Celé vyučování probíhá v tichu, klidu a soustředění, děti pracují samostatně i ve skupinách. Žáci dodržují společně předem dohodnutá pravidla.

Přechod k praktické části

Studium odborné literatury, z níž jsem čerpala a vytvořila souhrn všeho, co mi jakožto začínající učitelce dramatické výchovy připadalo podstatné, mi zároveň bylo podkladem pro realizaci následného dramaticko-výchovného projektu.

Závěrem teoretické části, jakožto přechodu k praktické části uvádím Moto:

„Uslyším a zapomenu. Budu poslouchat a zapamatuji si. Udělám a budu vědět.“
(Čínské přísloví)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

Praktickou část této diplomové práce tvoří rozbor celku deseti osmdesátiminutových lekcí dramatické výchovy, které jsem realizovala v deseti týdnech ve čtvrté třídě základní školy, která běžně pracuje na principech výukového systému Montessori. Popisuji a reflektuji svou práci jakožto začínajícího učitele se školní třídou, která do té doby neměla zkušenost s dramatickou výchovou. Jelikož jsem se snažila pomocí postupů, metod a technik dramatické výchovy dosáhnout, aby se i pár žáků, kteří měli sklon k egoistickému chování, zapojilo a našlo v sobě smysl pro spolupráci s celou skupinou, reflektuji zde též tyto zkušenosti. Protože tématem projektu byly lidské hodnoty, nabízím tu také pohled na to, jak tato konkrétní skupina vnímá vybrané hodnoty, jak je naplňuje v rámci své třídy, a kterých lidských vlastností si žáci váží, a to na základě pozorování při práci s žáky, doplněné o informace získané z dotazníků.

Účelem zpracování praktické části má být, aby si čtenář (kterým mohu být za čas i já) vytvořil představu o tom, co se ve výuce odehrávalo a jak jsem to ze svého pohledu reflektovala, a to pro inspiraci, či aby se vyvaroval chyb, kterých jsem se dopustila. Postupovala jsem proto následujícím způsobem: V nulté kapitole popisuji, co obnášela příprava projektu a jeho pozadí. Každá z kapitol jedna až deset pak obsahuje scénář lekce tak, jak byla realizovaná, krok za krokem. Popis každého kroku zahrnuje: techniku, prostor, pomůcky, obsah, zdroj, instrukce, cíl, osobnostní a sociální rozvoj a reflexi. Reflexe je převážně orientovaná na tři kategorie: a) Já jako začínající učitel dramatické výchovy, b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů a c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky. Závěr na konci každé kapitoly je shrnutím reflexí v těchto kategoriích.

0. PŘÍPRAVNÁ FÁZE A POZADÍ PROJEKTU

V této kapitole popisuji, jak jsem postupovala při přípravě projektu, krok po kroku, i některé okolnosti, které jsem zjišťovala v průběhu projektu.

0.1 Ujasnění „co a jak“

Zvolila jsem si téma diplomové práce **dramatická výchova** (dále jen DV) a **osobnostní a sociální rozvoj** (dále jen OSR). Sama zatím ve škole neučím, takže bylo nutné vyřešit otázku, z jaké zkušenosti budu vycházet.

Zároveň ale pracuji a mám omezené časové možnosti, snažila jsem se proto vymyslet pro mne co nejpříznivější variantu, kdy bych mohla pracovat na **projektu jen s jednou třídou**, což se mi podařilo díky tomu, že jsem o tom mluvila se svou bývalou spolužačkou a v současnosti učitelkou Šárkou Macháčkovou.

0.2 Nalezení třídy a dohoda o spolupráci

Paní učitelka Šárka Macháčková mi řekla, že učí v ZŠ Na Dlouhém lánu **čtvrtou třídu**, kde je čtrnáct dětí, které jsou vedeny alternativním stylem výuky Montessori. Řekla mi také, že nemá žádné zkušenosti s DV a ráda se přiučí. Nabídla mi proto, jestli bych chtěla, že mohu DV učit u ní ve třídě. Potěšilo mne, že mi takto vyšla vstříc, a tak jsme se dohodli, že u nich budu **působit každý pátek necelou hodinu a půl před obědem po dobu deseti týdnů**.

0.3 Volba témat a cílů projektu

V této fázi jsem potřebovala rozmyslet, co konkrétně budu učit. Nejprve jsem v **RVP ZV** (Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání) hledala v tématech osobnostní a sociální výchovy a tam jsem v tématech morálního rozvoje našla **hodnoty, postoje, praktickou etiku** (viz teor. část kap. 2.4 c)). Začala jsem si hrát s myšlenkou jak toto rozvíjet formou DV.

Když jsem pak v knihovně a posléze i v knihkupectví hledala dostupnou literaturu týkající se dramatické výchovy, osobnostního a sociálního rozvoje, psychologie, sociologie a o Montessori přístupu, objevila tam v sekci pedagogika **knihu „Jak naučit děti hodnotám“** (Eyrovi 2007). Tato kniha je v podstatě příručkou pro rodiče, kterým nabízí četné rady i konkrétní postupy, jak vést své děti k vytváření si pozitivních hodnot a postojů. Nicméně mne **inspirovala k vytvoření dramaticko výchovného projektu o lidských hodnotách**.

0.4 Vytvoření tématického plánu projektu o lidských hodnotách

Projekt zahrnuje **10 lekcí po 80ti minutách, a proto také 10 témat**. Z knihy Jak naučit děti hodnotám, jsem si vybrala témata, která jsem rozdělila do devíti lekcí. První lekci projektu jsem se rozhodla věnovat tématu řeč těla, abychom z dětmi prozkoumaly základy ve vyjadřování se tělem. Takto vypadal původní tématický plán:

a) Lekce 1. (pátek 12.9.2008)

Lidé a řeč těla

Co je to řeč těla? O schopnosti těla vyjadřovat. Správné držení těla.

b) Lekce 2. (pátek 19.9.2008)

Pravdivost a poctivost

Co je to pravda a poctivost? Odhalování pocitů, vyjadřování pocitů. Co to je nepoctivost? Kam vede lež? Následky činů poctivého a nepoctivého jednání. Dohoda o poctivém chování.

c) Lekce 3. (pátek 26.9.2008)

Odvaha a sebedůvěra

Co to znamená být odvážný? Mít odvážné srdce. Nakolik ovlivňujeme druhé a oni ovlivňují nás? Rozhodovat se sám za sebe. Co je obtížné a dobré? Co pomáhá a co zraňuje? „Chce to opravdu odvahu chovat se jako zbabělec.“

d) Lekce 4. (pátek 3.10.2008)

Zodpovědnost

Odpovědnost za vlastní jednání. Samostatnost a výkonnost. Každý jsme jedinečný. Uvědomování si svých vloh a talentu a jejich rozvíjení. Seberealizace. Překonávání pokušení obviňovat druhé za vlastní potíže

e) Lekce 5. (pátek 10.10.2008)

Sebekázeň a střídmost

Umět se motivovat. Ovládat svou náladu. Krotit svou chuť k jídlu. Přemáhání lenosti. Vyhýbání se extrémům.

f) Lekce 6. (pátek 17.10.2008)

Respekt a úcta

Respekt a úcta k životu, k přírodě a k tomu co mám. Respekt a úcta k rodičům a ke starším. Demokracie, právo, víra. Zdvouřilost a dobré vychování. Sebeúcta a sebekritika.

g) Lekce 7. (pátek 24.10.2008)

Přátelství

Co znamená přátelství? Věrnost a oddanost. Důvěra a podpora. Spolehlivost a důslednost. Jak navazovat a udržovat přátelství?

h) Lekce 8. (pátek 31.10.2008)

Nesobeckost a citlivost

Situace, kdy bychom měli myslet více na druhé než na sebe. Důležitost spolupráce. Co znamená empatie? Citlivost k potřebám ostatních. Vnímání, co daná situace vyžaduje.

i) Lekce 9. (pátek 7.11.2008)

Ohleduplnost a vlídnost

Co je to ohleduplnost? Důsledky drsného a tvrdého chování. Druhým chceme raději porozumět než se s nimi přít. Laskavé chování k slabším a mladším. Dobrá nálada a smysl pro humor.

j) Lekce 10. (pátek 14.11.2008)

Spravedlnost a odpuštění

Dodržování pravidel a zákonů. Čestný přístup ke hře i k práci. Porozumění přirozeným následkům chování: Každý sklídí, co zasel. Lítost a odpuštění. Tíže, marnost a hořkost pěstované zášti a plánované odplaty.

0.5 První setkání se třídou

Měla jsem vytvořený tématický plán, ale než jsem začala s přípravou jednotlivých lekcí, rozhodla jsem se třídu ještě navštívit, abych si udělala představu, pro koho mám lekce připravovat a v jakých podmínkách budeme pracovat.

Prostor třídy působil útulně. Byl vybavený mnoha učebními pomůckami a knihami. Byla tam také flipchartová trojnožka s archy papíru. V zadní části třídy, která byla od přední části oddělena nízkou knihovnou, byl volný prostor, kde ležely na hromádce připravené polštářky na sezení.

Sedla jsem si s dětmi do kruhu na polštářky, představila jsem se jim a pověřila je, proč k nim budu docházet a co budeme dělat. Dala jsem prostor žákům, aby se mi také představili a řekli, co rádi dělají a co mají rádi. Zahráli jsme si také průpravnou hru se jmény, abych se zorientovala a mohla děti oslovovat jménem.

0.6 Stručná charakteristika skupiny

Pracovala jsem se **skupinou žáků 4. třídy** základní školy Na Dlouhém Lánu v Praze 6. Je to třída, která běžně **pracuje podle alternativních metod výuky Montessori**, o jejíchž základních principech je blíže pojednáno v teoretické části této práce v 5. kapitole.

Tato ZŠ vede systémem Montessori děti 5 let. Pátý ročník má být důležitý pro přizpůsobení stylu práce běžným třídám. Skupina jako celek **neměla do té doby zkušenost s DV**. V této škole se DV nevyučuje.

Skupina sestávala ze **čtrnácti dětí, pěti děvčat a devíti chlapců**. Většinu dětí bylo 9 let, některým 10 let a jedné dívce 11 let.

Díky Montessori přístupu jsou děti velmi **samostatné a osobité**. Jako skupina jsou zvyklé povídat si pod vedením paní učitelky v kruhu, kde probírají různá témata, problémy i dobré zprávy, které se jich týkají.

Po prvním setkání, které trvalo asi půl hodiny a v kterém jsme se věnovali seznamovacím aktivitám a hrám na jména, se mi skupina jevila šikovná, nápaditá a ochotná se mnou spolupracovat.

Postřehla jsem, že děvčata drží pospolu a všechna se spolu kamarádí. Zdálo se mi, že chlapci se drží také pospolu ve třech skupinkách. Toto členění v celku odpovídalo tomu, jak spolu děti seděli ve skupinkách u stolů. Též ve skupině byly přátelské vazby mezi některými chlapci a dívkami.

Později jsem o skupině zjistila ještě toto:

Mezi čtyřmi chlapci (David, Matěj, Tom B, a Tom J) ve třídě je vazba asi i proto, že spolu mimo školu chodí hrát hokej, do kterého jsou zapálení. Mezi dvěma z nich (Matěj a Tom J) je přátelská vazba silnější.

Pak je tu vazba mezi dvěma chlapci (Adam a Tom B)

Dva chlapci (Adrian a Kuba) jakoby stojí samostatně. Přátelí se se všemi, ale nejsou tam výrazné vazby.

Dvojčata (Honza a Jirka) drží spolu a přátelí se se všemi, s nimi se hodně kamarádí také (Julča) jedna z dívek.

Přátelské vazby mezi všemi dívkami (Ajša, Barča, Julča, Raquel, Simča) působí v celku vyrovnaně. Možná mezi dvěma z nich (Barča a Simča) je vazba silnější.

Ve třídě v té době probíhá jedna vzájemná první dětská láska (mezi Julčou a Tomem J). Nikdo z dětí se o ní nezmiňuje, ale všichni o ní vědí. Bylo to znát při hrách, když se tihle dva měli třeba chytit za ruce, tak zčervenali a snažili se na sebe vůbec nekoukat. Většina ostatních na ně reagovala takovými významnými pohledy a úsměvy.

Atmosféra třídy se mi jevila velmi **přátelská a pozitivní**. Myslím si, že je takové i dlouhodobé klima třídy.

0.7 Stručná charakteristika jednotlivých členů skupiny

Stručnou charakteristiku jednotlivých žáků třídy uvádím zde v přípravné fázi, ale samozřejmě je odvozená až z pozorování dětí během naší spolupráce.

Adam působí jako spokojené, šťastné dítě. Je přátelský a usměvavý. Je tolerantní k ostatním a se všemi ochotně spolupracuje. Je přizpůsobivý. Je málo iniciativní, ale vždy naslouchá.

Adrian působí jako tichý, hloubavý, rozvázný, chytrý. Rád teoretizuje, jak věci jsou a jak by měly být. Je samostatný v úsudku, nenechá se ovlivnit většinou. Někdy vytváří i opozici ostatním, ale je tichý a neprůbojný a nechá se překřičet, takže se jeho názor ve skupině nakonec většinou neuplatní. Liší se od ostatních chlapců ve třídě svou citlivostí a vnímavostí. Je věřící. Také je menší než ostatní. Dříve chodil na dramatický kroužek mimo školu (jako jediný ze třídy), ale v té době už ne.

Aiša je nejstarší a nejvyšší ze třídy. Je původem z Afghánistánu. Nastoupila do třídy až ve třetím ročníku a kvůli jazykové bariéře navíc o rok starší než ostatní žáci. Nyní jí tedy bylo skoro jedenáct let. Měla jsem dojem, že se snaží ve skupině co nejvíce zapadnout. Všechna děvčata se s ní přátelí a spolupracují, někteří chlapci ale dobrovolně moc ne. Aiša je přátelská a vstřícná. Je aktivní a projevuje své myšlenky a názory.

Barča působí stydlivě. Sice se zapojuje, ale před celou třídou se příliš neprojevuje a málo mluví. Je nesmělá, ale ne, že by působila uzavřeně. Působí spokojeně. Je veselá a usměvavá. Když jsou vedle sebe se Simčou, tak spolu štěbetají a chichotají se. Je hodně přizpůsobivá.

David je takovým kašpárkem třídy, který svým chováním občas narušoval některé aktivity. Často se smál, někdy přímo chechtal. Věčně dělal opičky. Sem tam prohazoval rádoby vtipné poznámky. Byl si vědom toho, co dělá, ale vypadalo to, že si nemůže pomoci. Dobré bylo, že reagoval na upozornění a pak se na nějakou chvíli uklidnil. K tématům a v reflexích se vyjadřoval méně. Vždy něco řekl, ale moc to nerozmýšlel. Někdy třeba zopakoval, co už předtím zaznělo. Většinou odmítal spolupracovat s děvčaty. Jeho koníčkem je hokej.

Honza a Jirka jsou dvojčata k nerozeznání. (*Rozeznala jsem je jen tehdy, když mi např. řekli, že Honza má dnes oranžové tričko a Jirka zelené, takže v reflexích o nich píši např. že Honza a Jirka řekli..., přestože řekl, jen jeden.*) Oba jsou chytří a uvážliví. Jsou iniciativní a nápadití. Nestydí se projevovat, říci svůj názor, vyjádřit pochvalu nebo nesouhlas. Ochotně a s nadšením se zapojovali do všech aktivit. Jakmile jim něco nebylo jasné, kladli otázky. Když se jim zdálo, že něco nefunguje jako třeba, že hra nemá dořešené pravidlo, nebo když někdo nechtěl spolupracovat, nebo dodržovat pravidla, hned se snažili navrhnout alternativní řešení. Záleželo jim na tom, abychom mohli pokračovat a nezdržovali se, např. kvůli tomu, že někdo s někým nechce spolupracovat, hned navrhovali, že se s nimi vymění. Jsou tolerantní a ohleduplní. Vnímají třídu jako celek a jsou takovými jejími tahouny. Mimo školu se učí hrát na housle.

Julča je rozumná a chytrá. Projevuje se uvážlivě a vyjadřuje své myšlenky a názory. Též je tvořivá a velmi komunikativní. Nestydí se ptát se. Dokáže vznést námitku, když se jí něco nezdá. Umí pochválit, když se jí něco líbí. Je sama sebou. Ochotně se všemi spolupracuje.

Kuba je usměvavý a veselý. Spolupracuje a zapojuje se do společných aktivit, ale výrazně se neprojevuje. Při diskusích a reflexích jen občas vyjádří svou myšlenku nebo názor. Většinou raději předá slovo někomu jinému.

Matěj je svéhlavý. Působí dost vážně a sebejistě. Spolupracuje podle toho, jakou má zrovna náladu. Nerad se přizpůsobuje skupině. Někdy si prostě umanul, že něco dělat nebude nebo nic říkat nebude, a nic moc s ním nepohnulo. Dělal si často to, co se mu zrovna chtělo, bez ohledu na skupinu. Při společných diskuzích a reflexích se moc nevyjadřuje. Akční ale být umí, když je něco podle jeho představ, tak se zaujetím pracuje. Nic z toho neznamena, že by byl zlý. V podstatě je dobrák. Jen je příliš zaměřený jen sám na sebe, myslím tím, jakože sebe nechápe jako součást skupiny, která by ho mohla potřebovat. Mimo školu hraje hokej.

Raquel je veselá. V lekcích se projevuje aktivně a soustředěně. Přirozeně se zapojuje ve všech činnostech a při společných diskuzích vyslovuje své názory. Je usměvavá a milá.

Simča je usměvavá a veselá. Spolupracuje s ostatními. Ve společných diskuzích a reflexích se zapojuje. Ne vždy je aktivní, ale když jí něco napadne, tak svou myšlenku nebo názor vyjádří. Občas trochu působí, jako by byla myšlenkami někde jinde. Je vstřícná.

Tom B je usměvavý a ochotný. Zapojuje se a spolupracuje ve všech aktivitách. Někteří spolužáci ho oslovují příjmením, sice asi spíš proto, že ve třídě jsou dva Tomové, mně se to přesto zdálo neosobní. Tom si z toho ale hlavu nedělal. V diskuzích a reflexích se projevoval, ale docela málo, jen když ho něco napadlo.

Tom J je tvrdohlavý a působí vážně. Je kamarádský, ale dost si vybírá s kým bude spolupracovat. Např. odmítal pracovat ve skupině, která byla vybrána losem, protože tam nebyl žádný z jeho nejbližších kamarádů. Ale ukázalo se, že má smysl pro férovou hru a je schopen přijmout stanovená pravidla. Mimo školu hraje hokej.

0.8 Dotazníky

V průběhu realizace prvních lekcí, mne napadlo soustředit se i na to, jak vybrané hodnoty třída naplňuje a také na to, jakých hodnot si žáci váží na sobě a na ostatních lidech. Vedle toho, co jsem zjišťovala v průběhu lekcí, jsem ještě vytvořila dotazníky, které jsem požádala žáky vyplnit.

0.8.1 Dotazník: Míra naplňování hodnot v naší třídě

Abych zjistila, jak je na tom třída s naplňováním vybraných hodnot, využila jsem původně Australský standardizovaný dotazník „Naše třída“, což je kvantitativní dotazník zjišťující klima ve třídě /podle poznámek ze semináře Pedagogický výzkum M. Linkové(2005)/, který jsem ale upravila. Původním dotazníkem „Naše třída“ se zjišťuje spokojenost, třenice, soutěživost, obtížnost učiva a soudržnost ve třídě. Ve svém upraveném dotazníku jsem vynechala otázky zjišťující třenice, soutěživost, obtížnost učiva a soudržnost a nahradila jsem je otázkami pro zjištění poctivosti, přátelství, ohleduplnosti a respektu ve třídě.

Dotazník Míra naplňování hodnot v naší třídě uvádím v příloze č. 4a, klíč k vyhodnocení v příloze č. 4b, vyplněné dotazníky v příloze 4c a vyhodnocení dotazníků v příloze č. 4d.

Z vyhodnocení těchto dotazníků, kde se jednotlivé položky hodnotí podle škály stupni nízká, nižší, průměrná, vyšší, vysoká, vyplývá toto:

Spokojenost žáků ve třídě (ve smyslu, jestli je práce ve škole baví, jestli jsou ve třídě šťastní, jestli mají svou třídu rádi, jestli se jim ve třídě líbí, jestli je ve třídě legrace) je vyšší až vysoká.

Poctivost žáků ve třídě (ve smyslu, jestli jsou upřímní, jestli jsou poctiví, jestli nepodvádějí, jestli jsou pravdomluvní, jestli nelžou) je průměrná až vyšší.

Přátelství žáků ve třídě (ve smyslu, jestli si důvěřují, jestli je na ně spolehnutí, jestli se vzájemně podporují, jestli si pomáhají, jestli jsou všichni přátelé) je vyšší.

Ohleduplnost žáků ve třídě (ve smyslu jestli myslí i na potřeby spolužáků, jestli nemyslí více na sebe než na druhé, jestli si spolu raději chtějí rozumět než se hádat, jestli jsou spolu všichni ochotní spolupracovat, jestli se nechovají k ostatním drsně) je průměrná.

Respekt žáků ve třídě (ve smyslu, jestli se chovají slušně k učitelům a vychovatelům, jestli neničí věci, které jim nepatří, jestli si váží své třídy, jestli si váží svých věcí, jestli se chovají hezky k přírodě) je vysoký.

Pro srovnání jsem si dotazník také vyplnila a z vyhodnocení vyšlo, že vnímám třídu takto: Spokojenost žáků ve třídě vnímám jako vysokou. Poctivost žáků ve třídě vnímám jako vysokou. Přátelství žáků ve třídě vnímám jako vysoké. Ohleduplnost žáků ve třídě vnímám jako průměrnou. Respekt žáků ve třídě vnímám jako vysoký.

Při vyhodnocování dotazníků jsem si také všimla velkého počtu kladných odpovědí žáků na tato tvrzení: Některé děti se chovají k ostatním drsně. (11 x ano, 3 x ne). Některé děti myslí více na sebe než na druhé. (9 x ano, 5 x ne). Některé děti v naší třídě lžou. (7 x ano, 7 x ne). Některé děti v naší třídě podvádějí. (7 x ano, 7 x ne). Pokusila jsem se proto potom do lekcí zařadit situace, kde se takové chování objevuje, abychom prozkoumali jeho důsledky.

Také mne zaujalo, že podle dotazníku dvě dívky vnímají třídu zcela pozitivně.

0.8.2 Dotazník: Žebříčky hodnotných vlastností

Tento dotazník měl dvě části. Účelem první části (otázky 1-4), kterou jsem žáky požádala vyplnit jako první, bylo na jedné straně zjistit, které své vlastnosti považují za dobré, jakých vlastností si váží na svých kamarádech a jakých vlastností si váží na dospělé osobě, které si nejvíce cení. Na druhé straně jsem záměrně neuvedla žádnou nabídku vlastností, aby žáci zapřemýšleli a pokusili se je sami vyjádřit. Záměrně jsem chtěla, aby je očíslovali podle důležitosti, aby si při tom uvědomovali, co je pro ně opravdu nejdůležitější.

Účelem druhé části dotazníku (otázky 5-6) bylo zjistit, které hodnoty považují žáci za nejdůležitější pro úspěch a které pro spolupráci ve třídě. Zde už jsem nabídla výčet různých hodnot také proto, aby žákům pomohla uvědomit si pojmy, které se v první části snažili vyjádřit, ale dělalo jim to potíže.

Dotazník Žebříčky hodnotných vlastností je v příloze č. 5a, dotazníky vyplněné žáky v příloze č. 5b a vyhodnocení dotazníků v šesti tabulkách (podle šesti otázek) v příloze č. 5c.

Myslím si, že vytváření žebříčku hodnotných vlastností je dost individuální záležitost pro každého žáka, proto při dotazování šlo spíše o to aby se žáci hodnotné vlastnosti a hodnoty pokusili vyjádřit a uvědomit. Nicméně si myslím, že učitel, kterému jde o osobnostní a sociální rozvoj žáků, by měl mít vzhled do toho, jak žáci hodnoty vnímají a jak je dokáží vyjádřit.

Uvádím zde jen něco málo z výsledků.

Nejčastěji uvedené vlastnosti, které na sobě žáci považují za dobré: být hodný, pravdomluvnost, kamarádkost, být milý, upřímnost, vtipnost.

Nejčastěji uvedené vlastnosti, kterých si žáci váží na svých kamarádech chlapcích: být hodný, snaha pomoci, kamarádkost, chytrost, přátelskost, snaha, vtipnost.

Nejčastěji uvedené vlastnosti, kterých si žáci váží na svých kamarádkách dívkách: vtipnost, být hodná, kamarádkost, upřímnost, chytrost, empatie.

Nejčastěji uvedená osoba, které si žáci cení, byla maminka. Nejčastěji uvedené vlastnosti, které si žáci cení na mamince: hodná, ochotná, milá.

Nejčastěji označené hodnoty, které žáci, považují za nejdůležitější pro úspěch: důvěra, odvaha, poctivost, spolehlivost, čestnost.

Nejčastěji označené hodnoty, které žáci, považují za nejdůležitější pro spolupráci ve třídě: spolupráce, spolehlivost, poctivost, spravedlnost, ohleduplnost, podpora, respekt.

0.9 Kontext a cíle projektu

Pro uvedení svého dramaticko výchovného projektu do kontextu a stanovení jeho cílů jsem si vytvořila myšlenkovou mapu, kterou předkládám v příloze č. 6. Pomohla jsem si kontextovou strukturou plánování (viz. příloha č. 2) (Morganová – Saxtonová 2001).

Vzala jsem v úvahu RVP ZV, odkud jsem vybrala z průřezového tématu Osobnostní a sociální výchova (jejíž cílem je osobnostní a sociální rozvoj) téma Hodnoty, postoje, praktická etika, konkrétně pak **vytváření povědomí o kvalitách typu pravdivost a poctivost, odvaha a sebedůvěra, zodpovědnost, sebekázeň a střídmost, respekt a úcta, o kvalitách v přátelství (věrnost a oddanost, tolerance a ohleduplnost, důvěra a podpora, spolehlivost a důslednost), nesobeckost a citlivost, vlídnost a srdečnost, spravedlivost a odpuštění. Cílem je zejména ujasnění obsahu těchto pojmů a jejich vztahy k vlastní praktické životní zkušenosti žáků. Cílem je též pochopení důsledků správných i špatných postojů v souvislosti s těmito hodnotami. Cílem je také posílení snahy o naplňování těchto hodnot.**

DV využívám v tomto projektu jako metodu vyučování, kterou daná témata s žáky „prozkoumáme“, abychom se dostali k cíli.

Beru v úvahu, že žáci nemají zkušenosti s DV. Z tohoto hlediska je na mně volit takové metody a techniky, aby byly pro žáky přijatelné, tzn. postupně žáky s postupy práce seznamovat od nejméně náročných. Odtud vyplývají **dílčí cíle: seznámení žáků s pravidly průpravných her, seznámení žáků se základními možnostmi „řeči těla“, seznámení žáků s hrou v roli v rovině simulace a alterace, seznámení žáků s improvizací, rozvoj vyjadřovacích schopností, rozvoj tvůrčích schopností.**

Dále беру v úvahu že **jsem začátečník**, co se týče mých zkušeností s výukou DV, proto jsem si stanovila **cíl hlavně zvládnout organizaci a vedení v lekcích.**

V úvahu také беру, co jsem zjistila při první lekci, totiž, že ve třídě je pár chlapců, kteří odmítají spolupracovat s ostatními. Z toho vyplynul další **cíl**, a to pokusit se u egoistických žáků **posílit smysl pro spolupráci ve skupině, pocit sounáležitosti ke skupině a rozvíjet citlivost k potřebám druhých** prostřednictvím průpravných her a cvičení a též zkoumáním fiktivních situací vzniklých sobeckým chováním z různých pohledů a reflektováním následků.

0.10 Hledání námětů a konkrétních situací ze života čtvrtáků

Zdrojem námětů jak pro DV tak pro OSV je život sám. Říkala jsem si proto, že by bylo dobré do hodin zapojit situace, které se týkají přímo čtvrtáků, s kterými se setkávají nebo mohou setkat nebo v kterých se mohou sami ocitnout. Nicméně jsem si uvědomila, že toho moc konkrétního o životě a uvažování čtvrtáků nevím a že potřebuji více informací, abych nahlédla do jejich mentality. Rozhodla jsem se proto požádat své přátele a známé, aby mi pomohli situace hledat. Oslovila jsem je následujícími slovy:

„Co byste řešili, kdybyste byli čtvrtáci“

„Porad'te mi, prosím, v jakých situacích se ocitají a jaké problémy řeší čtvrtáci resp. děti ve věku kolem deseti. Co nejvíce konkrétních!! situací z oblasti osobních a sociálních problémů. S čím jste se v praxi setkali (nebo o čem víte, o čem jste slyšeli, nebo si pamatujete ze svého dětství). Potřebuji inspiraci k diplomce.“

Zajímá mě, co řeší ve vztahu sami k sobě (co je trápí, jakým způsobem se s tím vyrovnávají, o co usilují, jak toho dosahují, kam až jsou ochotni zajít aby toho dosáhli atp.) a co řeší mezi sebou, s jinými dětmi, v rodině, nebo ve vztahu k dospělým.

Jaké konkrétní situace nastávají ohledně následujících nehodnot a špatných postojů (nejlépe situaci ke každé): nepoctivost, podvádění, lhaní, podléhání nátlaku, zbabělost, neochoty přijmout zodpovědnost za svoje potíže, obviňování druhých, náladovost, lenost, nerespektování pravidel, neúcty, nevděčnosti, zklamání důvěry, nepřátelství, sobeckosti, netolerance, neochoty spolupracovat, drsného a tvrdého chování, záměrného zraňování, nespravedlnosti, touhy pomstít se.

Budu vděčná za jakékoli konkrétní situace, které vás v této souvislosti napadají.

Předem moc děkuji.“

Udělala jsem dobře, že jsem o radu požádala. Výpovědi, které jsem dostala, pro mne měly význam v několika smyslech. Pomohly mi vzpomenout si na své dětství a umožnily mi vžít se do role čtvrtáka, přenést se ze světa dospělých do světa dětí a podívat se na svět jejich očima.

Krom toho je ve výpovědích patrné, že děti v dnešní době ovlivňovány současnými okolnostmi a prostředím, formující se v rychlém životním tempu, kdy se k nim dostává mnohem více nejrůznějších informací prostřednictvím televize a internetu, mají jiná zájmy a vedle běžných dětských starostí se navíc potýkají s problémy spojenými se současnou společností. Na začínajícím učiteli DV a OSV je naučit se s tím zacházet. (O úloze školy v současné době je pojednáno v kap. 4.3 teor. části. práce)

Ve výpovědích je také zřejmé, že každé dítě je jedinečné a vidí svět svými jedinečnými očima. Intenzita vnímání toho, co se kolem něj děje, je dost individuální a stejně tak individuální jsou i způsoby vyrovnávání se se skutečností.

Nicméně výpovědi nabízejí náměty pro situace, které bychom s žáky mohli zkoumat a učit se z nich, proto zde některé cituji. Jsou seřazeny od výpovědí o dětech kolem deseti let a) míněných v obecné rovině, b) vzpomínky na vlastní dětství, c) zkušenosti s dětmi v současnosti.

Christina (20) a)

„... děti v tomhle věku až na pár výjimek řeší všechno, co řeší třeba o pět let později. V tomhle věku se u nich začínou objevovat známky sexuálních výkyvů. A jako počínající teenageři se začínou na svou sexuální stránku pomalu zaměřovat (i když je to brzo, myslím si, že takhle to v lidském mozku funguje). Děti začínou dělat vtipy,

kterým sotva rozumí, ale už to o něčem vypovídá, o jejich zájmu na dané téma. Také **často řeší dětské lásky**. Spousta lidí tvrdí, že děti o lásce nic neví a tudíž je nemůže bolet, pokud u někoho neuspějí ap. Já si myslím opak. V pozdějších letech se lidské chápání lásky rozděluje do dvou kategorií (mozek a srdce), jelikož dětský mozek není ještě dostatečně dozrálý a neprošel tolika zkušenostmi, bolí je láska ještě víc, jelikož ji nedokážou svou myslí potlačit. **Myslím, že všechno vnímají mnohem intenzivněji**, než v pozdějších letech. Deset let je hranice kdy pomalu začnou už přicházet o iluze, je to někde na hraně, kdy dítě žije ještě ve svém vlastním světě ale díky společnosti, do které je vhozen, se musí se snilkováním usměrňovat a záměrně to potlačovat a zároveň **přetváří svoje hodnoty tak, aby zapadl do kolektivu**. Všechno také závisí na rodičích a jejich výchově, od mala by dětem měli jít příkladem, v určitých situacích je uvést na pravou míru, či podobně na úrovni dítěte, což bohužel málo kdo z rodičů umí. Buď začnou ječet nebo na ně mluví jako na dospělé. Ani jednomu z toho dítě nerozumí. Zejména u nás to tak je, s lidmi z okolních států je to jinak, se domnívám. **Dítě může řešit také problémy doma, od rodičovských hádek, po nedostatek mateřské lásky**. Se všemi těmito problémy se jen těžko vyrovnává, ačkoliv se snaží to zastírat a nemyslet na to, jelikož ještě lítá venku a děti mu pomáhají na jeho starosti zapomínat. Nicméně utváří to bloky, které v dospělosti asi bude muset pak odstraňovat. **Lhaní je jim bohužel taky blízké** a občas člověk přijde na to, že to je taková jejich nemoc. **Neradi přiznávají že něco udělali špatně, zapírají, vymýšlejí si** (ale tady to asi nějak spolupracuje s částí fantazie, takže by to nemuselo být až tak negativní, ale záleží...) ...“

Michal C (27) a)

„... **Chlapec**: Řeší svůj **postoj v partě**, svoji fyzickou sílu, kterou leckdy používá pokud selže verbálně. **Dívka**: Postoj v partě je odvozován většinou krásou a oblečením. Je pravdou, že **v partě holek většinou terorizuje jiné děvče**. Podle mého názoru je tato šikana daleko horší než chlapecká po psychické stránce, ale k fyzickému kontaktu dochází zřídka. Obecně: Již v tomto věku je **důležité mít dobré oblečení**. Začínají se orientovat ve značkách. Po desátém roce i na poli hudebním. Chlapci sbírají různé věci (známky, kartičky), ale už jen zřídka. Děti **špatně nesou nespravedlnost a křivdu**, dosud ještě bývají čestní a lhaní pro ně bývá potíží... Často jim ještě **přetrvává snaha pomoci a být užiteční**, ale už u toho tak dlouho nevydrží jako dříve, když něco rozbijí, ztratí a nebo zničí, tak si to můžou hodně vyčítat (talíř, tričko). **Dospělé si oťukávají jemnou drzost** a zkouší kam až můžou zajít. ...“

Jacksterova kamarádka (26) a)

„**Dívky řeší především otázku své sexuality**, jsou-li hezké, splňují-li dostatečně obecně kladené požadavky, jak obstávají v konkurenci...Dále se vytváří skupinky a vznikají první vůdkyně třídy, první černé ovce, konkrétně v mém případě jsem se potýkala s problémem velikosti poprsí a poměrem krása versus inteligence. **Chlapci potřebují vyniknout**, upozornit na sebe, jakýmkoliv způsobem najít své uplatnění ve skupině... vznikají první vůdci, první šikanovaní, první kašpárce, první vědátoři apod.“

Jean (30) a)

„**Řeší "lásku"..."vztah kluk-holka"...****každý kluk má své tři, čtyři oblíbenkyně a chce před nimi vypadat lépe než konkurent**. (často nejlepší kamarádi) V praxi to vypadá tak, kluk zapomene, stydí se to říct, ne kvůli pětce, ani kvůli oné dívčině, ale kvůli svému kamarádovi, právě u holek ztrácí body...a tak se snaží situaci zachránit nějakou zajímavou historkou, aby trumfl svůj nezdar, nebo zaujme nějakou drsnáčkou pózu jako, že mi je to jedno a podobně...Onen kamarád dost často na to upozorní, shodí

ho, což vyvolává tiché soupeření a při nejbližší situaci mu to vrátí....Tento vnitřní boj má přesah i mimo třídu....dobře podaná informace rodičům způsobí, že rodič si přijde stěžovat za učitelem, že jejich dítě je cílem nátlaku, a toto dítě očekává, jak se učitel sveze po jeho kamarádovi...častý jev je i v případě **porušení pravidel** u dětí...**Ano, porušil jsem pravidla, ale tenhle udělal tohle, tenhle tohle a ten zase tohle...je nefér abych byl potrestán jen já....v podstatě nejde o to ublížit tomu druhému, jde o získání lepší pozice u dotyčných dívek...přestože veřejný postoj obou kluků bude, že ho holky vůbec nezajímají....“**

Michaela (24) a) b)

„... napadá mě, že **by mohli řešit první větší školní lásky, první pusy** a tak, strašně moc by chtěli slavit narozeniny s kamarády a ne jen doma s rodiči. Trápí je známky ve škole, **proč se s nimi nebaví nějaký spolužák**, proč nemohou zůstat déle venku, když ostatní ano. **Lhaní** - myslím, že **např. o známkách** - **spíš snaha o zatajení, případně zamaskování škod při rvačce** se sourozenci. Podléhání nátlaku se snad ještě v takové míře nevyskytuje, ale od doby co jsem byla malá, se to mohlo změnit, že?. **Přijít pozdě z venku bylo poměrně největší nerespektování pravidel.** Lenost - stále jsem byla označovaná za nejlínější bytost a bratr byl pořádný, ale nakonec se to otočilo. Jinak ostatní věci, co jsi zmínila jsem začala pociťovat později, nebo si to nepamatuju ...“

Dominik (25) b) a)

„No z vlastní zkušenosti **jsem si chtěl začít hrát na dospěláka** a nosit košile do školy a nagelovaný vlasy. Prostě první impulsy k tomu se **vymykat ostatním a cítit se speciální** aby jsem byl **středem pozornosti**...přijde mi, že v deseti letech jsou **první impulsy jak se sociálně zařadit do společnosti.**“

Tomík (29) b)

„**Chtěl jsem zapadnout.** Nechtěl jsem nikde moc vyčuhovat. S klukama jsme bojovali o holky. Prali jsme se o ně. **Když se mi líbila nějaká holka, styděl jsem se jí to říct.** Chtěl jsem strašně moc všechno dělat. Každý kroužek, který byl, tak jsem musel vyzkoušet.“

Michal K (26) b)

„**Začali mě zajímat holky.** S klukama jsme vymýšleli taktiky, jak se koukat holkám pod sukně. Prožíval jsem svojí **první lásku.** Byla to taková dětská láska. Začala to ta holka, protože holky jsou v té době takový vyzrálejší. Vodili jsme se za ruce. Dokonce pusy jsme si někdy dali. **Zažil jsem kvůli týhle lásce taky hrozný zklamání, protože ta holka se potom odstěhovala** s rodičema někam daleko. Myslím, že snad do Švýcarska. **Nemohl jsem to pochopit** a ještě dlouho potom mě to trápilo.“

Linda (29) b)

„**Já na naší obrovské chalupě** (s holkama) přes den obcházela chodbu, schody... no prostě cestu na záchod a hledala vypínače, aby až půjdeme všechny samy statečně v noci na záchod, tak jsme měli přesný plán, kde a jak rozsvítit. Měli jsme to jak **"bojový plán"**, hlavní bylo potom v noci probudit i ostatní a nejtít sám... **ALE** rodiče do toho zapojit, to by nepřipadalo v úvahu, braly jsme to jako hrdost, že to zvládneme a máme to promyšlené.“

Nikol (26) b)

„... Do teď si pamatuji na to, **jak se mezi sebou ve třídě holky pomlouvaly.** Většinou si **vybraly jednu, která se prostě na nějakou dobu stala nepopulární,** a

kdo se s ní bavil byl out... Většinou jsem to odnesla já, protože jsem se bavila víc s klukama, což v té době taky nebylo mezi holkama populární. ...“

Erika (25) b)

„Já si pamatuji, že jsem **byla vzorňačka, taková premiantka třídy**. Byla jsem oblíbená v očích učitelů. Byla jsem hodně aktivní. Nosila jsem pomůcky. Byla jsem zvolena jako předsedkyně třídy. Reprezentovala jsem školu v matematických soutěžích. Už mě vůbec nezajímaly barbíny. **Spíš mi šlo o to domluvit se, co budeme dělat po škole**, jestli budeme skákat gumu, nebo hrát přehazku a v kolik a kde. **Byla jsem organizátor**. Ve třídě se někteří vezli se mnou, jakože těžili z mého prospěchu. Měli jsme tam skupinky. Neuvědomuji si, jestli jsem byla oblíbená, ale byla jsem v té naší skupince vůdce. **Kluky si moc neuvědomuju. Kluci a holky se kamarádili zvlášť**. Možná, že jsem **byla trošku manipulant**, protože si vzpomínám, že jsem nesnášela výtvarku a abych na ní nemusela, tak jsem se dohodla s učitelkou matematiky, která mě měla ráda, že se místo výtvarky budu chodit připravovat na matematickou soutěž.“

Anežka (26) b)

„...Ze čtvrté třídy si toho pamatuju hrozně málo, ale pamatuju si, že v té době u mě **nastal takový ten pubertální zlom, kdy přestaneš na všechno rodičům keřvat**. Doma mě **trápil nedostatek pozornosti rodičů**, to že rodiče byli furt v práci a nevěnovali se mi. **Přestala jsem skoro mluvit a uzavřela se od svého světa**. Byla jsem hrozně zranitelná. Nebavilo mě chodit ven, protože na sídlišti to bylo hrozně hnusný. **Pamatuju se, že v té době na mě silně dolehl zážitek s několika úchyly na sídlišti**, ze kterých jsem měla strach každý večer, když jsem jela domů. **Ve škole to byl neustálý boj o status ve třídě**, hodně mi záleželo na tom, aby mě chválila učitelka, aby mě brali ostatní ze třídy. Zároveň ale člověk ještě neuměl hrát ty hry a tak byl sám sebou, já tedy hodná holčička. Výuku jsem moc nevnímala, koukala jsem se z okna. **Toužila jsem po tom, aby si se mnou Žofka (mladší sestra) hrála s panenkama, ale tu už to nebavilo. Silný fantazijní svět, osamělost, první myšlenky na sebevraždu, ale myslím, že by k tomu nikdy nedošlo, spíš jsem si přála, aby si mě někdo všimnul**. Návštěvy u psychologa, který jsem nesnášela, dělal ze mě blbce. Silná vazba na otce, **čekání na pochvalu**. **Lhala jsem často, úplně nesmysly, jen aby si mě lidi všimli**. ...“

Petra (27) b)

„... co si vzpomínám na **mé dětství**, tak **velice souviselo s moji starší sestrou**. Přely jsme se o to, **kdo umyje nádobí a kdo ho utře**... Z mého pohledu byla ve výhodě **poněvadž byla starší a rozhodovací pravomoce byly vždy z její strany a to hlavně na nátlak rodičů**. Abych pravdu řekla už v 6ti letech jsem měla jasno, co bych chtěla dělat, ale pokud jsem byla na základní škole, věděla jsem, že mám čas zkoušet i jiné věci, jako je sport a vzdělávací soutěže... Zároveň jsem přemýšlela nad tím, zda by mě **gymnázium připravilo na mou "kariéru"**, ale nakonec rozhodující faktor byla **neochota odejít od starých kamarádů**... Měla jsem velice dobré vztahy s přáteli ze školy. Jinak se sestrou jsme byly úplně jiné odvary genů, čili konflikty byly časté. Nedokázaly jsme se nikdy dohodnout. Byla jsem a jsem do teď fair play.....moje sestra je úplný opak!!! To co po nás chceš, je podle mě velice individuální a záleží hlavně na genech a výchově a sociálním zázemím v rodině. Každopádně si myslím, že **dnes děti již nemají takové hodnoty, jako jsme měli my dříve**. Slušné vychování občas chybí a to usuzuji z toho, že odmítají dokonce jsou i vulgární... a to si mohu jen pomyslet to, že to bud

slyšely ve škole nebo doma... a nebo od svých kamarádů se kterými se stýkají venku ... a třeba sem tam zabrousí do sociálně problémových skupin...“

Lucie (28) b) c)

„Co se týče mě a mých vzpomínek na deset let, tak to bylo zrovna v té době, co se naši rozváděli a my se stěhovali a já začala chodit do nové školy. Tak **v té době jsem řešila, abych si našla fajn kamarádky**, první co bylo, když jsem přišla ze školy, tak jsem hodila tašku domů a šla ven a obcházely jsme s holkama sídliště pořád dokola, skákaly gumu a začaly pokukovat po klukách. **Když jsem dostala zákaz jít ven, tak jsem to nesla moc špatně, protože to byla ta doba, kdy jsem si myslela, že nesmím nikde chybět** a že mi něco uteče, když ten den nepůjdu. Takže když jsem dostala špatnou známku a dostala jsem zaracha, tak jsem to nesla dost špatně a koukala jsem celý odpoledne z okna, abych byla alespoň součástí toho dění venku. Ty sama víš, že já byla hodná a učila se dobře, takže s mámou jsem rozpory neměla, ale **Lenka (mladší sestra) se dostala do horší party a ta už mámě lhala bez mrknutí oka, zkoušeli kouřit a když dostala zákaz jít ven, tak stejně šla, jednoduše jí neposlouchala, špatně se učila a bylo jí to jedno**. A kolem těch jejích deseti let, mluvila dost sprostě, nadávala mi doma a taky její největší zájem byl ten, aby šla hned ven s holkama. Musím utíkat, když mě něco napadne o těch hodnotách, tak napíšu, ale vzhledem k tomu, že **ted' je jiná doba a ty děti dospívají rychleji a pubertu začínají mít tak trošku dříve**, tak nevím, jak to chceš dát dohromady. **Klárce (dceři) bude devět a ví toho o mnohem víc, než já ve dvanácti letech Ted' jí zajímá nejvíce muzikál ze střední High school musical, Hannah Montana, potřebuje mít povlečení, desky, nejlépe všechno s fotkama těch hlavních hrdinů. Má už telefon, bez kterého přeci nemůže do školy jít**, paní učitelka jim posílá zprávy na email, jednoduše jsou takový víc dospělejší, než jsme byli my, ale to je tou dobou. Všechno už je trapný a nejvíce řeší to, aby měla všechno co mají ostatní holky, kluci jí tedy ještě neberou, chodí na aerobic a to jí tedy moc baví...“

Lenka (25) c) b)

„Dnešní děti strašně berou Pokémoni, takový ty kartičky, pořád si je vyměňují a v družině ve škole hodně pletou takový ty bužírky. Doma Klárka moc ráda hraje karty a mají rádi PC. **Co nemá Klárka vůbec ráda, tak to je vstávání a česání**, ráno s ní má Lucka většinou problém. Pak to skončí tak, že Klárce vezme kapesný do školy (na ten den). **Samozřejmostí je žalování, nadávání si, strkání a končí to brekem**, to je pořád stejné. Je pravda co psala Lucka o těch sprostých slovech a tak..., tak opravdu jde o to, s kým se to dítě kamarádí. Lucce bylo 10 a plno sprostých slov ani neznala a mě bylo osm a znala jsem snad všechny vulgární. Pořád jsem v těch osmi chtěla chodit se ségrou ven a ona mě k sobě nechtěla, a proto jsem jí taky pak hned nadávala. Jinak **já ve svých 10ti jsem už chodila s klukem** a měl malou ségru, kterou musel brát ven v kočárku a já jsem pořád vozila s ním.“

Lenka (39) c)

„... **Filip žárlil na Elišku (3 roky), byl na ní ošklivý, zlobil jí, neustále ji pošťuchoval a provokoval. Záměrně vyvolával konfliktní situace**. Neustále vyžadovali, abych řešila jejich spory. Myslím, že mu vadilo, že už nemá výsadní postavení. Snažila jsem se s ním o tom mluvit. Vysvětlovala jsem mu, že ho máme moc rádi, ale že Eliška je malá, a proto potřebuje více péče. Byl a je inteligentní a vždy mi odpovídal, že tomu rozumí, ale že si nemůže pomoci. Eliška ho v té době měla moc ráda, ale postupem času jí vytrénoval k perfektní ostražitosti. Měla ho stále ráda, ale už

mu neprojevovala takovou náklonnost. Filip měl v té době takového **submisivního kamaráda a s tím jednal dost spatra**. Když se ale pak na karate setkal s jedním suverénem, tak naopak zaujal velmi submisivní postoj on sám. Hodně četl a sledoval dění kolem. Dost všechno kritizoval, ale měl smysl pro humor. Dokázal udělat vtip nebo reagovat na nějakou poznámku při rozhovoru jinou vtipnou poznámkou....“

Kamila (25) c)

“... Ted' jsme byli celý víkend u známých. Mají 2 kluky, 6 a 10 let. Ten **10ti letý akorát roste do puberty, je drzý**. Jeho máma říká, že si s mladším nechce hrát, ale **veškerý čas by trávil s klukama 14-15 let. Má plný mobil fotek nahých holek...** Můj dojem ale byl, že to dělá natruc, protože oba rodiče obskakují toho mladšího. Pořád ho chválí. Všechno se přizpůsobuje tomu malému. Kroužek by nepomohl - těch má už teď až až. (...) je to jen můj dojem z návštěvy, ze které jsem se zrovna vrátila ...”

Králík (24) c)

„... ted' řešila kolegyně s dcerou svého přítele, které je 10let, tudíž z rozvedené rodiny, kde je střídavá péče (1 týden u táty a jeden týden u mámy), že **holka aby upoutala pozornost rodičů ukradla ve škole mobil spolužákovi**. Byli u psychologa a bylo to z důvodu, že se jí rodiče nevěnují. Ta kolegyně má své dvě dospívající děti a její přítel 10 a 13. takže jeden týden jsou 4 a druhý jen dva.... Víc do toho nevidím, jen vím že to vyřešili tak, že holku dali na radu psychologa na nějaký kroužek snad taneční a od té doby je klid i v tom, že si sednou večer a povídají ...“

Markéta (26) c)

„Hlídám devítiletého kluka: co vím: **Podléhání nátlaku - ze strany maminky na lepší známky (je nervózní a bývá často uražený a nespolupracuje)**. Obviňování druhých - vlastního bratra (to je vzájemné - každý se snaží být v očích rodičů tím lepším a tak na sebe házejí špínu a vzájemně se obviňují a mají radost, když je trestán druhý). Náladovost - hodně často (nevím, z jakého důvodu). Lenost - denně (vozit se autem na kroužky, nedělat povinnosti a úkoly). Neúcta k domácí vychovatelce, uklízečce...Nevděčnost (ke mně osobně: vozím ho na kroužky a starám se o něj a on to bere jako samozřejmost). Sobeckost vůči vlastnímu bratrovi - nepůjčují si hračky - "co je moje, to je moje a na to mi nesahej". A v tom všem jsou oba stejní.“

Monika (27) c)

„... Já jsem se setkala ve IV. třídě s **klukem, který hustě šikanoval spolužáka kvůli odlišnému chování, které hraničilo ze schizofrenií**. Ten kluk měl brýle, povídal si sám pro sebe (s imaginárním přítelem) a za to dostával. Fyzické napadání, nadávky, ničení věcí, schování písemky jako že jí neodevzdal a tak. Děti dokážou být hodně zlé. Agresor si šel za svým hlava nehlava, byl hodně vytrvalej, dobře organizovanej, dělal to tak, aby to nebylo až tak vidět. Měl to dobře vymakaný. Až ten kluk musel ze školy odejít na jinou, agresor zůstal a byl hrdina. Kluci byli většinou na jeho straně, dívky se moc neangažovaly, vadil jim, ale moc se ho nevíšimali, spíš se ho trochu bály. Ostatní děti ho většinou nechali a někteří ho podporovali. Bohužel i někteří učitelé dělali, že to nevidí. Byla to ta nejhorší třída, kterou jsem kdy učila. **Holky zajímali akorát kluci, šminky. Kluky zase jejich koníčky, na školu dlabali**, prospěch hroznej a chování ještě horší. Ani na akademii nic nechtěli nacvičovat, protože to bylo pro malý fakany a tak.

Na druhou stranu jsem se **setkala s velkým přátelstvím, kdy nikdo na nikoho nedonášel, táhli za jeden provaz, nosili si úkoly, když byl někdo nemocný a nemusela jsem to ani říkat. Dokázali se na všem domluvit, vždy hlasovali a respektovali rozhodnutí většiny, nehádali se. Kluci dávali holkám přednost na obědě, pomáhali jim s taškama a tak. Fakt výborná parta.**“

Martina (28) c)

„Situace: **Kluci se cítí trapně komunikovat s holkama, aby si o nich kamarádi nemysleli, že jsou holčičáci. Perou se, když jeden omylem do někoho narazí a ten druhý v tom vidí záměrný útok. Holky, když se na sebe urazí, většinou když s nima kamarádka v něčem nesouhlasí nebo jde ve dvojici s jinou kamarádkou, tak mají tendence tu, na kterou jsou uražené, pomluvit u dalších holek a už s ní „neka“, což vydrží většinou chvíli. Dále pocit trapnosti, když dítě zůstane po rozdělení do dvojic samo, atd.**“

Martina (28) a)

„Vždycky je to o tom, jak se dětem věnují v oblasti vztahů, sebehodnocení a rozvíjení emoční a sociální inteligence jejich rodiče a/či učitelka. Já se o to snažím a klima třídy a reakce dětí jsou výrazně pozitivnější než v ostatních třídách. **Děti potřebují pomoci vyznat se v sobě, pojmenovat, co cítí, ukázat jiné možnosti reakce, pochopit důsledky svého postoje, uvědomit si svou zodpovědnost atd. Nejde o to, co řeší, ale jak se k tomu staví. Potřebují vidět, že všichni mají strach, obavy atd., že jsme na stejné lodi, že za vnějším projevem se skrývá vnitřní motiv a ještě příčina, což je většinou: Mají mě dost rádi? Chtějí mě? Jsem dost dobrý? Jsem hezká? Berou mě? ...tohle chci proto, že když to budu mít, získám víc přátel, obdiv, atd. Proto je třeba vést děti otázkami k uvědomění a pochopení. Proč teď tohle děláš? Jsi teď sama sebou nebo potřebuješ pozornost? Jak ji můžeš získat jinak? Proč ji potřebuješ? Chceš cítit lásku a potvrzení? Potřebuješ obejmout? Nevím, jestli mě chápeš, snažím se je vést tak, aby hledali v sobě, protože okolí jim dodá jen pseudohodnotu...**“

Martinina výpověď je podle mne krásným smysluplným závěrem k této mé přípravné fázi projektu a zároveň i hezkým úvodem k samotné realizaci projektu.

0.11 Imaginární průvodci projektem

Chtěla jsem, aby byl celý projekt protnut nějakým spojujícím prvkem. Vymyslela jsem si proto, že nás v průběhu naší spolupráce s dětmi budou provázet dvě imaginární postavy, chlapec a děvče, Alex a Nina, kterým je deset let a chodí do čtvrté třídy. Jsou z Dejvic a kamarádi spolu od dětství, protože jejich maminky jsou přítelkyně. Více o nich v projektu.

1. LEKCE PRVNÍ - ŘEČ TĚLA

Téma: Člověk a jeho vyjadřování řečí těla

Cíl: bližší seznámení se skupinou; seznámení s řečí těla; poučení o správném držení těla (+ poučení o těžišti) a jeho trénink; uvědomit si schopnost těla vyjadřovat myšlenky, nálady a pocity; seznámení s pojmy: pantomima, improvizace

Pomůcky: tibetská miska s paličkou, archy papíru, fixy, kšiltovka, zapínací mikina s kapucou, čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele, flipchartová trojnožka, složené lístečky s názvy činností, jablko

1.1 Zajíček a liška

Technika: průpravná hra

Prostor: Lavice jsou odsunuté stranou. Hraje se po celém prostoru třídy.

Pomůcky: x

Obsah: Žáci vytvoří dvojice a rozestoupí se po celém prostoru třídy. Dvojice stojí čelem k sobě a vzájemně se drží oběma rukama za předloktí. Učitel vybere jednu dvojici, z níž jeden je *liška* a druhý *zajíček*. Na učitelův signál začne *liška* honit *zajíčka*. *Zajíček* se snaží zachránit vběhnutím do některé z *nor*, které tvoří ostatní dvojice. V *noře* *zajíček* spojí ruce s partnerem, ke kterému se postaví čelem. Ten, ke kterému se *zajíček* postaví zády, se stane novým *zajíčkem* a *liška* chytá jeho. Pokud *liška* chytne *zajíčka*, vymění si role, ten kdo byl *liška* se stane *zajíčkem* a naopak.

Zdroj: podle Morganové – Saxtonové (2001, s. 216)

Instrukce: viz obsah + Hra se zastaví ve chvíli, kdy zazní úder do tibetské mísy. + Snažte se vystřídat všichni.

Cíl: rozehrát, aktivizace, naladění pro společnou práci

Osobnostní rozvoj: smysl pro postřeh, dynamiku, prostorové cítění

Sociální rozvoj: ohled na druhé, pochopení, že i ostatní mají potřebu se zapojit

Reflexe: Hra byla pro žáky nová, takže šlo o to výstižně vysvětlit pravidla. Většina žáků pravidla rychle pochopila. Hra ale neměla spád, protože někteří zajíčkové se snažili co nejdéle utíkat namísto schovat se do nory. Žáci také měli tendenci střídat se jen mezi svými oblíbenci. V průběhu jsem proto hru zastavila a dala žákům instrukci, aby se snažili všichni vystřídat. Hra začala být rychlejší, ale stejně se všichni nevystřídali. Když jsme si pak sedli do kruhu, požádala jsem je aby zvedli ruku, jestli se vystřídali 1x, 2x, ..., aby si všichni uvědomili, že někteří se střídali mockrát a někteří ani jednou. Zeptala jsem se jestli je to fér, aby měl někdo tolik příležitostí se vystřídat a někdo ani jednou. Někteří říkali, že by se asi měli všichni vystřídat, někteří mlčeli. Diskusi jsem uzavřela tím, že až budou příště hru hrát musí se všichni vystřídat.

1.2 Hra na telefon

Technika: průpravná hra

Prostor: Klečí se v kruhu na polštářcích v zadní části třídy.

Pomůcky: x

Obsah: Drží se čtyřdobý rytmus. Ten který začíná na první a druhou dobu tleská a dvakrát zopakuje své jméno (např. Veronika, Veronika) a na třetí a čtvrtou dobu

pleská do stehů a dvakrát opakuje jméno souseda po své pravici, kterému „Telefonuje“ (např. Raquel, Raquel). Oslovený pak na dvě doby pleská své jméno a na další dvě doby tleská jméno dalšího a ten pak zase začíná tleskáním.

Zdroj: obměna podle K.Bláhové (1996, s. 29)

Instrukce: viz obsah + nyní zrychlíme + nyní voláme kohokoli z kruhu + nyní tleskají a pleskají všichni zároveň a opakují jméno s volaným

Cíl: pro mne - naučit se jména žáků

Osobnostní rozvoj: smysl pro rytmus, postřeh, dynamiku, gradaci, rychlost reakce

Sociální rozvoj: smysl pro interakci, souhru

Reflexe: *Pro mne je to dobrý mechanický způsob, jak si zapamatovat a trénovat jména žáků. Když žáci volají kohokoli z kruhu je pro ně složitější udržovat rytmus. Občas si někdo splete tleskání nebo pleskání. Když pak tleskají a pleskají všichni zároveň nemají už možnost rozmýšlet si koho zavolají, musí reagovat okamžitě. Občas někdo jméno vynechá ale musí se chytit hned na další dvě doby. Po chvíli jsme byli „všichni jako jeden“.*

1.3 Co rád dělám

Technika: průpravná hra, pantomima

Prostor: Stojí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: a) Každý v kruhu se postupně představí jménem, přidá, co rád dělá, a zároveň to předvede pohybem. Např.: „Jmenuji se Veronika a ráda plavu.“ Všichni si snaží pamatovat, co kdo rád dělá. b) V druhém kole pak osoba řekne své jméno s otazníkem a všichni ostatní na to reagují (s nápovědou dotyčné osoby) odpovědí a předvedením toho, co dotyčný/á rád/a dělá. Např. Já: „Veronika?“ Všichni ostatní: „Veronika ráda plave.“

Zdroj: obměna podle K.Bláhové (1996, s. 29)

Instrukce: 1. viz obsah a) + 2. viz obsah b)

Cíl: seznámit se s žáky a s tím, co rádi dělají

Osobnostní rozvoj: překonávání ostychu, představivost, smysl pro znázornění činnosti pohybem, pozornost, paměť

Sociální rozvoj: seznamování se s ostatními, vnímavost k ostatním

Reflexe: *v druhém kole je lepší, když dotyčná osoba napovídá pohybem, aby hra neměla zbytečné průtahy. Čtyři chlapci rádi hrají hokej. David má tendence se předvádět a zveličovat.*

1.4 Co vás napadá, když se řekne „řeč těla“

Technika: Brainstorming

Prostor: Sedí se v kruhu kolem archu papíru.

Pomůcky: arch papíru, fixy

Obsah: Každý říká a zároveň píše na arch papíru uprostřed vše, co ho zrovna napadá, když se řekne „řeč těla“

Zdroj: technika ze semináře Metody a Techniky DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: viz obsah + Řekněte nahlas, co vás napadne, ať vás ostatní slyší, a hned to napište. + Nyní přečtu nahlas, co jsme všechno uvedli. + Napadá vás ještě něco?

Cíl: uvědomit si co může znamenat nebo souviset s řečí těla.

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: *Chtěla jsem vědět, co napadne žáky samotné, tak jsem jim nepomáhala.*

Přemýšleli a teprve po chvíli začala zaznívat první slova. Ptali se mě, jestli je můžou napsat. Potřebovali dodávat odvah, aby je napsali, tak jsem po nich vždy vyslovené slovo nahlas zopakovala a pobídla k zapsání. Na archu se objevila tato slova: pohyb, tělo, hbitost, znaková řeč, kapuera, posunky, vzhled, pantomima, gesta, mimika.

1.5 Alex se představuje

Technika: učitel v roli

Prostor: Žáci sedí na koberci a učitel přichází od dveří a sedá si na židli před žáky.

Pomůcky: kšiltovka a zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znak pro učitele v roli Alexe, arch papíru, fixy

Obsah: Učitelka jde ven ze třídy podívat se, jestli už nepřišli Alex s Ninou, děti, které dnes mají přijít na návštěvu k nim do třídy. Zpět do třídy přichází učitel v roli Alexe, a to chůzí charakteristickou pro „skejtáky“. Pak si sedne, představuje se a povídá si s dětmi viz instrukce, až se dostane k držení těla. Předvede svoje „skejtácké“ držení těla a načrtne fixem na arch papíru na flipchartové tabuli profil postavy, trochu shrbené s povoleným břichem (vzor nesprávného postoje viz příloha č. 7). Potom požádá žáky o radu, jak postoj vylepšit (viz instrukce). Nakonec se zeptá, kde máme v těle těžiště. Potom odchází

Zdroj: inspirace ze seminářů DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: Učitelka: Chvilku vydržte sedět. Já se jdu podívat, jestli už náhodou nepřišli Alex s Ninou. Vlastně jsem vám o nich ještě neřekla. To jsou děti, které nás tu budou navštěvovat. ... Alex: Ahoj, jsem tady správně ve čtvrtý? Veronika chtěla abych přišel. Ona tady není? No, nic. Já jsem Alex. Jsem tady kousek z Dejvic. Jo, je mi deset a chodím do čtvrtý. Jo a jinak, jsem skejták jako brácha, tomu už je patnáct a ten už umí na skejtu fakt dobrý kousky. Víte co? Jako takový ty skoky (koukejte jo) a otočky i na zábradlí vyskočit a sjet po něm a tak. Taky bych to chtěl umět, jenže mi to moc nejde. Brácha teda říkal, že musím víc trénovat, že prej hadry a imidž... Víte, co to je imidž, né?... Nó, právě, takže to prej ze mě skejtáka neudělá. Jo a taky říkal, něco o nějakém těžišti nebo co a že sem celej povolenej a že se musím zpevnit. No, jako, bráchovi já věřím, jo, on je jako dobrej, jo, ale vůbec na mě nemá čas. Furt trénuje, nebo se učí, takže mi v tom vlastně vůbec neudělal jasno. Jo, a taky už má holku. Ta je moc fajn, někdy si se mnou povídá. Teda brácha před našima říká, že je to kámoška, jo, ale já vím, že je víc. (Úsměv) viděl jsem je, jak si dávali pusy. ... No, a víte co, teda já vlastně nevím, jestli vám to můžu říkat (úsměv), ale Veronika říkala, že jste jako v pohodě a dobrý a tak, tak já vám to teda řeknu. Mě se taky líbí jedna holka (úsměv). Jmenuje se Nina a jsme fakt dobrý kamarádi. Známe se už od malička přes naše mámy. Nina teda neví, že se mi líbí, to jako pšt (gesto). No, ale já bych se chtěl naučit na tom skejtu, právě hlavně kvůli ní (úsměv). A samozřejmě i kvůli tomu aby mě kluci brali. No, a já jsem si myslel, jestli byste mi právě nepomohli s tím, jak jako nemám bejt povolenej a o jakým těžišti to

ten brácha mluvil. (Vstane) Já vám jako nakreslim, jaký si myslím, že je držení těla skejtáků, jo, (Načrtne postavu viz obsah.) ale prej je to jako špatně, že to právě je jenom ta imidž. Nevíte, co je na tom špatně?... Tak můžete mi poradit, jak je to držení těla správně?... Pomožte mi teda nakreslit to správný držení těla... A kde má ta postava těžiště? Nebo, kde máme v těle těžiště? ... No, von jako brácha říkal, že si musím dát pozor na těžiště, abych udržel balanc, jako rovnováhu. ... Aha. ... Jé, to je hodín, já už musím letět, tak mockrát dík, pomohli jste mi, tak zatím ahoj.

Cíl: Zaujmout žáky, navnadit je k zamyšlení nad správným držením těla, přimět je k akci vysvětlit, jaké je správné držení těla.

Osobnostní rozvoj: naslouchání, pozornost, soustředění, tvořivost

Sociální rozvoj: zamyšlení nad tím, jaká je situace čtvrtáka Alexe z jeho pohledu, ochota pomoci Alexovi, když o to požádal

Reflexe: *Alexovi se podařilo žáky vyprávěním docela zaujmout. Poslouchali a usmívali se. Postavě, kterou Alex načrtl, se smáli, že to není „skejták“. Říkali, že má vystrčené břicho, že má moc sklopenou hlavu, že se hrbí. K tomu, jak to má být správně, navrhovali: dát hlavu nahoru, má mít narovnaný záda, musí mít zastrčený břicho. Na otázku, kde máme v těle těžiště odpovídali: na zadku, v nohách, v hlavě i v břiše. V celku se zapojovali všichni.*

1.6 Nina se představuje

Technika: učitel v roli, průpravné cvičení

Prostor: Žáci sedí na polštářcích a učitelka vchází do třídy ze dveří, nejdřív si sedá na židli a pak si všichni společně stoupnou do kruhu.

Pomůcky: čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znak pro učitele v roli Niny

Obsah: Učitelka vchází do třídy v roli Niny spořádanou chůzí baletky a poučuje žáky o správném držení těla (viz instrukce). Žáci si zkouší s ní.

Zdroj: inspirace ze seminářů DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: Nina: Ahoj, já jsem Nina. Nebyl tu náhodou Alex? (sedá si na židli) ... A na co se vás ptal? ... To já moc dobře vím. Chodím totiž na balet. Jednou budu tančit v Národním (úsmev) A na baletu se právě učíme, jaké je správné držení těla. Pojd'te stoupneme si do kruhu a vyzkoušíme si to společně. Postavte nohy mírně od sebe, asi takto. Nejprve zapérujte v kolenou a současně nechte rozhýbat uvolněné ruce podél těla jako při chůzi, takto. A teď se narovnejte. (Ukazuje z profilu.) Břicho zastrčit. Zadek pod sebe. Ramena otevřít. A hlava míří vzhůru, jako kdyby vás tady zprostředka hlavy někdo tahal za špagát. A s tím těžištěm se to má tak. Je v centru těla. To znamená tady v břiše. Proto musí být břicho stále zatažené, aby byla horní polovina těla nad těžištěm. Jinak byste neudrželi rovnováhu. No, jen si to zkuste postavit se s vyvaleným břichem na špičky. Nejde to, co? Spadnete protože neudržíte rovnováhu (ukazuje). Ale když máte břicho zatažené, jste nad těžištěm, tak pak klidně můžete točit piruety na jedné špičce a nespadnete (předvede pózu). Takže ještě jednou: Zapérujte v kolenou ... (zopakuje postup, ukazuje a žáci zkouší s ní) ... Já už musím jít, ale myslím, že se ještě někdy uvidíme, tak ahoj.

Cíl: Zaujmout žáky; motivace naučit se správnému držení těla, vyzkoušet si jej; poučit se o těžišti v těle.

Osobnostní rozvoj: uvědomění si vlastního těla jako nástroje

Sociální rozvoj: kultivovanost projevu při společném cvičení v kruhu

Reflexe: Na Ninu reagovali žáci kladně a s úsměvy. Všichni se snažili vyzkoušet si správné držení těla. Převážně děvčata se snažila víc. Pár chlapců míň.

1.7 Rozsvícení světýlka

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Stojíme v kruhu a potom se žáci pohybují po celém prostoru třídy.

Pomůcky: x

Obsah: (Nejprve navázat na předchozí aktivitu. Zeptat se žáků, co se od Alexe a Niny naučili.) Pak žáci stojí v kruhu, zavřou si oči a představí si, že mají na hrudi malé světýlko. Světýlko pomalu rozsvěcují, snaží se, aby se rozzářilo co nejvíc a co nejdál. Pak světýlko pomalu zhasínají. Totéž si zkusí rychle, jako když světýlko jenom blikne a rychle se zhasne. Potom otevřou oči a učitel se zeptá, co se dělo s jejich tělem, když světýlko rozsvítili a když jej zhasli.

Zdroj: inspirace semináři Základy hereckého vyučování R. Svobodové (2003)

Instrukce: viz obsah + Představte si, že celý vnitřek našeho kruhu teď září všemi vašimi světly.

Cíl: motivace k tomu, aby žáci otevřeli ramena, vypnuli hrud' a nehrbili se

Osobnostní rozvoj: vnímání vlastního těla

Sociální rozvoj: vnímání ostatních v kruhu

Reflexe: Žáci měli tendence stále otvírat oči. Na otázku, co se dělo s jejich tělem, odpovídali např.: vystrčil jsem hrudní, musel jsem se jako nadechnout a pak vydechnout, narovнала jsem se. Ne všichni odpovídali.

1.8 Chůze lesem

Technika: průpravné cvičení, hromadná improvizace v rovině simulace

Prostor: Žáci se pohybují po celém prostoru třídy.

Pomůcky: x

Obsah: Žáci chodí po třídě. Snaží se vyplnit celý prostor. Učitel motivuje styl chůze bočním vedením vnitřním hlasem tak, že a) vyvolává představu místa, kde se žáci pohybují, a potom b) vyvolává představu situace a nálady, podle které se pohybují. Viz instrukce.

Zdroj: obměna podle K. Bláhové (1996, s. 39)

Instrukce: Představte si že chodíte po lese, překračujete klády, po jedné kládě se projdete, prodíráte se hustým smrkovým porostem, přeskakujete potůček tam a zpět, procházíte skrz ostružiní, jdete na boso po měkkém mechu, hledáte houby. Nyní jste došli na louku, chodíte po louce a setkáváte se tu s ostatními, navazujete s nimi kontakt očima. Máte radost, jste veselí. Najednou se zamyslíte, rozhlížíte se po obloze, sledujete ptáky, na jednou slyšíte výstřel, leknete se, vidíte padat ptáka k zemi, jdete dál po louce, ale jste smutní navíc začalo poprchávat a foukat vítr. Jdete a před sebou vidíte, že se k vám blíží váš pes, zvedne vám to náladu, zase vás to rozveselí, přidáte do kroku, setkáváte se se psem, vítáte se s ním. Pošlete psa domů, otočíte se směrem ke mě a jste znovu tady ve třídě.

Cíl: Uvědomit si, že představa a) konkrétního prostoru a b) situace a nálady vyvolá stejný pohyb, jako v realitě.

Osobnostní rozvoj: prostorové citění, představivost, vnímavost

Sociální rozvoj: citlivost vůči ostatním při společném pohybu prostorem, navazování kontaktu očima.

Reflexe: *Cvičení na žáky celkem dobře působilo. Snažili pohybovat podle instrukcí. Někteří mají tendence se před sebou předvádět, hlavně David, Kuba, Tom J. Možná proto přidat instrukci v části a), aby si nevšímali, jak se pohybují ostatní, ale soustředili se jen na to, jak by se pohybovali oni sami.*

1.9 Zrcadla

Technika: průpravné cvičení, pantomima

Prostor: Žáci jsou rozmístěni po celém prostoru třídy.

Pomůcky: x

Obsah: Žáci vytvoří dvojice, které si k sobě stoupnou čelem. První z dvojice je sám sebou a druhý je jeho zrcadlem. První dělá činnosti, které se běžně před zrcadlem dělají na základě instrukcí učitele. Druhý jej při tom co nejvěrněji napodobuje jako zrcadlo. Potom se vymění.

Zdroj: E. Machková (2002, s. 115)

Instrukce: Vytvořte dvojici s tím, koho jste nejbližší. + viz obsah + Kdo z dvojice je první, tzn. sám sebou, zvedne ruku. Kdo z dvojice je druhý, tzn. zrcadlem, zvedne ruku. + česání vlasů, čištění zubů, holení vousů, líčení se šminkami, nasazování brýlí, nasazování klobouku.

Cíl: vyzkoušet si souhru s partnerem v mimojazykové komunikaci

Osobnostní rozvoj: schopnost intuitivně postihovat charakter pohybu a mimiky

Sociální rozvoj: citlivost vůči partnerovi

Reflexe: *Zadala jsem, aby žáci vytvořili dvojici s tím, u koho jsou nejbližší. Někteří to vůbec nerespektovali a vytvořili dvojice libovolně. V jedné dvojici vytvořené podle pravidla byla Aiša s Davidem. Když jsem pak zadávala činnosti, které mají žáci před zrcadlem dělat, David byl otočený na jinou dvojici a smál se jim a Aiša si čistila zuby sama. Ptala jsem se Davida, kdo z nich dělá zrcadlo. Odpověděl, že on. Ptala jsem se, proč ho nedělá. Odpověděl: „Když s ní to nejde.“ Ptala jsem se, proč to nejde. Odpověděl, že neví. „Davide, ale mě se zdá, že Aiša by s tebou docela ráda normálně spolupracovala a že je jí možná i líto, žeš jí v tom nechal samotnou. Takhle si to nemá s kým vyzkoušet.“ „No jó, když ono je to takový divný.“ „Ale přeci tady nenecháš stát Aišu samotnou. Ještě to zkuste“ ... Nedošlo mi, že by před sebou mohli mít někteří takové zábrany. Příště bych pro začátek nechala žáky tvořit dvojice libovolně.*

1.10 Zvířata

Technika: průpravná hra, improvizace částečně připravená

Prostor: Dvě skupiny žáků se pohybují od konců místnosti do středu.

Pomůcky: x

Obsah: Žáci se rozdělí na dvě skupiny po sedmi. a) Každá skupina vytvoří ze svých těl jedno velké zvíře. Toto zvíře se musí umět pohybovat, musí držet pohromadě a

musí vydávat příslušný zvuk. b) Když jsou obě zvířata vytvořena, pohybují se společně ze svého kouta do středu třídy, kde se setkají. Setkání musí vypadat tak, jak by asi vypadalo setkání těchto dvou zvířat ve skutečnosti a podle toho se mezi nimi musí něco stát.

Zdroj: E. Machková (2002, s. 119)

Instrukce: Rozdělte se na dvě skupiny. Kdo byl naposledy zrcadlo, tak je jedna skupina. Zvedněte ruce. Ostatní jsou druhá skupina. Zvedněte ruce. + viz obsah a) + viz obsah b)

Cíl: vyzkoušet si spolupráci v pohybu

Osobnostní rozvoj: tvořivost, mimojazyková komunikace

Sociální rozvoj: spolupráce, kontakt, interakce, skupinové cítění, tolerance

***Reflexe:** Tato činnost byla z mého pohledu velká legrace a žákům se také moc líbila. Obě skupiny vytvořily slona. Každý ale vypadal úplně jinak. Jeden byl nižší a pomalejší, protože všichni klečeli: první dělal chobot, druhý za ním uši, čtyři dělali čtyři nohy a poslední pozpátku ocas. Druhý slon vypadal, tak, že všichni stáli: první chobot, dva vedle něj uši, tři v předklonu bokem k prvním třem tvořili tělo a poslední pozpátku ocas. Když se k sobě sloni blížili, tak všichni toubili a trochu se rozpadali. Setkání dopadlo tak, že ten malý slon jednou nohou dupal a choboty slonů spolu soupeřily.*

1.11 Pantomimické hádanky

Technika: průpravná hra, pantomima

Prostor: Všichni sedí v kruhu.

Pomůcky: složené lístečky s názvy činností

Obsah: Uprostřed kruhu leží na hromádce lístečky s různými činnostmi: sladit a míchat čaj, hladit kočku, umývat okno, zametat podlahu, loupat a jíst banán, loupat a jíst vařené vejce, lízat zmrzlinu, jíst špagety, číst noviny, telefonovat, oblékat si kalhoty, čistit si zuby, lakovat si nehty, hrát na piáno, šermovat, žehlit, loupat brambory, věšet prádlo, jíst polévku, holit se, česat se, líčit se, psát dopis, psát na počítači, zašívát, plést šálu nebo svetr, koulovat se, malovat obrázek, přepínat programy v televizi, řídit auto. Ten, kdo si vytáhne lísteček, neprozradí činnost ostatním, ale musí ji co nejpřesněji předvést pantomimou. Úkolem ostatních je uhodnout, o jakou činnost se jedná. Lísteček si tahá každý postupně po kruhu.

Zdroj: inspirace semináři DV I. Holemé (2003), náměty pantomim podle E. Machkové (2002, s. 106)

Instrukce: Viz. obsah + Víte co je to pantomima?

Cíl: vyzkoušet si znázornit činnost pantomimou

Osobnostní rozvoj: představivost, tvořivost, smysl pro názornost

Sociální rozvoj: vnímavost k ostatním, vlídnost

***Reflexe:** Aktivita měla u dětí úspěch. Byli hodně zaujaté. Opakovala jsem jim ať se snaží činnost předvést co nejpřesněji a snažili se. Kuba a David se převáděli trochu víc. Matěj měl k Tomovi B poznámku, že to předvádí úplně blbě. Řešila jsem to tak, že jsem vysvětlila, že rozhodně nehodnotíme způsobem, že někdo něco předvedl blbě, že je dobré si představit, jak bych to znázornil sám a pak říct např.: „Tome, nebo by to šlo takhle“ ...a předvést. Nikdo jiný už pak*

nehodnotil. Ani Matej ne, ale po chvíli se zvedl, šel si dělat svoje věci a pak se na nás koukal ze stoly.

1.12 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: sedíme v kruhu

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „řeč těla“ z kroku 1.4, jablko

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „řeč těla“. Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek viz instrukce. Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co se mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: x

Instrukce: Napadá vás nyní něco navíc, když se řekne „řeč těla“? S čím potřeboval Alex poradit a proč? Co nás naučila Nina a proč to Nina věděla? Proč je pro vás dobré, správné držení těla? Co udělá s naším tělem rozsvícení světýlka? Vzpomenete si na něco z procházky lesem? Jak vám šlo napodobit partnera, když jste mu dělali zrcadlo? Jak jste se domlouvali, když jste vymýšleli a ztvárňovali zvíře? Měl někdo jiný nápad, než slona? Nyní pošlu jablko po kruhu, a ten kdo bude jablko držet tak má možnost říct, co mu v lekci šlo a co nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: *K brainstormingu žáci doplnili: držení těla, postoj, nálada, pocity, smysl, myšlenka, emoce, citlivost, činnost, předvádění. Na otázku, proč je pro vás dobré správné držení těla, žáci odpovídali, kvůli rovnováze, kvůli vzhledu. Někteří žáci vedle slona chtěli ztvárnit koně, nebo hada, ale dohodli se na slonovi, kvůli tomu, že šel lépe vytvořit než kůň a že had se jim zdál malý, když to mělo být velké zvíře. Hodně žáků říkalo, že se jim nejvíce líbila hra Zajíček a liška, některým se líbil i Alex s Ninou a také Sloni.*

1.13 Závěrečné shrnutí první lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Na tuto lekci jsem byla dobře připravená a myslím, že se mi povedlo naplnit stanovené cíle.

Co se týče organizace, nastal problém, při náhodném výběru žáků do dvojic. Když žáci nerespektovali pravidlo, jak mají dvojice utvořit, nechala jsem je, protože jsem v tu chvíli nevěděla, jak na to reagovat. Z toho by vyplývalo, abych si dala pozor na to být důsledná. Jenomže v zápětí mě napadlo, že jsem do hry Zrcadla měla žáky nechat vytvořit dvojice podle jejich volby, a to protože jsem je neznala a nemohla jsem vědět, jak na sebe žáci ve dvojici budou při této činnosti reagovat (viz níže).

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Můj celkový dojem ze spolupráce skupiny se mnou byl po této lekci velmi pozitivní. Ve třídě je velká většina dětí nadšená pro tento styl práce a všechny děti jsou nadšené pro hry.

Vzájemná spolupráce skupiny celkově je z mého pohledu na velmi dobré úrovni, protože většina žáků se k ní staví ochotně a vstřícně. Je tu ale pár žáků, kteří v některých ohledech spolupráci narušují. Jsou ochotni spolupracovat, ale důsledně si vybírají s kým.

Jedním z nich je David. Při průpravné hře Zrcadla se ocitl David ve dvojici s Aíšou, nechtěl jí vytvářet „zrcadlo“ a místo toho se smál a dělal „kašpárky“ na dvojici vedle sebe. Z mé strany byl nedomyšlený způsob vytvoření dvojic pro tuto aktivitu, jak je zmíněno výše, ale přesto mne Davidův přístup zarazil.

Druhým z nich je Matěj, který má tendence se nad některé spolužáky povyšovat. Když jsem pak při Pantomimických hádankách reagovala na Davidovu poznámku, že ostatní nehodnotíme stylem, že to „předvádí blbě“, po chvíli se sebral a šel si ke svému stolu a pak nás po zbytek aktivity sledoval ve stoje. V tu chvíli jsem nevěděla, jak to řešit, proto jsem to nechala být.

Třetím z nich je Tom J, který si velmi důkladně vybírá s kým bude.

Právě tito tři mne inspirovali ke stanovení cíle posílit ve skupině smysl pro spolupráci a posílit pocit sounáležitosti ke skupině.

2. LEKCE DRUHÁ – PRAVDIVOST A POCTIVOST

Téma: Pravdivost a poctivost

Cíl: Prozkoumání obsahu pojmů pravdivost a poctivost a jejich vztažení k vlastní praktické zkušenosti žáků, prozkoumání následků poctivého a nepoctivého jednání a také kam vede lež; učení žáků navazování kontaktu se všemi členy skupiny

Pomůcky: tibetská miska s paličkou, bubínek, archy papíru, fixy, kšiltovka, zapínací mikina s kapucou, 2 židle, taška, hodinky, jablko, složené lístečky - na každém jeden pocit (strach, zlost, uvolněný, soustředěný, klidný, veselý, žárlivý, rozzlobený, provinilý, zamilovaný, překvapený, vřelý, bláznivý, něžný, znechucený), texty se situacemi (viz krok 2.11)

2.1 Zajíček a liška

Viz kap 1.1

Instrukce: + Nezapomeňte na pravidlo, že se ve hře musí všichni vystřídat.

Reflexe: Dnes se opravdu všichni vystřídali, i když byl nepoměr kdo kolikrát. Všimla jsem si další tendence některých žáků, a to schválně nechytat a zůstat co nejdéle liškou. Také tendence některých zajíčků předvádět se a dělat opičky. Dala jsem si domácí úkol vymyslet pravidlo, aby hra dostala rychlejší spád.

2.2 Kontakt očima

Technika: průpravné cvičení

Prostor: chůze po celém prostoru třídy

Pomůcky: tibetská miska s paličkou

Obsah: Žáci se volně pohybují prostorem a snaží se jej celý vyplnit. Nikdo se na nikoho nedívá, každý je pro tuto chvíli sám. Úderem do tibetské misky se všichni zastaví ve štronzu a očima spolu naváží kontakt. Musí to být kontakt z očí do očí ve dvojici, tzn. každý si hledá jen jedny oči. Cvičení se několikrát opakuje.

Zdroj: podle K. Bláhové (1996, s. 29)

Instrukce: viz obsah + setkají se oči radostné + setkají se oči smutné + setkají se oči překvapené + setkají se oči nadšené + setkají se oči bázlivé + setkají se oči přátelské

Cíl: navázání kontaktů mezi členy skupiny

Osobnostní rozvoj: smysl pro poctivost a vnímavost, prostorové citění

Sociální rozvoj: smysl pro interakci, vnímavost k ostatním

Reflexe: Některým žákům dělalo problém soustředit se při chůzi sami na sebe, někteří se kontaktovali a trochu předváděli. Zadal jsem proto instrukci, že při chůzi se koukáme jen před sebe směrem k zemi.

2.3 Můj kamarád

Technika: průpravné cvičení

Prostor: nejprve dvojice kdekoli v prostoru, potom sezení v kruhu

Pomůcky: x

Obsah: Dvojice, které se naposledy setkali očima, si spolu sednou kdekoli v třídě a jeden druhému se představí, jako kdyby jste se neznali, poví, kde bydlí, jestli má sourozence, zvířátka, co dělá rád a co nerad, co má rád a co ne, co ho baví a co nebaví apod. Potom se dvojice vzájemně představí všem ostatním. Např.: Jmenuji se Veronika a chtěla bych vám představit svého kamaráda Adama, který bydlí kousek od školy, má starší sestru Lucii a chová zakrslého králíka. Jde mu matematika a taky ho baví. Má rád sladkosti a nesnáší špenát.

Zdroj: podle K. Bláhové (1996, s. 29)

Instrukce: viz obsah + Jestli máte pocit, že vám partner ve dvojici neřekl dost informací, nebo jste něco zapomněli, raději se zeptejte, aby jste ho pak mohli představit ostatním.

Cíl: posílení a rozvíjení dobrých vztahů mezi žáky + zopakování jmen pro mne

Osobnostní rozvoj: pozornost, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: schopnost prezentace před ostatními, překonávání nesmělosti

Reflexe: Než jsme se začali v kruhu představovat, požádala jsem žáky, aby si klekli a sedli na paty a vzpomněli si na správné držení těla, aby se jim lépe mluvilo, a nezapomněli rozsvítit světlýlko na hrudi, aby upoutali pozornost ostatních až se budou vzájemně představovat. Poté, co se všichni vzájemně představili, jsem se ptala, jestli se dozvěděli o někom něco nového nebo něco, co je překvapilo. Objevilo se dost věcí v tom, co kdo má nebo nemá rád. Komunikativní byli hlavně Honza s Jirkou, Julča a Adrian.

2.4 Co vás napadá, když se řekne „poctivost“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno poctivost. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne poctivost.

Zdroj: x

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne poctivost a hned to napište na papír.

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat poctivost a co s ní může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Žáky napadla tato slova: otázka, tajemství, lež, čisté svědomí, pravdomluvnost, spravedlnost, sešit, poctivý, nepoctivý, přiznat se, bát se, soukromí, výčitky svědomí, pravda, odměna, práce, odfláknutí, čas, nebát se, zatajení, strach, nespravedlnost, podvodník, výdělek, podvod.

2.5 Alex rozbil hodinky

Technika: učitel v roli

Prostor: Žáci sedí v půlkruhu. Dvě židle (vedle jedné taška a na druhé hodinky) jsou nachystané před žáky.

Pomůcky: kšiltovka, zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele, dvě židle, taška, hodinky

Obsah: Alex se o přestávce před tělocvikem opozdil ve třídě. Uvědomil si, že je tam sám a proto rychle spěchal za ostatními. Popadl tašku ohlédl se, jestli má všechno, a taškou omylem shodil na zem kamarádovi hodinky. Když je zvedl, zjistil, že jsou rozbité. Byl rád, že ho nikdo neviděl, položil hodinky zpátky na židli a utíkal pryč.

Zdroj: námět situace Eyrovi (2007, s. 25)

Instrukce: Alex: ... Ježíš! Jsem tu poslední! ... Co to spadlo? ... Šimonovy hodinky. Ale to né! Jsou rozbitý. ...No, nikdo mě neviděl. Musím už běžet.

Cíl: motivace k řešení situace

Osobnostní rozvoj: pozornost, představivost

Sociální rozvoj: ohleduplnost k ostatním

Reflexe: Snažila jsem se předvést, co bylo příčinou problému, který budou žáci řešit v následujícím kroku.

2.6 Alexovo poctivé a nepoctivé svědomí

Technika: diskuse a improvizovaný rozhovor

Prostor: nejprve kruh pak dvojice vedle sebe v kruhu

Pomůcky: x

Obsah: Nejprve se diskutuje v kruhu o tom, co se stalo (Alex ve třídě omylem rozbil kamarádovy hodinky), co se stane (kamarád to zjistí), jaké má Alex možnosti (přiznat se, zatajit to). Pak žáci utvoří dvojice a vedou rozhovor o tom, jaké to bude mít následky, když se Alex přizná, a jaké, když se nepřizná. Rozvedou do dlouhodobých následků. Potom každá dvojice přednese ostatním k jakým následkům dospěla, když by se Alex přiznal, a k jakým, když by se nepřiznal.

Zdroj: ze zkušeností ze seminářů DV R. Svobodové a R. Marušáka (2004)

Instrukce: viz obsah

Cíl: uvědomit si důsledky poctivého i nepoctivého jednání

Osobnostní rozvoj: myšlení, uvažování, fabulační schopnosti, vyjadřovací schopnosti, pozornost

Sociální rozvoj: spolupráce, schopnost prezentovat před ostatními

Reflexe: Poslouchala jsem dvojice a pomáhala jsem jim bočním vedením kladením otázek podle potřeby: Jak se bude cítit kamarád, když to zjistí? Co udělá kamarád, když se Alex přizná? Jak se bude cítit Alex, když se přizná? Co udělá kamarád, když se Alex nepřizná? Co udělají ostatní spolužáci, když jim kamarád řekne o rozbitých hodinkách? Co udělá učitelka, když jí kamarád řekne o rozbitých hodinkách? Jak se bude cítit Alex, když se nepřizná? Raquel hezky vyjádřila, že kdyby se Alex nepřiznal, mohl by kamarád obvinít někoho jiného, a potom by Alex musel mít výčitky svědomí, kvůli dvěma lidem, kvůli kamarádovi a ještě kvůli dalšímu spolužákovi.

2.7 Jak by se podle mne měl Alex rozhodnout

Technika: a) volby zviditelněné v prostoru, b) vyslovení vnitřních hlasů

Prostor: Žáci chodí podle jejich rozhodnutí od středu třídy, buď do jednoho nebo do protilehlého koutu.

Pomůcky: tibetská miska s paličkou

Obsah: a) Žáci mají možnost vyjádřit pohybem v prostoru, jak by se měl Alex podle nich rozhodnout. Všichni se shromáždí ve středu třídy. Učitel určí jeden kout třídy, který znamená „přiznat se“, a protilehlý kout, který znamená „tajit to“. Všichni mlčí. Až dá učitel signál úderem do tibetské misky, odejdou si žáci podle své volby sednout do příslušných koutů. b) Potom ten, koho se učitel dotkne, řekne jeden důvod, proč by se tak měl Alex rozhodnout.

Zdroj: ze zkušeností ze seminářů DV R. Svobodové a R. Marušáka (2004)

Instrukce: viz obsah + na závěr: Chcete vědět, jak se rozhodl Alex? Rozhodl se, že se přizná, protože si uvědomil, že by měl moc špatný pocit kvůli svému kamarádovi a nemohl by se na něj podívat, aniž by si nevzpomněl na rozbité hodinky. Když se kamarádovi přiznal a omluvil, kamarád byl sice naštvaný a chvíli nadával, ale druhý den už si na rozbité hodinky nikdo ani nevzpomněl a byli zase kamarádi.

Cíl: Zkusit si rozhodnout se sám za sebe, dát to najevo a odůvodnit to, vidět rozhodnutí ostatních a slyšet důvody.

Osobnostní rozvoj: samostatný úsudek

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními

Reflexe: *Všichni žáci zvolili „přiznat se“. Důvody, které udávali: Mohl by ztratit kamaráda, kdyby se na to přišlo. Protože je správné přiznat se. Protože kamarád pochopí, že to bylo omylem, když mu to vysvětlí. Aby neměl výčitky. ...*

2.8 Rameno na rameno

Technika: průpravná hra

Prostor: chůze po celém prostoru třídy

Pomůcky: x

Obsah: Žáci se pohybují v rytmu bubínku po celém prostoru třídy. Snaží se jej celý vyplnit. Když učitel zadá pokyn např. rameno na rameno, žáci se musí, co nejrychleji spojit do dvojic podle příslušného pokynu např. dotýkat se ramen.

Zdroj: ze zkušeností ze seminářů DV I. Holomé, R. Svobodové a R. Marušáka (2004)

Instrukce: viz obsah + koleno na koleno, loket na loket, záda na záda, chodidlo na chodidlo, dlaň na dlaň, bok na bok, hlava na hlavu

Cíl: uvolnění, odreagování před další aktivitou

Osobnostní rozvoj: postřeh, rychlé rozhodování, prostorové vnímání, rytmické cítění

Sociální rozvoj: navazování kontaktů mezi všemi členy skupiny

Reflexe: *Někteří žáci měli tendenci, neoddalovat se při chůzi od partnera, s kterým měli v úmyslu se spojit. Musela jsem proto přidat instrukci, že se můžou spojit jedine s tím, s kým se ještě nespojili.*

2.9 Odhalování pocitů

Technika: průpravné cvičení, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: Fotografie tváří různých lidí v různých situacích vystřižené z časopisů. (Příloha č. 8)

Obsah: Doprostřed kruhu se rozloží fotografie tváří. Nejprve si žáci prohlédnou všechny fotografie. U každé se zastaví a pokusí si sami v duchu říci, jak se

osoba na fotografii v tu chvíli cítí (jestli je např. soustředěná, uvolněná, zamyšlená, rozzlobená, provinilá, veselá, atd.) a proč se tak cítí. Potom si dá učitel fotografie stranou, pokládá doprostřed každou zvlášť a diskutuje se o tom, jak se lidé na obrázcích cítí a co může být příčinou.

Zdroj: obměna podle Eyrových (2007, s. 25)

Instrukce: viz obsah + na závěr: Jak souvisí poctivost s pocity?

Cíl: Uvědomit si, jaké pocity mohou mít lidé při různých událostech. Uvědomit si, že pocity má každý, že je normální je mít a mluvit o nich.

Osobnostní rozvoj: představivost, asociační schopnosti, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se do diskuse, vyjádřit svůj názor před ostatními

***Reflexe:** Někteří žáci byli při diskusi pasivní. Vybízela jsem je proto jménem, aby také řekli, jak si myslí, že se osoba na obrázku cítí. Pasivní byli hlavně Barča, Tom B, Adam, Kuba.*

2.10 Pocitová pantomima

Technika: : průpravná hra, pantomima

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: Složené lístečky, na každém jeden pocit: strach, zlost, uvolněný, soustředěný, klidný, veselý, žárlivý, rozzlobený, provinilý, zamilovaný, překvapený, vřelý, bláznivý, něžný, znechucený

Obsah: Složené lístečky s různými pocity se dají na hromádku doprostřed kruhu. Jeden žák si vylosuje lísteček a dá jej učiteli. Sám jde za dveře. Úkolem ostatních je pantomimou předvést pocit na lístečku. Učitel se ptá žáků, proč a kde můžeme mít daný pocit, aby vyvolal představu a žáci jej dokázali lépe pantomimou vyjádřit. Potom se zavolá žák, který byl za dveřmi a musí uhodnout o jaký pocit se jedná.

Zdroj: obměna podle Eyrových (2007, s. 25)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Uvědomit si, že pocity v člověku vyvolávají stav určitý stav těla, který je poznat i navenek.

Osobnostní rozvoj: představivost, tvořivost, cit pro vyjádření tělem

Sociální rozvoj: spolupráce, poctivost, a vlídnost k ostatním

***Reflexe:** Pro některé žáky bylo těžké uhodnout daný pocit. Potom dostal nápovědu, kde a proč mívá člověk tento pocit.*

2.11 Rozhodování se v různých situacích

Technika: a) volby zviditelněné v prostoru, b) vyslovení vnitřních hlasů

Prostor: Žáci chodí podle jejich rozhodnutí od středu třídy, buď do jednoho nebo do protilehlého koutu.

Pomůcky: Texty se situacemi (viz instrukce), tibetská miska s paličkou

Obsah: a) Žáci mají možnost vyjádřit pohybem v prostoru, jak by se rozhodovali v daných situacích (viz instrukce). Všichni se shromáždí ve středu třídy. Učitel podle situace určuje, co který kout třídy znamená. Všichni mlčí. Až dá učitel signál úderem do tibetské misky, odejdou si žáci podle své volby sednout do

příslušných koutů. b) Potom ten, koho se učitel dotkne, řekne jeden důvod, proč by se tak rozhodl a jaký důsledek bude jeho rozhodnutí mít.

Zdroj: některé náměty situací podle Eyrových (2007)

- Instrukce:** viz obsah + 1) Nakupujete v obchodě a prodavač vám vrátí o 200 Kč víc, rozhodnete se, že mu peníze vrátíte (ke dveřím), nebo si je necháte (k oknu).
- 2) Máte psa a máte zakázáno dávat mu zbytky jídla, přesto mu dáte kuře od večere. Pes začne frkat a kašlat. Maminka se vás zeptá jestli nevíte, co je s tím psem. Řeknete pravdu (ke dveřím) nebo řeknete, že nevíte (k oknu). Maminka se zeptá jestli pes něco jedl. Řeknete pravdu (ke dveřím) nebo řeknete, že nevíte (k oknu). Pes se bude cítit stále hůř, a tak ho maminka vezme k veterináři, vy jdete s ní. Veterinář se zeptá, co se tomu psovi stalo. Řeknete pravdu (ke dveřím) nebo odpovíte, že nevíte (k oknu). Veterinář řekne, že má něco zaseknutého v krku, že kdyby to byla kost, tak ji dokáže vytáhnout, ale jestli je to kus skla, bude ho muset operovat. Řeknete pravdu (ke dveřím) nebo necháte psa operovat (k oknu).
- 3) Představte si, že uvidíte skupinu kluků, které dobře znáte, že rozbili míčem okno vaší sousedky a utekli. Sousedka se vás ptá, jestli jste je neviděl a nevíte, kdo to byl. Řeknete pravdu (ke dveřím) nebo zalžete (k oknu).
- 4) Vaše rodina se právě přestěhovala do nového města. Začínáte chodit do nové třídy a získáváte první přátele. O přestávce se od vás vaši noví spolužáci dozvědí, že jste předtím hráli hokej. Zeptají se vás, jak jste byli dobří. Ve skutečnosti jste byli jen náhradníkem v týmu, ale víte, že to vaši noví přátelé nevědí. Řeknete jim pravdu (ke dveřím), nebo jim popíšete, jak jste byli dobří (k oknu).
- 5) Je neděle odpoledne a vy moc chcete jít na oslavu narozenin, na kterou vás pozval spolužák. Maminka vám už v pátek dovolila na oslavu narozenin jít, ale měla podmínku, že do té doby musíte mít hotové všechny úkoly do školy. Nemáte hotový ani jeden úkol. Co uděláte? Řeknete pravdu (ke dveřím) nebo zalžete, že už máte všechny úkoly napsané (k oknu)?

Cíl: Zkusit si rozhodnout se sám za sebe, dát to najevo a odůvodnit to, vidět rozhodnutí ostatních a slyšet důvody.

Osobnostní rozvoj: samostatný úsudek, poctivost, upřímnost

Sociální rozvoj: schopnost projevit svou volbu a vyjádřit se před ostatními

Reflexe: *Když jsem nastínila situaci, vždy jsem žákům dala chvíli na rozmyšlenou a pobídla je, ať si rozmyslí, co se stane, když se rozmyslí tak, a co, když opačně. To, jak se žáci rozhodovali, ukazovalo, že jsou většinou poctiví. I když se určitě vzájemně ovlivňovali, takže to, pro jaký směr se rozhodli nemuselo být zcela upřímné, myslím si, že stálo za to, že se nad situacemi alespoň museli zamyslet. Určitě pomohlo právě to, že si museli rozmyslet důvody a důsledky. U situace č. 3) se většina žáků rozhodla sousedce zalhat. Říkali tyto důvody a důsledky: Kluci by mohli zjistit, že jsem je prozradil já, a mohli by se mi pomstít. Sousedka nemůže vědět, že jsem je viděl. Sousedku neznám, ale kluky jo.*

2.12 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: sedíme v kruhu

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „poctivost“ z kroku 2.4

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „poctivost“. Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek viz instrukce. Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co se mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: x

Instrukce: Uvědomujete si nějakou situaci ze své zkušenosti, kdy pro vás bylo těžké říct pravdu? Kdy jste byli nepoctiví? Napadá vás nyní něco navíc, když se řekne „poctivost“? Co tedy znamená poctivost? Je normální mít různé pocity? Mluvíte o svých pocitech? Není potom jednodušší situaci řešit? Nyní pošlu jablko po kruhu, a ten kdo bude jablko držet tak má možnost říct, co mu v lekci šlo a co nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo. Za úkol se pokuste sepsat seznam nepoctivostí.

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: *Situace, kdy pro žáky bylo těžké říct pravdu: Měla jsem jít na cvičení a nešla jsem tam. Doma se mě máma ptala jaké bylo cvičení a já jsem musela lhát. Kdy byli žáci nepoctiví: Jednou jsem dělala příklady a neudělala jsem je všechny. Porušil jsem zákaz vzít si mobil do postele. Byli jsme hrát golf a mě to nebavilo, tak jsem do míčku jen mlátil. V brainstormingu žáci doplnili: přiznání se, pocity, důvěra Poctivost podle žáků znamená dělat věci dobře, pořádně s radostí, nepodvádět a nelhat. Pro žáky je někdy těžké mluvit o svých pocitech, ale myslí si, že je lepší o nich mluvit, než se dostat do problémů. Žákům se moc líbí hra zajíček a liška. Těžké se jim zdálo uhodnout pocity v pocitové pantomimě. Někteří říkali, že je těžké rozhodovat se správně.*

2.13 Závěrečné shrnutí druhé lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Z mého pohledu se lekce celkově povedla. Měla jsem z ní dobrý pocit. Myslím, že jsme s žáky prozkoumali obsah pojmů pravdivost a poctivost, což bylo cílem, a také významy těchto pojmů vztáhnout ke zkušenostem žáků.

I vedení a organizaci lekce jsem zvládala, což přisuzuji dobré přípravě. Snažila jsem se mít jasno v instrukcích, aby nedocházelo ke zmatkům, a měla jsem připravené otázky.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Kvůli tomu, aby se žáci učili navazovat kontakty se všemi členy skupiny a neomezovali se jen na své oblíbence jsem vedle hry „zajíček a liška“ zařadila průpravné cvičení „kontakt očima“ a „rameno na rameno“. U všech jsem se snažila doplňovat instrukce, aby se kontakty mezi žáky opravdu míchaly a aby bylo nutné mezi sebou spolupracovat.

Při rozhovorech žáků ve dvojicích nebyly problémy v tom, že by někdo s někým nechtěl spolupracovat, jako v první lekci, ale někteří žáci byli málo aktivní. Snažila jsem se proto klást otázky. Potom už jim to šlo lépe.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Poctivost podle žáků znamená dělat věci dobře, pořádně s radostí, nepodvádět a nelhat. Žáci si uvědomují, jaký význam má pravdivost a poctivost v jejich každodenním životě. Žáci se snaží být poctiví. Když poctiví nejsou, nebo když zalžou, vědí, že to není správné. Umí si to přiznat a dokáží vysvětlit důvody, proč byli nepoctiví nebo lhali. Někteří jednají poctivě, protože si myslí, že je to správné. Někteří dokáží vyjádřit, že jednají poctivě třeba proto, že mají strach, nebo kvůli tomu, že by měli špatné svědomí.

3. LEKCE TŘETÍ – ODVAHA A SEBEDŮVĚRA

Téma: Odvaha a sebedůvěra, Odvaha být nesobecký

Cíl: odhalit, co všechno se skrývá pod pojmy odvaha a sebedůvěra, vztáhnout tyto pojmy ke zkušenosti žáků, uvědomit si, že odvaha znamená dělat správné věci i když je to těžké, nakolik nás ovlivňují druzí, kdy je důležité rozhodovat se sám za sebe

Pomůcky: Tibetská mísa s paličkou, bubínek, archy papíru, fixy, čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele, červená, oranžová a žlutá kartička pro každého žáka, texty se situacemi (viz instrukce u kroku 3.7), 2 listy papíru a 2 tužky a text se situacemi (viz instrukce u kroku 3.9), kartičky s popisem situace (viz pomůcky u kroku 3.9), jablko

3.1 Zajíček a liška

Viz kap 1.1

Instrukce: + Liška musí chytit zajíčka co nejrychleji, protože má strašný hlad a kdyby ho hned nechytla umřela by hladu. Zajíček se zase musí schovat do nory co nejrychleji, protože kdyby ho liška chytla umřel by.

Reflexe: *Hned jak jsem po přestávce oznámila, že začínáme, začali na mě žáci pokřikovat: „Jo, jo, zajíček a liška! Můžu být liška?! Můžu být zajíček?!...“ Hra už byla mnohem rychlejší. Taky se odehrávala dost hlučně. Žáci na zajíčka pokřikovali: „Ještě sem, ještě já“, ale i „Ještě Adrian nebyl, ještě Aiša...“, což bylo pozitivní, ale rozhodla jsem se, že příště zadám instrukci, že všichni musí mlčet.*

3.2 Od opice k člověku

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: x

Obsah: Žáci začínají jako opice (mohou se na sebe šklebit, plácát po sobě rukama, lézt po zemi, skákat, apod.). Pomalu se mění z těžkopádných goril v menší opice, v malé mrštné opičky, až se bez sebemenšího přerušení změní v malé děti. Narovnávají páteř, ale stále jsou hraví a mrštní. Hra končí. Všichni jsou opět sami sebou, jsou žáky v této třídě. Chodí volně po prostoru, snaží se ho celý vyplnit, vzpomenou si na správné držení těla, vytáhnou se a rozsvítí světýlko na hrudi, každému, koho potkají řeknou mile „dobrý den“.

Zdroj: obměna podle S. Pavelkové (in Machková 2002, s. 139)

Instrukce: Představte si, že jste opice + viz obsah

Cíl: zbavit se zábran a napětí, dostat se přes uvolnění k správnému držení těla

Osobnostní rozvoj: schopnost uvolnit se, představivost, prostorové cítění

Sociální rozvoj: vlídnost a vnímavost k ostatním

Reflexe: *Úmyslně jsem toto cvičení zařadila, abych si vyzkoušela, jak budou žáci reagovat. Téměř všichni žáci se rychle proměnili v opice. Nedělalo jim to problém.*

3.3 Začátky řeči

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Nejdrív stojí každý sám v prostoru zády k ostatním, potom všichni v jednom hloučku.

Pomůcky: x

Obsah: Učitel motivuje situace, v nichž si každý mluví sám pro sebe. Nikoho neposlouchá a nikdo neposlouchá jeho.

Zdroj: podle E. Machkové (2002, s. 126)

Instrukce: Každý si najde místo, kdekoliv ve třídě tak, aby stál zády k ostatním. Každý se soustředí jen sám na sebe, ostatních si nevšímá. 1) Představte si, že porážíte strom. Když strom padá, musíte vykřiknout cokoliv, abyste upozornili, že padá strom. (např. Pozor! Padá strom!)... 2) Představte si, že jste vzpěrač, který se s námahou pokouší zvednout těžkou činku. Projevte se hlasitě (např. Úf!)... 3) Představte si, že vás čeká náročný úkol (např. chystáte se na sportovní výkon, chystáte se na projev před lidmi). Povzbud'te sami sebe. Vymyslete si povzbudivou větu a opakujte si ji stále dokola (např. Zvládnou to! Zvládnou to!)... 4) Teď bych potřebovala pomoc. Uvázlo mi tady auto v bahně. Můžete mi ho pomoci vytáhnout. A hlasitě (např. Hej rup!)...

Cíl: Uvolnění mluvního proudu, překonání zábran

Osobnostní rozvoj: schopnost koncentrace, představivost

Sociální rozvoj: překonávání studu před ostatními

Reflexe: Barče dělalo trochu problém projevit se dostatečně hlasitě. Někteří chlapci se naopak rádi předvedli.

3.4 Jaké bys byl zvíře? Jaká byste byli tlupa?

Technika: průpravná hra

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Každý v kruhu postupně řekne své jméno a kdyby byl zvíře, jaké by byl zvíře. Např. Jsem Veronika a kdybych byla zvíře, byla bych kočka.

Zdroj: z zkušeností ze seminářů DV I. Holemé, R. Svobodové a R. Marušáka (2004)

Instrukce: viz obsah + kdybyste měli být všichni jedna tlupa nebo smečka nebo hejno, co byste byli za zvířata? Kdo by byl kdo?

Cíl: Připomenout si jména, zjistit kdo je pro žáky dominantní, zkusit se přirovnat ke zvířeti

Osobnostní rozvoj: fantazie, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: smysl pro soudržnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Žáci se dohodli že společně by byli asi psí smečka. David by sám sebe zvolil vůdcem smečky. Většina děvčat by za vůdce smečky zvolila Honzu s Jirkou.

3.5 Co vás napadá, když se řekne „odvaha“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno odvaha. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne odvaha.

Zdroj: x

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne odvaha a hned to napište na papír.

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat odvaha a co s ní může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Žáci napsali tyto pojmy: trpělivost, nedočkavý, přiznat se, úsměv, radost, naříkat, strašpytel, dobrý pocit, statečnost, pravidla, nebát se, být šťastný, strach, napětí, odhodlání, přemlouvat, kroky, tma, plakat, odvážný, neštěstí, štěstí, být nešťastný, bát se, slzy, smát se, obětavost, úzkost, psychická síla

3.6 Nina se přišla poradit

Technika: učitel v roli, diskuse

Prostor: Učitel vchází dveřmi a sedne si k žákům do kruhu.

Pomůcky: čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele

Obsah: Učitelka v roli Niny se přišla poradit, jak se má zachovat (viz instrukce).

Zdroj: x

Instrukce: Nina: (vážně, zamyšleně, spíš zkoumavě než smutně) Ahoj, jsem ráda, že tu jste. ... Přišla jsem se s vámi poradit. ... Máme ve třídě nového kluka. Už je to 14 dní nikdo se s ním ještě neskamarádil. ... Mně se zdá, že bude docela fajn, jenže u nás ve třídě to nemá nikdo lehký. ... Já teda nevím, jak u vás, ale u nás jsou prostě zaběhnutý takový pitomý skupinky: (důrazně) 1) Kluci se kamarádí zvlášť a holky taky. Kluci se nechtějí bavit s holkama, aby se jim ostatní kluci nesmáli a holky se zas nechtějí bavit s klukama, aby je ostatní holky nepomlouvali. A (důrazně) 2) mezi klukama jsou další skupinky, to většinou podle zájmů. A 3) mezi holkama taky. ... No, a pak je strašně těžký jít a začít se kamarádit s někým jiným, než s těma, ke kterým jako patříte. ... Rozumíte mi trochu? ... Chtěla bych tomu novému klukovi pomoci, jenomže mám strach, aby se mnou pak ještě někdo kamarádil. ... Tak nevím, co mám dělat. ... Co myslíte? ...

Cíl: Motivace k řešení situace, uvědomit si, že uskutečnit obtížné věci, není snadné a vyžaduje to odvahu.

Osobnostní rozvoj: naslouchání, pozornost, vyjadřovací schopnosti, učení se o odvaze

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se do diskuse, laskavost k ostatním

Reflexe: Žáci Nině doporučovali, aby se nebála a s novým spolužákem se skamarádila. Nejvíce se do diskuse zapojovala Julča a Honza s Jirkou. Ostatní také, ale ne tak intenzivně.

3.7 Červená, oranžová, žlutá

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: červená, oranžová a žlutá kartička pro každého žáka; texty se situacemi (viz instrukce)

Obsah: Učitel popíše situaci a žáci odpovídají, jak by se zachovali zvednutím kartičky (viz instrukce). Potom se vyvodí, která barva znamenala odvahu, která neutrální nebo průměrnou reakci a která reakci trochu zbabělou. Nakonec se diskutuje o dalších možných situacích.

Zdroj: podle Eyrových (2007, s. 37)

Instrukce: viz obsah + 1) Spolužák ve škole vám nabídne drogu. Žlutá – vezmete si ji, i když ji pak třeba nepoužijete. Oranžová – odmítnete. Červená – oznámíte toho, kdo vám drogu nabízí, učiteli.

2) Dostanete příležitost vylepšit si známku v nějakém předmětu, který vám příliš nejde, ale víte, že se kvůli tomu, budete muset důkladně připravit na přezkoušení. Žlutá – vzdáte to. Oranžová – trochu se na to podíváte a budete spoléhat na náhodu. Červená – dáte se pořádně do toho.

3) Poprvé po dlouhé době vidíte svého dědečka a babičku. Máte chuť je obejmout, ale kolem je plno lidí a vy se stydíte. Co uděláte? Žlutá – zůstanete stát a koukat do země. Oranžová – potřesete jim rukama. Červená – pořádně je obejmete.

4) Máte příležitost hrát v divadelním kroužku, který máte na škole a který právě pořádá výběr herců pro nácvik divadelní hry. Divadlo vás moc baví, ale vaši kamarádi tím pohrdají. Myslí si, že je to úplná pitomost. Žlutá – poslechnete je a do kroužku se nepřihlásíte. Oranžová – přihlásíte se, ale chcete hrát úplně malou roli. Červená – řeknete svým kamarádům, že mají předpotopní názory, přihlásíte se, že chcete hrát jednu z hlavních rolí, a vyzvete je, aby to zkusili s vámi.

5) Nosíte svetr, který máte rádi, ale je „jiný“ než oblečení ostatních, kteří se vám proto posmívají. Žlutá – přestanete svetr nosit a přizpůsobíte se vkusu ostatních. Oranžová – přestanete sice svetr nosit, ale jinak se dál budete oblékat podle svého vkusu. Červená – budete dál nosit to, co se vám líbí.

6) Váš starší kamarád vás přemlouvá abyste si s ním zapálili cigaretu. Žlutá – zapálíte si s ním. Oranžová – řeknete, že si nedáte. Červená – řeknete, že rozhodně kouřit nebudete a že on by taky neměl, protože je to škodlivé.

Cíl: Uvědomit si, že druhí nás mohou ovlivňovat, abychom dělali nesprávné věci, a že vyžaduje odvahu zachovat se správně.

Osobnostní rozvoj: samostatné rozhodování, uvažování, cit pro rozlišení správného a nesprávného v dané situaci

Sociální rozvoj: zodpovědnost, odvaha být sám sebou, nepodléhat většině, když to není správné

Reflexe: Žáci většinou volili oranžovou barvu. Když jsme potom vyvodili, že je to neutrální reakce, souhlasili s tím. Většina žáků se nepovažuje ani za odvážné ani za zbabělé. Např. Julča by dědečka s babičkou chtěla obejmout, ale prý by si ho odvedla stranou.

3.8 Kontakt očima

Technika: průpravné cvičení

Prostor: chůze po celém prostoru třídy

Pomůcky: tibetská miska s paličkou

Obsah: Žáci se volně pohybují prostorem a snaží se jej celý vyplnit. Nikdo se na nikoho nedívá, každý je pro tuto chvíli sám. Úderem do tibetské misky se

všichni zastaví ve štronzu a očima spolu naváží kontakt. Musí to být kontakt z očí do očí ve dvojici, tzn. každý si hledá jen jedny oči. Cvičení se několikrát opakuje.

Zdroj: podle K. Bláhové (1996, s. 29)

Instrukce: viz obsah + setkání s dobrým přítelem + setkání s někým, koho jsme dlouho neviděli + setkání s někým, komu nedůvěřujeme + setkání s někým, koho obdivujeme + setkání s někým, koho jsme potkat nechtěli + nyní se pokuste dívat vzájemně do očí co nejdéle + na závěr: Když se dokážete druhému podívat do očí, znamená to: „Já ti důvěřuji a ty můžeš důvěřovat mě.“

Cíl: zkusit si, že vyžaduje odvahu, upřímně se setkat s očima podle zadání; navázání kontaktů mezi členy skupiny

Osobnostní rozvoj: smysl pro poctivost a vnímavost, prostorové citění, sebedůvěra

Sociální rozvoj: smysl pro interakci, vnímavost a cit k ostatním

Reflexe: *Bylo poznat už při zadání instrukcí (setkání s někým, komu nedůvěřujeme, setkání s někým, koho jsme potkat nechtěli), že žákům dělá problém takové oči najít. Když se měli žáci vzájemně co nejdéle dívat do očí, lépe to šlo dvojicím stejného pohlaví.*

3.9 Obtížné a dobré

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Žáci sedí v hloučkích ve dvou skupinách.

Pomůcky: list papíru a tužku pro každou skupinu

Obsah: viz instrukce

Zdroj: podle Eyrových (2007, s. 39)

Instrukce: Rozdělte se do dvou skupin tak, že se rozdělí dvojice, které se spolu naposledy dívali do očí. Každá skupina si vezme list papíru a napíše si na něj čísla od jedné do šesti. Budu popisovat určité situace. Skupina, která sedí u okna, bude situace hodnotit slovy „těžká“ nebo „lehká“. Skupina u knihovny bude situace hodnotit slovy „dobrá“ nebo „špatná“

Situace: 1) Ráno vstát dřív a opakovat si slovíčka z angličtiny.

2) Omluvit se někomu za to, co jste udělali, i když se stydíte.

3) Přidat se k vašim kamarádům, kteří zkoušejí kouřit, aby o vás neříkali, že jste maminčini mazlíčci

4) Dívat se v sobotu na televizi, místo abyste udělali potřebné domácí práce.

5) Trávit čas u počítače, místo abyste šli na trénink.

6) Napsat si domácí úkol, když vás kamarádi lákají, abyste šli ven.

+ Nyní pojd'me porovnat výsledky obou skupin. Co jste zjistili? Řekli byste, že těžké věci vyžadují odvahu?

Cíl: Uvědomit si, že věci, které jsou dobré, bývají těžké, a proto vyžadují odvahu.

Osobnostní rozvoj: pozornost, soustředění

Sociální rozvoj: spolupráce ve skupině

Reflexe: *Žáci zjistili, že se shodují situace těžké - dobré a lehké - špatné. Žáci se shodli na tom, že většina těžkých věcí vyžaduje odvahu.*

3.10 Dejte najevo svou odvahu

Technika: skupinová improvizovaná diskuse

Prostor: 4 skupiny, každá v jiném koutu třídy

Pomůcky: kartičky s popisem situace: 1) Ve vaší škole je vyhlášena soutěž o nejlepší povídku na téma „Moje letošní prázdniny“ nikdo z vašich přátel se nechce zúčastnit, ale vy rádi píšete a chtěli byste si to vyzkoušet. Ještě nikdy jste se žádné soutěže nezúčastnili a nejste si jistí, jestli vaše dílo nebude působit trapně, ale rozhodnete se, že to zkusíte. (Odvaha vyzkoušet si své síly)
2) Jste se svými kamarády, kteří se rozhodnou, že zaskočí do nákupního centra utratit nějaké peníze. Řeknete, že tam s nimi nechcete jít a oni se vám za to posmívají, přesto nepůjdete. (Odvaha udělat to, co považujete, za správné)
3) Všichni vaši spolužáci nosí něco, co se vám vůbec nelíbí, rozhodnete se, že se budete oblékat jinak. (Odvaha být sám sebou)
4) Každý z vašich spolužáků, jí svačinu ve třídě, ačkoli byste mohli jít o velké přestávce ven. Venku je krásně a vám se nechce sedět ve třídě, ale nikdo z vašich kamarádů se k vám nechce připojit, takže se nakonec rozhodnete, že půjdete ven sami. (Odvaha udělat to, co opravdu chcete, i když vás v tom nikdo nepodpoří)

Obsah: Nejprve se žáci rozdělí do čtyř skupin (Způsob rozdělení: seřadí se podle velikosti a rozpočítají se na 1., 2., 3., 4.,) Skupinám se rozdají kartičky se situacemi podle příslušných čísel. + viz instrukce

Zdroj: podle Eyrových (2007, s. 40)

Instrukce: Vaším úkolem ve skupině je prodiskutovat situaci, zkusit vytvořit podobnou situaci z vlastní zkušenosti na dané téma odvahy.

Cíl: Vztahení daného tématu odvahy k vlastní zkušenosti žáků.

Osobnostní rozvoj: představivost, myšlení, asociační schopnosti, vyjadřovací schopnosti, odvaha

Sociální rozvoj: spolupráce se skupinou, schopnost zapojit se

Reflexe: Snažila jsem se žákům pomoci otázkami: Máte podobnou zkušenost?; Chtěli jste si někdy vyzkoušet jestli na něco stačíte?(1); Prosadili jste si někdy mezi ostatními to, co vám připadalo správné?(2); Chtěli jste být někdy jiní než ostatní? V čem jste chtěli být jiní? Uskutečnili jste to?(3); Udělali jste někdy něco správného, i když vás v tom nikdo jiný nepodpořil?(4)

3.11 Prezentace skupin

Technika: prezentace

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: kartičky se situacemi jako v předchozí aktivitě

Obsah: Členové stejné skupiny jako v předchozí aktivitě sedí v kruhu vedle sebe. Každá skupina prezentuje svou situaci. Uvede o jaký typ odvahy se jednalo a uvede příklad(y) z vlastní zkušenosti nebo vymyšlené.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah

Cíl: Rozebrat všechny typy příkladů s celou třídou.

Osobnostní rozvoj: představivost, myšlení, asociační schopnosti, vyjadřovací schopnosti, odvaha

Sociální rozvoj: spolupráce, schopnost zapojit se, vyjádřit se před ostatními

Reflexe: Skupiny uváděly tyto příklady: 1) Třeba přihlásit se na závod ve sjezdu na lyžích. 2) Adam by neutratil peníze za jídlo, když má svačtinu. 3) Simča řekla, že by ráda nosila nalakované nehty, i když je na to malá. 4) Julča si jde zajezdit na kole i když má jít sama.

3.12 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: sedíme v kruhu

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „odvaha“ z kroku 3.5

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „odvaha“. Potom se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co se mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo. Na závěr se přečte příběh o odvážném srdci.

Zdroj: Příběh o odvážném srdci podle Eyrových (2007, s.35)

Instrukce: Chcete nyní doplnit na papír něco dalšího, zdůraznili byste něco? Co podle vás znamená odvaha? + Pokuste se sami doma sepsat vlastní seznam věcí, v kterých jste dobří, protože to podpoří vaši odvahu. + Nyní pošlu jablko po kruhu, a ten kdo bude jablko držet tak má možnost říct, co mu v lekci šlo a co nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo. Víím, že to vyžaduje odvahu, tak do toho.

Příběh o odvážném srdci na závěr:

Alexovi rychle bušilo srdce, byl se třídou plavat, a plavčík chtěl, aby skočil z prkna do vody, Alex plavat uměl a vody se nebál, ale vodní hladina vypadala z prkna velmi vzdáleně. Chtěl se obrátit a utéct, ale současně toužil najít odvahu a skočit. Cítil jak mu prudce buší srdce.

Nakonec sebral odvahu a skočil. Když vyplaval a zamířil k okraji bazénu, cítil se skvěle a smál se od ucha k uchu.

Příští víkend ho vzal táta do kina. Moc se mu to líbilo. Když se vraceli domů, přál si obejmout tatku kolem krku a říct mu, že ho má rád. Ale Alexův tatínek nebyl příliš zvyklý dávat najevo svoje city a choval se velmi vážně. Proto se Alex bál, že by mu táta řekl, že se chová hloupě nebo přecitlivěle. Srdce mu bušilo. Seděl vedle něj v autě, díval se na něj a rozhodoval se, co má udělat. A pak si vzpomněl, že stejně rychle mu bušilo srdce, než skočil z prkna a připomněl si, jak si připadal skvěle, když to dokázal.

Přitulil se k tátovi, objal ho a řekl: „Děkuji ti za kino tati. Bylo to skvělé. Mám tě moc rád.“

Jeho tatínek byl uzavřený muž. Moc toho neřekl. Jenom ho pohladil po vlasech a dojatým hlasem odpověděl: „Děkuji ti.“

Když mu Alex pohlédl do tváře připadalo mu, že vidí v jeho očích slzy. Cítil, jak se jeho srdce uklidnilo a připadal si ještě lépe, než když dokázal skočit do vody.

Cíl: reflektovat a zhodnotit práci v lekci a uzavřít ji

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra, naslouchání, pozornost

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: Líbilo se mi, že v brainstormingu žáci podtrhli „dobrý pocit“. Odvaha podle žáků znamená: nebát se úkolů, udělat něco, čeho se bojíš, umět se prosadit, jít si za svým cílem, dělat věci pořádně. Když se posílalo jablko, hodně žáků opět říkalo, že se jim líbí „zajíček a liška“ a že těžké bylo vydržet se dlouho dívat do očí.

3.13 Závěrečné shrnutí třetí lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Myslím, že se podařilo naplnit cíl lekce uvědomit si, co všechno se skrývá pod pojmem odvaha i aby jej žáci vztáhli ke své zkušenosti.

Tuto lekci jsem připravila spíše jako lekci osobnostní a sociální výchovy. Využila jsem málo her a více jsme diskutovali, což nebylo na škodu, ale většina žáků ve třídě hry, které vyžadují pohyb, preferuje, proto jsem se rozhodla jich zařadit více v další lekci.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Kdybych měla hodnotit, jak žáci spolupracují na základě zadaných úkolů v jednotlivých činnostech, tak většina žáků se snaží, je aktivní a dává najevo, že je činnost baví. Myslím si, že to má vliv i na to, že pak spolupracují mezi sebou.

Spolupráci hodně podporují tím, že se aktivně zapojují, Honza s Jirkou, Julča, Raquel. Ostatní průměrně. Nesmělá se mi zdá v diskusích Barča. V této lekci jsem si nevšimla výraznějších egoistických projevů. Někteří se sice trochu předváděli, ale neměla jsem pocit, že by to nějak rušilo.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Odvaha podle žáků znamená: nebát se úkolů, udělat něco, čeho se bojíš, umět se prosadit, jít si za svým cílem, dělat věci pořádně... Žáci se snaží být odvážní pokud to jde. Většina žáků se nepovažuje ani za velmi odvážné ani za zbabělé. Jestli se zachovají odvážně záleží na situaci a okolnostech.

4. LEKCE ČTVRTÁ – ZODPOVĚDNOST

Téma: Zodpovědnost

Cíl: Prozkoumat, co je pod pojmem zodpovědnost, a vztáhnout zodpovědnost k vlastní zkušenosti žáků. Uvědomit si, že každý jsme jedinečný a máme talent na něco jiného. Uvědomit si, kdy je dobrá samostatnost. Uvědomit si, že nemůžeme obviňovat druhé za vlastní potíže.

Pomůcky: tibetská miska s paličkou, bubínek, archy papíru, fixy, kšiltovka, zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele v roli, pro každého žáka lísteček s citátem (viz instrukce krok 4.6), provaz (8m), každý svůj šátek, jablko

4.1 Zajíček a liška

Viz kap 1.1

Instrukce: + Liška musí chytit zajíčka co nejrychleji, protože má strašný hlad a kdyby ho hned nechtyla umřela by hladu. Zajíček se zase musí schovat do nory co nejrychleji, protože kdyby ho liška chtyla umřel by. + Navíc u toho musí být úplně zticha, aby se neprozradili. Ani z nory nesmí být nic slyšet, protože liška by na to přišla a počíhala by si na zajíčka u nory. Nikdo nesmí mluvit.

Reflexe: Mlčet se žákům moc nedařilo, ale nekřičeli tolik.

4.2 Jako kamení

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: bubínek

Obsah: Žáci chodí volně po prostoru v rytmu bubínku. Snaží se jej celý vyplnit. Vzpomenou si na správné držení těla: vytáhnou se, jakoby je někdo tahal na hlavě za provázek, zastrčí břicha, rozsvítí světýlka na hrudi. Žáci si představí, že jsou věže postavené z kamení. Rytmus bubínku se zrychluje. Na poslední silný úder se žáci sesypou na zem jako hromada kamení. Potom ze sebe znovu postaví věže a rozsvítí světýlka ve věžích. Cvičení se ještě 2x opakuje.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah

Cíl: procvičení správného držení těla, aktivizace těžiště a uvolnění napětí

Osobnostní rozvoj: představivost, prostorové citění, rytmické citění

Sociální rozvoj: ohleduplnost

Reflexe: Motivace sesypat se jako kamení na žáky dobře působila. Uvolnit se a sesypat se na podlahu jim nedělalo problém.

4.3 Oslovení v imaginárním prostoru

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Dvojice stojí proti sobě na opačných stranách třídy.

Pomůcky: tibetská miska s paličkou

Obsah: Žáci se oslovují nebo na sebe volají na základě představy vyvolané instrukcí (viz instrukce).

Zdroj: podle K. Bláhové (1996 s.40)

Instrukce: Utvořte dvojice s tím, u koho stojíte nejbližší. Jeden z vás se postaví k oknu a druhý ke knihovně. 1) Představte si, že jste v lese a vzájemně jste se ztratili. Volejte na sebe jménem, abyste se našli. Když zazní úder do misky, tak přestaňte. 2) Nyní jste opět v lese, ale v blízkosti je srnka a vy chcete, aby se na ni kamarád taky podíval. Zavolejte na něj. 3) Představte si, že jste v obchodě. Jsou tam i další lidé a vy mezi nimi vidíte svého kamaráda. Oslovte ho. 4) Představte si, že stojíte na chodníku a potřebujete zavolat na kamaráda, který bydlí ve čtvrtém patře. Zavolejte na něj. 5) Představte si, že jste na škole v přírodě. Skoro všichni v pokoji už spí a vy potřebujete něco od svého kamaráda. Oslovte ho.

Cíl: procvičení hlasu, (připomenout si jména – pro mne)

Osobnostní rozvoj: představivost, cit pro prostorové vnímání

Sociální rozvoj: cit pro rozlišení situace

Reflexe: Žáci se snažili oslovovat podle vyvolané představy. Ve dvojici spolu byli Tom J a Matěj a trochu se předváděli.

4.4 Slepci a průvodci

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: x

Obsah: Žáci zůstanou ve dvojicích. Jeden z nich představuje slepce, který si zavře oči. Druhý se stává jeho průvodcem. Ten si stoupne za slepce a chytne jej za ramena. Průvodce provádí slepce po celém prostoru třídy, naviguje ho hlasem, udává mu směr a upozorňuje na překážky, aby se slepec s někým nebo něčím nesrazil. Potom se role vymění.

Zdroj: podle E. Machkové (2002, s. 114)

Instrukce: viz obsah

Cíl: cvičení vzájemné důvěry a zodpovědnosti

Osobnostní rozvoj: prostorové cítění, mimojazyková komunikace, odhad

Sociální rozvoj: souhra partnerů, ohleduplnost, vlídnost

Reflexe: Ptala jsem se žáků, jak se cítili jako slepci a jak jako průvodci, jaké měli pocity. Většina z nich říkala, že je jim nepříjemné mít zavřené oči.

4.5 Co vás napadá, když se řekne „zodpovědnost“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno zodpovědnost. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne zodpovědnost.

Zdroj: x

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne zodpovědnost a hned to napište na papír.

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat zodpovědnost a co s ní může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: spolupráce, ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Slova, která žáci zapisovali: dospělost, doktor, učitel, majetek, hodnotné věci, práce, peníze, příležitost, škola, tajemství, slib, studium, správce, rodiče, kázeň, nedochvilný, hlídač, děti, smrt, změna, poctivost, důvěra, zatajit, neodpovědnost, vrátný, hypotéka, finance, chuť, známky, škola, klasifikace, věk, úkoly

4.6 Citát od Alexe

Technika: Učitel v roli, diskuse

Prostor: Žáci sedí v kruhu. Mezi ně se přijde posadit Učitel v roli Alexe.

Pomůcky: kšiltovka a zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele v roli, lísteček s citátem (viz instrukce) pro každého žáka

Obsah: Alex objevil citát (viz instrukce) a přišel se žáků zeptat, jestli nevědí, co může znamenat. Potom přijde učitel a diskutuje o citátu klade otázky (viz instrukce).

Zdroj: citát a otázky Eyrovi (2007, s. 61)

Instrukce: Alex: Ahoj, myslíte, že byste mi mohli s něčím poradit?... Trochu jsem prohraboval věci na půdě a našel jsem tam lísteček s citátem. Přinesl jsem si ho i pro vás. (rozdá lístečky)... Tak já vám ten citát přečtu.

Citát: „Já jsem ten, kdo píše vlastní příběh,
rozhoduji se, jaký mám být,
jen na mě záleží,
co v knize života chci mít.“

Mě to jako zaujalo, ale moc tomu nerozumím. Pojd'te si ho se mnou předčíst....

Co to jako znamená?...

Učitel: Když se něco neděje tak, jak právě chceme, koho obvykle obviňujeme?... Sebe? Nebo druhé?... Znáte lepší řešení?... Proč je důležité snažit se udělat to nejlepší?... To je právě způsob, jak napsat, co nejlepší příběh. Co se může stát, když se nebudeme snažit dělat věci co nejlépe? Jaký dopad to bude mít na ostatní.

Cíl: Motivace k zamyšlení, uvědomit si, že zodpovědní jsme především sami za sebe

Osobnostní rozvoj: pozornost, naslouchání, myšlení

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se

Reflexe: Žáci usoudili, že záleží na tom, jaký příběh chce člověk psát, že příběh znamená to, co chce člověk dokázat, nebo co si přeje. Žáci na citát reagovali příklady: Třeba, když chci mít dlouhé vlasy, záleží na mě, jestli se o ně budu dobře starat a nebudu si je stříhat. Když chci být dobrý hokejista, musím trénovat a záleží to na mě. Na příkladu hokejisty, jsme si vysvětlili, že se musí snažit nejen kvůli tomu, aby byl nejlepší, ale i kvůli tomu, aby podpořil hru celého týmu, že na každém záleží.

4.7 Nosorožec, opice, kachna, slon

Technika: průpravná hra

Prostor: Stojí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Všichni stojí v kruhu. Učitel stojí uprostřed a střídavě ukazuje na různé hráče a řekne vždy název některého ze čtyř zvířat: nosorožec, slon, kachna, opice.

Určený hráč a jeho soused nalevo i napravo musí zadané zvíře okamžitě předvést takto:

Nosorožec: Určený hráč se předkloní, udělá rukama dlouhý nos a dupe. Jeho sousedé z obou stran naznačují každý dvěma prsty maličké uši nosorožce.

Opice: Určený hráč si jazykem vyduje dolní ret, drbe se rukama na bradě a na hlavě a vydává zvuk: „hu, hu, hu“. Jeho sousedé nedělají nic.

Kachna: Určený hráč zvedá a sklápí lokty jako malá křídla. Napodobuje kachní „ga, ga, ga“. Oba sousedé přešlapují z nohy na nohu a napodobují chůzi kachny.

Slon: Určený hráč se uchopí prsty za nos a druhou ruku provlékne před sebe jako chobot. Jeho sousedé naznačí oběma rukama směrem k němu veliké sloní uši.

Tempo hry se postupně zrychluje.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 31)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Uvolnění

Osobnostní rozvoj: pozornost, postřeh

Sociální rozvoj: spolupráce, tolerance, smysl pro humor

Reflexe: U hry jsme se opravdu nasmáli, protože žákům chvíli trvalo než si figury zvířat zapamatovali.

4.8 Čtverec z lana

Technika: průpravná hra

Prostor: volný prostor třídy

Pomůcky: provaz (8m), každý svůj šátek

Obsah: Žáci si zaváží oči. Pak se každý chytne oběma rukama provazu, který je na koncích svázaný. Společným úkolem je vytvořit z provazu pravidelný čtverec. Během hry se nikdo nesmí provazu pustit.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 35)

Instrukce: viz obsah

Cíl: podpora spolupráce ve skupině

Osobnostní rozvoj: prostorové citění, představivost, strategické myšlení

Sociální rozvoj: spolupráce, zodpovědný přístup, komunikační schopnosti

Reflexe: Řekla jsem žákům, co je jejich úkolem, až když měli zavázané oči a drželi se lana. Prvních pět minut na sebe žáci pokřikovali, byli hodně hlasití, takže měli problém se dohodnout. Potom Julča řekla, že by měli spočítat, kolik jich je, a že se musí rozpočítat na 1., 2., 3. Zjistili, že jich je 12. Potom Adrian řekl, že když je to čtverec, tak musí mít 4 rohy, ty se musí roztáhnout a ostatní se musí jen držet... Když si nakonec mohli sundat šátek a podívat se na svůj „čtverec“ všichni se divili a smáli.

4.9 Hra na reportéry

Technika: improvizovaná reportáž, prezentace

Prostor: Nejprve sedí dvojice kdekoli v prostoru potom se sedí v kruhu.

Pomůcky: papír a tužka pro každou dvojici

Obsah: Žáci se rozdělí do dvojic tak, že si vyberou někoho, koho nejméně znají. V každé dvojici si určí, kdo bude reportérem. Reportér má za úkol položit partnerovi několik otázek a zapsat si odpovědi na papír. Téma reportáže je „Váš talent, jeho rozvíjení, čeho byste chtěli díky tomuto talentu dosáhnout a co je proto nutné dělat“. (Je napsáno na archu papíru na flipchartové trojnožce.) Po pěti minutách si žáci sednou do kruhu a jednotliví reportéři seznámí ostatní se svojí reportáží. Později se role ve dvojici vymění.

Zdroj: podle A. Nelešovské (2004, s. 78)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Uvědomit si, že každý máme talent na něco jiného a že pro jeho rozvíjení je nutné na sobě pracovat.

Osobnostní rozvoj: pozornost, myšlení, uvažování, komunikační schopnosti

Sociální rozvoj: vnímavost k ostatním, prezentační schopnosti

Reflexe: *Většina žáků se ve dvojici snažila hrát, jako že jsou opravdovými reportéry s mikrofonom. Při prezentaci jsem žákům připomínala, aby svoji reportáž uvedli např. „Toto je reportáž o Adamovi.“ Žáci říkali, že mají talent na předměty ve škole (matematika, čtení, psaní), na sport, na malování. V reflexi jsme vyvodili, že každý může mít talent na něco jiného, ale aby ho nezhodil, tak na sobě musí pracovat.*

4.10 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: sedíme v kruhu

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „zodpovědnost“ z kroku 4.5

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „zodpovědnost“. Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek viz instrukce. Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: x

Instrukce: Je ještě něco, co byste chtěli doplnit, když se řekne zodpovědnost?

Kdybyste měli vysvětlit někomu, co je zodpovědnost, co byste mu řekli? Nyní pošlu jablko po kruhu, a ten kdo bude jablko držet, tak má možnost říct, co mu v lekci šlo a co nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: *K brainstormingu žáci doplnili: talent, nadání. Když měli vysvětlit zodpovědnost, říkali např.: Když mi dají nějaký úkol, musím ho udělat. Když mám na něco nebo někoho dávat pozor, tak za to zodpovídám. Adrian říkal, že je to neúplná volnost. Žáci říkali, že jim moc nešlo mít zavřené oči, když měli být slepci, a že jim vadil i šátek na očích, když měli vytvořit čtverec z lana. Někteří říkali, že je všechno bavilo.*

4.11 Závěrečné shrnutí čtvrté lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Můj celkový dojem z lekce byl dobrý. Podařilo se prozkoumat, co je to zodpovědnost a snažila jsem se, aby si žáci uvědomili, že jejich zodpovědnost spočívá v tom, aby se snažili dělat věci podle svých možností co nejlépe.

Zařadila jsem do této lekce více průpravných her a trochu diskutovat na základě těchto her.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Dnes bylo žáků ve třídě jen 12. Chyběl David a Raquel. Celkově žáci dobře spolupracovali, jak mezi sebou ve dvojicích a jako skupina, tak se mnou.

Co se týká chování žáků. Všimla jsem si sice, že někteří chlapci mají stále tendence se trochu předvádět, že někteří žáci jsou hodně snaživí, nebo že pár jedinců se projevuje méně aktivně, ale zdálo se mi, že všechny tyto projevy jsou v rámci mezi třídy a že třída jako celek působí harmonicky.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Zodpovědnost žáci vnímají jako něco, co by měl mít člověk, který zastává nějakou důležitou úlohu. Svou vlastní zodpovědnost si vysvětlují tak, že když dostanou úkol něco udělat, nebo na něco dát pozor a jsou zavázaní, že to splní, tak jsou za to zodpovědní.

5. LEKCE PÁTÁ – SEBEKÁZEŇ A STŘÍDMOST

Téma: Sebekázeň a střídmost

Cíl: Prozkoumání obsahu pojmů sebekázeň a střídmost a jejich vztažení k vlastní praktické zkušenosti žáků. Uvědomit si, kam může vést nestřídmost.

Pomůcky: přehrávač a nahrávka Van Tiersen – Les jours tristes (album Le l'abule Destin d'Amelie Poulain); archy papíru a fixy; čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele; papír a tužka pro každého žáka; flipchartová trojnožka; jablko.

5.1 Zajíček a liška

Viz kap 1.1

Instrukce: Jaké máme z minula pravidlo? + A k tomu se dneska musíte všichni vystřídat alespoň 3x. + Máte na to jen 3 minuty.

Reflexe: Hra byla rychlá. Žáci sice nekřičeli, ale ani nemlčeli.

5.2 Chůze motivovaná náladami

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Žáci se pohybují po celém prostoru třídy.

Pomůcky: x

Obsah: Žáci chodí prostorem. Snaží se jej celý vyplnit. Svoji chůzi přizpůsobují náladám podle instrukce učitele.

Zdroj: podle E. Machkové (2002, s. 59)

Instrukce: Jdeme vesele, líně, pohodlně, smutně, radostně, unuděně, klidně, vítězně, rozpustile, vyčerpaně, opatrně, rázně, elegantně, rychle, otupěle, vyděšeně, s jásotem, unaveně, svižně, mechanicky, rozpustile, zoufale, s vypětím sil, lehce

Cíl: Vyzkoušet si, jak náladové ovlivňují naše držení těla při chůzi.

Osobnostní rozvoj: představivost, vcítění se do nálady

Sociální rozvoj: ohleduplnost při vzájemné interakci při chůzi

Reflexe: Většina žáků se snažila vystihnout náladu. Jen Kuba a David se snažili hodně zveličovat.

5.3 Různé denní činnosti

Technika: hromadná improvizace

Prostor: Žáci jsou rozmístěni po celé třídě.

Pomůcky: přehrávač a nahrávka Van Tiersen – Les jours tristes (album Le Fabule Destin d'Amelie Poulain)

Obsah: Žáci předvádí různé činnosti podle instrukce učitele. Tichá hudba v pozadí.

Zdroj: obměna podle E. Machkové (2002, s. 67)

Instrukce: Představte si a hrajte, 1) že brzy ráno vstáváte, jak vstáváte, že vstáváte neradi, že rádi, 2) že jste v koupelně, co děláte, 3) jak se oblékáte, oblékáte si kalhoty, rychle, líně, 4) že snídáte, co přesně jíte, 5) že jdete do školy, říkejte, na co myslíte 6) že přicházíte domů ze školy, na co myslíte, co jdete dělat jako první, 7) že večeříte, co přesně jíte, o čem si povídáte, 8) co děláte po večeři 9) těsně než jdete spát, říkejte, na co myslíte

Cíl: Uvědomit si a přehrát si, co obvykle dělám a na co myslím v průběhu celého dne.

Osobnostní rozvoj: představivost, pozornost

Sociální rozvoj: uvědomění běžného denního programu školáka

Reflexe: Hudba v pozadí ovlivňovala rytmus předváděných činností.

5.4 Řetězové vyprávění

Technika: průpravná hra

Prostor: Sedí se v kruhu

Pomůcky: x

Obsah: Učitel začne vyprávění větou: Desetiletého Martina museli večer odvést na pohotovost, protože snědl deset sáčků bonbónů a bylo mu strašně špatně. Jak asi vypadal Martinův den, když takhle dopadl? Další žák v kruhu navazuje první větou vyprávění o Martinově dnu. Každý je omezen jen na jednu větu.

Zdroj: inspirace podle A. Nelešovské (2004, s. 75)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Navodit představu průběhu dne školáka, který se neuměl ovládat.

Osobnostní rozvoj: představivost, pozornost, vyprávěcí schopnosti, porozumění

Sociální rozvoj: spolupráce, vnímavost k ostatním

Reflexe: Můj původní záměr byl, aby žáci vyprávěli o tom dnu, kdy se nedokázal ovládat a snědl tolik bonbónů, ale žáci pochopili, že mají vyprávět o následujícím dnu. Nechala jsem je, ale příště bych zdůraznila, ten den, kdy se to přihodilo. Vzniklo tedy vyprávění o tom, jak Martin musel ráno znovu k lékaři. Musel ležet v posteli. Dostal vynadáno od rodičů. Musel užívat hořkou medicínu. Odpoledne nemohl jít ven s kamarády. Protože nebyl ve škole, tak musel dodělávat, co zmeškal. Žákům v celku nedělalo problém po jedné větě navazovat vyprávění.

5.5 Co vás napadá, když se řekne „sebekázeň“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno sebekázeň. Žáci nahlas říkají a v zápětí píšou vše, co je napadá, když se řekne sebekázeň.

Zdroj: x

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne sebekázeň a hned to napište na papír.

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat sebekázeň a co s ní může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: spolupráce, ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Žákům se vybavila tato slova: hlídat se, sladkost, nadávka, zabírat čas, elektrika, povolit, vztekat, mozek, vztah, zlovyk, slušnost, závislost, zakázat, úzkost, chytrý, zlost, já, být rozumný, počítač, ovládání, sebeúcta, zdraví, zdrženlivost, chránit

5.6 Nina vypráví o své kamarádce baletce a jejím bratrovi

Technika: učitel v roli

Prostor: Žáci sedí v kruhu.

Pomůcky: čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele

Obsah: Do třídy přichází učitel v roli Niny sedne si mezi žáky a vypráví o své kamarádce baletce, která moc cvičí a nechce jíst a o jejím bratrovi, který je líný, nesportuje a přejídá se.

Zdroj: x

Instrukce: Nina: Ahoj, Potřebuji se vámi zase poradit. Mám jednu kamarádku baletku. Myslí stále jen tanec. Že tanečnice chtějí být všechny hubené, to je známé, ale mě se zdá, že ona to přehání, skoro vůbec nejí a když, tak jen hodně malinko. Nevíte, co by jí mohlo pomoci, aby zase začala normálně jíst?...
A tahle kamarádka má bratra. Ten jí ale nepomůže. Je to pravý opak. Je tlustý, protože se jen válí u televize nebo hraje hry na počítači. Sní všechno, co vidí, každou dobrotu kterou najde, hned spořádá. Je rád, že ta jeho sestřička baletka nic nejí, protože na něj zbude víc. Co byste poradili jemu?...

Cíl: Motivace k řešení problému.

Osobnostní rozvoj: cit pro rozlišení míry, uvažování, pozornost

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se

***Reflexe:** Žáci se zapojili do diskuse, kde zaznělo pro hubenou baletku: Asi, že by měla víc jíst, jinak nebude mít sílu tancovat. Možná by měla jít k nějakému lékaři. Neměla by tolik tancovat a dělat i něco jiného. Pro tlustého bratra: Měl by začít třeba sportovat. Neměl by tolik jíst. Měl by si vzít příklad ze své sestry. Rodiče by mu měli zakázat sladkosti. Měl by se přihlásit na sport.*

5.7 Rady pro hubenou baletku a tlustého bratra

Technika: rozhovory a „ulička“

Prostor: nejprve dvojice kdekoli v prostoru, potom žáci utvoří uličku

Pomůcky: x

Obsah: Nejprve si žáci ve dvojicích povídají o tom, co by jako správní rodiče poradili Nininým kamarádům. Potom žáci utvoří uličku. Nejprve učitel prochází uličkou a poslouchá heslovité rady žáků pro baletku a cestou zpět pro líného bratra. Potom kdo bude chtít, může si vyzkoušet projít uličkou „jako hubená baletka“ nebo „jako tlustý bratr“.

Zdroj: „ulička“ inspirace semináři Metody a techniky DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: viz obsah + když jsou žáci ve dvojicích: Vymyslete stručná hesla, která byste poradili baletce a která tlustému bratrovi. + Nyní budu procházet uličkou jako hubená baletka a každý z vás postupně pronese radu směrem ke mně. + Nyní stejně pro tlustého bratra.

Cíl: Vymyslet rady, pro ty, kdo neznají míru, a vyzkoušet si, jak rady působí.

Osobnostní rozvoj: myšlení, vyjadřovací, formulační schopnosti

Sociální rozvoj: ochota poradit, ohleduplnost

***Reflexe:** Do uličky zaznívaly podobné rady jako v diskusi v předchozím kroku. Uličkou si chtěla zkusit projít většina.*

5.8 V čem se musím ovládat a v čem bych měl přidat

Technika: dopis sobě, diskuse

Prostor: každý sedí sám kdekoli v prostoru

Pomůcky: papír a tužka pro každého žáka

Obsah: Úkolem žáků je napsat dopis adresovaný sobě, v kterém si dají několik rad, v čem se musí více ovládat a v čem by měli přidat.

Zdroj: technika ze zkušenosti ze semináře OSV S. Kořátkové (2003)

Instrukce: 1) Oslovte v dopise sami sebe např. „Milá Veroniko,“ a napište sami sobě několik rad, v čem se musíte ovládat a v čem byste měli přidat např.: „Měla by ses méně dívat na televizi, aby tě nebolela hlava.“ „Měla bys více cvičit na kytaru, abys mohla dětem hrát.“ ... + 2) Odneste si dopisy domů, schovejte si je, ale ať víte kam, a za měsíc si je přečtete. Nebo můžete dát dopis do úschovy rodičům a požádat je, ať vám ho vrátí za měsíc.

Cíl: umět se motivovat pro správnou věc

Osobnostní rozvoj: samostatný úsudek, sebmotivace, zodpovědnost

Sociální rozvoj: dle toho, co si kdo napíše

Reflexe: Žáci si dopisy složili a schovali do tašek.

5.9 Závod stonožek

Technika: průpravná hra

Prostor: přesun dvou zástupů z jednoho konce třídy na druhý

Pomůcky: x

Obsah: Žáci se postaví do řady a rozpočítají se na 1. a 2. Dvě skupiny stojí ve dvou zástupech. V každém zástupu se všichni najednou předkloní, každý pak podá levou ruku dozadu mezi nohama a pravou chytí za ruku hráče před sebou. Vzniknou dva řetězy. Mají přeběhnout z jednoho konce třídy na druhý a zpět, aniž by se spojení přetrhlo. Rychlejší stonožka vítězí.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 37)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Odreagování

Osobnostní rozvoj: smysl pro humor

Sociální rozvoj: synchronizace ve skupině, ohleduplnost, tolerance

Reflexe: Když se žáci rozdělili na dvě skupiny, v jedné jich bylo 8 a v druhé 6. Ptala jsem se, jestli se někdo nespletl, a žáci se začali ohlížet, a pak se otáčet na Toma J a ptát se ho, jestli neměl být v té druhé skupině. Tom J nejprve říkal, že ne, a pak, že chce být v této skupině, že do té druhé nepůjde. Namítla jsem, že takové bylo pravidlo rozdělení a že by ho měl respektovat, že jde navíc o krátkou legrační hru. Někteří ostatní žáci hned navrhovali, že půjdou do té druhé skupiny místo něj. Chtěla jsem ale, aby Tom J pochopil, že pravidla rozdělování do skupin nebo dvojic jsou důležitá a musí se respektovat. Napadlo mne přirovnat je k pravidlům v hokeji, protože Tom J hraje hokej, a použít trestnou lavici. Zeptala jsem se proto, co se stane při hokeji, když hráč na ledě poruší pravidlo. Dostali jsme se k trestné lavici. Dala jsem Tomovi J dvě možnosti: a) odejít za dveře, jako na trestnou lavici za porušení pravidla, odkud bychom ho zavolali až hru dohrajeme, nebo b) respektovat pravidlo a přejít do druhé

skupiny. Na rozmyšlenou dostal půl minuty, během níž se zeptal, jestli by to znamenalo, že tu hru nebude vůbec moct hrát. Odpověděla jsem, že znamenalo. Tomovi J to evidentně bylo líto, protože nakonec přešel do druhé skupiny. Při hře se myslím všichni odreagovali a dobře se bavili. Projevili soutěživého ducha i se zasmáli.

5.10 Legrace se slovem líný a co línému pomáhá

Technika: průpravná hra, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Nejprve se učitel zeptá, co znamená slovo líný. Potom se zeptá, jaké jsou další možnosti, jak toto slovo vysvětlit. Uvede příklad: Líný je člověk, který vstoupí do otáčecích dveří a čeká. Nebo: Líný je člověk, který odpřisáhl, že nebude pracovat v žádném týdnu, který obsahuje pondělí. Nakonec se učitel zeptá, co žákům pomáhá si říct, když se jim něco nechce, a potom ještě uvede příklady (viz instrukce).

Zdroj: legrace se slovem podle K. Patersonové (1996, s. 44), co pomáhá podle Eyrových (2007, s.71)

Instrukce: viz obsah + Kdo je líný? + na závěr: Co vám pomáhá si říct, když se vám něco nechce? (Udělej to! Udělej to hned! Vůle je silnější než tělo! Rozum je víc než svaly!)

Cíl: Uvědomit si, co je lenost, a jak ji můžeme vůlí ovlivňovat.

Osobnostní rozvoj: myšlení, vyjadřovací schopnosti, představivost

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se, vnímavost k ostatním

Reflexe: Žákům dělalo problém vymyslet legrace na slovo líný. Při hře zazněly tyto výroky: Líný je člověk, který jede výtahem dolů z prvního patra. Líný je každý, ale někdo se umí lépe ovládat. Líný je člověk, který nemá sen. Stačí mu jen se posflakovat. Říct si, musíš! Mě pomáhá fantazie. Představím si, co mě čeká, až to překonám.

5.11 S mírou, nevhodné, bez omezení

Technika: průpravné cvičení, diskuse

Prostor: Žáci sedí na zemi před flipchartovou trojnožkou.

Pomůcky: flipchartová trojnožka, arch papíru, fixy

Obsah: Arch papíru se rozdělí na tři pole: a) „s mírou“ b) „nevhodné“ c) „bez omezení“. Úkolem žáků je zařadit různé činnosti a věci do příslušných polí a zapsat je tam. Každý žák se snaží vysvětlit, proč danou činnost zrovna takto zařadil. Učitel řídí diskusi.

Zdroj: podle Eyrových (2007, s. 71)

Instrukce: viz obsah + Kam byste např. zařadili cvičení? Kam byste např. zařadili kouření? Kam byste např. zařadili vlidné chování? + Co byste ještě zařadili?

Cíl: Uvědomit si a utřídit, které činnosti a věci jsou pro nás dobré, dobré s mírou a nevhodné.

Osobnostní rozvoj: myšlení, uvažování, pozornost

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se

Reflexe: Nejprve jsem žákům dávala příklady, aby je zařadili potom, žáci sami doplňovali další. Vznikla tabulka, kterou si žáci nechali ve třídě. V poli s mírou bylo: cvičení, jídlo, koukání na televizi, hraní na počítači, sladkosti, zmrzliny, poslouchat kamarády, plavat, potápět se. V poli nevhodné bylo: kouření, alkohol, drogy, lhaní, nadávání, být drzí, odmítání rodičům, podvádění, krádež, ubližovat někomu, prát se s kamarády. V poli bez omezení bylo: vlídné chování, pomáhat starým lidem, pomáhat mladším sourozencům, zajímat se o druhé, čtení (hodně, ale s mírou), učit se, jíst ovoce a zeleninu (hodně, ale s mírou), chodit do přírody (hodně, ale s mírou). Později jsem si uvědomila, že toto cvičení jsem mohla žáky nechat dělat ve skupinách např. tak, že by se žáci rozdělili losem do tří skupin na „s mírou“, „nevhodné“ a „bez omezení“, každá by vymýšlela, co patří k její skupině, a teprve potom jsme mohli při diskusi všechny nápady spojit.

5.12 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: Sedíme v kruhu.

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „sebekázeň“ z kroku 5.5

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „sebekázeň“. Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek viz instrukce. Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah + Jak si vysvětlujete sebekázeň?

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: Žáci na archu papíru zvýraznili: ovládat se, slušnost, hlídat se, zdraví. Doplnili slovo míra a povzbuzení. Sebekázeň si žáci vysvětlují např.: Tak, že když si řeknu, že mám něco udělat, tak to udělám. Když něco neudělám, tak si řeknu, že jsem to měla udělat. Snažit se dělat věci tak, jak mají být. Žáky bavil závod stonožek. Líbilo se jim radit v uličce hubené baletce a tlustému bratrovi.

5.13 Závěrečné shrnutí páté lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Celkově se lekce myslím povedla. Prozkoumali jsme s žáky pojem sebekázeň a kam může vést nestřídmost. Žáci se též měli zamyslet nad svou zkušeností i se pokusit sami sebe motivovat.

Příště bych si dala pozor na instrukce v řetězovém vyprávění „o Martinově dnu“, abych docílila, toho, čeho jsem chtěla.

Po organizační stránce bych změnila společné cvičení „s mírou, nevhodné, bez omezení“ na cvičení ve skupinách, aby došlo k interakci žáků a nutnosti spolupráce.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Myslím si, že žáci celkově dobře spolupracují především proto, že je aktivity a činnosti baví a většinu z nich i zajímají témata.

V této lekci jsem zařadila málo aktivit ve skupinách, ale např. při hře „zajíček a liška“ už jsem žákům nemusela nic říkat, aby hra plnila svůj účel, protože se všichni snažili vystřídat, což vyžaduje spolupráci všech.

Před hrou „závod stonožek“ Tom J projevil nelibost spolupracovat se skupinou, která mu byla určená. Někteří žáci hned navrhovali, že si s ním místo vymění. Když se nakonec Tom J rozhodl raději se ke skupině připojit, než aby nesměl vůbec hrát, tak jeho skupina i ta druhá spolupracovala na splnění úkolu a dosažení cíle. Žáci projevili soutěživého ducha, ale i smysl pro humor.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Žáci rozumí tomu, že by měli sami sebe umět ovládat, že musí znát míru. Také chápou, že sebekázeň je důležitá, aby chránili své zdraví. Sebekázeň znamená podle nich snažit se dělat věci, tak jak mají být, nebo jak je to správné, nebo jak si stanoví.

6. LEKCE ŠESTÁ – RESPEKT A ÚCTA

Téma: Respekt a úcta

Cíl: Prozkoumání obsahu pojmů respekt a úcta a jejich vztažení k vlastní praktické zkušenosti žáků.

Pomůcky: bubínek; archy papíru a fixy; kšiltovka a zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele; pro každého žáka lísteček s úryvkem „Všechno, co opravdu potřebuju znát k životu...“ (viz instrukce krok 6.5); jednotlivé kartičky se slovy: Nečiň – druhým, – co – nechceš, – aby – oni – činili - tobě.; lepící lístečky s písmeny: z, á, k, o, n, s, k, l, i, z, n, ě, a k tomu pár prázdných lístečků; kartičky se slovy: laskavost, přátelství, bezohlednost, úcta, respekt, sobeckost, porozumění, hněv, zloba, závist, zdvořilost, ohleduplnost, vlídnost, citlivost; přehrávač a nahrávka Šum svistu Murmur of Whizz; jablko

6.1 Baba ve dvojicích

Technika: průpravná hra

Prostor: celý prostor třídy

Pomůcky: x

Obsah: Žáci vytvoří dvojice a každá dvojice se do sebe zavěsí za pravé lokty, takže jsou otočení každý jiným směrem. Dvojice funguje jako jedna bytost. Učitel určí, která dvojice se stává babou. Kterou dvojici baba chytí, ta se stává novou babou.

Zdroj: podle E. Machkové (2002, s. 138)

Instrukce: viz obsah + Babu smíte dávat jen rukama, které máte volné.

Cíl: rozehrátí, aktivizace, naladění pro společnou práci

Osobnostní rozvoj: orientace v prostoru, postřeh

Sociální rozvoj: spolupráce, respektování druhého a ohleduplnost, schopnost domluvit se

Reflexe: Žáci chtěli hrát „zajíčka a lišku“, ale navrhla jsem změnu, aby se nám „zajíček a liška“ neohrál. Dvojicím dělalo problém dohodnout se na směru pohybu a spíš se přetahovaly. Nicméně hra od počátku plnila účel pro všechny zúčastněné.

6.2 Jdi k tomu, kdo...

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Žáci se pohybují po celém prostoru třídy.

Pomůcky: bubínek

Obsah: Všichni chodí prostorem v rytmu bubínku, snaží se jej celý vyplnit, vzpomenou si na správné držení těla a čas od času vedoucí vyzve hráče, aby šli k tomu, kdo odpovídá, právě stanovenému hledisku (viz instrukce).

Zdroj: podle E. Machkové (2002, s. 149)

Instrukce: viz obsah + Jdi k tomu a polož ruku na rameno tomu, 1) kdo má na sobě něco červeného, 2) kdo má na sobě něco modrého 3) kdo je ve třídě tvůj nejlepší kamarád, 4) kdo by měl být kamarádštější, 5) kdo je nejoblíbenější ve třídě, 6) kdo je největší „klikář“ (má vždycky štěstí, 7) kdo je největší smolař (má vždycky smůlu), 8) kdo je nejhluchnější, 9) kdo je nejtišší, 10) kdo má krátké

vlasý, 11) kdo má dlouhé vlasý, 12) koho znáš nejméně, 13) kdo se nejlépe chová k druhým

Cíl: Zjistit strukturu vztahů ve třídě.

Osobnostní rozvoj: prostorové cítění, všímavost

Sociální rozvoj: vnímavost ke skupině

Reflexe: *Ukázaly se některé vazby mezi žáky např. Matějem a Tomem J; Adamem a Tomem B; mezi všemi dívkami; mezi Julčou, Honzou a Jirkou. Též se ukázalo, že Adrianovi a Kubovi se nedostávalo tolik pozornosti od ostatních. Hodně žáků označilo za nejtiššího Adama, za nejhlučnějšího Davida.*

6.3 Jsem rád, že jsi vedle mě

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Úkolem žáků sedících v kruhu, je říci něco hezkého svému spolužákovi sedícímu po pravé ruce. Např.: „Jsem ráda Aišo, že jsi vedle mne. Líbí se mi, že jsi přátelská a máš dobré nápady.“ Aiša poděkuje a osloví dalšího spolužáka.

Zdroj: podle K. Bláhové (1996, s. 29)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Vyzkoušet si, jaké to je slyšet něco milého a také někomu něco milého říct.

Osobnostní rozvoj: myšlení, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: cit pro situaci, vlídnost

Reflexe: *Když jsem se žáků zeptala, jestli jsou rádi, když jim někdo řekne něco milého, většina z nich odpověděla, že ano. Když jsem se ptala, jestli jim dělá problém říkat spolužákům milé věci, odpovídali různě např., že záleží na situaci a komu. Některým to problém nedělá.*

6.4 Co vás napadá, když se řekne „respekt a úcta“

Technika: brainstorming

Prostor: Sedí se v kruhu kolem archu papíru.

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno respekt a úcta. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne respekt a úcta.

Zdroj: x

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne respekt a úcta a hned to napište na papír.

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat respekt a úcta a co s nimi může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: *Žáci napsali tato slova: dospělý, starší, bůh, víra, prezident, učitel, profesor, příbuzný, šéf, příroda, zvířata, životní prostředí, diplomacie, politik, vedoucí, příkaz*

6.5 Alex přečte úryvek Všechno, co opravdu potřebuju znát k životu...

Technika: Učitel v roli, diskuse

Prostor: Žáci sedí v kruhu a učitel si přijde sednout mezi ně.

Pomůcky: zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele, lísteček s úryvkem „Všechno, co opravdu potřebuju znát k životu...“ (viz instrukce) pro každého žáka

Obsah: Učitel přijde do třídy v roli Alexe a přečte žákům na lístku napsaný text z knihy Roberta Fulghuma: „Všechno, co opravdu potřebuju znát k životu...“ (viz instrukce), rozdá stejné lístečky žákům a potom diskutují.

Zdroj: úryvek z knihy Roberta Fulghuma podle Eyrových (2007, s. 106)

Instrukce: Alex: ... Ahoj, přišel jsem, abych se s vámi o něco podělil, dal mi to můj dědeček. On je vážně moc chytrý a říkal, že tohle je fakt pravda. Já vám to přečtu. ... „Všechno, co opravdu potřebuju znát k životu, jsem se naučil v mateřské škole... Tohle jsou věci, které jsem se naučil: O všechno se poděl. Hraj fěr. Nebij druhé..., uklid' si po sobě. Neber věci, které patří druhým. Když někomu ublížíš, řekni promiň.“ ... Dědeček říkal, že svět by byl lepší, kdyby se podle toho chovali všichni? ... Co si o tom myslíte vy?... Co byste k pravidlům slušného chování přidali?... Tak, já už zase musím jít, tak ahoj.

Cíl: rozpoutat diskusi o uctívém a respektujícím chování

Osobnostní rozvoj: pozornost, uvažování, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se, komunikace, pravidla slušného chování, respekt, úcta

Reflexe: Žáci odpovídali, že by to tak mělo být. Přidali by: Neubližuj druhým, nekřič a nenadávej.

6.6 Nečiň druhým, co nechceš, aby oni činili tobě.

Technika: průpravné cvičení, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: jednotlivé kartičky se slovy: Nečiň; druhým; co; nechceš; aby; oni; činili; tobě.

Obsah: Na kartičkách je jedno ze základních pravidel slušného chování. Prvním úkolem žáků je kartičky uprostřed kruhu odkryt a seřadit do věty. Potom pravidlo společně s učitelkou zrytmizovat a skandovat (ne čiň, dru hým, co —, ne chceš | a by, o ni, činili-, to bě). Potom se o pravidlu diskutuje.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah + můžete vytleskávat, vyt'ukávat, vybouchávat, vypleskávat. + V čem spočívá, chovat se podle tohoto pravidla? Uvedli byste příklady?

Cíl: Zapamatovat si pravidlo.

Osobnostní rozvoj: myšlení, rytmus

Sociální rozvoj: pravidla slušného chování

Reflexe: Podařilo se nám pravidlo hezky zhudebnit. Žáky to bavilo. Žáci uváděli, že chovat se podle tohoto pravidla znamená chovat se tak, jak chci, aby se ostatní chovali ke mně. Neubližovat. Nebrat věci druhým. Budu vracet, když si něco půjčím. Nebudu ničit, co mi nepatří. Budu pomáhat kamarádům. Nebudu lhostejný.

6.7 Zákon sklizně

Technika: průpravné cvičení, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: lepící lístečky s písmeny: z, á, k, o, n, s, k, l, i, z, n, ě, a k tomu pár prázdných lístečků

Obsah: Nejprve si žáci zavřou oči a učitel jim nalepí na záda každému jeden lísteček. Úkolem žáků je sestavit sousloví. Pak se diskutuje o tom, co by sousloví „zákon sklizně“ mohlo znamenat.

Zdroj: téma podle Eyrových (2007, s. 151)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Zamyslet se nad tím, že to, jak se budu chovat, tak se to ke mně vrátí.

Osobnostní rozvoj: myšlení, úsudek

Sociální rozvoj: spolupráce, jak se chovat k druhým

Reflexe: Pro žáky bylo hodně těžké sestavit sousloví, když měli lístečky na zádech, proto si pak písmenka museli sundat a sestavit sousloví na zemi. Příště bych písmenka žákům nalepila dopředu. Žáci dávali příklady: Když se budu dobře starat o kytku, tak pokvete, když ne tak uschne. Když budu na někoho zlý, tak on na mě bude také zlý nebo naštvaný. Když budu k někomu kamarádký, tak on bude kamarádký ke mně.

6.8 K čemu to vede

Technika: průpravné cvičení, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: kartičky se slovy: laskavost, přátelství, bezohlednost, úcta, respekt, sobeckost, porozumění, hněv, zloba, závist, zdvořilost, ohleduplnost, vlídnost, citlivost

Obsah: Doprostřed kruhu se položí obrácené kartičky. Každý žák si postupně vytáhne jednu kartičku a jeho úkolem je říci, k čemu určené chování vede. („Nechť druhým, co nechceš, aby oni činili tobě.“ a „zákonem sklizně“)

Zdroj: téma podle Eyrových (2007, s. 108)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Uvědomit si jaké chování vede k jakému.

Osobnostní rozvoj: myšlení, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: slušné chování

Reflexe: Žákům nedělalo problém vymyslet, k čemu co vede. Např.: Bezohlednost vede k nepřátelství, k zuřivosti, ke křiku. Respekt vede k poslušnosti. Přátelství vede k lásce. Nechávala jsem je dávat i konkrétní příklady.

6.9 Oživlé dřevo

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: přehrávač a nahrávka Šum svistu Murmur of Whizz

Obsah: Žáci si najdou místo kdekoliv v prostoru třídy a stanou se starými pokroucenými pařezy v lese. Zavřou si oči a pustí se hudba. Kouzlo dotyku lidské ruky způsobí, že začnou ožívat (bubny v nahrávce). Začne jim tepat srdce, otevřou

oči, objevují, že žijí, že se mohou hýbat. Objevují své okolí, navazují kontakt s druhými, bláznivě tančí, jsou to však stále pařezy s tvrdými neohrabanými pohyby. Mají pokřivené tělo a paže. Další lidský dotek způsobí, že se z nich stanou lidé (déšť v nahrávce), jejich pohyby zvláční, postoj se stává normálním.

Zdroj: podle S. Pavelkové (in Machková, 2002, s. 100)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Uvolnění a navození atmosféry přírody.

Osobnostní rozvoj: představivost, fantazie, rytmické cítění, prostorové cítění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, vnímavost k ostatním

Reflexe: Žáci dobře reagovali na hudbu. Prý by nechtěli žít jako pařezy v lese. Lepší pro ně bylo probudit se, oživit a tančit.

6.10 Planeta Země

Technika: průpravné cvičení, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: globus bez podstavce

Obsah: V kruhu koluje globus. Kdo si ho vezme do rukou, řekne libovolnou asociaci, slovo, větu, které ho zrovna napadli. Nekomentujeme nic a nežádáme, aby projevy byli vždy kladné. Měli by však být upřímné.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 156)

Instrukce: viz obsah + Proč je důležité chránit přírodu? Jak se máme v přírodě chovat?

Cíl: Přinést podněty k diskusi o našem vztahu k planetě Zemi.

Osobnostní rozvoj: myšlení, uvažování

Sociální rozvoj: vztah k přírodě a planetě

Reflexe: Zaznívali různé výroky např., že se líbí, modrá a zelená barva, kdo kde by chtěl žít, kde žijí jaká zvířata, ... Zapojovala jsem se také a řekla jsem, co mě v tu chvíli napadlo, že je zajímavé, že ve skutečnosti je Země obrovská a já jsem na ní jenom taková tečička, která není ani vidět, a že je zvláštní, že teď tu Zemi můžu držet v rukou. Adrian na to reagoval, že lidé jsou sice tečky, ale že je jich tolik, že Zemi skoro celou pokrývají. Přírodu je podle žáků důležité chránit: Aby zůstala krásná i pro ostatní, aby byla čistá voda, abychom nebyli nemocní, abychom mohli dýchat čistý vzduch. V přírodě neničit stromy, nelámat větve, nezahazovat odpadky, nerozdělávat oheň, nekřičet a nerušit zvířata, neházet a nevyhlívat nic škodlivého do vody.

6.11 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: sedíme v kruhu

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „respekt a úcta“ z kroku 6.4

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „respekt a úcta“. Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek viz instrukce. Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co se mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: x

Instrukce: Co podle vás znamená respekt a úcta?

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: *Respekt podle žáků znamená poslouchat druhé, uctívat někoho nebo něco, věřit pravidlům a respektovat je, chovat se podle pravidel, respektovat řád, chovat se slušně, chovat se hezky k přírodě a neničit ji. Zaznělo i respektovat zeměkouli. Žákům se líbilo skandování a někteří zmiňovali tancování jako pařezy.*

6.12 Závěrečné shrnutí šesté lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Ve smyslu, v jakém jsem lekci připravila se celkově povedla. Jednotlivé kroky na sebe navazovaly. Šlo hlavně o připomenutí a zafixování pravidel slušného chování a potom také k navedení žáků k zamyšlení nad tím, jak bychom se měli chovat k přírodě. Na tuto lekci by mohl navazovat např. projekt o tom, jak se chovat ekologicky.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Žáci v této lekci dobře spolupracovali, jak se mnou, tak mezi sebou. Nevšimla jsem si žádných problémů.

Již v předchozích lekcích jsem si všímala, kdo ke komu inklinuje. V této lekci jsem sledovala vazby mezi žáky při cvičení „jdi k tomu, kdo...“, kde se ukázalo, že k sobě tíhnou např. Matěj a Tom J; Adam a Tom B; všechny dívky; Julča s Honzou a Jirkou. Též se ukázalo, že Adrianovi a Kubovi se nedostávalo tolik pozornosti od ostatních. Hodně žáků označilo za nejtiššího Adama a za nejhluchějšího Davida.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Respekt podle žáků znamená poslouchat druhé, uctívat někoho nebo něco, věřit pravidlům a respektovat je, chovat se podle pravidel, respektovat řád, chovat se slušně, chovat se hezky k přírodě a neničit ji.

Žáci chápou nutnost respektu a úcty spíše ve vztahu k dospělým, autoritám a k dodržování pravidel a chování se podle řádu. Nevnímají tolik jako velkou nutnost vzájemného respektu a úcty mezi sebou, ale většina se chová slušně a chápe pravidlo: Nečtiň druhým, co nechceš, aby oni činili tobě.

7. LEKCE SEDMÁ – PŘÁTELSTVÍ

Téma: Přátelství

Cíl: Uvědomit si, co všechno se skrývá pod pojmem přátelství, tzn. také prozkoumat obsahy pojmů věrnost, oddanost, tolerance, důvěra, podpora, spolehlivost, důslednost. Vztáhnout je ke zkušenosti žáků s navazováním a udržováním přátelství.

Pomůcky: tibetská miska s paličkou, nahrávka Relax Přes moře, archy papíru, fixy, kšiltovka, zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele, text s příběhem o Lassii (viz instrukce krok 7.6), pro každého žáka papír s nadpisem Dobrý přítel a otázkami (viz pomůcky krok 7.7), jablko.

7.1 Baba ve dvojicích

Viz kap 6.1

Reflexe: Zadala jsem žákům, aby utvořili dvojice tak, jak spolu ještě nehráli.

7.2 Body na hrací kostce

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: tibetská miska s paličkou

Obsah: Žáci chodí volně prostorem, snaží se jej celý vyplnit, vzpomenou si na správné držení těla. Když učitel udeří do misky, řekne číslo od jedné do šesti. Úkolem žáků je vytvořit skupinky o tomto počtu a co nejrychleji ze sebe vytvořit soustavu bodů jako na hrací kostce.

Zdroj: podle E. Machkové (2002, s. 100)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Navodit správné držení těla.

Osobnostní rozvoj: prostorové citění, vnímavost, pozornost

Sociální rozvoj: spolupráce, organizace

Reflexe: Žáci se hlučně domlouvali, jak dané číslo vytvoří. Když jsem zadala číslo, kdy se nemohli zapojit všichni, prohlašovali, že je to nespravedlivé.

7.3 Dvojníci

Technika: průpravná hra

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: x

Obsah: Žáci zůstanou ve dvojicích, jak byli naposledy v předchozím kroku (domluví se, kdo je A a kdo B) poté si dohodnou zvuk, kterým se spolu budou dorozumívat. Pak se celá skupina rozdělí na dvě poloviny. Skupina hráčů A přejde na stranu k oknu a skupina B ke knihovně. Hráči ze skupiny A zavřou oči, každý hráč ze skupiny B si zvolí určitý postoj (jako sochu) a smluveným zvukem k sobě začne přivolávat svého partnera. Ten ho musí nejenom najít, ale současně hmatem zjistit i jeho postoj. Pak se partner vrací sám nazpět a snaží se zaujmout stejné postavení. Teprve potom smí otevřít oči.

Zdroj: podle K. Bláhové (1996, s. 43)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Rozvoj prostorového a sluchového vnímání.

Osobnostní rozvoj: prostorové citění, sluchové vnímání, tvořivost

Sociální rozvoj: spolupráce, ohleduplnost, vnímavost k partnerovi i ostatním

Reflexe: Žáci uváděli, že je těžké mít zavřené oči a že jim to vadilo. Také uváděli, že je rušili zvuky ostatních dvojic.

7.4 Spolupráce a nepřátelství

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: nahrávka Relax Přes moře

Obsah: Žáci se pohybují volně prostorem podle hudby. Učitel dává pokyny jak.

Zdroj: podle S. Pavelkové (in Machková, 2002, s. 113)

Instrukce: 1) Každý se pohybuje sám pro sebe. 2) Spojte se do dvojic a sjednoťte svůj pohyb 3) Spojte se všichni do jednoho hloučku a převezměte pohyb, který je vám nejbližší. Pohybujte se jako jeden. 4) Zase je každý sám sebou. 5) Navažte kontakt ve dvojici, ale je mezi vámi nepřátelský vztah. 6) Znovu každý sám pro sebe. 7) Celá skupina naváže vzájemný kontakt, ale nepřátelský, nikdo se ale nesmí nikoho dotknout.

Cíl: Uvědomění si přátelské a nepřátelské interakce ve skupině

Osobnostní rozvoj: mimojazyková komunikace, dynamika, prostorové citění

Sociální rozvoj: skupinové citění a dynamika

Reflexe: Celkově se skupina snažila. Protože skupině dělalo problém sjednotit se v jednotném pohybu, nechávala jsem jim čas. Někteří trochu zveličovali nepřátelský vztah předváděním.

7.5 Co vás napadá, když se řekne „přátelství“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno „přátelství“. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne přátelství.

Zdroj: ze zkušenosti ze semináře Metody a Techniky DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne přátelství a hned to napište na papír.

Cíl: Uvědomit si, co všechno může znamenat přátelství a co s ním může souviset.

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Žáci říkali tato slova: radost, radostný, věrný, kamarádství, důvěryhodnost, smutek, dobromyslný, zlý, kamarád, lež, spolehlivost, oddanost, odvaha, ochota pomoci, spokojenost, mít rád, spravedlnost, přehánění, hodný, ochota, krása, věrnost, pravdomluvnost, důvěra, hádat se, umět pomoci, ošklivost, svědomí, nepřátelství, důvěra, láska

7.6 Alex vypráví příběh o přátelství

Technika: Učitel v roli, čtení příběhu, diskuse

Prostor: Žáci sedí v kruhu. Učitel přichází od dveří a sedá si mezi ně.

Pomůcky: kšiltovka, zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele

Obsah: Učitel v roli Alexe nadšeně vykládá žákům o svém velkém přání mít vlastního psa, jako byla Lassie a ptá se jich, jestli znají knížku Lassie se vrací od Erica Knighta.

Zdroj: zkrácený příběh o Lassii podle Eyrových (2007, s. 94)

Instrukce: Alex: ...Ahoj! Dostal jsem kdysi od babičky knížku a ani nevím proč, ale teprve nedávno jsem si ji přečetl. Jsem z ní nadšenější, protože je o klukovi a psovi a já bych chtěl taky takového psa. Možná, že tu knížku znáte, jmenuje se Lassie se vrací. Četli jste jí?... Psal jsem na to referát do školy, tak já vám ho přečtu: „Karel žil na velké farmě spolu se svými rodiči. Protože chtěl psa, rodiče mu ho pořídili. Byla to malá fenka a dali jí jméno Lassie. Kdykoliv na ni Karel zavolal, Lassie k němu přišla, a když chtěl aby mu dala pac, vždy mu ochotně podala tlapku. Byla oddaná a spolehlivá. Ať šel Karel kamkoliv Lassie vždy chodila s ním. V noci spala u jeho postele. Kdykoli se dostal do nějakých problémů, Lassie se mu snažila pomoci. Byla opravdu oddaná, protože se o něho starala a byla vždy s ním, když ji potřeboval. Jednoho dne Karel zašel na pastvinu, kde se pásli veliký býk, když ho býk uviděl, zamířil k němu s výhrůžným výrazem. Karel se polekal a volal Lassii, aby mu přišla na pomoc. Lassie příběhla, postavila se vedle něho a začala nebojácně na býka štěkat. Když to býk uviděl, otočil se a vrátil se na pastvinu.“...
No, nebylo by to úžasné mít takového kamaráda?

Cíl: Navodit diskusi o přátelství.

Osobnostní rozvoj: pozornost, naslouchání, zamyšlení

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se, uvědomit si, co znamená přátelství

Reflexe: Několik žáků říkalo, že knížku neznají, ale že viděli příběh v televizi. Někteří doplňovali, že se jim líbilo, jak Lassie čekala na chlapce před školou.

7.7 Dobrý přítel

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Žáci sedí jednotlivě kdekoli v prostoru třídy.

Pomůcky: Papír s nadpisem Dobrý přítel a otázkami: Co rádi společně děláte? Jak tvůj přítel vypadá? Co máš na svém příteli nejraději? Co byste mohli udělat, aby vaše přátelství bylo stále lepší?; tužka pro každého žáka, nahrávka Relax Keltská píseň

Obsah: Každý žák dostane papír s nadpisem Dobrý přítel a otázkami (viz pomůcky). Pustí se klidná relaxační hudba a učitel zadá instrukce.

Zdroj: podle K. W. Vopel (2007, s. 92)

Instrukce: Myslete na některého svého dobrého přítele. Může to být někdo skutečný s kým se kamarádíte, nebo vymyšlený přítel, pokud zrovna žádného skutečného nemáte. Může to být také někdo, koho byste měli rádi v budoucnu za přítele.

Co můžete o tomto příteli říci: co rádi společně děláte, jak váš přítel vypadá, co máte na svém příteli nejraději a co byste mohli udělat, aby vaše přátelství bylo stále lepší. Přemýšlejte o těchto otázkách a vytvořte několik příkladů.

Cíl: Uvědomit si, jakého mám, nebo jakého bych chtěl mít přítele.

Osobnostní rozvoj: myšlení, tvořivost, představivost

Sociální rozvoj: jak si představuji přátelství

Reflexe: *V kruhu na zemi jsme diskutovali o otázkách. Jak lze najít dobrého přítele? (Odpovědi žáků: Budu přátelský, budu hodná, nebudu se vytahovat.) Proč jsou dobří přátelé důležití? (Odpovědi žáků: Abychom si měli s kým povídat, komu se svěřit, koho požádat o pomoc.) Zamysli se nad tím, jestli máš v této třídě nějakého dobrého přítele?*

7.8 Přirovnání ke stavbě zdi

Technika: diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Představte si 100 lidí, kteří chtějí postavit zeď z deseti tisíc cihel, kolik cihel musí přinést a položit na své místo každý z nich (100). A kolik cihel, když bude zeď stavět pouze 10 lidí? (1000).

Zdroj: podle Eyových (2007, s. 98)

Instrukce: viz obsah + Jaké vlastnosti musí mít lidé, kteří se o to společně chtějí pokusit? + Které z těchto vlastností jsou důležité pro přátelství?

Cíl: Uvědomit si, že dá-li se dohromady skupina oddaných lidí, dokážou spolu věci, které by jako jednotlivci nedokázali.

Osobnostní rozvoj: uvažování, představivost

Sociální rozvoj: uvědomit si důležitost spolupráce

Reflexe: *Chtěla jsem žáky navést na důležitost spolupráce a oddanosti a také na to, že je důležité přátelství mezi více lidmi nejen mezi dvěma. Žáci našli vlastnosti: pracovitý, silný, rychlý, nesmí být líný, zodpovědný, cílevědomý, oddaný, pečlivý, odhodlaný. Pro přátelství vybrali tyto vlastnosti jako důležité: zodpovědný, oddaný, vytrvalý.*

7.9 Spolehlivý a nespolehlivý kamarád

Technika: diskuse, skupinová improvizace

Prostor: Nejprve se sedí v kruhu, potom trojice kdekoliv ve třídě a nakonec opět kruh.

Pomůcky: x

Obsah: 1) Nejprve proběhne diskuse. Jakými jinými slovy se dá vyjádřit spolehlivost? (Důvěryhodnost, důslednost, zásadovost, vytrvalost ...) Která slova mají opačný význam, než slovo spolehlivý? (Nespolehlivý, nevypočitatelný, nestálý, rozumný ...)

2) Potom se žáci rozpočítají na 1., 2., 3., 4., 5. a utvoří trojice nebo dvojice. Každá skupinka se stává kamarády. Určí si, který z nich bude hrát spolehlivého a který nespolehlivého. Třetí se rozhodne podle situace. Učitel zadá situaci, kterou mají zahrát, instrukcí. Když žáci hrají, pomáhá jim učitel bočním vedením. Potom v kruhu každá skupinka prezentuje, jak se u nich zachoval spolehlivý a jak nespolehlivý.

3) Nakonec se diskutuje o tom, jak spolehlivost lidem pomáhá a opačné vlastnosti mohou naopak poranit. Jaké obtíže vás mohou potkat při dodržování

spolehlivosti. (Dejte si pozor, abyste neslibili něco, co nedokážete splnit. Illúdejte si, abyste si nedali příliš mnoho různých závazků. Pečlivě vybírejte, co slíbíte, aby bylo ve vašich silách sliby dodržet.)

Zdroj: otázky a náměty do diskuse podle Eyrových (2007, s. 97 a 99)

Instrukce: viz obsah + 2) Jste na škole v přírodě. Byli jste napomenuti, že máte velký nepořádek v pokoji. Musíte ho za hodinu uklidit, jinak se nebudete moci zúčastnit večerní maškarní párty, na kterou se moc těšíte. V těch rolích, které máte, si zahrajte, jak bude probíhat hodina úklidu. Zastavte se „vytvořte živý obraz“ v poslední minutě úklidu.

Cíl: Uvědomit si důležitost spolehlivosti.

Osobnostní rozvoj: myšlení, představivost, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: spolupráce, spolehlivost

***Reflexe:** Když jsme s žáky diskutovali o tom, co se v které trojici dělo, uváděli většinou, že nespolehlivý si během úklidu dělal svoje věci nebo odešel a spolehlivý uklidil i to, co nespolehlivý nechal být. Nespolehlivost podle žáků zraňuje v tom, že na něj pak musí být naštvaní, že jim něco pokazil.*

7.10 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: sedíme v kruhu

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „přátelství“ z kroku 7.5

Obsah: Nejprve se doplní a z výrazní slova v brainstormingu o „přátelství“. Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek (viz instrukce). Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co se mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah + V čem spočívá přátelství? Co v přátelství nesmí chybět? Co by mohlo přátelství překážet?

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

***Reflexe:** Přátelství podle žáků spočívá hlavně v důvěře a v tom že se na toho druhého mohou spolehnout. Také v tom být hodný, zastat se druhého, umět podpořit a nehádat se. Co nesmí v přátelství podle žáků chybět: důvěra, pravdomluvnost, chytrost, sranda, radost, věrnost. Překážky v přátelství podle žáků jsou: lhaní, nedůvěra, nepravdomluvnost, velká lež, zlost, nedůvěryhodnost, nepřejícnost. Žáci opět uváděli, že jim moc nejde mít zavřené oči.*

7.11 Závěrečné shrnutí sedmé lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Celkově se lekce vydařila. Snažila jsem se s žáky prozkoumat, co všechno vyžaduje přátelství. Lekci jsem proto převážně sestavila z her a cvičení, které měly posloužit k uvědomění si některých hodnot důležitých v přátelství. Také jsme tyto hodnoty prodiskutovali.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

V této lekci žáci celkově dobře spolupracovali.

Když jsme si dnes zahráli úvodní hru „baba ve dvojicích“, přišel za mnou Matěj a řekl mi, že by si dnes raději dělal svojí práci. Ptala jsem se ho, jestli si s námi opravdu nechce hrát a on odpověděl, že dnes ne. Pak jsem o tom mluvila s paní učitelkou, jestli je to v pořádku, a ta odpověděla, že Matěj bývá takový. Říkala, že v systému vyučování Montessori má žák tuto možnost. Všimla jsem si ale, že v průběhu hodiny nás Matěj sledoval.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Přátelství podle žáků spočívá hlavně v důvěře a v tom že se na toho druhého mohou spolehnout. Také v tom být hodný, zastat se druhého, umět podpořit a nehádat se. Co nesmí v přátelství podle žáků chybět: důvěra, pravdomluvnost, chytrost, sranda, radost, věrnost. Překážky v přátelství podle žáků jsou: lhaní, nedůvěra, nepravdomluvnost, velká lež, zlost, nedůvěryhodnost, nepřejícnost.

8. LEKCE OSMÁ – NESOBECKOST A CITLIVOST

Téma: Nesobeckost a citlivost

Cíl: Prozkoumání obsahu pojmů nesobeckost a citlivost. Uvědomit si, že jsou situace, kdy bychom měli více myslet na druhé než na sebe, uvědomit si důležitost spolupráce. Učit se empatii, vnímavosti, citlivosti.

Pomůcky: tibetská miska s paličkou, bubínek, archy papíru, fixy, čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele, štos starých papírů A4, papír a tužka pro 3 skupiny, jablko

8.1 Baba ve dvojicích

Viz kap 6.1

Reflexe: *Žákům jsem zadala, aby opět vytvořili dvojici s tím, s kým babu ještě nehráli. Žáků byl lichý počet, tak jsem hrála s nimi.*

8.2 Rameno na rameno

Viz kap 2.8

Instrukce: +

Reflexe: *Většina žáků se snažila být co nejrychlejší, protože jich byl lichý počet a nechtěli zůstat poslední. U některých žáků, je ale stále poznat, že si vybírají s kým se spojí.*

8.3 Brod

Technika: průpravná hra

Prostor: přesun z jednoho konce třídy na druhý

Pomůcky: štos starých papírů A4

Obsah: Žáci se rozdělí do dvou skupin. (Seřadí se od nejstaršího po nejmladšího a rozpočítají se na 1., 2.) Každá skupina dostane o jeden papír méně než má členů. Má překonat vzdálenost od jednoho konce třídy na druhý (jako řeku) ale jen po papírech. Nikdo se nesmí dotknout země, smí šlapat jen na papír. Za porušení pravidla se připočítají trestné body skupině. Členové téže skupiny se nesmějí nacházet současně na startu a v cíli (na obou březích). Smějí být ovšem na startu a na trase, nebo na trase a v cíli.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 37)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Podpora spolupráce ve skupině.

Osobnostní rozvoj: pozornost, postřeh, obratnost

Sociální rozvoj: spolupráce, ohleduplnost, podpora, výpomoc

Reflexe: *Hra se žákům líbila. Jsou hodně soutěživí. Líbí se jim akce. S úkolem si poradili v obou skupinách. Pravidla se snažili dodržovat.*

8.4 Čarování

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Začíná první žák v kruhu, který rozdmýchává oheň uprostřed slovy: „Hoř ohýnku hoř, přijde na tě tchoř.“ Ostatní hráči opakují slova ve stejném rytmu i se stejným pohybem. Postupně text přebírají další hráči po kruhu. Výraz graduje (oheň se rozhořívá, plápolá vysoko), pak opět postupný pokles v temporytmu až do úplného sklidnění.

Zdroj: podle S. Pavelkové (in Bláhová, 1996, s. 35)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Rozvoj temporytmu, dynamiky a smyslu pro gradaci.

Osobnostní rozvoj: smysl pro rytmické cítění, dynamiku, gradaci, fantazie

Sociální rozvoj: vnímání skupiny, spolupráce, zapojení

Reflexe: Žáci sami navrhli, že by mohli rytmus vytleskávat a vybuchávat. Cvičení je bavilo.

8.5 Co vás napadá, když se řekne „nesobeckost“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno nesobeckost. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne nesobeckost.

Zdroj: technika ze semináře Metody a Techniky DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: viz obsah

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat nesobeckost a co s ní může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Žáci napsali tato slova: pomáhání, půjčování, odvážnost, láskymilovnost, sobecký, hodný, ochotný, pravdomluvný, pomoc, pravda, odvaha, mírumilovnost, empatie, pravda, půjčit, záchrana, nesobectví, pomoc, smutek, upřímnost, důvěra, přání, láska, dobrost, příjemný, vlídnost, pravdomluvnost, nazlobení, ochota, pomoc druhému, sobecký, předstírání, chudoba, štěstí, majetek

8.6 Nina

Technika: učitel v roli, vyprávění, diskuse

Prostor: Žáci sedí v kruhu, učitel si přichází sednout mezi ně.

Pomůcky: čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele

Obsah: Učitel v roli Niny se přichází s žáky podělit se svojí zkušeností se sobeckostí.

Zdroj: přirovnání k zrcadlu podle Eyrových (2007, s. 128)

Instrukce: Nina: Ahoj! Jak se máte? ... Říkala jsem si, že když jste taková fajn třída, tak že se s vámi podělím o to, co jsem se naučila. Víte, já jsem dřív byla asi docela sobecká. Myslela jsem pořád jen na to, jak ze mě bude baletka a jak budu nejlepší. Myslela jsem, že mě musí všichni obdivovat a mluvila jsem pořád jenom o sobě a o svém tancování. Pak se ale stalo, že jsme jeli na školu v přírodě, myslela jsem si, že je jasný, že budeme s jednou mojí kamarádkou na pokoji, ale ona se domluvila s jinýma holkama. Ptala jsem se jí, jakože nebude

se mnou, jako vždycky, a ona mi řekla, že pořád mluvím jen o sobě, že všechno musí být bodle mě a že jí se nikdy na nic nezeptám. Bylo mi to moc líto a doma jsem kvůli tomu brečela.

Pak za mnou večer, když už byla venku tma, přišla babička. Ptala se mě, co se mi stalo. Vysvětlila jsem jí to a ona mi dala takový příklad. Říkala: „Nino představ si to tak. Teď je venku tma a ty máš v pokoji rozsvíceno. Tady v těch okenních sklech vidíš jen sebe jako v zrcadle. Když je ale venku světlo, neuvidíš jen svůj obraz, ale i druhé lidi. V našem životě je to podobné. Když se budeš zaměřovat jenom na sebe, je to, jako když máš v pokoji rozsvíceno a veku je tma. Při pohledu do okna vidíš jenom sebe. Přemýšlíš, co by bylo jen pro tebe nejlepší. Co by pro tebe tenhle nebo tamten člověk mohl udělat. Často při tom jsi nešťastná a cítíš rozpaky. Nedokážeš vnímat nic jiného než jenom sebe a obvykle se pak zaměříš na své bolístky. Ale, když budeš zaměřovat pozornost na druhé, bude to, jako když rozsvítíš venku a opravdu druhé uvidíš, začneš je poslouchat, vnímat jejich pocity a brát ohled na jejich potřeby. Potom zapomeneš na starost, kterou jsi si o sobě dělala, a budeš se cítit dobře.“

Když babička odešla, zkusila jsem si několikrát v pokoji zhasnout a rozsvítit a koukala jsem při tom z okna. Opravdu to tak bylo, když jsem rozsvítila, viděla jsem jen sebe, když jsem zahasla, viděla jsem, lidi venku pod lampou i lidi za rozsvícenými okny naproti.

Mě tím babička moc pomohla. Zamyslela jsem se nad tím a s kamarádkou jsem se pak usmířila. A co vy? Zkusili jste se někdy zamyslet nad tím, jestli vidíte jen sami sebe, nebo si všímáte také potřeb a pocitů ostatních?...

Cíl: Uvědomit si, že nemůžeme myslet jen sami na sebe, ale brát ohled také na druhé.
Motivace k diskusi.

Osobnostní rozvoj: pozornost, naslouchání, představivost

Sociální rozvoj: nesobeckost, schopnost zapojit se

***Reflexe:** Při diskusi žáci říkali, že si ostatních všímají a snaží se být kamarádští. Ptala jsem se jich, v čem spočívá brát ohled na potřeby druhých. Žáci odpovídali, že s druhými musíme mluvit a nedělat jim to, co bychom sami nechtěli, aby nám dělali.*

8.7 Kachna, pes, ovce

Technika: průpravná hra

Prostor: celý prostor třídy

Pomůcky: x

Obsah: Touto hrou se mají žáci neobvyklým způsobem rozdělit do třech skupin, podle toho, které zvíře si vyberou (viz instrukce).

Zdroj: Canfielda a Siccone (1998, s. 95)

Instrukce: Představte si, že jsme na farmě, kde žijí tři druhy zvířat: kachny, psi a ovce. Jaký zvuk vydává kachna? („Káč, káč, káč!“) Dobře, zkusme to všichni společně: „Káč, káč, káč!“ Výborně. A psi. Co dělají psi? („Haf, haf!“) Pojd'me to vyzkoušet společně: „Haf, haf!“ A teď, jaký zvuk vydává to třetí zvíře? („Bé, bé, bé!“) Teď se všichni staneme ovce: „Bé, bé, bé!“ A teď pes. A teď kachna.

Nyní zavřete oči. Představte si tato tři zvířata, jak stojí vedle sebe: pes, kachna a ovce. Najednou začnou vydávat hlasité zvuky a dvě z nich odběhnou. Dávejte dobrý pozor, které z těch zvířat zůstane ve vaší mysli. Otevřete oči. Předved'te zvuk, který vydává to jedno zvíře, které zůstalo. Nyní se dejte dohromady se všemi, kteří vydávají stejný zvuk, jako vy.

Cíl: Uspořádat žáky do skupin.

Osobnostní rozvoj: představivost,

Sociální rozvoj: spolupráce

Reflexe: K mému překvapení se žáci rozdělili do skupin rovnoměrně.

8.8 Co máme společného

Technika: průpravné cvičení

Prostor: skupiny kdekoli v prostoru třídy

Pomůcky: papír a tužka pro každou skupinu

Obsah: Každá skupina si sedne dohromady a napíše seznam toho, co mají všichni její členové společného.

Zdroj: podle K.W.Vopel (2007, s. 48)

Instrukce: viz obsah + Může tam být např.: Každý z nás má sestru. Každý z nás má psa. Všichni máme rádi modrou barvu. Maminky nás všech pracují. Všichni máme rádi špagety. Všichni máme rádi legraci. O prázdninách jezdíme všichni nejraději k moři. atd.

Cíl: Podpořit komunikaci mezi žáky. Dozvědět se něco o svých spolužácích.

Osobnostní rozvoj: komunikační schopnosti, všímavost

Sociální rozvoj: spolupráce, vnímavost k ostatním

Reflexe: Když jsme si pak sedli do kruhu, ptala jsem se, jestli bylo těžké společné věci najít. Většina říkala, že docela ano, ale nějaké se daly najít. Každá skupina pak měla prezentovat, co mají všichni společného. Objevovalo se hodně společných věcí okolo školních aktivit.

8.9 Živý a kreslený obraz nesobeckosti

Technika: živý obraz, kreslení

Prostor: skupiny kdekoli v prostoru třídy

Pomůcky: arch papíru, fixy

Obsah: Žáci se rozdělí do dvou skupin, podle toho jestli chtějí raději kreslit nebo tvořit živý obraz. Úkolem obou skupin je společně vytvořit dva protikladné obrazy: jeden, nesobecký a druhý sobecký.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah

Cíl: Postihnout v živém nebo kresleném obraze rozdíl mezi nesobeckostí a sobeckostí.

Osobnostní rozvoj: fantazie, představivost, tvořivost, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: spolupráce, ohleduplnost, komunikace

Reflexe: Žáci si sami vybírali, jestli chtějí raději kreslit nebo předvádět. Uvědomila jsem si, že žáci, kteří se v průběhu celého mého působení u nich více zapojovali do diskusí a vůbec se více projevovali, si vybrali tvořit živý obraz a žáci, kteří se

projevovali méně, si vybrali kreslení. Skupina, která kreslila, úkol provedla tak, že nakreslila karikatury obličejů sobce „Šunkofleka“ a nesobce „Veselovky“. Živé obrazy druhé skupiny představovali skupinu spolužáků při raním setkání ve třídě.

8.10 Hádanka

Technika: průpravná hra

Prostor: Nejprve sedí každý samostatně kdekoliv v prostoru. Potom se sedí v kruhu.

Pomůcky: papír a pero pro každého žáka.

Obsah: Každý napíše hádanku, v níž popíše sám sebe. Chlapec může např. napsat:

Jsem kluk, bydlím v malém bílém domě, rád chodím na procházku s naším černým psem, umím malovat hezké obrázky, hraji fotbal, někdy jsem trochu netrpělivý. Kdo jsem?

Potom každý složí list papíru s hádankou a položí jej doprostřed kruhu. Učitel je promíchá. Každý si pak vytáhne jednu hádanku. Pokud by vytáhl svou vlastní, táhne znovu.

Každý z žáků přečte nahlas hádanku, kterou si vytáhl a vyzve ostatní, aby hádali, kdo je v ní popsán. Když je hádanka vylušтена, je na řadě další žák.

Zdroj: podle K.W. Vopel (2007, s. 126)

Instrukce: viz obsah + Myslíte, že jste napsali hádanku, která byla pro ostatní těžká?

Vyluštili ostatní vaši hádanku rychle? Čí hádanka se vám nejvíce líbila?

Cíl: Popsat se stručně tak, aby ostatní poznali o koho jde.

Osobnostní rozvoj: myšlení, představivost, pozornost

Sociální rozvoj: ohleduplnost, nesobeckost

***Reflexe:** Při tvorbě hádanek se žáci řídili příkladem, takže všechny zněly podobně, ale většina žáků postihla ve svém popisu něco specifického, takže hádanku ostatní odhalili. Těžké bylo poznat jestli jde o Honzu nebo Jirku. Museli se prozradit vzájemně.*

8.11 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: sedíme v kruhu

Pomůcky: Arch papíru s brainstormingem na téma „nesobeckost“ z kroku 8.5

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „nesobeckost“ a zdůrazní se, co je důležité.

Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek (viz instrukce). Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co se mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah + Co podle vás znamená nesobeckost? Proč je důležité myslet na potřeby ostatních? V jakých situacích bychom měli myslet více na druhé než na sebe? Víte, co znamená empatie?

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: V brainstormingu žáci podtrhli: pomáhání, hodný, vlídnost, empatie.

Nesobeckost podle žáků znamená pomoc někomu slabšímu, starému. Dělit se o věci, jídlo, vodu. Dávat někomu přednost. Být přátelský, hodný, slušný.

Nenadřazovat se. Soucítit s druhými. Žáci uváděli tyto situace, kdy bychom měli myslet zadruhé: uvolnit místo v tramvaji starým lidem, dát přednost při nástupu do tramvaje paní s kočárkem nebo někomu starému. Pomoc někomu v obchodě, když mu něco upadne.

8.12 Závěrečné shrnutí osmé lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Z této lekce jsem měla celkově dobrý pocit. Myslím že se povedla.

Zařadila jsem cvičení, v kterými jsem vedla žáky, aby si uvědomili, co všechno o sobě a o svých spolužácích vědí, čeho si všímají a co třeba na ostatních přehlédli.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Žáci spolupracují dobře a při hrách se povzbuzují. Všimla jsem si, že jsou soutěživí.

Když měli žáci tvořit „živý nebo kreslený obraz nesobeckosti“, uvědomila jsem si, že žáci, kteří se v průběhu celého mého působení u nich více zapojovali do diskusí a vůbec se více projevovali, si vybrali tvořit živý obraz a žáci, kteří se projevovali méně, si vybrali kreslení.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Nesobeckost podle žáků znamená pomoc někomu slabšímu, starému. Dělit se o věci, jídlo, vodu. Dávat někomu přednost. Být přátelský, hodný, slušný. Nenadřazovat se. Soucítit s druhými. Pomáhat ostatním.

Žáci si dobře uvědomují, co je sobecké a co není. I při soutěživé hře si dokázali pomáhat a povzbuzovali se.

9. LEKCE DEVÁTÁ – OHLEDUPLNOST A VLÍDNOST

Téma: ohleduplnost a vlídnost

Cíl: Prozkoumání obsahu pojmu ohleduplnost. Uvědomit si, že je lepší raději druhým porozumět, než se s nimi hádat. Uvědomit si, že je lepší dobrá nálada a smysl pro humor, než být drsný a hrubý. Uvědomit si, v čem spočívá laskavé chování k slabším a mladším.

Pomůcky: tibetská miska s paličkou, archy papíru, fixy, kšiltovka, zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele, přehrávač a nahrávka Relax Strom ve vodě

9.1 Baba ve dvojicích

Viz kap 6.1

Reflexe: Zadala jsem žákům znovu, aby vytvořili dvojice, v jakých spolu babu ještě nehráli.

9.2 Kde je teď' ...?

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: tibetská miska s paličkou

Obsah: Žáci chodí po prostoru třídy. Hledí si do očí a sledují navzájem své pohyby. Na úder do tibetské misky všichni zavrou oči a „zkamení“ v postoji, ve kterém zrovna jsou. Učitel se ptá např.: „Kde je Barča? ... Kde je Jirka? ...“ atd. Žáci na to mlčky poslepu ukáží směrem, kde se domnívají, že je pojmenovaný žák, pak otevrou oči.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 35)

Instrukce: viz obsah

Cíl: trénink fotografické paměti a orientace v prostoru.

Osobnostní rozvoj: prostorové vnímání, paměť

Sociální rozvoj: vnímavost k ostatním, všímavost

Reflexe: Nejlépe v prostoru žáci vnímali své nejlepší kamarády. Vzájemně se hlídali.

9.3 Místo po mé pravici je volné

Technika: průpravné cvičení

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: V kruhu je jedno místo navíc. Ten, po jehož pravici je volné místo, rozehrává hru např. takto: Místo vedle mne je prázdné, přál bych si, aby tam seděla Barča, protože má růžové sponky a je hodná. Musí to být něco milého. Barča si přesedne a na její uvolněné místo reaguje podobným způsobem další spolužák, který ho má po pravici.

Zdroj: podle K. Bláhové (1996, s. 30)

Instrukce: viz obsah

Cíl: podpora vlídných vztahů ve skupině

Osobnostní rozvoj: myšlení, vyjadřovací schopnosti, smysl pro humor

Sociální rozvoj: vlídnost, ohleduplnost

Reflexe: Zadala jsem žákům vyzývat ty, co ještě nebyli, aby na všechny došlo. Žáci vždy dodali něco milého. Nedělalo jim to problém.

9.4 Co vás napadá, když se řekne „ohleduplnost“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno ohleduplnost. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne ohleduplnost.

Zdroj: ze zkušenosti ze semináře Metody a Techniky DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne ohleduplnost a hned to napište na papír.

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat ohleduplnost a co s ní může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: Žáci říkali tato slova: slušnost, mluvení, cizí člověk, osoba, neohleduplnost, vztah, být milý, úcta, společnost, být hodný, emoce, přátelství, kolektiv, být rozumný, láska, lítost, tolerance, kamarád

9.5 Alex je svědkem šikany v jeho třídě

Technika: učitel v roli, diskuse

Prostor: Žáci sedí v kruhu a učitel přichází od dveří a sedá si mezi ně.

Pomůcky: zapínací mikina s kapucou jako kostýmní znaky pro učitele

Obsah: Učitel v roli Alexe přichází mezi žáky a svěřuje se s problémem, že má podezření na šikanu v jeho třídě (viz instrukce).

Zdroj: námět šikany Monika (28) (viz kap 0.10)

Instrukce: Alex: ...Ahoj, přišel jsem se s váma poradit. Mám takovej problém a nevím, jak se k němu postavit. Máme u nás ve třídě jednoho kluka Romana, kterej je trochu zvláštní. Nosí velké brýle a povídá si sám pro sebe, jakoby si povídal se smyšleným přítelem. Ve třídě teda není vůbec oblíbený. Jenže já mám podezření, že je to horší než, že by neměl kamarády. Všiml jsem si totiž, že ho jinej kluk ze třídy, takovej dlouhán, asi dost šikanuje. Zahlídl jsem na záchodech, jak se na Romana napřahuje, ale, jak jsem vešel, hned toho nechal a dělal, jako že si s ním povídá. Jednou, když jsem šel za školy, viděl jsem dlouhána v hloučku za křovím ještě s dalšíma klukama a zaslechl jsem pár nadávek, jako ty jeden brejloune, ty magore, opovaž se ceknout. Měl jsem z toho husí kůži. Jednou o přestávce dlouhán Romanovi shodil pero na zem a rozšlapal a potom mu řek, že na něj šlápl omylem, že ho má mít příště uklizený v penálu. Taký jsem si jednou při matematice všiml, že když Roman odevzdal písemku, tak dlouhán šel hned odevzdat tu svou a tu Romanovu písemku si vzal a zmuchlal rychle do kapsy, aby to vypadalo, jako že ji neodevzdal... Vůbec nevím, co mám dělat. Nelíbí se mi to, ale mám strach, aby dlouhán nešel taky po mně, kdybych se za Romana postavil, nebo to řekl učitelce. Nevím, jestli mám

něco udělat, nebo se do toho radši neplést. ... Co byste dělali, kdybyste byli na mém místě?

Cíl: Motivace k řešení problému šikany, rozpoutání diskuse.

Osobnostní rozvoj: pozornost, naslouchání, vnímavost, zamyšlení, vcítění

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se, poradit, jak reagovat v situaci, kdy jsem svědkem šikany, smysl pro spravedlnost

Reflexe: *Žáci navrhovali říct to někomu dospělému, rodičům, tátovi, učitelce (mnohokrát). Zaznělo i: Možná bych se domluvil s jinýma klukama, co bychom mohli udělat. Kdybych se bál, nic bych neříkal. Kdybych nevěděl, co se mezi nimi stalo, moc bych se do toho nepletl.*

9.6 Říct to někomu dospělému nebo se do toho neplést

Technika: „pro a proti“

Prostor: Žáci stojí v řadách proti sobě.

Pomůcky: x

Obsah: Do jedné řady se postaví žáci, kteří se spíš přiklánějí k názoru, že by to měli říct někomu dospělému. Do druhé řady (proti první vzdálené asi 3m) se postaví žáci, kteří si myslí, že by se do toho neměli plést. Vždy jeden z jedné strany a pak druhý z druhé strany argumentuje pro svůj postoj. Jestliže kdokoli cítí, že argument protikladné řady má i pro něj váhu, postoupí k ní o jeden krok, pokud ho naopak odmítá, vrátí se zase o krok zpět (ale ne dál než na svou výchozí pozici). Slovní souboj se nechá probíhat, dokud nejsou vysloveny všechny důvody a nezačnou se opakovat. Po ukončení si všichni prohlédnou výsledné pozice v prostoru. Učitel se ptá, kdo zůstal na původním stanovišti a vůbec se z něj nepohnul, a proč. Zda se někdo pohyboval tam i zpět, co ho přitahovalo k druhé straně, co odrazovalo. Jestli někdo zcela změnil stranu, co ho přesvědčilo.

Zdroj: podle I. Ulrychové (2007, s. 66)

Instrukce: viz instrukce + na závěr (protože předpokládám, že by se žáci rozhodli říct to někomu dospělému): Jsem ráda, že byste nedovolili, aby byl chlapec dál šikanován, že byste nebyli lhostejní. I jeden moudrý člověk, kdysi totiž řekl, že jediná věc, kterou zlo potřebuje k vítězství, je, aby slušní lidé nedělali nic. (Edmund Burke).

Cíl: pocítit sílu argumentů, zamyslet se, rozhodnout se v situaci, kdy jsem svědkem šikany

Osobnostní rozvoj: schopnost argumentovat, zamýšlet se, rozhodovat se, vcítění se, sebedůvěra, odvaha

Sociální rozvoj: odvaha, smysl pro spravedlnost, nesobeckost

Reflexe: *Většina žáků se postavila na stranu „říct to někomu dospělému“ a jen menšina na druhou „neplést se do toho“. Argumenty žáků pro říct to někomu dospělému: Dospělý ti poradí, co můžeš udělat. Rodiče si o tom promluví s učitelkou. Rodiče zařídí, aby ho přeřadili do jiné školy. Učitelka to vyřeší. Učitelka zařídí, aby už to dlouhán nedělal. Učitelka to pochopí a bude to řešit opatrně. Argumenty žáků pro neplést se do toho: Když dlouhán zjistí, kdo to řekl, mohl by se mu pomstít. Učitelka by to nemusela pochopit, mohla by se začít*

ptát před celou třídou a prozradit, kdo to řekl. Učitelka by to nemusela vyřešit. Učitelce to může být jedno.

9.7 Reflexe k šikaně

Technika: diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Diskutuje se o tématu šikany na základě připravených otázek.

Zdroj: otázky do reflexe podle I. Ulrychové (2007, s. 68)

Instrukce: Je podle vás obtížné svěřit se se svými obtížemi dospělým? Co je podle vás žalování, kdy ho odsuzujete a kdy vám připadá oprávněné? Je těžší mlčet nebo promluvit? Proč se ten chlapec nikomu nesvěřil? Kdo se může stát obětí šikany a proč? Jaké to je být hodně odlišný než ostatní a zůstat sám bez podpory? Jaké zkušenosti máte se šikanou? Proč někteří lidé šikanují druhé? Co je k tomu asi vede? Co by podle vás mohlo pomoci, aby k šikanování nedocházelo?

Cíl: Reflektovat možnosti řešení situace, kdy se člověk stane svědkem šikany.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, sebedůvěra, odvaha

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, odvaha, nesobeckost

Reflexe: *Odpovědi žáků na otázky: Je podle vás obtížné svěřit se se svými obtížemi dospělým? Záleží na tom komu a co, jaký ten dospělý je. Někdy je to těžké, protože dospělí nemají čas. Co je podle vás žalování, kdy ho odsuzujete a kdy vám připadá oprávněné? Žalování je říkat věci, když se zas tak moc neděje, nebo když si to můžeme vyřídit mezi sebou, jako např. že se kluci perou, nebo že někdo něco udělal špatně, nebo si vymýšlet, jakože já jsem to nebyl, to byl asi ten a ten. Je těžší mlčet nebo promluvit? Záleží na tom o čem. O šikaně je těžší promluvit. Je těžký i mlčet, protože pak by se mohlo řešit, proč nikdo nic neřekl. Je těžký mlčet, aby si ostatní nemysleli, že jsem zbabělý. Proč se ten chlapec Roman nikomu nesvěřil? Určitě se bál. Muselo to pro něj být těžké. Možná, že se svěřil, ale nikdo s tím nic neudělal. Necítil podporu. Kdo se může stát obětí šikany a proč? Slabší, mladší, menší, někdo s nějakou vadou, někdo kdo něco prozradil. Jaké to je být hodně odlišný než ostatní a zůstat sám bez podpory? Nepříjemný, hnusný, nepřidá to na sebevědomí. Ostatní se od něj odvrací, protože se bojí, aby se jim většina neposmívala. Jaké zkušenosti máte se šikanou? Mému bratrovi dělal spolužák ve třídě naschvály a bratr pak nechtěl chodit do školy. Když jsem byl v nemocnici, tak nám tam jeden kluk na pokoji všem ničil věci, lámal kartáčky, rozšlapával hračky. Všichni jsme se ho báli. Proč někteří lidé šikanují druhé? Protože si chtějí něco dokázat. Chtějí dát najevo svou převahu. Třeba mají sami nějaký problém. Možná jim také někdo ubližoval. Co je k tomu asi vede? Asi zloba, vztek. Že se jim něco nelíbí. Že něco není podle jejich představ. Co by podle vás mohlo pomoci, aby k šikanování nedocházelo? Že paní učitelka pomůže. Že se potrestá ten, co šikanuje, že ho někdo naučí jak se má chovat. Že budou rodiče učit děti, jak se mají chovat.*

9.8 Židle

Technika: průpravná hra

Prostor: kruh ze židlí

Pomůcky: židle pro každého žáka

Obsah: Vytvoříme ze židlí kruh a každému místu přidělíme číslo. Na židle si sednou žáci. Učitel jde k některému z nich a zeptá se: „Máš volno?“ Žák mu odpoví: „Nemám!, ale je volná trojka a sedmička.“ Žáci s uvedenými čísly si hned vymění místa. Během výměny si učitel sedne na jednu z uvolněných židlí a získá tak číslo tohoto místa. Žák, který zůstal v kruhu, opět k někomu jde a ptá se ho: „Máš volno?“ atd.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 33)

Instrukce: viz obsah

Cíl: odrcagování se hrou

Osobnostní rozvoj: pozornost, myšlení, orientace

Sociální rozvoj: spolupráce, schopnost zapojit se

***Reflexe:** Žákům chvíli trvalo, než se hra zrychlila, protože někteří zapomínali jaké měli číslo a kam se přesouvali. Hra vyžaduje pozornost od všech zúčastněných, aby se nemusela přerušovat. Později se někteří také soustředili na to, abych se často přesouvala i já.*

9.9 Poklepová masáž

Technika: průpravné cvičení

Prostor: dvojice kdekoli v prostoru

Pomůcky: přehrávač a nahrávka Relax Strom ve vodě

Obsah: Žáci utvoří dvojice a sami si vyberou, kdo bude A a kdo B. A si klekne na podlahu a hlavu položí na ruce před kolena. B si klekne vedle něho a začne mu oběma dlaněmi jemně poklepávat na záda. Přibližně po dvou minutách se dvojice vystřídají.

Zdroj: podle K.W. Vopel (2007, s. 59)

Instrukce: Když se budete snažit poklepávat, tak, že to bude znít jako cválání koně, pak to děláte správně. Začněte nahoře u ramen a pokračujte přes celá záda až dolů. Poklepávejte střídavě jednou a pak druhou rukou.

Cíl: uvolnění a cvičení vlídnosti

Osobnostní rozvoj: citlivost, vcítění, hmat

Sociální rozvoj: vlídnost, ohleduplnost, vnímavost k druhému

***Reflexe:** Žáci říkali, že jim masáž byla příjemná.*

9.10 Popis místnosti se zavřenýma očima

Technika: průpravné cvičení

Prostor: dvojice kdekoli v prostoru

Pomůcky: x

Obsah: Jeden z dvojice si zavře oči a popíše druhému prostor, v kterém se nachází. Druhý se může ptát na detaily (např. barvy, tvary, oblečení, věci)

Zdroj: podle Eyrových (2007, s. 126)

Instrukce: viz obsah

Cíl: cvičení všímavosti

Osobnostní rozvoj: představivost, všímavost

Sociální rozvoj: vyjadřovací schopnosti, vnímání okolí

Reflexe: Žáci říkali, že třídu znají dobře, takže to jim šlo, ale že si nepamatovali např., kdo má co na sobě.

9.11 Malujeme slovy

Technika: kreslení

Prostor: nejprve každý samostatně potom dvojice kdekoli v prostoru

Pomůcky: papír a pastelky pro každého žáka

Obsah: Nejprve každý namaluje svůj jednoduchý obrázek pastelkami na menší papír přikryje ho a nikomu ho neukazuje. Potom žáci utvoří dvojice a usednou zády k sobě. Menší z nich svůj obrázek popíše. Vyšší mu pozorně naslouchá a zkusí namalovat podle popisu stejný obrázek. Pak si vymění role a svou kresbu popisuje větší menšímu. Menší ji podle jeho popisu kreslí. Nakonec si žáci ve dvojici porovnají svoje obrázky a mluví o tom, co si při hře uvědomili, co zažili a jaké měli pocity.

Zdroj: podle Šimanovských (2005, s. 36)

Instrukce: viz obsah

Cíl: cvičení představivosti

Osobnostní rozvoj: fantazie, představivost, vyjadřovací schopnosti, vnímavost

Sociální rozvoj: spolupráce, vcítění, vlídnost, smysl pro humor

Reflexe: Při porovnávání obrázků se žáci dobře pobavili a zasmáli. Uvědomili si, že každý si představuje věci jinak a každý má různé výtvarné zpracování. Viděli, že např. velkého psa nikdy nenakreslí dva lidé stejně.

9.12 Závěrečná reflexe s žáky

Technika: brainstorming, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: arch papíru s brainstormingem na téma „ohleduplnost“ z kroku 9.4

Obsah: Nejprve se doplní brainstorming „ohleduplnost“. Potom probíhá diskuse na základě připravených otázek viz instrukce. Nakonec se posílá jablko po kruhu a ten, kdo jej drží může říci, co mu nejvíc šlo a co se mu nešlo, co se mu líbilo a co se mu nelíbilo.

Zdroj: námět situace vcítění podle Eyrových (2007, s.125)

Instrukce: viz obsah + Co je podle vás ohleduplnost? Co je podle vás vlídnost? Zažili jste někdy situaci, v níž jste se dokázali vcítit do někoho natolik, abyste mu pomohli, ať už tím, že jste mu něco řekli, nebo pro něj něco udělali?

Cíl: Reflektovat a zhodnotit práci v hodině.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: V brainstormingu žáci doplnili pomoc slabším, všímavost. Ohleduplnost znamená podle žáků chovat se dobře k druhým, pomáhat druhým a být na ně hodný. Vlídne chování podle žáků znamená např.: uvolnit místo někomu staršímu, zdravít starší jako první, pomoci s nákupem, půjčit kamarádovi, když si něco zapomene, rozdělit se o něco, co mám rád.

9.13 Závěrečné shrnutí deváté lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Celkově byla hodina úspěšná a žáky zaujala.

Sama jsem nikdy nebyla svědkem šikany mezi spolužáky. A nepředpokládala jsem, že by k šikaně mohlo docházet v této třídě. Námět jsem vybrala, protože jsem uvažovala čistě hypoteticky, že by se žáci mohli někdy stát svědky šikany a připadalo mi důležité zamyslet se nad tím, jak se v takové situaci správně zachovat. Teprve po této hodině jsem si uvědomila, jak silné by to pro žáky bylo téma, kdyby u nich ve třídě k šikaně docházelo, a možná že bylo silné i tak.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

Žáci v této lekci měli spolupracovat hodně ve dvojicích. Sice si vybírají většinou stále své oblíbené, ale spolupracují dobře. Nevšimla jsem, že by mezi některými docházelo ke kolizím.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Ohleduplnost znamená podle žáků chovat se dobře k druhým, pomáhat druhým a být na ně hodný. Vlídne chování podle žáků znamená např.: uvolnit místo někomu staršímu, zdravít starší jako první, pomoci s nákupem, půjčit kamarádovi, když si něco zapomene, rozdělit se o něco, co mám rád.

V otázce šikany se žáci projeví tak, že by nezůstali lhostejní a snažili by se zapojit, aby k ní nedocházelo, čímž by se projevíli ohleduplně.

10. LEKCE DESÁTÁ – SPRAVEDLNOST A ODPUŠTĚNÍ

Téma: spravedlnost a odpuštění aneb nečin druhým, co nechceš, aby oni činili tobě

Cíl: Prozkoumání obsahu pojmů spravedlnost a odpuštění a jejich vztažení k vlastní praktické zkušenosti žáků. Porozumění přirozeným následkům chování.

Uvědomit si marnost pěstované nenávisti. Učit se odpouštět.

Pomůcky: tibetská miska s paličkou, archy papíru, fixy, kšiltovka, zapínací mikina s kapucou, čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele, přehrávač a nahrávka Van Tiersen – La Valse d'Amelie (album Le Fabule Destin d'Amelie Poulain), srolovaný papír jako hlásná trouba pro učitele v roli správce

10.1 Zajíček a liška

Viz kap 1.1

Reflexe: Ptala jsem se žáků, kterou hru si chtějí pro začátek zahrát, když je to naše poslední lekce. Chtěli zajíčka a lišku.

10.2 Chůze a sochy pohádkových postav

Technika: průpravné cvičení

Prostor: pohyb po celém prostoru třídy

Pomůcky: tibetská miska s paličkou

Obsah: Žáci chodí po prostoru a mají za úkol představit si, že jsou nějaká určitá pohádková postava a co by zrovna mohli dělat. Na úder do tibetské misky zkamení. Koho se dotknu, tak řekne koho představuje a co zrovna dělá.

Zdroj: podle E. Beránkové (2002, s. 55)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Naladit žáky směrem k pohádkám

Osobnostní rozvoj: fantazie, představivost

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se

Reflexe: Žáci si vybírali různé postavy, často ze současných filmových pohádek. Několikrát se vyskytl Lev Aslan.

10.3 Co vás napadá, když se řekne „spravedlnost“

Technika: brainstorming

Prostor: sedí se v kruhu kolem archu papíru

Pomůcky: arch papíru a fixy

Obsah: Uprostřed papíru je napsáno spravedlnost. Žáci nahlas říkají a v zápětí píší vše, co je napadá, když se řekne spravedlnost.

Zdroj: ze zkušenosti ze semináře Metody a Techniky DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: Řekněte nahlas, co vás napadá, když se řekne spravedlnost a hned to napište na papír.

Cíl: uvědomit si, co všechno může znamenat spravedlnost a co s ní může souviset

Osobnostní rozvoj: asociační schopnosti, představivost, myšlení, soustředění

Sociální rozvoj: ohleduplnost, schopnost zapojit se

Reflexe: *Žáci říkali tato slova: zákon, právo, porota, křivda, nedorozumění, soud, detektiv, vina, omyl, nedůvěřivost, svědek, špeh, vězení, demokracie, boj, pokuta, advokát, policie, porušení, lež, pravda, kriminál, nespravedlnost, váha, kladívko (u soudu)*

10.4 Nina se loučí a má pro žáky poslední úkol

Technika: učitel v roli, průpravné cvičení

Prostor: Žáci sedí v kruhu a učitel si sedne mezi ně.

Pomůcky: čelenka s mašlí a sukně jako kostýmní znaky pro učitele, 14 lístečků s písmeny: P O H Á D K A O P O P E L C E

Obsah: Učitel v roli Niny se přijde s žáky rozloučit a na závěr jim ještě zadá úkol složit z písmen název pohádky, kterou se budou žáci zabývat.

Zdroj: x

Instrukce: Nina: Ahoj, tak dnes jsem u vás naposledy. Přišla jsem se s vámi rozloučit a protože jste hraví, tak pro vás mám poslední úkol. Zavřete si oči. Každému z vás dám do ruky lísteček s písmenkem. Vaším úkolem bude složit z nich téma, které jsem pro vás pro dnešek vybrala. ... Už musím odejít, ale chtěla jsem vám říct, že jsem vás ráda poznala protože, jste moc fajn. Tak ahoj.

Cíl: Startovací bod k pohádce O Popelce

Osobnostní rozvoj: myšlení

Sociální rozvoj: spolupráce

Reflexe: *Název pohádky žáci složili rychle.*

10.5 Řetězové vyprávění pohádky O Popelce

Technika: řetězové vyprávění

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Učitel začne vyprávění pohádky O Popelce. Pak každý další žák navazuje na předchozího.

Zdroj: obměna podle E. Beránkové (2002, s.55)

Instrukce: viz obsah

Cíl: Budování víry a sběr informací k pohádce O Popelce

Osobnostní rozvoj: představivost, pozornost, vyprávěcí schopnosti

Sociální rozvoj: spolupráce, vnímavost k ostatním

Reflexe: *Prolínaly se nám různé verze pohádky. Zaznívali připomínky k tomu, jak to v které verzi bylo. Usměřňovala jsem žáky, abychom se dobrali ke konci.*

10.6 Jaké to má Popelka doma

Technika: hromadná skupinová improvizace

Prostor: skupiny kdekoli v prostoru třídy

Pomůcky: x

Obsah: Žáci se rozdělí losem do třech skupin. Dohodnou se, kdo z nich bude představovat Popelku, macechu, nevlastní sestru(y) a tatínka. Všechny skupiny hrají současně situace na základě instrukcí.

Zdroj: inspirace seminářem DV R. Svobodové (2004)

Instrukce: 1) Hrajte situaci, jak nevlastní sestra chce od Popelky snídani. 2) Hrajte situaci, kdy chce jít Popelka za svými zvířátky. 3) Hrajte situaci, kdy jste se dozvěděli, že bude ples, na kterém si má princ vybrat nevěstu. 4) Hrajte situaci, kdy tatínek odjíždí nakupovat do města na trh. 5) Hrajte situaci, jak se Macecha s dcerami připravuje na ples. 6) Hrajte situaci, než Macecha s dcerami odjede na ples

Cíl: Nastolení a uvědomění si problémové situace Popelky

Osobnostní rozvoj: představivost, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: spolupráce

***Reflexe:** Záměrně jsem zvolila hromadnou improvizaci, aby se žáci nestyděli při předvádění. Žáci jednotlivé situace zkoumali už tím, že se o nich vzájemně domlouvali.*

10.7 Reflexe nespravedlivého údělu Popelky

Technika: diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: x

Obsah: Diskutuje se o tom, v čem spočívá nespravedlivý úděl Popelky.

Zdroj: x

Instrukce: V čem spočívá nespravedlivý úděl Popelky?

Cíl: Uvědomit si, v čem tkví nespravedlnost v pohádce O Popelce.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: schopnost zapojit se, rozpoznání nespravedlnosti

***Reflexe:** Jako nespravedlivé žáci uvedli, že neřikají Popelce jménem, šikanují ji, nepomáhají jí při domácích pracích, jsou na ní zlí, nikdo se jí nezastává, nemá volný čas pro sebe.*

10.8 Setkání Popelky a prince na plese

Technika: vyprávění, hromadná improvizace

Prostor: celý prostor třídy

Pomůcky: přehrávač a nahrávka Van Tiersen – La Valse d'Amelie (album Le Fabule Destin d'Amelie Poulain)

Obsah: Učitel pustí hudbu, aby navodil plesovou atmosféru. Žáci se stávají tanečníky na plese. Učitel vypráví co se tam odehrává (viz instrukce).

Zdroj: x

Instrukce: Tančíte na plese, který pořádá král, aby si na něm princ našel nevěstu.... Do sálu vchází krásná neznámá dívka. Princ si jí všimne a od té chvíle tančí jen a jen s ní. Hodiny ubíhají, oni si povídají. Dívka mu nechce prozradit své jméno.... Když se blíží půlnoc, tak mu dívka uteče. Cestou však ztratí střevíček.

Cíl: Postihnout moment pohádky, od kterého se začnou věci řešit.

Osobnostní rozvoj: představivost, vnímavost, prostorové citění

Sociální rozvoj: spolupráce

***Reflexe:** K tanci nebo pohybu po prostoru se nechali zlákat jen někteří.*

10.9 Princ hledá dívku, které patří střevíček

Technika: učitel v roli, hromadná skupinová improvizace

Prostor: skupiny kdekoli v prostoru

Pomůcky: srolovaný papír jako hlásná trouba pro učitele v roli správce

Obsah: Žáci se vrátí do původních skupin a rolí a hrají, co se u nich děje druhý den po plese. Učitel v roli správce zabouchá na dveře a oznamuje, že přichází princ, který žádá, aby k němu přišly všechny dívky a vyzkoušely střevíček, že si vezme tu, které padne.

Zdroj: x

Instrukce: Hrajte, co se u vás děje v den po plese.... Správce: ... Slyšte, slyšte!

Přichází princ a žádá všechny dívky, aby přišly vyzkoušet střevíček. Vezme si za ženu tu, která střevíček nazuje. ... Necht' ke mně přistoupí všechny dívky střevíček vyzkoušet! ... Jsou zde opravdu všechny dívky?!...

Cíl: Navodit atmosféru těsně před rozuzlením.

Osobnostní rozvoj: představivost, vyjadřovací schopnosti

Sociální rozvoj: spolupráce

Reflexe: *Skupiny reagovali na „správce“ docela obstojně. V jedné žáci obmotali „Popelce“ hlavu mikinou a posadili ji zády. Na poslední výzvu se ozvali „tatínkové“ a přivedli „Popelky“.*

10.10 Rozuzlení, odpuštění a reflexe

Technika: vyprávění, diskuse

Prostor: Sedí se v kruhu.

Pomůcky: arch papíru s brainstormingem na téma „spravedlnost“ z kroku 9.4

Obsah: Učitel převypráví závěr pohádky (viz instrukce) a pak se diskutuje na základě otázek (viz instrukce) a doplní se brainstorming z kroku 10.3

Zdroj: x

Instrukce: Tak se stalo, že Popelka nazula střevíček. Nechali macechu s dcerou na statku, vzali tatínka a odjeli spolu na zámek, kde šťastně žili.... + V čem spočívala spravedlnost a odpuštění v této pohádce? Znáte jiné pohádky nebo příběhy, v kterých byste našli motiv spravedlnosti a odpuštění? Doplnili byste něco ke slovům, která vás prve napadla ke spravedlnosti? Co podle vás znamená spravedlnost a co odpuštění?

Cíl: reflektovat motiv spravedlnosti a odpuštění

Osobnostní rozvoj: myšlení, vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, ohleduplnost

Reflexe: *Žáci říkali, že v pohádce O Popelce vlastně byli nespravedlivá macecha a dcera málo potrestané, protože je Popelka nechala být. Odpuštění našli v tom, že si vzala na zámek tatínka, protože za to nemohl. Žáci nacházeli motivy spravedlnosti a odpuštění mimo jiné v Harrym Potterovi, Letopisech Narnie, Lvím králi. Spravedlnost podle žáků znamená nepodvádět, nelhat, snažit se, nekřivdit, být hodný. Umět odpouštět podle žáků znamená např. netrestat někoho, když svou chybu napraví.*

10.11 Alex si přišel zahrát poslední hru a rozloučit se

Technika: učitel v roli, průpravná hra

Prostor: Žáci sedí v kruhu a učitel si sedne mezi ně.

Pomůcky: x

Obsah: Alex navrhne žákům, jestli si nechtějí zahrát poslední hru, když se s nimi vidí naposledy. Navrhne hru „nosorožec, opice, kachna, slon“ (viz kap. 4.7). Potom žákům poděkuje za pomoc a rozloučí se.

Zdroj: x

Instrukce: viz obsah

Cíl: Odreagovat se před závěrem.

Osobnostní rozvoj: pozornost, postřeh

Sociální rozvoj: spolupráce, tolerance, smysl pro humor

Reflexe: Navrhla jsem žákům hru „nosorožec, opice, kachna, slon“ a oni s tím souhlasili. Myslím, že to byl dobrý výběr na závěr, protože jsme se pobavili a zasmáli.

10.12 Závěrečná reflexe projektu a rozloučení s žáky

Technika: diskuse

Prostor: Sedíme v kruhu.

Pomůcky: jablko

Obsah: Prodiskutují se poslední otázky. Při posílání jablka po kruhu se každý může jakkoliv vyjádřit k naší společné práci za celou dobu. Nakonec poděkuje a rozloučím se.

Zdroj: x

Instrukce: Protože jsem tady dnes naposledy, chtěla jsem se vás zeptat, co si všeho pamatujete z toho, co jsme společně dělali? Uměli byste říct, o jakých hodnotách jsme se učili? Máte i vy otázky na mě, nebo k tomu, co jsme všechno dělali? Nyní pošlu jablko a můžete se jakkoliv vyjádřit k naší společné práci za celou dobu. Já bych vám chtěla říct, že vám děkuji, že jste mě přijali. Moc dobře se mi s vámi spolupracovalo. Pomohli jste mi tím pro mou diplomovou práci. Jste fajn třída a jsem ráda, že jsem vás poznala.

Cíl: Reflektovat a zhodnotit společnou práci.

Osobnostní rozvoj: vyjadřovací schopnosti, hodnotící schopnosti, sebedůvěra

Sociální rozvoj: schopnost vyjádřit se před ostatními, tolerance, vlídnost

Reflexe: Žákům utkvělo v paměti: zajiček a liška, masáž, čtverec z lana, malování obrázků ve dvojici podle instrukce druhého, stonožky, Alex a Nina, příběh o Lassii, brod, zeměkoule, slepci. Na otázku, o jakých hodnotách jsme se učili, žáci odpověděli: o spravedlnosti, o slušném chování, o přátelství a kamarádství, o respektu, být hodný a nebýt sobecký, o ohleduplnosti k přírodě. Žáci na závěr uváděli, že je všechno bavilo, že se jim líbili hlavně hry, že jim připadali některé věci poučné, že by byli rádi, kdybych k nim dál chodila. Dokonce mi navrhovali, abych je učila i v druhém pololetí (třeba v březnu).

10.13 Závěrečné shrnutí desáté lekce z mého pohledu

a) Já jako začínající učitel DV

Jelikož to byla poslední lekce s žáky, chtěla jsem aby proběhla ve veselém a hravém duchu, proto jsem zvolila k tématu spravedlnost a odpuštění pohádku. Vybrala jsem pohádku O Popelce, kterou všichni dobře znají. Přestože to není pohádka tak docela „klučičí“, nakonec ji i chlapci dobře přijali.

Snažila jsem se abychom měli v závěru lekce čas na zhodnocení celého projektu, což se mi podařilo.

b) Spolupráce skupiny a chování jejích členů

V této lekci mezi sebou žáci dobře spolupracovali. V improvizacích spolu komunikovali a reagovali na moje instrukce i na sebe vzájemně.

c) Zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky

Spravedlnost podle žáků znamená nepodvádět, nelhat, snažit se, nekřivdit, být hodný. Umět odpouštět podle žáků znamená např. netrestat někoho, když svou chybu napraví. Žáci nacházeli motivy spravedlnosti a odpuštění mimo jiné v Harrym Potterovi, Letopisech Narnie, Lvím králi.

Shrnutí k výzkumným otázkám

Shrnutí k otázce první: Jak se začínající učitel vypořádává s výukou dramatické výchovy, pokud začíná učit školní třídu, která zatím nemá zkušenosti s dramatickou výchovou?

Podrobnou odpověď na tuto otázku je v podstatě zpracování praktické části této práce.

V první řadě jsem se snažila připravit se teoreticky, což znamenalo prostudovat dostupnou literaturu z oblasti dramatické výchovy, osobnostního a sociálního rozvoje, psychologie, sociologie a vzdělávacího systému Montessori. Též to pro mne znamenalo zjistit informace z oblasti osobnostního a sociálního rozvoje dětí ve věku deseti let, protože jsem s nimi do té doby měla málo zkušeností. A také to pro mne znamenalo seznámit se se třídou.

V druhé řadě jsem se snažila před každou lekcí dobře připravit, protože o sobě vím, že bývám v každé nové situaci a prostředí nervózní, tak abych byla klidná a nezmatkovala. To se mi vyplatilo, protože jsem tak zvládla organizaci a vedení a všechny lekce pak měly hladký průběh.

Myslím, že jsem byla docela opatrná ve volbě technik. Snažila jsem se raději využít průpravných her a cvičení, protože skupina neměla zkušenosti s dramatickou výchovou. Situace související se zvolenými tématy jsem žákům přinášela k řešení a zamyšlení většinou jako učitel v roli dítěte. Dbala jsem na diskuse a reflexe, aby se žáci nad tématy co nejvíce zamysleli a vztáhli je ke své zkušenosti. Žáci v této třídě všechny využití techniky přijali, takže to dobře fungovalo.

Žáci také dobře přijali mne a můj způsob vedení, takže se nám celkově dobře spolupracovalo.

Podařilo se mi též naplnit stanovené cíle projektu, ujasnit obsahy vybraných hodnot a vztáhnout je k vlastní praktické zkušenosti žáků.

Shrnutí k otázce druhé: Lze metodami a technikami dramatické výchovy začlenit žáky, kteří mají sklony chovat se egoisticky?

Na tuto otázku nemohu odpovědět s naprostou jistotou, ale myslím si, že lze. Sledovala jsem tři žáky, kteří měli sklony chovat se egoisticky, jak jsem zmínila v části výzkumné otázky a cíle. Sklony k stále stejnému chování u těchto tří žáků přetrvávaly po celých deset lekcí. Nicméně u všech bylo patrné zlepšování. Bylo znát, že je velmi bavilo si hrát, že se chtěli všeho účastnit a nechtěli o nic přijít, a z těchto důvodů byli ochotni spolupracovat. Postupně si zvykali na způsob práce a vedení a začínali chápat, že je nutné řídit se určitými pravidly, aby bylo možné společně pracovat. Proto si myslím, že lze metodami a technikami dramatické výchovy začlenit žáky, kteří mají sklony chovat se egoisticky, ale je k tomu potřeba delší čas.

Shrnutí k otázce třetí: Jak chápou žáci jedné konkrétní Montessori třídy vybrané hodnoty, jak je naplňují v rámci své třídy a kterých hodnotných vlastností si váží?

Jak chápou žáci této třídy vybrané hodnoty je uvedeno na konci každé kapitoly praktické části práce v závěrečném shrnutí každé lekce z mého pohledu v části c) zaujímání postojů a vnímání hodnot žáky (pravdivost a poctivost s. 84, odvaha a sebedůvěra s. 92, zodpovědnost s. 98, sebekázeň a střídmost s. 105, respekt a úcta s. 111, přátelství s. 117, nesobeckost a citlivost s. 123, vlídnost a srdečnost s. 130, spravedlnost a odpuštění s. 136).

Jak naplňují žáci vybrané hodnoty v rámci své třídy je uvedeno v kap. 0.8.1
Dotazník: Míra naplňování hodnot v naší třídě na s. 58.

Kterých hodnotných vlastností si žáci váží je uvedeno v kap. 0.8.2 Dotazník:
Žebříčky hodnotných vlastností na s. 59.

Závěr

Diplomová práce mne v mnohém obohatila a rozšířila mi obzory. Abych mohla zpracovat teoretickou část práce, tedy podklad pro realizaci dramaticko-výchovného projektu o lidských hodnotách, prostudovala jsem hlouběji množství literatury a získala tak přehled a užitečné informace pro budoucí praxi učitelky. Příprava projektu mne donutila zjistit si více o mentalitě a osobnostním a sociálním rozvoji dětí ve věku kolem deseti let. Díky realizaci projektu jsem získala průpravu pro výuku dramatické výchovy se začátečníky. Vedle toho jsem se také blíže seznámila s fungováním výukového systému Montessori, protože jsem projekt realizovala v Montessori třídě. Spolupráce s touto třídou, kde byli žáci hraví, veselí, chytrí, vnímaví a tvořiví, mne motivovala, abych šla v budoucnu učit. Zpracování praktické části, tedy rozbor jednotlivých lekcí projektu, mi nabídlo poznání o mně samotné tím, že mi dalo zpětnou vazbu na můj způsob myšlení.

Dramaticko-výchovný projekt o lidských hodnotách jsem vytvořila podle svých momentálních schopností a možností. Nicméně si myslím, že by se dal v mnohém vylepšit, změnit nebo rozšířit. Například jsem mohla využít literárních předloh, lekce připravit podle nich a daná témata v nich odhalovat. Tím by se projekt spojil s literární výchovou. Možná, kdybych opravdu začínala učit dramatickou výchovu a chtěla s žáky prozkoumat vybrané hodnoty, využila bych tohoto projektu, ale rozvrhla bych jej do delšího časového období a mezi tato témata bych vkládala různé jiné náměty.

Myslím si, že tato diplomová práce by mohla být jiným studentům inspirací k vytváření vlastních lekcí nebo projektů dramatické výchovy.

Seznam literatury

1. BERÁNKOVÁ, E. *Tvořivá hra jako cesta k pochopení literárního díla*. Plzeň: Fraus 2002. ISBN 80-7238-182-2
2. BLÁHOVÁ, K. *Uvedení do systému školní dramatiky*. Praha: IPOS 1996. ISBN 80-7068-070-9
3. CANFIELD, J. SICCONI, F. *Hry pro výchovu k odpovědnosti a sebedůvěře*. Praha: Portál 1998. ISBN 80-7178-194-0
4. ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-73-67-273-7
5. ČINČERA, J. *Práce s hrou (Pro profesionály)*. Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-1974-0
6. EYROVI, L. a R. *Jak naučit děti hodnotám*. Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-7367-275-1
7. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál 2003. ISBN 80-7178-626-8
8. GOLEMAN, D. *Emoční inteligence*. Praha: Columbus 1997. ISBN 80-85928-48-5
9. HELUS, Z. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-1168-3
10. HOPEOVI, S. a H. KRABEL, J. *Sociálně psychologické hry pro dospívající*. Praha: Portál 2001. ISBN 80-7178-434-6
11. JANDOUREK, J. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada 2008. ISBN 978-80-247-2397-6
12. JUVA, V. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido 1997. ISBN 80-85931-43-5
13. KOŤÁTKOVÁ, S. a KOLEKTIV. *Vybrané kapitoly z dramatické výchovy*. Praha: Karolinum 1998. ISBN 80-7184-756-9
14. LANGMEIER, J. KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada 2006. ISBN 80-247-1284-9
15. LIESSMANN, K. ZENATY, G. *O myšlení (Úvod do filosofie)*. Olomouc: Votobia 1994. ISBN 80-86519-94-6
16. LIEVEGOED, B.C.J. *Vývojové fáze dítěte*. Praha: Baltazar 1992. ISBN 80-900307-7-7
17. LOKŠOVÁ, I. LOKŠA, J. *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada 2003. ISBN 80-247-0374-2
18. MACHKOVÁ, E. *Jak se učí dramatická výchova (Didaktika dramatické výchovy)*. Praha: AMU 2007. ISBN 978-80-7331-089-9
19. MACHKOVÁ, E. *Metodika dramatické výchovy (Zásobník dramatických her a improvizací)*. Praha: IPOS 2002. ISBN 80-7068-166-7
20. MACHKOVÁ, E. *Úvod do studia dramatické výchovy*. Praha: IPOS 1998. ISBN 80-7068-103-9
21. MONTESSORI, M. *Tajuplné dětství*. Praha: SPS 1998. ISBN 80-86189-00-7
22. MORGANOVÁ, N. a SAXTONOVÁ, J. *Vyučování dramatu (Hlava plná nápadů)*. Praha: Sdružení pro tvořivou dramaturgii 2001. ISBN 80-901660-2-4
23. NEELANDS, J. *Strukturování dramatické práce* Deník Dětské scény '95, Ústí nad Orlicí 1995, č. 1-9

24. NĚMEC, J. *Od prožívání k požitkářství* (Výchovné funkce hry a její proměny v historických koncepcích pedagogiky). Brno: Paido 2002. ISBN 80-7315-006-9
25. NOVOTNÁ, E. *Základy sociologie*. Praha: Grada 2008. ISBN 978-80-247-2396-9
26. PATERSONOVÁ, K. *Připravit, pozor, učíme se!* (*Jak vzbudit zájem žáků o učení*). Praha: Portál 1996. ISBN 80-7178-102-9
27. PIAGET, J. (INHELDEROVÁ, B.) *Psychologie dítěte*. Praha: Portál 1997. ISBN 80-7178-146-0
28. PORTMANNOVÁ, R. *Hry pro tvořivé myšlení*. Praha: Portál 2004. ISBN 80-7178-876-7
29. REICHEL, J. *Kapitoly systematické sociologie*. Praha: Grada 2008. ISBN 978-80-247-2594-9
30. RIEGER, Z. *Lod' skupiny* (*Inspirace pro současné i budoucí lodivody ve skupinové terapii*). Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-7367-222-5
31. ŘÍČAN, P. *Psychologie osobnosti* (*Obor v pohybu*). Praha: Grada 2007. ISBN 978-80-247-1174-4
32. ŠIMANOVSKÝ, Z. ŠIMANOVSKÁ, B. *Hry pro rozvoj zdravé osobnosti* (*Prevence problémů s agresivitou, pasivitou a závislostí*). Praha: Portál 2005. ISBN 80-7367-024-0
33. ULRYCHOVÁ, I. *Drama a příběh* (*Tvorba scénáře příběhového dramatu v dramatické výchově*). Praha: AMU 2007. ISBN 978-80-7331-096-7
34. VALENTA, J. *Dramatická výchova a sociálně psychologický výcvik (srovnání systémů)*. Praha: ISV 1999, ISBN 80-85866-40-4
35. VALENTA, J. *Manuál k tréninku řeči lidského těla (didaktika neverbální komunikace)*. Kladno: Aisis 2004. ISBN 80-239-2575-X
36. VALENTA, J. *Metody a techniky dramatické výchovy*. Praha: Grada 2008. ISBN 978-80-247-1865-1
37. VALENTA, J. *Osobnostní a sociální výchova*. Kladno: Aisis 2006. ISBN 80-239-4908-X
38. VALENTA, J. *Učit se být* (*Témata a praktické metody pro osobnostní a sociální výchovu na ZŠ a SŠ*). Praha & Kladno: Agentua Storm & Aisis 2003. ISBN 80-86106-10-1
39. VALENTA, M. *Dramaterapie*. Praha: Portál 2001. ISBN 80-7178-586-5
40. VOPEL, K.W. *Skupinové hry pro život 1*. Praha: Portál 2007. ISBN 978-80-7367-286-7
41. VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál 2005. ISBN 80-7178-998-4

Seznam elektronických zdrojů

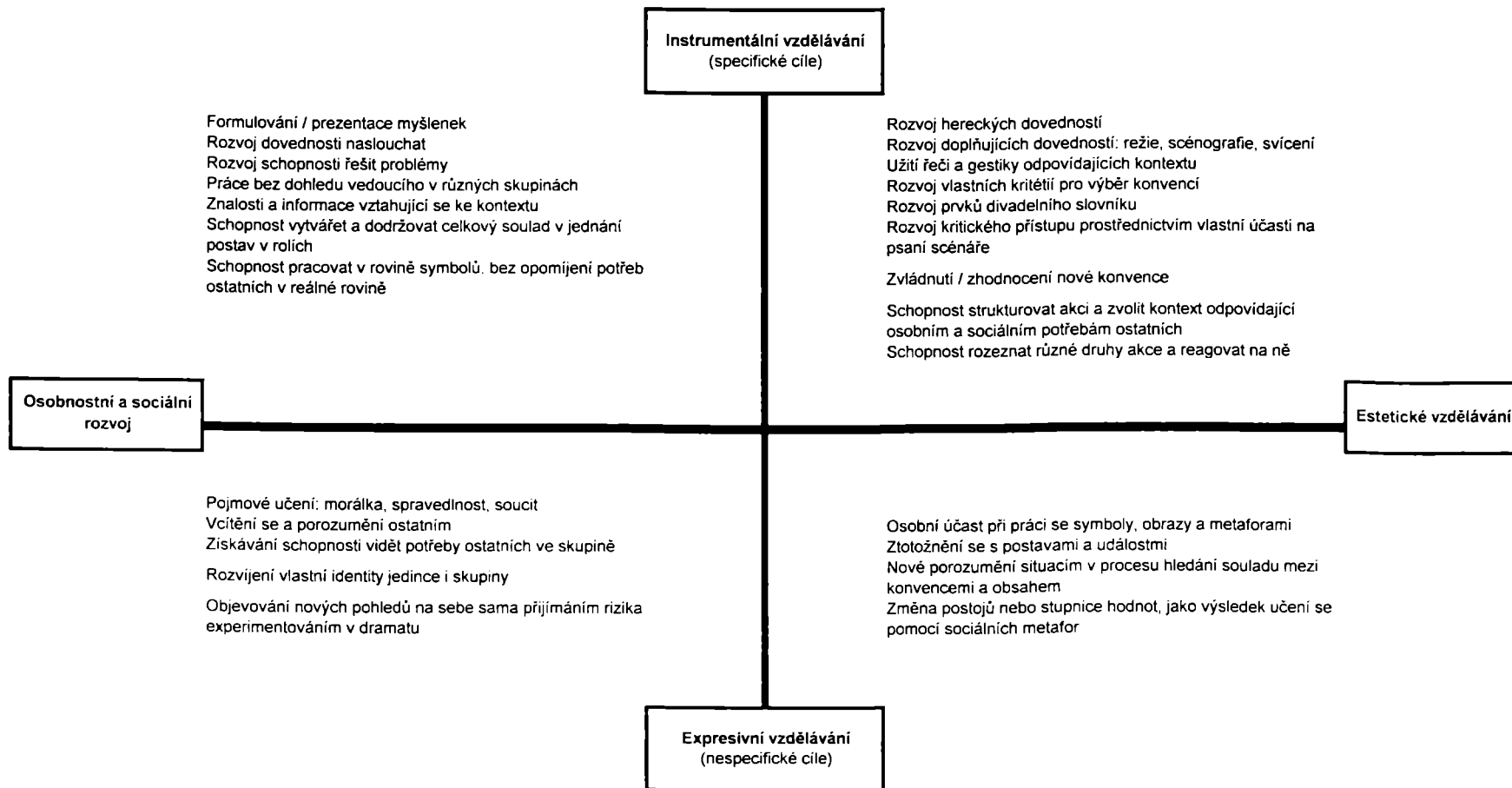
1. *Co je divadlo fórum?* [online] Pavlína Pacáková fedifo@jamu.cz [cit. 2010-11-2] Dostupné na WWW: <http://fedifo.jamu.cz/cojedf.htm>
2. *Maria Montessori (1870-1952)* [online] c1999-2008 Praha: Společnost Montessori [cit. 2008-11-3] Dostupné na WWW: http://www.montessoricr.cz/Montessori_Maria.php
3. *Oslavy 100letého výročí pedagogiky Montessori* [online] c1999-2008 Praha: Společnost Montessori [cit. 2008-11-3] Dostupné na WWW: http://www.montessoricr.cz/dokumenty_akce/Oslavy%20100%20let%20Montessori%20pedagogiky.doc
4. *Pedagogika Montessori* [online] c1999-2008 Praha: Společnost Montessori [cit. 2008-11-3]. Dostupné na WWW: http://www.montessoricr.cz/Montessori_principy.php
5. *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (VÚP 2007) [online]. Praha [cit. 2010-11-2] c2010 Dostupné na WWW: <http://www.vuppraha.cz/ramcove-vzdelavaci-programy/zakladni-vzdelavani>
6. *Revize Bloomovy taxonomie edukačních cílů* [online]. HUDECOVÁ, D. Publ. 2003-10-3 [cit. 2006-11-11]. Dokument MS Word. Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/Files/DOC/NHRevizeBloomovytaxonomicedukace.doc>.

Seznam příloh

1. Příloha č. 1 – Uspořádání cílů strukturovaného dramatu podle J. Neelandse
2. Příloha č. 2 – Kontextová struktura plánování v dramatické výchově podle N. Morganové a J. Saxtonové
3. Příloha č. 3 – Montessori třídy v ZŠ Na Dlouhém lánu – Fotodokumentace
4. Příloha č. 4a – Dotazník Míra naplňování hodnot v naší třídě
5. Příloha č. 4b – Klíč k vyhodnocení dotazníku Míra naplňování hodnot v naší třídě
6. Příloha č. 4c - Dotazníky Míra naplňování hodnot v naší třídě vyplněné žáky
7. Příloha č. 4d – Výsledky vyhodnocení dotazníků Míra naplňování hodnot v naší třídě
8. Příloha č. 5a – Dotazník Žebříčky hodnotných vlastností
9. Příloha č. 5b - Dotazníky Žebříčky hodnotných vlastností vyplněné žáky
10. Příloha č. 5c – Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností
11. Příloha č. 6 – Myšlenková mapa Kontext a cíle projektu
12. Příloha č. 7 – Správný postoj
13. Příloha č. 8 – Vyjádřete pocity lidí na obrázcích
14. Příloha č. 9 – Momentky z lekce dramatické výchovy – Nesobeckost a citlivost

Příloha č. 1

Uspořádání cílů strukturovaného dramatu podle J. Neelandse

Příloha č. 2

Kontextová struktura plánování v dramatické výchově podle N. Moragonové a J. Saxtonové

KONTEXTOVÁ STRUKTURA PLÁNOVÁNÍ DRAMATU

Při vytváření struktury je třeba začít od základů.

Proto prosím čtete schéma odspodu (od bodu 1. Počáteční úvahy)
směrem nahoru (k bodu 7. Hra pro žáky)

Superstruktura: co je vidět/co lze pozorovat

---

7. Hra pro žáky: jak žáci vnímají svou práci

Struktura: co je součástí plánu

---

4. <i>Dramatické ohnisko</i> Jaký problém (tzn. specifická myšlenka, která vyplývá ze zadání) má být prozkoumávána?	5. <i>Strategie</i> Prostředky, jimiž má být ohnisko prozkoumáváno, např. cvičení, plášť experta, obraz atd.	5. <i>Činnost</i> Co mají žáci dělat.	5. <i>Techniky</i> Jaké mechanismy učitel používá, aby realizoval určitou strategii, např. učitel v roli, boční vedení, instrukce atd.	6. <i>Organizace</i> Jak učitel pomáhá žákům jednat, např. rozdělení do skupin, prostor, materiál atd.
--	---	--	---	---

Substruktura: co je pod povrchem

---

3. *Taxonomické úvahy* Jaké stupně osobní angažovanosti lze očekávat / jsou žádoucí.

---

2. *Předpoklady učení*

Žákova osobní výbava:
S čím přichází do třídy -
vědomosti, pocity, hodnoty, poznání
a zkušenosti ze školy i mimo ni.

Hra pro učitele:
Učitelovy vzdělávací cíle.

---

1. *Počáteční úvahy*

- Obsah: a) vycházející z kurikula, např. dějepisu, matematiky, angličtiny atd.
b) vycházející z návrhů žáků, např.: "O čem si chcete zahrát?"
c) vycházející z potřeb třídy, např.: mimopředmětové poznatky ze života (Bolton, 1982)

Sociální zdraví třídy:
Skupinová dynamika ovlivněná vztahy
třídy ke škole a k obci a tím, jak se
členové skupiny navzájem vnímají.

Učitelova osobní výbava:
S čím přichází do třídy - vzdělání
(všeobecné a specializované), pocity,
hodnoty, poznání a zkušenosti.

Příloha č. 3

Montessori třídy v ZŠ Na Dlouhém lánu
Fotodokumentace

- 1) Koutek s kobercem
- 2) Pracovní pomůcky a knížky

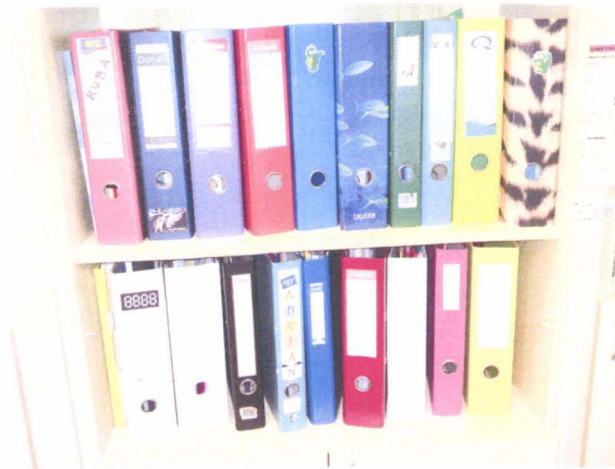
- 3) Každý tu má svůj hrneček na čaj
- 4) Učitelský stoleček

- 1) Šanony s učebními pomůckami
- 2) Knihovna

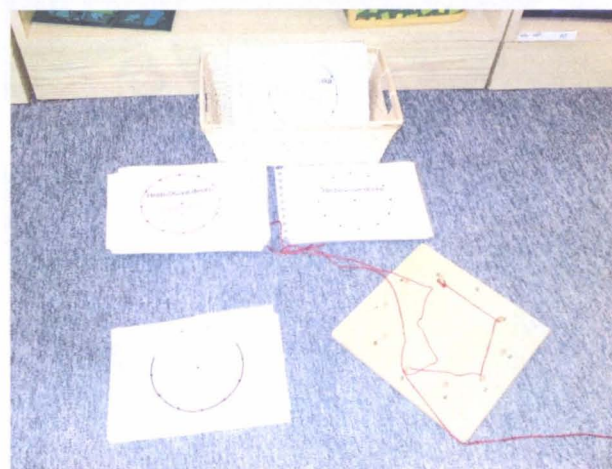

- 3) Písky z dovolených
- 4) Každý tu má svůj šanon se svými úkoly

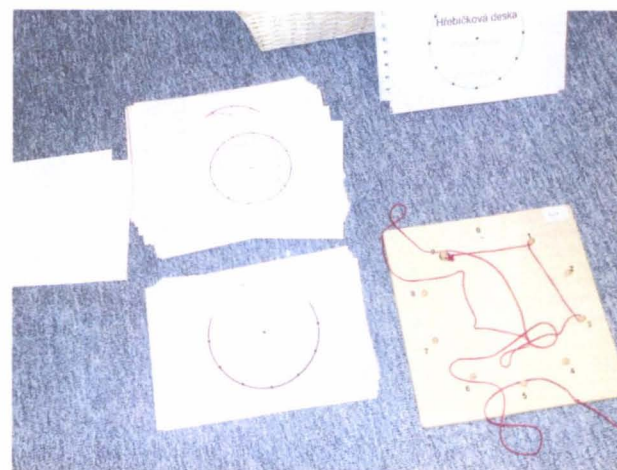
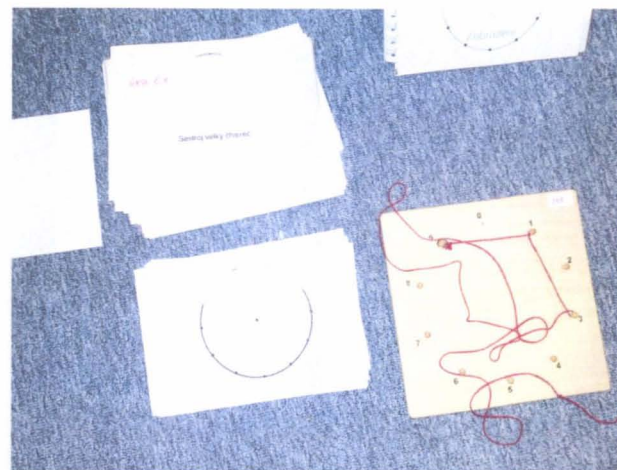

- 1) Prostor s pomůckami před třídou
- 2) Pomůcka pro geometrii:
Hřebíčková deska a knížky s úkoly

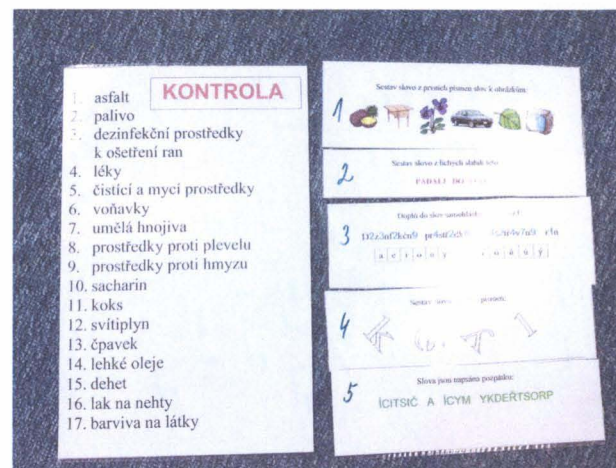
- 3) Úkol: Sestroj čtverec
- 4) Kontrola úkolu

- 1) Model zubů paní učitelky
- 2) Různé šifry

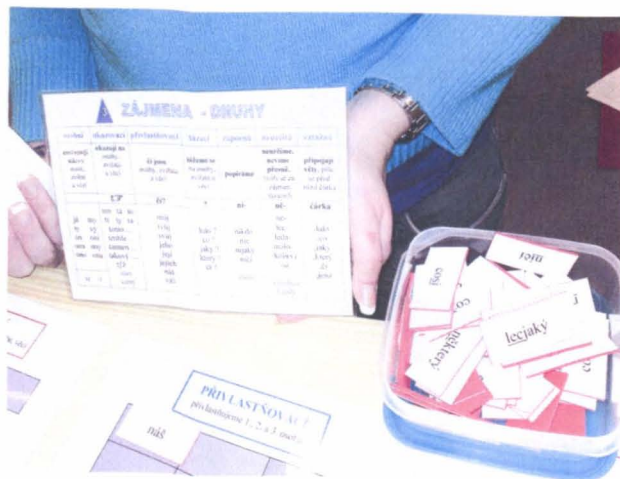

- 3) Ke každé pomůcce musí být kontrola
- 4) Pomůcka pro pochopení zlomků

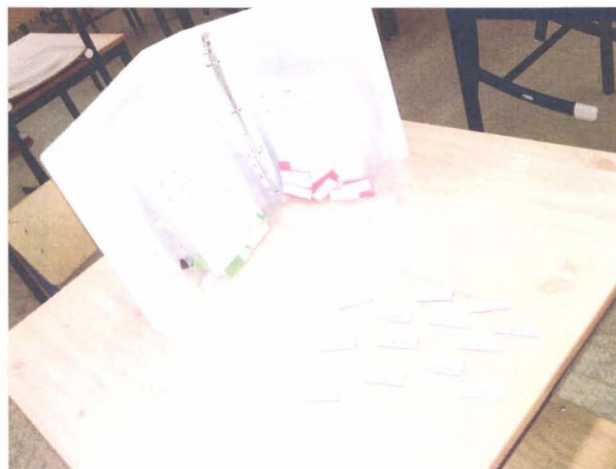
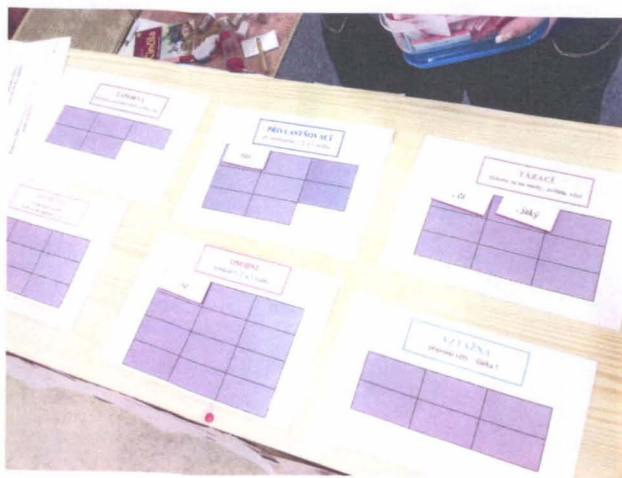

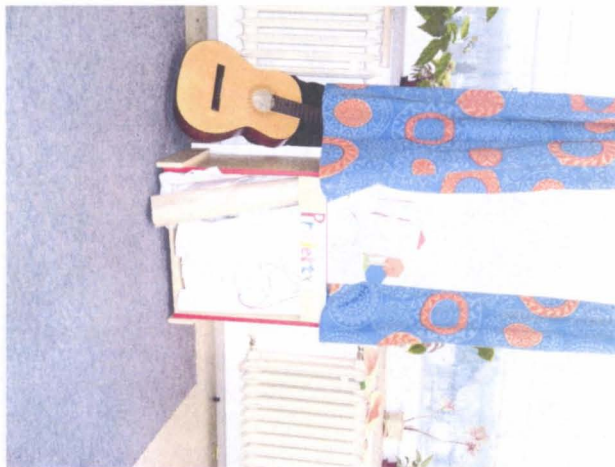
Pomůcky pro učení se druhů zájmen

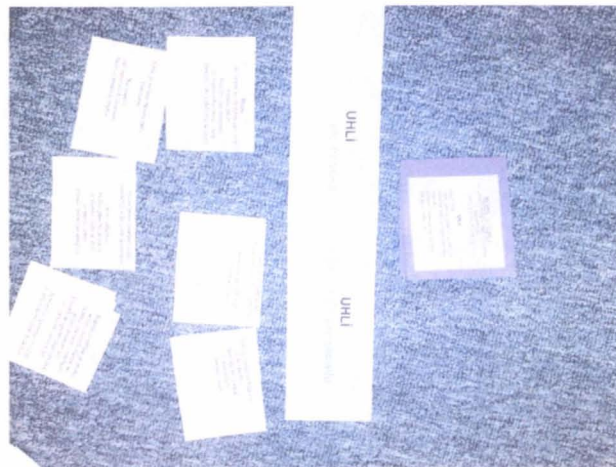
Pomůcky pro učení se rodů a skloňování podstatných jmen

- 1) Projekt se zpracovává na arch papíru.
Když už se nevystavuje, tak se uklidí sem.
- 2) Společný herbář ze školy v přírodě

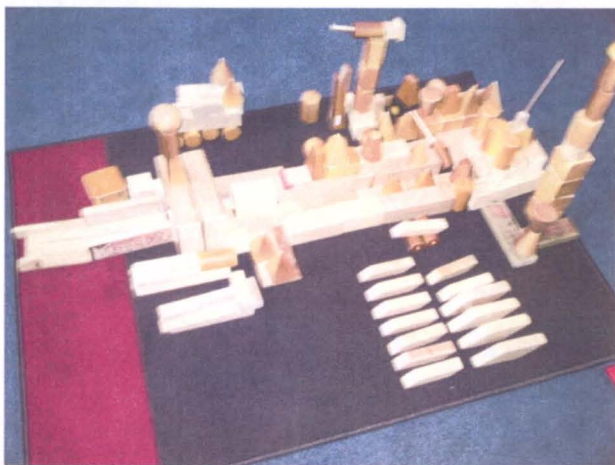
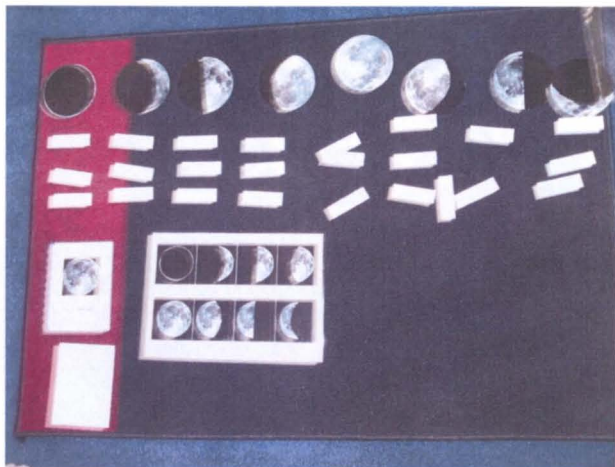
- 3) Rozpracovaný projekt o činčila
(Vytvořil 1 žák.)
- 4) O uhlí a ropě – K čemu nám slouží
a jak škodí?

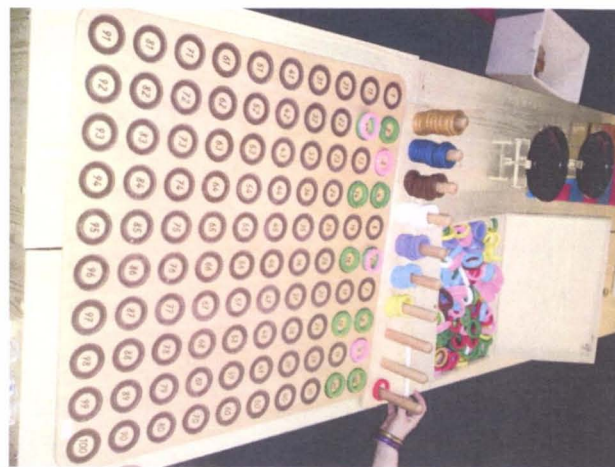
1) Fáze měsíce

2) Stavebnice s různými tvary pro prvňáčky

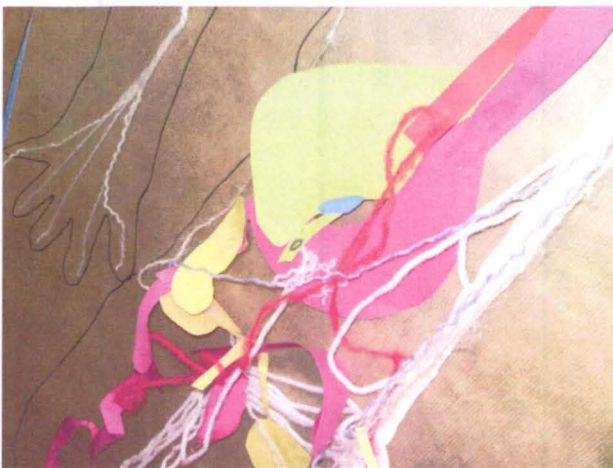

3) Deska pro učení násobků

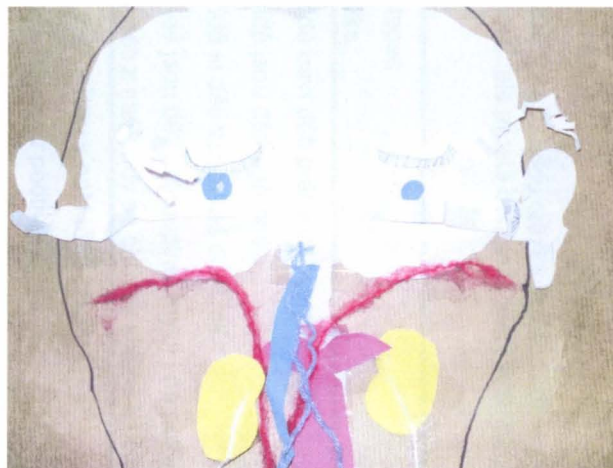
4) Podle barev se ukáže, jak se překrývají

- 1) Lidská kostra a orgány v těle (Visí na chodbě.)
2) Orgány v břiše

- 3) Detail orgánů hlavy a krku
4) Projekt vystavený na chodbě

Příloha č. 4a - Dotazník - Míra napňování hodnot v naší třídě

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

	Jsem chlapec	Ano	Ne
	Jsem dívka	Ano	Ne
1.	V naší třídě baví děti práce ve škole.	Ano	Ne
2.	V naší třídě jsou děti upřímné.	Ano	Ne
3.	V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	Ano	Ne
4.	V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	Ano	Ne
5.	Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	Ano	Ne
6.	Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	Ano	Ne
7.	Děti v naší třídě jsou poctivé.	Ano	Ne
8.	Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	Ano	Ne
9.	Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	Ano	Ne
10.	Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	Ano	Ne
11.	Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	Ano	Ne
12.	Některé děti v naší třídě podvádějí.	Ano	Ne
13.	Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	Ano	Ne
14.	Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumnět, než se hádat.	Ano	Ne
15.	Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	Ano	Ne
16.	Některým dětem se v naší třídě nelíbí	Ano	Ne
17.	Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	Ano	Ne
18.	V naší třídě si děti pomáhají.	Ano	Ne
19.	V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	Ano	Ne
20.	Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	Ano	Ne
21.	V naší třídě je legrace.	Ano	Ne
22.	Některé děti v naší třídě lžou.	Ano	Ne
23.	Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	Ano	Ne
24.	Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	Ano	Ne
25.	Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	Ano	Ne

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.

Děkuji za Tvé odpovědi.

Příloha č. 4b - Klíč k vyhodnocení dotazníku Míra naplňování hodnot v naší třídě

Pro vyhodnocení se odpovědi obodují body 1, 3 nebo 2 podle tohoto klíče:

U otázek 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 19, 21, 23, 25 se boduje

Ano 3

Ne 1

Opačné reverzibilní otázky 6, 9, 10, 12, 16, 20, 22, 24 se bodují

Ano 1

Ne 3

Nezodpovězené otázky se bodují

Ano i Ne 2

nic nebo ? 2

Co které otázky zjišťují.

Zjišťování:	Otázky:
Míra spokojenosti	1, 6, 11, 16, 21
Míra poctivosti	2, 7, 12, 17, 22
Míra přátelství	3, 8, 13, 18, 23
Míra ohleduplnosti	4, 9, 14, 19, 24
Míra respektu	5, 10, 15, 20, 25

Sečtením bodů u příslušných otázek se projeví příslušná míra a to na škále 5 - 15.

Škála:	Míra:
5 - 6	nízká
7 - 8	nižší
9 - 11	průměrná
12 - 13	vyšší
14 - 15	vysoká

Výsledky příslušných měr u celé třídy.

Sečtou se výsledky příslušné míry u všech dotazovaných a vydělí se počtem dotazovaných.

Příloha č. 4c

**Dotazníky Míra naplňování hodnot v naší třídě
vyplněné žáky**

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	Ano	☒ Ne	
Jsem dívka	☒ Ano	Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	Ano	Ne	2
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	Ano	☒ Ne	3
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	Ano	☒ Ne	3
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) spokojenost : 15
b) loajalita : 13
c) přátelství : 14
d) ohleduplnost : 13
e) Respekt : 15

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	☐ Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	☐ Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☐ Ano	☒ Ne	3
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumnět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☒ Ano	☐ Ne	1
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) Spok.: 13
b) Poe.: 11
c) Prát.: 13
d) Ohled.: 13
e) Resp.: 15

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	Ano	☒ Ne	
Jsem dívka	☒ Ano	Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	Ano	☒ Ne	3
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumnět, než se hádat.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	Ano	☒ Ne	3
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.

Děkuji za Tvé odpovědi.

a) Spok.: 75
b) Poc.: 75
c) Prák.: 75
d) Ohled.: 75
e) Resp.: 75

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	Ano	☒ Ne	
Jsem dívka	☒ Ano	Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	Ano	☒ Ne	3
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	Ano	☒ Ne	3
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.

Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 75
b) 75
c) 75
d) 75
e) 75

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	☒ Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	☐ Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☐ Ano	☒ Ne	3
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.

Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 13
b) 11
c) 13
d) 13
e) 13

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	☐ Ne
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	☐ Ne
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	☐ Ne
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☒ Ano	☐ Ne
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☐ Ano	☒ Ne
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	☐ Ne
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☒ Ano	☐ Ne
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☒ Ano	☐ Ne
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	☐ Ne
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☐ Ano	☒ Ne
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne
Některé děti v naší třídě lžou.	☒ Ano	☐ Ne
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☐ Ano	☒ Ne
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.

Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 11
b) 9
c) 11
d) 9
e) 15

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☐ Ano	☒ Ne	1
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☐ Ano	☒ Ne	1
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☒ Ano	☐ Ne	1
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 23
b) 5
c) 71
d) 9
e) 13

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☐ Ano	☒ Ne	1
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☐ Ano	☒ Ne	1
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☐ Ano	☒ Ne	1
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☐ Ano	☒ Ne	1
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☒ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☐ Ano	☒ Ne	1
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti v naší třídě lžou.	☒ Ano	☐ Ne	1
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 11
b) 5
c) 9
d) 5
e) 13

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	☐ Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	☐ Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☐ Ano	☒ Ne	3
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumnět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☐ Ano	☒ Ne	3
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 75
b) 73
c) 73
d) 73
e) 75

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	☐ Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☒ Ano	☒ Ne	1
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	☐ Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☐ Ano	☒ Ne	1
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti v naší třídě lžou.	☒ Ano	☐ Ne	1
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.

Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 77
b) 77
c) 77
d) 9
e) 77

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☐ Ano	☒ Ne	1
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	☐ Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☒ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☐ Ano	☒ Ne	3
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 15
b) 13
c) 11
d) 9
e) 15

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	☒ Ano	☐ Ne	
Jsem dívka	☐ Ano	☒ Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☐ Ano	☒ Ne	1
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☐ Ano	☒ Ne	1
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	☐ Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	☐ Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☐ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	☐ Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	☐ Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	☐ Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	☐ Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☐ Ano	☒ Ne	3
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☐ Ano	☒ Ne	1
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	☐ Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	☐ Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 15
b) 13
c) 11
d) 9
e) 15

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	Ano	☒ Ne	
Jsem dívka	☒ Ano	Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	Ano	☒ Ne	1
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☒ Ano	Ne	1
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	Ano	☒ Ne	3
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	Ano	Ne	2
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☒ Ano	Ne	1
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	Ano	☒ Ne	1
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 12
b) 13
c) 11
d) 11
e) 13

V tomto dotazníku jsou otázky, které se týkají Tvé třídy. Vedle každé věty je místo pro odpověď ANO nebo NE. Pokud souhlasíš s tím, co je tam napsáno, udělej kroužek kolem slova ANO, pokud nesouhlasíš, udělej kroužek kolem slova NE.

Odpověz, prosím, na každou otázku. Nejsou zde správné ani špatné odpovědi, protože to není zkouška schopností, ale prostě dotazník, který zjišťuje, jaká je Tvá třída teď.

Jsem chlapec	Ano	☒ Ne	
Jsem dívka	☒ Ano	Ne	
V naší třídě baví děti práce ve škole.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti upřímné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti vzájemně důvěřují.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou děti ohleduplné, myslí i na potřeby spolužáků.	☒ Ano	Ne	3
Všechny děti z naší třídy se chovají slušně k učitelům a vychovatelům.	Ano	☒ Ne	1
Některé děti nejsou v naší třídě šťastné.	☒ Ano	Ne	1
Děti v naší třídě jsou poctivé.	☒ Ano	Ne	3
Na všechny děti z naší třídy je spolehnutí.	Ano	☒ Ne	1
Některé děti z naší třídy myslí více na sebe než na druhé.	☒ Ano	Ne	1
Některé děti ve třídě ničí věci, které jim nepatří.	☒ Ano	Ne	1
Děti z naší třídy mají svou třídu rády.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě podvádějí.	☒ Ano	Ne	1
Děti z naší třídy se vzájemně podporují.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si spolu raději chtějí rozumět, než se hádat.	☒ Ano	Ne	3
Děti z naší třídy si své třídy (spolužáků i věci) váží.	☒ Ano	Ne	3
Některým dětem se v naší třídě nelíbí	☒ Ano	☒ Ne	3
Děti v naší třídě jsou pravdomluvné.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě si děti pomáhají.	☒ Ano	Ne	3
V naší třídě jsou spolu všechny děti ochotné spolupracovat.	☒ Ano	Ne	3
Děti v naší třídě si neváží svých věcí.	Ano	☒ Ne	3
V naší třídě je legrace.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě lžou.	☒ Ano	Ne	1
Všechny děti v naší třídě jsou mými přáteli.	☒ Ano	Ne	3
Některé děti v naší třídě se chovají k ostatním drsně.	☒ Ano	Ne	1
Děti z naší třídy se chovají hezky k přírodě.	☒ Ano	Ne	3

Zkontroluj, zda jsi odpověděl(a) na všechny otázky.
Děkuji za Tvé odpovědi.

a) 73
b) 11
c) 73
d) 11
e) 11

Výsledky vyhodnocení dotazníku ve třídě, s kterou jsem pracovala, ukázaly toto:

a)	Míra spokojenosti	13,4	vyšší až vysoká
b)	Míra poctivosti	11,3	průměrná až vyšší
c)	Míra přátelství	12,2	vyšší
d)	Míra ohleduplnosti	11,1	průměrná
e)	Míra respektu	14,0	vysoká

Příloha č. 5a – Dotazník – Žebříčky hodnotných vlastností

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

_____1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5.

---

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5.

---

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5.

---

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle
důležitosti čísla od 1 do 5.

Příloha č. 5a – Dotazník – Žebříčky hodnotných vlastností

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

_____2

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	Spolehlivost
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

---

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	Spolehlivost
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Příloha č. 5b
Dotazníky – Žebříčky hodnotných vlastností
vyplněné žáky

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEČEK 01

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

pravdomluvný (2)
sebejistý (4-5)
hralistický (4-5)
empatický (1)
upřímný (3)

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

Nědy se mají pomoci (1)
odvážní (3)
svobodomyslní (4)
Respektují se má (2)
ne

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

kamarádské (5)
upřímné (2)
svobodomyslní (1)
pravdomluvné (3)
nemyslí jen na sebe (4)

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo jiná dospělá osoba (napiš jaká)

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

hodná (3)
odvážná (1)
veselá (5)
vždy pomůže (2)
napodívat (4)

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC 92

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor		<u>1</u> <u>Důvěra</u>	Podpora	Spolehlivost
	Poctivost	Ohleduplnost		Soucit
Respekt		Odvaha	<u>4</u> <u>Zodpovědnost</u>	Tolerance
	Nesobeckost	<u>2</u> Upřímnost		Vlídnost
Oddanost	<u>5</u> <u>Vnímavost</u>	<u>Věrnost</u>	Spolupráce	<u>3</u> <u>Empatie</u>
		Citlivost		<u>Laskavost</u>
Úcta	Čestnost	<u>4</u> <u>Sebedůvěra</u>	Umění odpouštět	Láska
	Mírumilovnost		Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost		Píle
	Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor		<u>1</u> <u>Důvěra</u>	Podpora	<u>2</u> <u>Spolehlivost</u>
	<u>3</u> <u>Poctivost</u>	Ohleduplnost		Soucit
Respekt	<u>5</u> <u>Nesobeckost</u>	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
		Upřímnost	<u>4</u> <u>Spolupráce</u>	Vlídnost
Oddanost	Vnímavost	Věrnost		Empatie
		Citlivost		Laskavost
Úcta	Čestnost		Umění odpouštět	Láska
	Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost		Píle
	Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC 61

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

počítání 2. (4)
kreslení 3.
modelování 5.
čtení 1.
mínění 4.

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

2. vymlítilost (předsavinnost)
1. kamarádskost
4. vtipnost
5. smělost
3. důvěryhodnost

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

1. laskavost
4. vtipnost
2. přátelství
3. laskavost (má ráda zvířata)
5. hezkost

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

1. laskavost
2. vtipnost
3. přátelství
4. důvěryhodnost
5. smělost

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC 62

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	Spolehlivost
<u>Poctivost</u>	<u>Ohleduplnost</u>	Soucítí	
Respekt	Odvaha	<u>Zodpovědnost</u>	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
<u>Vnímavost</u>	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	<u>Zdvořilost</u>	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

1. Poctivost, 2. Odpovědnost, 3. Ohleduplnost, 4. Sebedůvěra, 5. Tvořivost

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	Spolehlivost
<u>Poctivost</u>	<u>Ohleduplnost</u>	Soucítí	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	<u>Spolupráce</u>	Empatie
<u>Vnímavost</u>	Citlivost	<u>Laskavost</u>	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

1. Poctivost, 2. Vnímavost, 3. Spolupráce, 4. Ohleduplnost, 5. Sebedůvěra

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEČEK 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

POCTIVOST (4)
UPŘÍMNOST (2)
~~KAMARÁDSTVÍ~~ CITLIVOST (5)
KAMARÁDSTVÍ (1)
VĚSELOST (2)

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

~~UČEBNÍ~~ LEGRACIE (3)
SNÁŽT SE POMOCI (4)
ODVAHA (5)
KAMARÁDSTVÍ (2)
POSTAVIT SE TOMU CO SE JIM NEVÍBÍ (1)

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

KAMARÁDSTVÍ (1)
NEVYHERADITELNÉ TAJENSTVÍ (3)
~~PRO~~ KREATIVITA (4)
CHYTROST (5)
MILÉ MUSE (2)

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, (tatínek), babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

VĚDY POUČENÍ (1)
JE OCHOVNA (2)
VESELÁ (3)
MILÁ (5)
~~CHCE VĚDY POMOCI~~
JE HODNÁ (4)

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEČEK 22

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	Spolehlivost
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	<u>Odvaha</u>	<u>Zodpovědnost</u>	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	<u>Čestnost</u>	Umění odpouštět	Láska
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	<u>Píle</u>
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

¹POHODA, ²PÍLE, ³ČESTNOST, ⁴ZODPOVĚDNOST, ⁵ODVAHA

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	<u>Podpora</u>	<u>Spolehlivost</u>
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
<u>Nesobeckost</u>	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	<u>Spolupráce</u>	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Láska
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	<u>Klid</u>

¹NE SOBEČKOST, ²PODPORA, ³SPOLEHLIVOST, ⁴SPOLUPRÁCE, ⁵KLID

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC d 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

upřímný	2
nej kamarádský	1
vládný	4
odvážný	5
dlouhohlasý	3

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

kamarádský	1
pomáhavý	2
nesobecký	3
neulpavý	4
uvážlivý	5

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

vládný	3
upřímný	2
kamarádský	1
divný	5
rozumný	4

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle
důležitosti čísly od 1 do 5.

hodná	3
laskavá	1
právořecí	5
věřící na mým, parsonům	2
dobrá pracující	4

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC 012

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor <u>1</u>	<u>Důvěra</u> <u>4</u>	Podpora	Spolehlivost
<u>Poctivost</u> <u>2</u>	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	<u>Sebedůvěra</u> <u>3</u>	<u>Zdvořilost</u> <u>5</u>	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	Spolehlivost
<u>Poctivost</u> <u>2</u>	Ohleduplnost	Soucit	
<u>Respekt</u> <u>5</u>	Odvaha	<u>Zodpovědnost</u> <u>3</u>	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	<u>Sebedůvěra</u> <u>1</u>	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	<u>Píle</u> <u>4</u>
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEČEK č. 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

komarovský	3
hodný	4
pravdomluvný	1
schopný	5
pomáhat lidem	2 (1)

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

hodný	4
pomáhat mi s věcmi	2 (1)
pravdomluvný	1
varovat	3 (2)
schopný	5

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

pravdomluvná	1
pomáhat mi s věcmi	2 (1)
schopná	5
hodná	3
veselá	4

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):

maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo jiná dospělá osoba (napiš jaká) maminha.

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

odvážná	(4)	2
učitelka	(3)	2
učitel	(2)	1
hodná	5	
pravdomluvná	1	

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC V 2

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	<u>Podpora</u> ²	Spolehlivost
Poctivost	<u>1</u> Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	<u>Odvaha</u>	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	<u>5 (3)</u>	Vlídnost
Oddanost	Věrnost	<u>Spolupráce</u>	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	<u>Čestnost</u> ⁽²⁾	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
<u>3 Spravedlnost</u>	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	<u>Podpora</u> ¹	Spolehlivost
<u>3</u> Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
<u>Respekt</u>	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	<u>Čestnost</u> ⁵	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
<u>2 Spravedlnost</u>	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC #1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

hodný	1
pomáhaví	2
snadší	3
pozdaví	5
legrační	4

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

legrační	2
snadší	5
hodná	3
chytří	4
kamarádský	1

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

kamarádský	1
hodný	2
pozdaví	3
legrační	4
chytří	5

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):

maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

hodná	1
dědeček	3
pomáhaví	2
snadší	4
chytří	5

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC #2

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>Důvěra</u>	Podpora	Spolehlivost
<u>Poctivost</u>	<u>Ohleduplnost</u>	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	<u>Upřímnost</u>	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
<u>Spravedlnost</u>	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Poctivost 1, Ohleduplnost 2, Důvěra 3, Upřímnost 4, Spravedlnost.

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	<u>Spolehlivost</u>
<u>Poctivost</u>	<u>Ohleduplnost</u>	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	<u>Spolupráce</u>	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
<u>Spravedlnost</u>	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Spolupráce 1, Ohleduplnost 2, Poctivost 3, Spravedlnost 4, Spolehlivost.

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEČ 9 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

4 hodlní
5 pravoslavný
5 poslivity
4 milí
4 pracovní

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

4 hodlní
5 odlní
5 milí
5 spědomití
4 sláskní
3 přátelskí

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

5 vlnné
3 přátelské
4 směřave
5 umějí se chovat
4 jsou slušné

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle
důležitosti čísly od 1 do 5.

5 hodlní
5 milí
5 má mi ráda
5 švella
4 poslivity
5 křivá

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC 92

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	Podpora	<u>4</u> Spolehlivost
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
<u>3</u> Respekt	<u>5</u> Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	<u>5</u> Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	<u>5</u> Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Důvěra	<u>4</u> Podpora	Spolehlivost
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	Odvaha	<u>5</u> Zodpovědnost	<u>4</u> Tolerance
Nesobeckost	Upřímnost	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	<u>5</u> Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	<u>3</u> Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC k 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

<u>spřáclavivost</u>	<u>2</u>
<u>chápání</u>	<u>1 (méně)</u>
<u>smyšl pro pořádek</u>	<u>3</u>
<u>empathie</u>	<u>1 (více)</u>
<u>předpovědávost</u>	<u>4</u>

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

<u>chápání</u>	<u>2 (méně)</u>
<u>empathie</u>	<u>1</u>
<u>smyšl pro pořádek</u>	<u>3</u>
<u>upřímnost</u>	<u>2 (více)</u>
<u>spřáclavivost</u>	<u>4</u>

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očísľuj podle důležitosti čísla od 1 do 5.

<u>ciťlivost</u>	<u>1 (více)</u>
<u>upřímnost</u>	<u>2 (více)</u>
<u>empathie</u>	<u>1 (méně)</u>
<u>spřáclavivost</u>	<u>2 (méně)</u>
<u>smyšl pro pořádek</u>	<u>3 (více)</u>

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očísľuj podle
důležitosti čísla od 1 do 5.

<u>smyšl pro pořádek</u>	<u>1 (méně)</u>
<u>upřímnost</u>	<u>2 (méně)</u>
<u>empathie</u>	<u>2 (více)</u>
<u>ciťlivost</u>	<u>1 (více)</u>
<u>chápání</u>	<u>3 (více)</u>

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC 12

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>Poctivost</u> ²	<u>Důvěra</u> ⁴	Ohleduplnost	Podpora	<u>Soucit</u> ¹	Spolehlivost
Respekt	Nesobeckost	<u>Odvaha</u> ³	Upřímnost	Zodpovědnost	Vlídnost	Tolerance
Oddanost	Vnímavost	Věrnost	Citlivost	Spolupráce	Laskavost	Empatie
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět				Lálka
Mírumilovnost	<u>Tvořivost</u> ⁵	Sebedůvěra	Úspěšnost	Zdvořilost	Píle	
Spravedlnost	Vytrvalost	Víra	Pohoda			Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	Poctivost	Důvěra	<u>Ohleduplnost</u> ²	Podpora	Soucit	Spolehlivost
Respekt	Nesobeckost	Odvaha	Upřímnost	Zodpovědnost	Vlídnost	Tolerance
Oddanost	Vnímavost	Věrnost	<u>Citlivost</u> ¹	<u>Spolupráce</u> ³	Laskavost	Empatie
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět				Lálka
<u>Mírumilovnost</u> ⁴	<u>Tvořivost</u> ⁵	Sebedůvěra	Úspěšnost	Zdvořilost	Píle	
Spravedlnost	Vytrvalost	Víra	Pohoda			Klid

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEC 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5.

kamarádskij 5
vduprat 3
humor 2
poslušný 4
nejsem zlí 1 (dovfám)

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5.

jsou kamarádskí 4
nejsem zlí 5
poslušný 3
mají humor 2
poslušní 1

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5.

vduprat 3
hodně 5
kamarádskí 4
poslušný 1
dobře 2

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) x x x x x x

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5.

hodný 5
veselý 4
mladý 3

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

CHLAPEČEK č. 2

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>5</u>	<u>1</u>	Důvěra	Podpora	<u>2</u>	Spolehlivost
	<u>Poctivost</u>		Ohleduplnost		Soucit	
Respekt			Odvaha	Zodpovědnost		Tolerance
	Nesobeckost		<u>4</u>	Upřímnost		Vlídnost
Oddanost			Věrnost	Spolupráce		Empatie
	Vnímavost		Citlivost		Laskavost	
Úcta			Čestnost	Umění odpouštět		Lálka
	Mírumilovnost		Sebedůvěra	Zdvořilost		
Spravedlnost			Tvořivost	Úspěšnost	<u>3</u>	<u>Píle</u>
	Vytrvalost		Víra	Pohoda		Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>5</u>	Důvěra	Podpora	Spolehlivost		
	<u>Poctivost</u>	Ohleduplnost		Soucit		
Respekt		Odvaha	Zodpovědnost	<u>1</u>	<u>Tolerance</u>	
	Nesobeckost	<u>4</u>	Upřímnost		Vlídnost	
Oddanost		Věrnost	Spolupráce		Empatie	
	Vnímavost	Citlivost		Laskavost		
Úcta		Čestnost	<u>3</u>	Umění odpouštět		Lálka
	Mírumilovnost	Sebedůvěra	<u>2</u>	Zdvořilost		
Spravedlnost		Tvořivost	Úspěšnost		Píle	
	Vytrvalost	Víra	Pohoda		Klid	

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Dívka j'1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

Chytrá 2
Hodná 1
milá 4
pravdomluvná 3
tvrdohlavá 5

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

Hodná 1
Chytrý 5
spravedlivý 3
empatycký 4
prátekšný 2

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

Hodná 1
velkorysá 2
věrná 3
empatycká 4
síťová 5

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle
důležitosti čísly od 1 do 5.

Prísna 3
Hodná 2
snášenlivá 1
milá 4
moudrá 5

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Dívka J.E

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

<u>Smysl pro humor</u> (4)		Důvěra		Podpora		Spolehlivost
(1) <u>Respekt</u>	Poctivost	(2) <u>Odvaha</u>	Ohleduplnost	(3) <u>Zodpovědnost</u>	Soucit	
	Nesobeckost		Upřímnost		(5) <u>Vřídlost</u>	Tolerance
Oddanost		Věrnost		Spolupráce		Empatie
	Vnímavost	Citlivost			Laskavost	
Úcta	Čestnost		Umění odpouštět			Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra		Zdvořilost			
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost		Píle		
Vytrvalost	Víra		Pohoda		Klid	

1. respekt, 2. odvaha, 3. zodpovědnost, 4. smysl pro humor, 5. vřídlost

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor		(5) <u>Důvěra</u>		Podpora		Spolehlivost
	Poctivost		Ohleduplnost		Soucit	
Respekt		Odvaha		Zodpovědnost	(2) <u>Tolerance</u>	
	Nesobeckost		Upřímnost	(3) <u>Spolupráce</u>	(2) <u>Vřídlost</u>	Empatie
Oddanost		Věrnost				Laskavost
	(1) <u>Vnímavost</u>	Citlivost				
Úcta	Čestnost		Umění odpouštět			Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra		Zdvořilost			
(4) <u>Spravedlnost</u>	Tvořivost	Úspěšnost		Píle		
Vytrvalost	Víra		Pohoda		Klid	

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Dívka k 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

1 hodná
3 milá
2 spolehlivá
5 pravdomluvná
4 ambiciózní

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

1 milý
2 pomůže když potřebuješ
3 spolehlivý
4 hodný
5 zručný

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

1 milá, hodná
3 kamarádka když potřebuješ
4 hodná
5 specifická vzhledem
2 upřímná

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle
důležitosti čísly od 1 do 5.

1 hodná
2 spolehlivá
3 spolehlivá
4 specifická vzhledem
5 specifická vzhledem

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Dívka 2

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

~~Smysl pro humor~~	~~Důvěra~~	~~Podpora~~	<u>Spolehlivost</u> ²
Poctivost	~~Ohleduplnost~~	~~Soucit~~	
Respekt	Odvaha ¹	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	<u>Upřímnost</u>	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět ³	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	<u>Zdvořilost</u> ⁴	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	<u>Píle</u>
Vytrvalost	Víra	<u>Pohoda</u> ⁵	Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

~~Smysl pro humor~~	~~Důvěra~~	~~Podpora~~ ^{1.5}	<u>Spolehlivost</u> ²
Poctivost	<u>Ohleduplnost</u> ¹	~~Soucit~~	
Respekt	Odvaha ³	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	<u>Upřímnost</u>	Vlídnost	
Oddanost	Věrnost	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
Vytrvalost	Víra	Pohoda	Klid

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Dívka L 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

hodná	1
simpatičká	4
přátelská	2
spravedlivá	3
hravá	5

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

hodný	1
přátelský	2
spravedlivý	3
ochotný	4
uposlouchavý	5

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

hodná	1
přátelská	2
spravedlivá	3
upovídaná	4
hravá	5

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):
maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo
jiná dospělá osoba (napiš jaká) _____

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle
důležitosti čísly od 1 do 5.

ochotná	2
hodná	1
spravedlivá	3
přítelkyně	4
aktivní	5

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Jana 22

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>5</u>	<u>2</u>	Důvěra	<u>4</u>	Podpora	<u>1</u>	<u>Spolehlivost</u>
	<u>Poctivost</u>		<u>3</u>	<u>Ohleduplnost</u>		Soucit	
Respekt			<u>Odvaha</u>		Zodpovědnost		Tolerance
	Nesobeckost		Upřímnost			Vlídnost	
Oddanost			Věrnost		Spolupráce		Empatie
	Vnímavost		Citlivost			Laskavost	
Úcta		Čestnost		Umění odpouštět			Lálka
	Mírumilovnost	Sebedůvěra		Zdvořilost			
Spravedlnost		Tvořivost		Úspěšnost		Píle	
	Vytrvalost		Víra		Pohoda		Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísla od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>3</u>	Důvěra	<u>4</u>	Podpora	<u>2</u>	<u>Spolehlivost</u>
	<u>1</u>	<u>Poctivost</u>		<u>Ohleduplnost</u>		Soucit
<u>Respekt</u>			<u>Odvaha</u>		Zodpovědnost	Tolerance
	Nesobeckost		Upřímnost			Vlídnost
Oddanost			Věrnost	<u>5</u>	<u>Spolupráce</u>	Empatie
	Vnímavost		Citlivost			Laskavost
Úcta		Čestnost		Umění odpouštět		Lálka
	Mírumilovnost	Sebedůvěra		Zdvořilost		
Spravedlnost		Tvořivost		Úspěšnost		Píle
	Vytrvalost		Víra		Pohoda	Klid

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Dívka m 1

1. Napiš 5 svých dobrých vlastností a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

Hodná (milá)	1
Sympatická	2
Spravedlivá	3
Přátelská	4
Laskavá	5

2. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádech chlapcích a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

Hodný (milý)	2
Uprímý	1
Laskavý	5
Ochotný	3
Vtipný	4

3. Napiš 5 vlastností, kterých si vážíš na svých kamarádkách dívkách a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

Hodná (milá)	2
Uprímá	1
Laskavá	5
Ochotná	4
Vtipná	3

4. Dospělá osoba, které si nejvíce vážím je (podtrhni jednu z uvedených osob):

maminka, tatínek, babička, dědeček, teta, strýc, učitel ze školy, učitelka ze školy nebo jiná dospělá osoba (napiš jaká) ~~rozcen~~

Napiš kterých vlastností si na této osobě nejvíce vážíš a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5.

Mama: Hodný	2	: taťka
ochotný	2	Hodná
milý	1	milá
uprímý	1	ochotná
šťastný	1	uprímá
		šťastná

Zajímá mne, jaký je Tvůj žebříček hodnot. Děkuji Ti proto, že vyplníš tento dotazník.

Díka ml

5. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro úspěch** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>1</u> <u>Důvěra</u>	Podpora	<u>3</u> <u>Spolehlivost</u>
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
Nesobeckost	<u>2</u> <u>Upřímnost</u>	Vlídnost	
Oddanost	<u>2</u> <u>Věrnost</u>	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
Mírumilovnost	Sebedůvěra	Zdvořilost	
Spravedlnost	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
<u>4</u> <u>Vytrvalost</u>	<u>5</u> <u>Víra</u>	Pohoda	Klid

6. Podtrhni 5 hodnot, které jsou podle Tebe **pro spolupráci ve třídě** nejdůležitější a potom je očíslej podle důležitosti čísly od 1 do 5. Pokud jsou to hodnoty, které tu nevidíš, tak je sem připiš.

Smysl pro humor	<u>1</u> <u>Důvěra</u>	Podpora	<u>2</u> <u>Spolehlivost</u>
Poctivost	Ohleduplnost	Soucit	
Respekt	Odvaha	Zodpovědnost	Tolerance
<u>3</u> <u>Nesobeckost</u>	<u>Upřímnost</u>	Vlídnost	
Oddanost	<u>Věrnost</u>	Spolupráce	Empatie
Vnímavost	Citlivost	Laskavost	
Úcta	Čestnost	Umění odpouštět	Lálka
<u>2</u> <u>Mírumilovnost</u>	Sebedůvěra	Zdvořilost	
<u>2</u> <u>Spravedlnost</u>	Tvořivost	Úspěšnost	Píle
<u>Vytrvalost</u>	<u>5</u> <u>Víra</u>	Pohoda	Klid

Příloha č. 5c - Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností

Otázka č.1

Vlastnosti, které na sobě žáci považují za dobré.

Žáci 4. třídy

Počet dotazovaných 13

[illegible]

Příloha č. 5c - Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností

Tabulka č.2	Otázka č.2
Vlastnosti, kterých si žáci nejvíce váží na svých kamarádech chlapcích.	

Žáci 4. třídy
Počet dotazovaných 13

Uváděné vlastnosti	1. v pořadí					2. v pořadí					3. v pořadí					4. v pořadí					5. v pořadí					Uvedeno celkem
	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	Σ
	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂+♀
Být hodný				2	2				1	1			1	1				2		2						6
Snaha pomoci			1		1			2	1	3			1	1				1		1						6
Kamarádství			3		3			1		1								1		1						5
Chytrý									1	1			1	1				1	1	2						4
Přátelský									1	1													1	1	2	3
Snaha													1	1										2	2	3
Vtipný			1		1													1	1	2			1		1	3
Být milý				1	1			1		1																2
Empatie			1		1														1	1						2
Legrační								1		1			1	1												2
Odvaha								1		1													1		1	2
Ochota													1	1					1	1						2
Spravedlivý													2	2												2
Upřímný				1	1			1		1																2
Být pozorný			1		1																					1
Být šťastný																		1		1						1
Chápavý													1	1												1
Laskavý																								1	1	1
Nebýt zlý																							1		1	1
Neposmívá se																		1		1						1
Nesobecký													1	1												1
Neútočný																		1		1						1
Postaví se tomu, co se jim nelíbí				1	1																					1
Pravdomluvný			1		1																					1
Různý																							1		1	1
Smělý																							1		1	1
Smysl pro humor								1		1																1
Smysl pro pořádek																		1		1						1
Spolehlivý														1	1											1
Svědomitý													1	1												1
Upovídaný																							1	1		1
Vážný													1	1												1
Vymýšlivý								1		1																1
Zručný																								1	1	1

Příloha č. 5c - Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností

Tabulka č.3 Otázka č.3

Vlastnosti, kterých si žáci nejvíce váží na svých kamarádkách.

Žáci 4. třídy
Počet dotazovaných 13

Uváděné vlastnosti	1. v pořadí					2. v pořadí					3. v pořadí					4. v pořadí					5. v pořadí					Uvedeno celkem
	četnost		Σ		Σ ♂+♀	četnost		Σ		Σ ♂+♀	četnost		Σ		Σ ♂+♀	četnost		Σ		Σ ♂+♀	četnost		Σ		Σ ♂+♀	
	♂	♀	♂	♀		♂	♀	♂	♀		♂	♀	♂	♀		♂	♀	♂	♀		♂	♀	♂	♀		
Vtipnost			1		1							2	2	4			1		1			1	1	2	8	
Hodná				2	2			1	1	2			1		1							1		1	6	
Kamarádství			3		3													1		1			1	5		
Uprímnost				1	1			2	1	3			1		1										5	
Chytrost																		1	1			2		2	3	
Empatie								1		1								1	1						2	
Laskavost			1		1																		1	1	2	
Milá				1	1			1		1															2	
Pravdomluvnost			1		1							1		1											2	
Udrží tajemství			1		1								1	1											2	
Citlivost			1		1																				1	
Divné																						1		1	1	
Dobré								1		1															1	
Hravost																							1	1	1	
Chechtavost																						1		1	1	
Kreativita																		1		1					1	
Legračnost																		1		1					1	
Litost (např. nad zvířaty)								1		1															1	
Nesobeckost																		1		1					1	
Ochota																			1	1					1	
Povídavost												1		1											1	
Pozorné			1		1																				1	
Přátelskost								1	1													1		1	1	
Představitelství																		1		1					1	
Rozumnost																		1		1					1	
Slušnost																		1		1					1	
Smysl pro pořádek																						1		1	1	
Snaha pomoci								1		1				1	1										1	
Spravedlivost														1	1										1	
Šikovnost																							1	1	1	
Tvořivost												1		1											1	
Umi se chovat								1		1															1	
Upovídanost																			1	1					1	
Usměvavost												1		1											1	
Velkorysá								1	1																1	
Veselé																		1		1					1	

Příloha č. 5c - Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností

Tabulka č.4

Otázka č.4

Dospělá osoba, které si žáci nejvíce cení, a vlastností, kterých si na ní nejvíce váží.

Žáci 4. třídy

Počet dotazovaných 13

Uváděné vlastnosti		1. v pořadí					2. v pořadí					3. v pořadí					4. v pořadí					5. v pořadí					Uvedeno celkem
		četnost		Σ	četnost		Σ	četnost		Σ	četnost		Σ	četnost		Σ	četnost		Σ								
		♂	♀		♂	♀		♂	♀		♂	♀		♂	♀		♂	♀		♂	♀	♂	♀				
Maminka	Hodná	2	3	5						2	2			1	1			1	1			1	1	9			
	Ochotná	1		1		1	2	3													1	1	5				
	Milá					1	1	2													1	1	3				
	Chytrá					1		1													1		2				
	Laskavá		1	1																	1		2				
	Veselá													1	1						1		2				
	Vždy pomůže		1	1			1	1			1	1								1	1		2				
	Aktivní																						2				
	Blízko pracující																				1	1	1				
	Citlivá		1	1																			1				
	Empatická																						1				
	Hravá										1	1											1				
	Chápavá																				1	1	1				
	Litá										1	1											1				
	Má mě ráda										1	1	1										1				
	Nápaditá										1	1											1				
	Naštvaná																						1				
	Ohleduplná																				1	1	1				
	Otevřená mým názorům						1	1			1	1											1				
	Pečuje o mě																						1				
	Pomáhající																						1				
	Pracovitá			1	1			1	1															1			
	Pravdomluvná			1	1																			1			
	Prozíravá																						1				
	Příjemná																				1	1	1				
	Radost																						1				
	Skvělá																				1	1	1				
	Smysl pro pořádek						1	1															1				
	Spolehlivá																						1				
	Spravedlivá																					1	1	1			
	Šťastná													1	1								1				
	Učí mě																					1	1	1			
	Učí se																						1				
Učí mě vyslyšet												1	1									1					
Upřímnost																						1					
Usměvavá																						1					
Vážná																						1					
Tatínek	Hodný			1	1							1	1							1	1		3				
	(Domýšlivost)																			1	1	1					
	Chytrý																			1	1	1					
	Milý																					1					
	Vladý												1	1								1					
	Nenachytavost																					1					
	Ochotný		1	1																		1					
	Přesnost																					1					
	Šťastný																					1					
	Upřímný																				1	1					
Učitelka ze školy	Veselý																					1					
	Hodná																					1					
	Milá																					1					
	Moudrá																					1					
	Přísná																					1					
	Snášenlivá			1	1																	1					

Příloha č. 5c - Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností

Tabulka č.5

Otázka č.5

Hodnoty, které žáci označili jako nejdůležitější pro úspěch.

Žáci 4. třídy

Počet dotazovaných 13

[illegible]

Příloha č. 5c - Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností

Tabulka č.6	Otázka č.6
-------------	------------

Hodnoty, které žáci označili jako nejdůležitější pro spolupráci ve třídě.

Žáci 4. třídy

Počet dotazovaných 13

[illegible]

Příloha č. 5c - Vyhodnocení dotazníků Žebříčky hodnotných vlastností

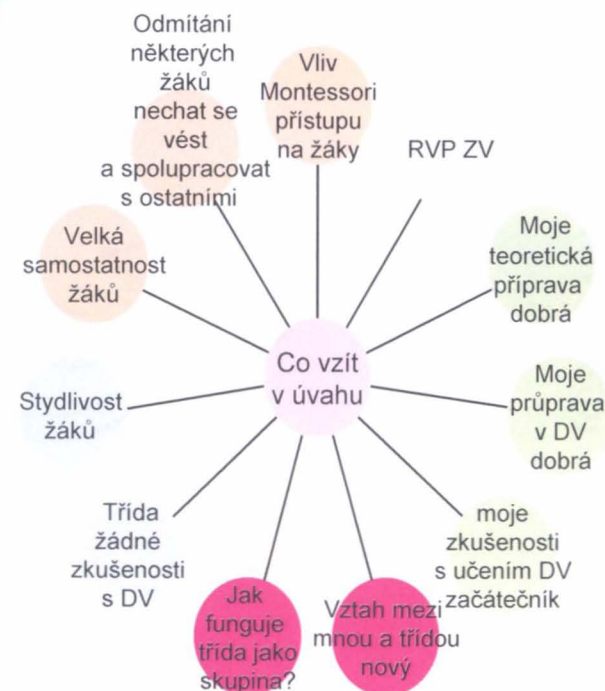
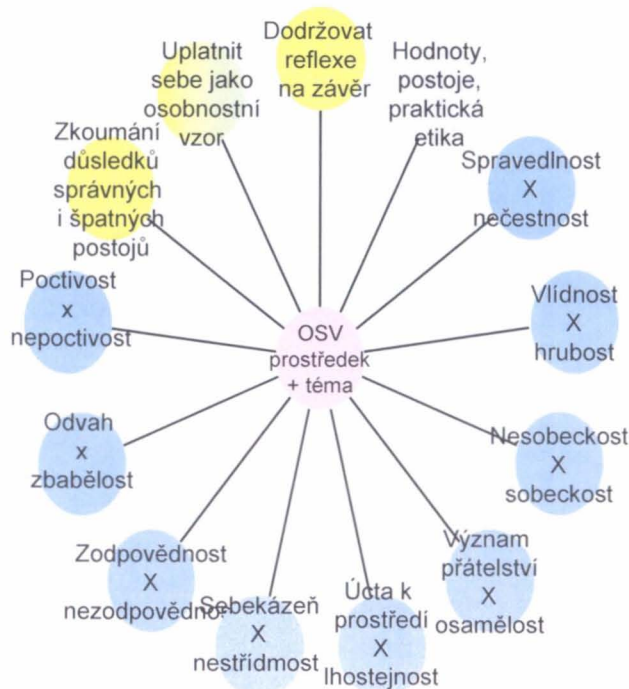
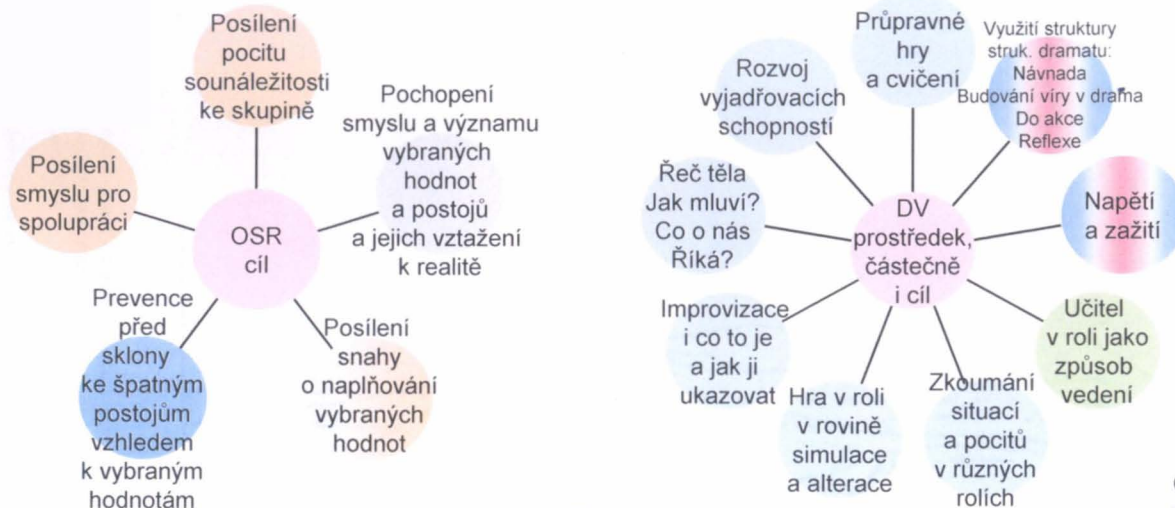
Tabulka č.2   Otázka č.2

Vlastnosti, kterých si žáci nejvíce váží na svých kamarádech chlapcích.

Žáci 4. třídy
Počet dotazovaných 13

Uváděné vlastnosti	1. v pořadí					2. v pořadí					3. v pořadí					4. v pořadí					5. v pořadí					Uvedeno celkem
	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	četnost		Σ		Σ	Σ
	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂	♀	♂	♀	♂+♀	♂+♀
Být hodný				2	2				1	1			1		1			2		2						6
Snaha pomoci			1		1			2	1	3			1		1			1		1						6
Kamarádskost			3		3			1		1								1		1						5
Chytrost									1	1			1		1			1	1	2						4
Přátelskost									1	1												1	1	2		3
Snaha													1		1							2		2		3
Vtípnost			1		1													1	1	2			1		1	3
Být milý				1	1			1		1																2
Empatie			1		1													1	1							2
Legračnost								1		1			1		1											2
Odvaha								1		1												1		1		2
Ochota													1	1				1	1							2
Spravedlivost													2	2												2
Upřímnost				1	1			1		1																2
Být pozorný			1		1																					1
Být šťastný																		1		1						1
Chápavost													1		1											1
Laskavost																							1	1		1
Nebýt zlý																						1		1		1
Neposmívá se																		1		1						1
Nesobeckost													1		1											1
Neútočnost																		1		1						1
Postaví se tomu, co se jim nelíbí			1		1																					1
Pravdomluvnost			1		1																					1
Různost																							1		1	1
Smélost																						1		1		1
Smysl pro humor								1		1																1
Smysl pro pořádek																		1		1						1
Spolehlivost													1	1												1
Svědomitý													1		1											1
Upovídanost																							1	1		1
Vážnost													1		1											1
Vymyšlivost								1		1																1
Zručnost																							1	1		1

Příloha č. 6 Myšlenková mapa Kontext a cíle projektu

OSR –
osobnostní
a sociální
rozvoj

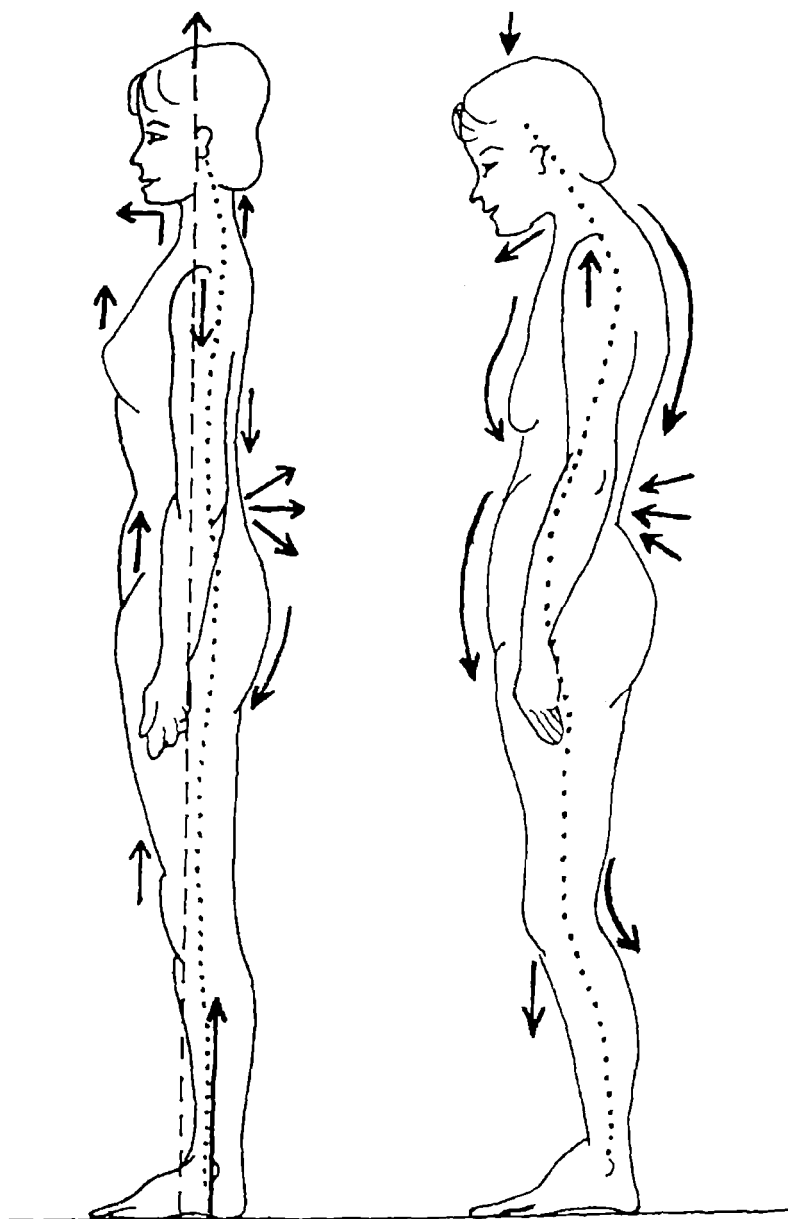
OSV –
osobnostní
a sociální
výchova

DV –
dramatická
výchova

Příloha č. 7 - Správný postoj

A - Správný postoj

B - Nesprávný postoj

A - Správný postoj - šipky naznačují tahy a protitahy. Protitahy a zapojení antigravitačních skupin svalových jsou předpokladem vzpřímeného a nadlehčeného postoje. Tělo je v rovnováze. Linie těla probíhá vertikálně a kryje se s těžnicí.

B - Nesprávný postoj - šipky naznačují převážný tah dolů. Antigravitační skupiny svalové jsou nedostatečně zapojeny a nejsou rovnoměrně rozloženy jako na obr. A. Výraz ochablý, kyfosa a lordosa zvětšená. Linie těla je prohnutá a odchyluje se od těžnice.

Příloha č. 8 - Vyjádřete pocity lidí na obrázcích

Příloha č. 8 - Vyjádřete pocity lidí na obrázcích

Příloha č. 9

Momentky z lekce dramatické výchovy
Nesobeckost a citlivost

- 1) Sobecký a nesobecký
- 2) Předávání jablka při předávání slova v kruhu

- 3) Příprava živého obrazu nesobeckosti
- 4) Brainstorming, když se řekne nesobeckost

